הוכן מתוכנת תורת אמת, מותר להפיץ בכפוף לתנאי רשיון - CC BY-NC-SA 2.5 אסור בשימוש מסחרי
וספרי ויקיטקסט תחת רשיון GNU Free Doc. License
בס״ד - כל הזכויות שמורות (c) ל הרב אבישלום מונייצר שליט״א

ואהבת כהלכה

בעניינים של בין אדם לחברו בהלכה

הרב אבישלום מונייצר שליט״א

יוצא לאור על ידי ישיבת ״אמת ושלום״ ראש העין
לפרטים בעניני הספר טלפון 03-9380410 פקס 03-9384999

הסכמות והקדמות • בית דין הרבני • איסור פניה לערכאות • צוואה
וירושה • גזילה • מחשבים ותקשורת • עובד ומעסיק • חובות המעסיק • משא ומתן • מכירה
וקניה • לסחור בהגינות • גניבת דעת • אונאת דברים • דיני ממונות בקטן • הלוואה • איסור
ריבית • השבת אבידה • שכנים • שכירות דירה • בית הכנסת • כיבוד הורים • ביקור
חולים • ניחום אבלים • הכנסת אורחים • עניני שידוכין • שמחת חתן וכלה • צדקה ומעשר
כספים • ונשמרתם • לשון הרע

הסכמות והקדמות

הסכמות ביחד מטרה שווה השלום הוא כלי הברכה ביחד מרויחים הבהרה

בית דין הרבני

מהו דין תורה לעומת החוק הישראלי כוחו של פרסום? חוקי הדמוקרטיה מושפעים
מהפרסום מי הוא הקובע את החוק לפי מה קובעים מי צודק...? האם פסק של בית משפט
אינו נחשב ל"צדק"? הפונה לבית משפט חילוני מה דינו מהו בית דין רבני? מהו אופי ?
הדיון מהו שטר בוררות? מתי בית הדין עושה פשרה? מה ניתן לעשות כאשר הנתבע
מסרב להתדיין בבית דין לממונות האם בית הדין מאפשר לבעלי הדין להשתמש בייצוג של?
עורך דין או טוען רבני ? האם ניתן לאכוף פסק דין של בית דין לממונות לסיכום?

איסור פניה לערכאות

דיני פניה לערכאות

צוואה וירושה

מהי צוואה מדוע צריכים לכתוב צוואה? האם אפשר לכתוב צוואה מבלי לספר
למשפחה האם אפשר לכתוב צוואה אצל עורך דין ? האם אפשר לערוך צוואה גם בבית
הדין וגם אצל עורך דין מה קורה כשאין ירושה? האם ניתן לבטל צוואה ? דיני צוואה?
וירושה

גזילה

מהו גזל האם גם בדבר זול ופשוט שייך גזל? מה ההבדל שבין שני האיסורים, גניבה
וגזילה הגונב מגנב פטור...ממה? האם מותר להשתמש בחפץ של חבירו ללא רשות האם?

יש איסור גזל וגניבה מגוי | כשטעה בחישוב האם צריך לומר לו ? | האם מותר להשתמש?
בחפצי קודש מבלי רשות | אדם שגנב וגזל וכעת חוזר בתשובה כיצד עושה זאת" | אם??
גונבים לא מרויחים | "...סגולה לברכה בעסקים | דיני גזילה...

מחשבים ותקשורת

דיני מחשבים ותקשורת

עובד ומעסיק

האם מותר להגיע לעבודה עייף | מתי מותר להפסיק מהעבודה לצורך שתיה, מנוחה?
וכד | האם מותר להשתמש בציוד משרדי באופן חד פעמי ? | אם המעביד שותק זה סימן?
שמותר | על מה להתמקד בראיון עבודה | דיני עובד ומעסיק?

חובות המעסיק

לפנים משורת הדין | כבוד הבריות | הלנת שכר | הקטרוג על המעכב שכרו של שכיר | יש
להבין | !!! דיני חובות המעסיק

משא ומתן

איסור אונאה | כיצד משערים את השווי של המוצר | כשהודיע שהמחיר יקר? | טעות במנין
השטרות או בעודף | מקח טעות | לפני שטוענים מקח טעות | האם מותר להחזיר מוצר לחנות
אפילו שלא נרכש מאותה חנות | ואלו הם חלק מהתנאים לטענת מקח טעות?

מכירה וקניה

דיני מכירה וקניה

לסחור בהגינות

רגע אחד | דיני מסחר בהגינות...

גניבת דעת

מצוי מאוד | גניבת דעת בין אורח למארח... | בשבילך אני עושה | דוגמאות נוספות... | המטעה
את עצמו | דיני גניבת דעת.

אונאת דברים

תפילתו של המצטער מתקבלת | דוגמאות מחז"ל | דברי ספר החינוך | דיני אונאת דברים

דיני ממונות בקטן

דיני ממונות בקטן

הלוואה

אדם שאינו מעוניין להלוות ...מי קודם למי בנתינת ההלוואה ?גם בשאר חסדים יש דיני
קדימה מדוע צריך לעשות חסד לפי כללי קדימה ולא לפי הרגש ?ועוד כתב החפץ
חיים ...תדרוך לפני לקיחת הלוואה דיני הלוואה

איסור ריבית

דיני ריבית היתר עסקא הרוצה שכל עסקיו יהיו על פי היתר עיסקא, יקפיד :נוסח היתר
עסקא

השבת אבידה

מידה כנגד מידה ... קידוש שם שמיים ...השבת אבידה בשלימות ...לתת אבידה
לצדקה דיני השבת אבידה

שכנים

ואלו מקצת המקרים הנפוצים שיכולים לגרום לריב בין שכנים הגינות בין שכנים דיני
שכנים דינים בעניין חניית הרכב דיני שכנים נוספים תדרוך לפני ששוכרים דירה

שכירות דירה

דיני שכירות דירה

בית הכנסת

עצה נגד מפריעים בתפילה מקומות קבועים ...דיני בית הכנסת

כיבוד הורים

כתב בספר החינוך הידעת ש …לכבד הורים בכל מצב .כיצד מאכיל את אביו פטומות,
ויורש גהינם ?כיצד מטחינו ברחיים, ויורש גן עדן ?בסוף נזכרים לזכור תמיד ש ...דיני
כיבוד הורים

ביקור חולים

ר' עקיבא דרש כל מי שאינו מבקר חולים כאילו שופך דמים רב דימי אמר: כל המבקר את
החולה - גורם לו שיחיה, וכל שאינו מבקר את החולה - גורם לו שימות .הנחיות חשובות לפני
שמבקרים חולה דיני כיבוד הורים

ניחום אבלים

הנחיות למנחמים מידה כנגד מידה דיני ניחום אבלים

הכנסת אורחים

גדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני שכינה .הכנסת אורחים סגולה לכפרת עוונות הכנסת
אורחים סגולה לבנים ללמוד את ההנהגות וההלכות הנחיות לאורח ולמארח אחרי

הכל ...חובותיו של האורח הכלל הוא שצריך להבין את נפשו של האורח .דיני הכנסת
אורחים הנהגת האורח

עניני שידוכין

"טיפים" ליוצאים לשידוכין דיני שידוכין דינים הקשורים לשידוך שהתבטל

שמחת חתן וכלה

לשמור על גדרי הצניעות להצלחת החופה לא להכניס אותו לחתונה ...וזוהי הסגולה לשלום
בית ולהצלחה לבני הזוג לחץ משפחתי שאינו משתלם .עצות והנהגות לבני הזוג דיני שמחת
חתן וכלה דינים הקשורים לעניני ממונות בשמחת חתן וכלה

צדקה ומעשר כספים

גלגל הוא שחוזר בעולם לאופן נתינת הצדקה השפעה על הדורות הבאים שמונה מעלות יש
לנתינת הצדקה דיני צדקה ומעשר כספים

ונשמרתם

לא מסתכנים בחיים טיולים מסוכנים לא תמיד עושים נס ...דברי הפלא יועץ דיני שמירת
הנפש דיני זהירות בדרכים

לשון הרע

לשם איזו תועלת מותר לספר לשון הרע במצוות בין אדם לחבירו דיני לשון הרע

הסכמות והקדמות

הסכמות

מכתב הסכמה של פוסק הדור
ונשיא מועצת חכמי התורה
הראשון לציון
מרן הרה״ג עובדיה יוסף שליט״א

הסכמה

הובאו לפני גליונות מספר ״ואהבת לרעך כהלכה״ סובב והולך בעניינים של בין אדם לחברו בהלכה, מעשה ידי אומן, נטע נאמן, צנצנת המן, חכו ממתקים וכולו מחמדים, תהלתו בקהל חסידים, שמן תורק שמו, טעמו ונימוקו עמו, אוצר כלי חמדה

הרה״ג רבי אבישלום מונייצר שליט״א

אשר נושא ונותן באמונה בדברי רבותינו הפוסקים, ראשונים ואחרונים, חדשים גם ישנים, ונחית לעומקא דדינא, וכביר מצאה ידו לסדר הדברים בטוב טעם ודעת, בבקיאות רבה ובסברא ישרה, אשרי יולדתו, צינה וסוחרה אמיתו, ולפעלא טבא אמינא איישר חיליה לאורייתא.

ואסיים בברכה להרה״ג המחבר שליט״א שיזכה לברך על המוגמר בקרב ימים, ויפוצו מעיינותיו חוצה להגדיל תורה ולהאדירה, ברבות הטובה גם עד זקנה ושיבה וסיב ובלה בה, ומינה לא תזוע, שאין לך מדה טובה הימנה, ועוד יעלה מעלה מעלה לגאון ולתפארת, ירום ונשא מאוד, והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח.

עובדיה יוסף

מרן הראשון לציון
הרב הראשי לישראל נשיא בית הדין הרבני הגדול
הגאון שלמה משה עמאר שליט״א

אגרת ברכה

ראיתי עלים לתרופה מן הספר **ואהבת לרעך כהלכה**
מעשה ידי אומן נטע נאמן האברך היקר השוקד
באוהלה של תורה בהתמדה
כש״ת הרה״ג ר׳ אבישלום מונייצר שליט״א

עברתי בין בתריו וראיתי אמריו כי נעמו זכה המחבר
לאסוף הרבה מן הדינים וההלכות שבין אדם לחבירו
בצירוף מקורות נאמנים
ודבר גדול עשה לאסוף את ההלכות הללו להרבות
הידע בדינים אלו שהרי מצוה זו של ו״אהבת לרעך
כמוך״ גדולה היא עד מאוד וממנה יתד וממנה פינה
לכל המצוות האמורות בתורה.

וכבר היה ספר זה למראה עיני הרבנים הגאונים שיחיו
ובראשם מרא דארעא דישראל מופת דורנו רבנו בעל
יביע אומר שליט״א
אשר שבחו את המחבר נר״ו.

ובכן תיכף לת״ח ברכה והנני מברך את הרהמ״ח נר״ו
שיזכה לברך על המוגמר בקרוב ויפוצו מעיינותיו חוצה
לזכות את הרבים וישא ברכה בעמו ויוסף לחבר עוד
חיבורים מועילים לזכות את הרבים מתוך שלווה ונחת
ושמחה וחיים עד העולם

בברכת התורה
שלמה משה עמאר
ראשון לציון הרב הראשי לישראל

הרב עזריה בסיס רב ראשי לראש העין
וחבר מועצת הרבנות הראשית לישראל

דברי ברכה והערכה

הן הראני אה״ל וידי״ן איש חיל ורב פעלים המזכה את הרבים בחבוריו הנפלאים מרביץ תורה לעדרים השם הטוב

הרה״ג רבי אבישלום מונייצר שליט״א
מו״ץ ומגיד מישרים בתוככי ראש העין ת״ו

את אשר כוננה ידו החיבור היקר והנפלא, **ואהבת לרעך כהלכה** אשר בירר וליקט מהתלמוד ופוסקים ראשונים ואחרונים עד פוסקי זמננו בענינים המסתעפים מהיסוד של ואהבת לרעך כמוך דעלך סני לחברך לא תעביד שהוא כל התורה כולה ואידך זיל גמור בנושאים אקטואליים בחיי היום יום וזאת כדי שידעו המון העם להזהר כי מחסרון הידיעה עלולים להכשל וכל שכן לאלו שמתירין לעצמם מבלי לשאול דעת תורה

וגם לת״ח יועיל חיבור זה ויהיה להם צוהר לעיין במקורות אשר ציין המחבר מקור הדין וטעמו כל דבר בשם אומרו

ודבר חשוב קובע ברכה לעצמו שהמחבר כתב כמה עצות והנהגות מועילות בבחינות הרואה את הנולד למנוע הקפדות ועגמות נפש ואי נעימות מלאכת חשיבה רבה וחכמת חיים ובוודאי על ידי זה יגדל השלום ותרבה האחווה בין אדם לחבירו בין איש לאשתו ובין אדם לשכניו כאשר עיני הקורא תחזינה מישרים והנני מברך את ידידי המחבר שיזכה לברך על המוגמר

ואת אחי אנוכי מבקש לקוח את הספר היקר הזה והביאו ברכה לבתיכם להרבות השלום והאחוה .ות״ח מרבים שלום בעולם וכאמרם ז״ל אל תקרי בניך אלא בוניך והם הבונים את העולם בהחדרת ההלכות בכל בית בטעמן ונימוקן ובהנהגות ועצות נכונות ולפעלא טבא אמינא יישר ויפוצו מעיינותיך חוצה לזיכוי הרבים וחפץ ה׳ בידך יצלח להגדיל תורה ולהאדירה.

הצב״י עזריה בהגה״צ יחיא
בסיס ס״ט

כמו״ר ועט״ר ראש ישיבת ״אמת ושלום״
הגה״צ הרב אבנר עפג׳ין שליט״א

דברי ברכה

חמותי ראיתי אור יקרות גליונות ערוכות עמוסות מילי דחכמתא אשר חיבר ערך כתב האי גברא רבא ויקירא היושב על מדין ואוחז בהנהגת בית הוראה באתרא דידן ישיבת אמת ושלום בראש העין ידידי ותלמידי איזי וחביבי אשר יראתו קודמת לחכמתו וכבוד ה׳ מלא מעוז ומגדול הרב הגאון

הרב אבישלום מונייצר שליט״א

דפקע שמיה בספריו החשובים שהוציא עד כה וכמעשהו בראשונה כך מעשהו בהאי ספרא הנקרא שמו

ואהבת לרעך כהלכה

דעסיק ביהו הרב שליט״א מידי יום ביומו אשר שואלי״ם הלכו בו בנושאים מנושאים שונים, צלל במי התלמוד וספרי הפוסקים והעלה פנינים יקרים להשיב דברים נכוחים הקולעים למטרה ולא יחטיא בעניינים הנוגעים לחלק יורה דעה וחשן משפט וביני ביני שילב בו עצות יעוצות, הנהגות מחוכמות המאירים להולכים בחשכת הדרך בשפה ברורה ובכתיבה נאה ואשרי מי שיאחז בדבריו הנכתבים עלי ספר לאכול מעץ החיים וחי לעולם.

ולא נצרך אלא לברכה שחפץ ה׳ בידו יצלח להמשיך בעבודתו עבודת הקודש להוציא חיבורים מחוכמים כרצונו הטהור לזכות את ישראל עם הספר.

ויתברך ברכות שמים מעל לרוות נחת דקדושה מכל
בניו ובנותיו ויהיה בהשקט ובטחה ובריאות גופא
ונהורא מעליא לו ולעיקר ביתו והיה הוא שלום וביתו
שלום וכל אשר לו שלום.

הכו״ח
לכבודה של תורה
הצב״י אבנר עפג׳ין ס״ט

הסכמת הרב הגאון
בעל הילקוט יוסף
הרב יצחק יוסף שליט״א

מכתב הסכמה

ראיתי גליונות מהספר ״**ואהבת לרעך כהלכה**״ ובו פרטי דינים בנושאים של :״בין אדם לחברו״ מעשה ידי אומן, נטע נאמן,האברך היקר והנעלה, השוקד באוהלה של תורה, לן בעומקא של הלכה
הרה״ג אבישלום מונייצר שליט״א

ועברתי על חלק מההלכות, והערנו כמה הערות, וראיתי שדן בנושאים קשים ומסובכים, בדיני ממונות, וציין לדבריו מקורות מדברי הפוסקים,וטרח ויגע ומצא כדי מדתו.

וחשוב מאד לחזק ענין זה של ״בין אדם לחברו״ כי זה יסוד גדול ועיקר גדול בתורה, וכמה הפליגו בעונש המצער את חברו, וכ״ש בדיני ממונות, שכבר אמרו חז״ל, סאה עברות מי מקטרג בראש, גזל מקטרג בראש. וע׳ בשיחות של הגר״ח שמואלביץ זצ״ל שמוכיח מכמה מקומות בש״ס, שעל עבירות של בין אדם לחברו, אם אינו מפיסנו, הרי שנענשים כאן בעוה״ז, ואף בעונשים חמורים, כי השי״ת אל רחום וחנון, מעביר אשמותינו בעבירות שבין אדם למקום, והוא ארך אפים, אבל

בעבירות של בין אדם לחבירו יש בזה תוקף זהירות וחומרות יתירות. ולא נחתם גזר דינם של דור המבול אלא על הגזל, ודור ההפלגה שהיו כופרים נגזר עליהם פיזור ובלבול, ואילו על דור המבול שנכשלו בבין אדם לחברו, וכן בסדום ועמורה, בזה נחתם דינם למיתה.חזינן גודל החומרא בעבירות שבין אדם לחבירו.ולא נצרכה אלא לברכה להרה״ג המחבר שליט״א, על חיבורו היקר, שיש בו כדי לחזק את העינינים שבין אדם לחבירו, שיה״ר ויפוצו מעינותיו חוצה ,להגדיל תורה ולהאדירה, ויחבר עוד חיבורים חשובים יקרים ומועילים ,אמן.

בברכת התורה ולומדיה
יצחק יוסף

כמו״ר הגאון העצום
הרב עמרם אופמן שליט״א

הביא לפני הרב הגאון ירא ה׳ הרב **אבישלום מונייצר שליט״א** מורה ודאין בעיר ראש העין יצ״ו בקהילת אמת והשלום אצל הרה״ג ידי״נ המקובל הרב אבנר עפג׳ין שליט״א דאתי ואיתי מתניתא ספרו ״**ואהבת לרעך כהלכה**״ וכבר איתמחי גברא ואיתמחי קמיעא בכמה ספרים שהוציא לאור וחיבר לזכות את עם ישראלי והיה לי עימו כמה פעמים פתחון פה בהלכה ועברתי מעט על ספרו וראיתי דברים נכונים ומסודרים כהלכה אשר על כן אף ידי תיכון עמו להפיצם בישראל ויהי ה׳ עימו יעל ויפוצו מעיינותיו החוצה אמן.

הכו״ח למען כבודה התורה
עמרם אופמן

הרב הגאון אב״ד חיפה
הדיין מימון נהרי שליט״א

מכתב ברכה

הנני בזאת לברך את ידידי וריעי האהוב עלי כנפשי הרה״ג אבישלום מונייצר שליט״א מחשובי האברכים בכולל לדיינות ״אמת ושלום״ בראש העין שיזכה לראות ברכה בעמלו בתורה ,להפיץ ברבים דבר ה׳ זו הלכה, לעורר את אחינו בני ישראל על ההקפדה בדיני ממונות הפרוסים על פני מערכת חיינו והן מהדברים שאדם דש בעקביו ופעמים רבות נהפך האיסור כהיתר.

והנה במס׳ שבת לא ע״א מובא מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמאי, אמר לו: גיירני על מנת שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל אחת. דחפו באמת הבנין שבידו. בא לפני הלל, גייריה. אמר לו: דעלך סני לחברך לא תעביד - זו היא כל התורה כולה, ואידך - פירושה הוא, זיל גמור. נמצינו למדים, שבמימרה זו גלומה כל התורה כולה.

וכן שנינו במשנה מס׳ ב״ב פרק י׳ אמר רבי ישמעאל הרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות שאין לך מקצוע בתורה גדול מהן שהן כמעין הנובע והרוצה שיעסוק בדיני ממונות ישמש את שמעון בן ננס.

ופירש שם התפארת ישראל (אות פד) ״ שאין לך שום דבר מדיני התורה מאיסור והיתר, שנתנה בו תורה רשות לשכל האנושי לעוף כפי כחו לחתור ולחקור ולהחליט כפי הנראה בעיניו, כמו בדיני הממונות, שפתחה לו התורה בהם לאדם נחלה בלי מצרים, לשקול ולשפוט ולדקדק כפי שכלו, עד שרוב דיני טוען ונטען שנדברו בהם דברים הרבה כעגלה המלאה לה עמיר, כולם כללה התורה בדברים מועטים בפסוק א׳, באמרה בצדק תשפט עמיתך, רק מפני ששכל האדם עשוי לטעות באריגה דקה כזאת, לכן רבותינו הקדמונים בעלי המשנה והתלמוד, התאספו יחד לאלפים מגדולי האומה, והניחו לנו יסודות ושרשים בכל אלה, ובכל זה עדיין נשאר מקום להדיין להשמט לימין או לשמאל, לדמות מלתא למלתא, או לחלק ביניהם לפעמים בכחוט השערה, לכן עסק דיני ממונות ישנס שכל האנושי, לדקדק היטב שיכוון מטרת האמת על הנקודה, מלבד

שכך מחוייב לו, דבכל דיני איסור והיתר, כשמסתפק בדבר, יחמיר באיסור תורה, מה שאין כן בדיני ממונות, לא יכול להשמט בבית הספק להחמיר, דהרי מה שהוא חומרא לזה הוא קולא לזה, ועל כן צריך להתעמל לכוון רק האמת לאמתתו" עכ"ל.

והנה המחבר זכה וזיכה את הרבים בספריו חשובים שנערכו בטוטו"ד ובשפה ברורה וצחה כדי להקל על הקורא ולתת לו את הזכות לטעום ממתיקותה של התורה.

ובאמת שאין דרכי לתת הסכמות מעולם, ביודעי מיעוט ערכי. אולם בהיותי מכיר את המחבר מקרוב שמשקיע רבות בעמלה של תורה ובהפצתה לקירוב אחינו בני ישראל וכבר זכה להסכמות מגדולי התורה והיראה על ספריו הקודמים, לא נזקקה זאת אלא לברכה והצלחה שיהיה הספר הזה נדבך נוסף בהגדלת התורה והאדרתה ובכך יתקדש שמו יתברך בעולם.

מ. נהרי

ביחד

בעולמנו אנו רואים כי בני אדם מתפקדים בצורה של קבוצות חברתיות, אנו מוצאים את האנושות מחולקת לגזעים, מדינות, תרבויות, וכן הלאה.

גם בתוך עם ישראל אנו מוצאים את עצמנו פועלים במסגרת חברתית. העם היהודי לאורך דורות עבר משברים, גלויות, עמים ושפות, מה שהביא לידי כך שישנם סוגים רבים של תרבויות בתוך עם אחד, זאת משום שכל אחד גדל במקום שונה בכדור הארץ, כך מנהגיו שונים, סגנון תפילתו שונה, סגנון דיבורו תואם את החברה שבה הוא גדל וכן הלאה האמת היא, שההתפתחות הזו לחברות שונות בתוך עם שלם לא התחילה בגלות, אלא כבר בשבטי ישראל.

כבר בפרשת "ויחי" ובפרשת "זאת הברכה" מצאנו את ההבדלים בין שבט לשבט, כפי שמתבטא בברכתם של יעקב אבינו ושל משה רבינו.

כל שבט קיבל תפקיד אחר: שבט לוי הוקדש לעבודת בית המקדש, שבט יהודה קיבל את המלוכה יחודו של שבט יששכר לימוד התורה, שבט זבולון משא ומתן, ואילו שבט דן הוצב על שמירת הגבולות.

"איש אשר כברכתו ברך אותם "

כלומר כבר מתחילת הוויותו של עם ישראל לאומה כבר אז נחלקו לקבוצות כל קבוצה אופי ומנהגים שונים ובהתאמה כל קבוצה כל שבט, קיבל ברכה המתאימה לו.

בורא עולם אשר בחר בעם ישראל נתן לכל אחד מהשבטים כשרון מיוחד שבו הוא ישלים את חלקו בחברה הכללית של עם ישראל.

אמנם הדחף הכללי הקיים בין כולנו הוא רצון לחיות בהרמוניה כלומר חיים ביחד אחד עם השני, מבלי מלחמות ותחרויות, אבל לצערנו זה לא תמיד מצליח, ועובדה היא שבמקרה ומתפתחת מחלוקת בשל קנאה שנאה תחרות או על כל סיבה אחרת, מתחילים לגלות בקול מה שחושבים בלב...

ואז הריחוק בין הסוגים השונים של בני אדם ברור לכל בין הזרמים השונים, ונראה כאילו יש מצוה לעשות מחלוקת ויש מצוה לעמוד על עקרונות ומנהגים השונים מאחרים, וכל אחד קנאי לזרם שלו או לעדתו.

ודווקא אנו עם ישראל העם הנבחר, קשה לנו לחיות ביחד ללא מחלוקת.

אנו רואים זאת בכל תקופה ותקופה עם הנהגות ומנהגים שונים בכל חברה וחברה.

מטרה שווה

לכולנו ברור שהתורה היא המאחדת אותנו והכל מסכימים שהשינויים שנוצרו עם השנים הם על מנהגים והנהגות אבל לא על התורה הקדושה שעליה אין עוררין.

צורת הדף של התלמוד הבבלי השתמרה עם השנים, חלוקת הסימנים של השולחן ערוך לא השתנתה והכל מושתת על ספר התורה כצורתו וככתבו בלי שינוי כלל.

התורה שמלמדת אותנו כיצד לעבוד את ה', היא המאחדת את כולנו. לכן אפילו אם כל אחד הוא בעל תפקיד שונה לכולנו יש מטרה אחת שווה .

המחלוקת מתחילה כאשר אחד מהזרמים מראה לכולם כמה הוא טוב, וכמה השני נחות או פסול. הצד השני מצידו רוצה להוכיח ההפך מתחיל להבליט את תכונותיו הטובות בהתאם לתכונות השליליות של הצד שכנגד...

וכך מאבדים את המטרה של עבודת ה' ותיקון המידות ומתמקדים במטרה חדשה, להראות שאנחנו הטובים ואפילו היותר טובים מהם וכך במקום להיות ביחד לכיוון אחד הופכים להיות כל אחד כנגד השני.

ואותם רחוקים שרואים את המלחמות בין הזרמים, חושבים בליבם: אם זו התורה אין אנו רוצים להיות מלומדיה...

השלום הוא כלי הברכה

בסי' של"ג בספר חסידים כתוב על הפסוק במעמד הר סיני "ויען כל העם קול אחד ויאמרו כל הדברים אשר דיבר ה' נעשה" נאמר "כל העם" בדוקא אבל אילו היה אחד מוחה לא ניתנה התורה עכ"ל.

הרי שללא איחודו של כלל ישראל כעם מאוחד לא היה זוכה אף אחד מאיתנו בקבלת התורה לא רק במעמד נשגב כמעמד הר סיני נחוצה היתה האחדות. בכל תקופה האחדות היא המביאה את שפע הברכה .

אמרו חז"ל שאין כלי מחזיק ברכה אלא השלום

וכן בספר חסידים שם מציין "מברכת שים שלום ברכנו אבינו כולנו כאחד באור פניך", הברכה שבאה מאור פניו יתברך באה כשכלל ישראל באחדות

ומסביר זאת הגר"ז ליקוטי אמרים תניא ל"ו

כי כלל חיות העולמות תלויים על כלל נשמות ישראל עיין מסילת ישרים פרק א' וכמו שחלקי הגוף צריכים לתפקד באופן בריא ובהרמוניה של חלק אחד עם השני לצורך חיות של כלל הגוף כך ההרמוניה בין היחידים בני ישראל מאפשרת חיות לכלל ישראל היא מאפשרת זרימת שפע של קדושה ברכה וחיות מהקדוש ברוך הוא לכלל ישראל ומהם לכל העולם

ואם אין הרמוניה ושיתוף פעולה אחדות בין עם ישראל השפע נעצר.

ביחד מרויחים

מסכת דרך ארץ פרק שלום לאורך כל התנ"ך אנו למדים שהקב"ה מבקש שעם ישראל יהיה ביחד רואים כמה שפע יורד לעם ישראל שהוא אחד עם

כשביחד אפשר להשיג תורה

אמר ר' יהושע: גדול הוא השלום שבשעה שעמדו ישראל ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, שמח בהם הקדוש ברוך הוא ונתן להם תורתו ובירכם בשלום, שנאמר ה' עז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום, ונאמר תורת ה' תמימה משיבת נפש.

לרדוף אחרי השלום

אמר חזקיה: גדול הוא השלום שכל מצוות שבתורה כתוב בהם כי, כי תראה, כי תפגע, כי יקרא, כי תבנה, כשתבא המצוה לידך אתה זקוק לעשותה, אבל השלום מה כתיב בו? בקש שלום ורדפהו, בקשהו במקומך, ורדפהו במקום אחר.

השלום מביא את התורה

חזקיה אמר: גדול הוא השלום, שבכל המסעות כתיב ויסעו ויחנו, נוסעין במחלוקת וחונין במחלוקת, ובזמן שבאו לסיני חנו חנייה אחת, ויחן שם ישראל, אמר הקדוש ברוך הוא הואיל ושנאו ישראל את המחלוקת ואהבו את השלום ונעשו חנייה אחת, עכשיו אתן להם את תורתי.

העושה שלום נחשב כמזבח שמכפר על עוונותיו

ומה מזבח שאינו לא אוכל ולא שותה ולא מריח, ולא נבנה אלא לכפרתן של ישראל נקרא שלום, מי שהוא אוהב שלום ורודף שלום ומקדים שלום ומשיב שלום ומטיל שלום בין ישראל לאביהם שבשמים על אחת כמה וכמה.

הכל מתחיל ומסתיים בשלום

אמר ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי: גדול השלום, שכל הברכות והתפלות חותמין בשלום, קרית שמע חותמה בשלום, ופרוס סוכת שלומך, ברכת כהנים חותמה בשלום, שנאמר וישם לך שלום, וכל הברכות חותמין בשלום, עושה שלום במרומיו.

הכל כלול בשלום ולכן אדם שחי בשלום עם סביבתו זוכה לברכות הרבה זוכה לשלווה זוכה לתורה זוכה לאריכות ימים

הבהרה

בספר הלכות העוסק בדיני ממונות קשה לקבוע הלכה פסוקה למעשה. היות וכל פרט נוסף מהמקרה משנה את ההלכה.

לכן כשיש ספק בהבנת ההלכה, או כשהמציאות אינה מתאימה עם ההלכה, יש להתייעץ עם תלמיד חכם המבין בדיני ממונות על מנת שידע להורות את ההלכה למעשה

בית דין הרבני

מהו דין תורה לעומת החוק הישראלי?

בדיני תורה ישנה חשיבות עליונה להלכה מבלי להתחשב ברגש או בשכל האנושי, מבלי להתחשב בדעת הבריות, עיתונים, וכל כלי תקשורת אחרים .

רוב בני אדם דעתם ניבנת על ידי הסביבה שכנגדם: הורים, מורים, חברים, צבא, מקום עבודה וכדי. מטבע הדברים אדם מושפע ודעתו נבנת כתוצאה מהמקובל בחברה. מה שמקובל על כולם שזה הוגן, זה נחשב למעשה הגון ומוסרי וצודק ואילו מה שאינו מקובל, אינו מוסרי ואינו צודק...

למשל, בעל עסק ערמומי, היודע שצריך לרמות ולעגל פינות כדי להצליח וכשהוא מצליח הכל מקנאים בו ומעריצים את עושרו. ואילו זה בעל עסק

הישר,שהוא אמיתי, לא גונב ולא מרמה, נחשב לטיפוס תמים שכולם מרחמים עליו.

הבחור הרמאי היודע לפתות... נחשב למקובל בחברה אהוב ואהוד על כולם, ואילו הבחור הישר, זה שזהיר בכבודן... נחשב לבחור מוזר, וכן הבחורה הצנועה והשמרנית נחשבת לזקנה ומיושנת ואילו זאת שאינה צנועה בלבושה ובמעשיה, נחשבת לאהודה וחברותית. כך דעתה של החברה המקולקלת. שאינה מתחשבת בדעתה של התורה ובהליכותיה.

כוחו של פרסום

וישנן דוגמאות נוספות המושפעות מפרסום ומתקשורת, כגון: לבוש, אופנה, סלנג, שפה, זמרים, ושחקנים, ככל שהם יודעים לפרסם את עצמם יותר, כך דעתם חשובה יותר. וככל שהם מפורסמים, כך אחרים נגררים אחריהם מבלי לבדוק שאכן הם צודקים או חכמים, וככל שהפרסום חזק יותר כך דעתם תופסת את העם יותר, ואילו זה היה מסתיים כאן דיינו...

חוקי הדמוקרטיה מושפעים מהפרסום

יש מערכת הנהגה במדינת ישראל, הנקראת "דמוקרטיה" שפירושה שלטון העם. כלומר העם בוחר לפי דעתו את המנהיגים של הדור, והמפורסם יותר, האהוב יותר, והמקובל יותר הוא זה שנבחר מבלי יכולת לבדוק אם אכן הוא ראוי. האם הוא אמין, נוכל, כעסן או הפכפך, האם הוא רדוף שלמונים או בעל תאוות שונות ומשונות הוא נבחר בהתאם לדעת העם המורכבת מכל מיני רבדים של העם.

ואותם המפורסמים אחת לכמה שנים נבחרים להיות המנהיגים שיקבעו את החוקים שעל פיהם מדינת ישראל מושתת. אותם מנהיגים יקבעו מה מותר ומה אסור, והכל לפי דעתם ושכלם, שלהם ופעמים רבות אפילו לא של הבוחרים בהם.

מי הוא הקובע את החוק...

החוק במדינה נקבע על ידי חברי כנסת, שהם אנשים מסויימים שנבחרו על ידי העם, שבחר אותם לפי תפוצת הפרסום שהיתה להם לפני הבחירות, ולפי מה שמספרים עליהם בתקשורת. חשוב להדגיש שכל

בוחר רשאי לבחור לפי שיקול דעתו, ולא משנה מהי והיכן גדל, כל אזרח שיש לו זכות בחירה יכול לקבוע מי יהיו המנהיגים בלי הבדל בין יהודי לערבי וכד׳. וכמובן שאין כאן שיקולים מוסריים או חינוכיים, אלא אך ורק לפי דעתו האישית של הבוחר שהיא עצמה מורכבת מהשפעה של פרסום. וכך המנהיגים מגיעים לכנסת ושם מתכנסים ועל פי הנהלים המקובלים קובעים חוקים. כלומר החוק נקבע על ידי המנהיגים שהם נבחרו על פי דעת הקהל, המעוצבת לפי מידת הפרסום שאליה הוא נחשף. וכך נוסף עוד חוק לספר החוקים של מדינת ישראל שספר זה נוצר על ידי הממשלה הבריטית לפני קום המדינה שמבוסס על חוקים העותמאנים של הממשלה התורקית שהיתה כאן לפני כן.

היות ואין ספר חוקים המיוחד למדינה יהודית על פי אפיונה צביונה ואזרחיה. אלא מקבץ חוקים המבוססים על חוקים של ממלכות קודמות ששלטו בארץ ישראל ועליהם מוסיפים חוקים כנ״ל.

חוקי התורה אינם משתנים לעולמי עד.

צריך להדגיש שמאחר והחוק נחקק ואינו סותר את חוקי התורה, חובה עלינו לקיימו ״מדינא דמלכותא דינא״ אבל אין זה סותר את העובדה שהוא חוק אנושי שאינו נקי מנגיעות אישיות.

לעומת זאת חוקי התורה נקיים מנגיעות אישיות, ומבוססים כולם על דעתו של בורא עולם שמפורשת בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה, שלא תשתנה לעולמי עד. בורא האדם שיודע מה טוב לאדם דעת תורה שאינה משתנת לפי האופנה ולא לפי התקשורת אלא נשארת איתנה אלפי שנים מבלי להשתנות אפילו באות אחת.

אין מה להשוות בין חוקים שמדי פעם משתנים או נקבעים מחדש לפי החברי כנסת החדשים... לעומת חוקים שנקבעו על ידי בורא עולם שנתן את התורה

זוהי תורת אמת. ולכן יש חשיבות לדיני התורה, שהם ההוראות של בורא עולם כיצד לדון אחד את השני במקום שיש חילוקי דיעות או נזקים

התורה קובעת את חוקיה לפי חוקי בורא עולם, ולא לפי חוקי רוב שנבחר על ידי המון העם.

ואותם הבוחרים את החוק האזרחי מראים לכל שהם מעדיפים חוקים זרים מחוקי התורה.

לפי מה קובעים מי צודק?

לפני שאדם אומר "זה לא צודק" עליו להבין מהו צדק על פי התורה בלבד, ורק לאחר מכן ידע להחליט מיהו הצודק. מה שמקובל בחברה כ"צדק" אינו מחייב שזוהי ההלכה האמיתית היות ואנו מורגלים לצדק שמצוי ברחוב, ולא לצדק שהוא על פי ההלכה. הצדק המוכר על פי גורמים שונים שאינם בהשקפת התורה אינו נחשב צדק כלל, כיון שבורא עולם הוא שקבע בתורה מיהו הצודק ומיהו הנעשק בכל מקרה ומקרה. ואדם שאינו מבין בדיני התורה אינו יכול בשום פנים אופן להחליט לבד מהו צדק. הרוצה להיות צודק באמת ילמד את ההלכה או יתייעץ עם תלמיד חכם המבין בדיני ממונות, וכך יבין מה הוא צריך לעשות וכיצד.

האם פסק של בית משפט אינו נחשב ל"צדק"?

חוקי המדינה אינם מבוססים על פי דיני התורה ולכן הצדק שלהם אינו הצדק שקבע הקב"ה ולכן אסור לפנות לבית משפט חילוני כדי להוציא את ה"צדק" לאור. העושה כך מראה שהוא מעדיף חוקים אנושיים על פני חוקי תורה. הפונה לבתי משפט מראה לו ולסביבתו, שחשובה לו דעת העם יותר מדעתו של בורא עולם, וזהו מרד בחוקי התורה ועוון זה חמור ביותר.

הפונה לבית משפט חילוני מה דינו?

עבירה זו קשה מאוד וההתחייסות כלפיה חריפה ובלתי מתפשרת רמב"ם הלכות סנהדרין פרק כו הלכה ז. שכתב הרמב"ם "כל הדן בדייני עכו"ם ובערכאות שלהן אף על פי שהיו דיניהם כדיני ישראל הרי זה רשע וכאילו חרף וגדף והרים יד בתורת משה רבינו"

פסק בשו"ע חו"מ סי' כו סעיף א. כתב השולחן ערוך "אסור לדון בפני דייני עובדי כוכבים ובערכאות שלהם (פי' מושב קבוע לשריהם לדון בו), אפילו בדין שדנים בדיני ישראל, ואפילו נתרצו ב' בעלי דינים לדון בפניהם, אסור. וכל הבא לידון בפניהם, הרי זה רשע, וכאילו חרף וגדף והרים יד בתורת מרע"ה"

הובאו דבריו בשו"ת ציץ אליעזר יב, פב. וכך כתב הרב צבי פסח פרנק זצ"ל, "זה ברור ופשוט ששופטים הללו ערכאות הם לכל דבר, וכל ההולך אצלם הוא מרים ידו בתורת משה, ומרה תהיה אחריתו של המחזק אותם".וכן לעניין גירושין, חובה מן התורה לברר את כל הדינים בפני בית הדין התורני, וההולך לבית משפט חילוני הוא מרים יד בתורת משה.

מהו בית דין רבני ?

בית הדין הרבני מורכב משלושה תלמידי חכמים: שני דיינים ואב בית הדין שהוא האחראי על ניהול הדיון. דיינים אלו למדו הלכות חושן משפט היטב ויודעים לשייך את המחלוקת בין שני הצדדים לדיני השו"ע, ולקבוע מהי דעת תורה בזה. בית הדין אינו מושפע מחוקים שנקבעו על ידי המחוקק, אולם ישנם מקרים לא מעטים שבהם הוא כן מתחשב במנהג מדינה.

מהו אופי הדיון?

הדיון מתקיים לאחר הגעת שני הצדדים וחתימתם על שטר בוררות אשר בו הם מצהירים על כך שהם מקבלים עליהם את הדיינים כבוררים כי החלטתם תחייב אותם הלכתית וחוקית. רק לאחר מכן יתחילו הדיינים לשמוע את המקרה. ושלא כמו בבית משפט חילוני שהעורכי דין מנהלים את מהלך חקירת העדים ובעלי הדין, כאן, בבית הדין הרבני הדיון מתנהל בעיקרו על ידי הדיינים. הם שואלים את השאלות, בוחנים את הראיות ולומדים את המקרה על פי המקורות המובאים בגמרא והשולחן ערוך וכך הם פוסקים את הדין.

מהו שטר בוררות?

מבחינת חוקי מדינת ישראל, חוק הבוררות מאפשר לבעלי דין לבחור כל בורר שידון בעניינם ובכלל זה בבית הדין לממונות. לכן שני בעלי הדין שמגיעים לדיון חייבים לחתום על כך שהם מסכימים שבית הדין ישמש כבורר במחלוקת שבינהם ולאחר החתימה על שטר הבוררות יש חיוב גם על פי החוק להתייצב לדיון ולקבל את פסק הדין.

לסיכום: חתימה על שטר בוררות מחייבת את שני הצדדים לקיים את החלטת בית הדין.

מתי בית הדין עושה פשרה?

על בית הדין מוטל החיוב לנסות לפשר בין הצדדים עוד לפני תחילת הדיונים. פשרה פירושה הסכמה של שני הצדדים להגיע להחלטה הדדית ללא התערבותו של בית הדין, במקרים שקשה למצות את הדין באופן

המוחלט כגון שיש ספק בשיעור הנזק וכן באמיתות הטענות, או במקום שיש צורך לאחד מבעלי הדין להשבע, כדי להצילו משבועה, עושים פשרה, אפילו לאחר שהתחילו הדיונים.

מה ניתן לעשות כאשר הנתבע מסרב להתדיין בבית דין לממונות?

על פי ההלכה אין דנים אדם שלא בפניו על כן בית הדין יזמן את הנתבע שוב וכשהנתבע עדיין מסרב להגיע לדין, בפעם השניה או השלישית (לפי שיקולי בית הדין) התובע יקבל היתר לגשת לבית משפט חילוני עם הסבר על מה מותר לו לתבוע על פי ההלכה.

האם בית הדין מאפשר לבעלי הדין להשתמש בייצוג של עורך דין או טוען רבני ?

באופן כללי ישנה אפשרות לייצוג על ידי עורך דין או טוען רבני, אולם בדרך כלל בית הדין מעדיף לשמוע את פרטי המקרה מבעלי הדין וכן לנהל את הדיון מולם, וכן מקפיד לחקור את העדים באופן אישי ואיננו סומך על עורך הדין או הטוען רבני. למעט מקרים קיצונים שיש צורך לשמוע דובר מטעם בעלי הדין.

האם ניתן לאכוף פסק דין של בית דין לממונות?

לאחר קבלת פסק הדין של בית הדין וצירוף החתימה על שטר הבוררות, ניתן לאכוף את פסק הדין, לאחר התייעצות עם בית הדין שמוודא, שאכן הפסק לא בוצע במקרים רבים הם נותנים אישור לתובע להגיע לבית המשפט המחוזי על מנת שיאשר את פסק הדין ויאפשר פניה להוצאה לפועל על סמך פסק הדין.

לסיכום

עובדי ה' מבררים את רצון ה' בהלכות שבת, תפילין, במועדים, ועושים זאת בשמחה בכל שעות היממה והשנה,

וגם ההולכים לבית דין רבני לשמוע את ההלכה בנושא של ממונות ולא רוצים להכשל בכסף גזול וכדי

מקיימים את ציווי ה' בדיוק כמו בשאר ההלכות.

ואילו המסרבים לדין תורה והמבקשים ללכת לבתי משפט שלא על פי היתר

עוברים על ציווי ה' מחללים שם שמיים ונחשבים לגזלנים ורשעים ממש!!!

מלחמת קיום

זאבים נלחמים לזכות בנתח בשר
אחד את השני נוגסים, פוצעים,
דם ניגר והם כואבים אך לוחמים
לבסוף אחד מנצח
נוגס את הבשר בשיניו
אבל כולו זב דם, פצוע, בקושי הולך
ועוד מעט כבר מתמוטט
קשה להינות עם הבשר בין השיניים
כשהדם ניגר על הלחיים
כך נראים היריבים בבתי המשפט
מבזבזים שנים מאבקים וכספים
בלילות לא ישנים
שונאים את השכנים
וחוששים שאולי אחריהם עוקבים
חייהם נטולי שמחה וחיים

אבל...
אילו היו מוותרים
וכאילו מפסידים
היו זוכים לשלווה ונחת ובריאות נפשית
לא חוששים מהשכנים
ובלילות טוב ישנים
רוגע נפשי ששווה דמים מרובים
שבשום בית משפט אותו לא משיגים
אילו רק היו מוותרים...

(מעובד ע"פ מכתב מאליהו)

איסור פניה לערכאות

דיני פניה לערכאות

א) פניה לערכאות - אסור מהתורה לפנות לבית משפט חילוני (הנקרא בלשון ההלכה "ערכאות"). והתובע בערכאות הרי זה רשע ומרים יד בתורת משה, אלא אם קיבל היתר מבית הדין כפי שיבואר בהמשך כתב הרמב"ם בפרק כ"ו מהלכות סנהדרין הלכה ז' כל הדן בדייני עכו"ם ובערכאות שלהם, אף על פי שהיו דיניהם כדיני ישראל, הרי זה רשע, וכאילו חירף וגידף והרים יד בתורת משה רבינו. וכן פסק בשו"ע חו"מ סי' כו סעיף א אסור לדון בפני דייני עובדי כוכבים ובערכאות שלהם (פי' מושב קבוע לשריהם לדון בו), אפילו בדין שדנים בדיני ישראל, ואפילו נתרצו ב' בעלי דינים לדון בפניהם, אסור. וכל הבא לידון בפניהם, הרי זה רשע, וכאילו חרף וגדף והרים יד בתורת מרע"ה. ובשו"ת מהרשד"ם (חלק אבן העזר סימן קל"א). העלה שאיסור חמור הוא ללכת לדון בערכאות של גויים, ובפרט בדיני נחלות וירושות שדתיהם שונות מדין התורה הקדושה. וכ"כ בשו"ת יחווה דעת חלק ד סימן סה שאין כל הבדל בזה בין כשהשופטים גויים, לבין כשהשופטים יהודים הדנים על פי חוקות הגוים, שלא כדין התורה. .

ב) גזל ממש - תובע שזכה בתביעה בבית משפט חילוני, ללא היתר מבית דין רבני הרי הוא נחשב לגזלן ממש. וחייב להחזיר את כל הממון או שיזמין את הנתבע בדין תורה ויעשה ככל שיורו לו הדיינים כתב רבינו בחיי פרשת משפטים כל המניח דיני ישראל ומוציא בערכאות של כותים הרי זה גזל גמור, וכן כתב בהגהות רע"א בחו"מ סימן כו שאפילו אם קידש אשה אינה מקודשת. כיון שאינו מקבל את הממון בכח ההלכה ועל פי דעת תורה אלא על פי חוקי הגויים שאינם מסכימים לדעת התורה ואינם נוהגים לפי דבריה ופשוט הדבר שאם קיבל היתר מבית הדין לפנות לערכאות בגלל שהנתבע אינו מעוניין או שהוא אלים ואינו מכיר בחוקי התורה במקרה כזה אין בכך גזל. .

ג) כשיודע שהנתבע לא יגיע לדין תורה - אפילו שוודאי לו שהנתבע לא יגיע לדין תורה ראוי שהתובע יפנה לבית הדין שישלחו לנתבע זימון לדין

תורה כתב בכסף הקדשים תחילת סימן כו כשוודאי לו שלא יבוא לדין תורה אינו צריך להזמינו לדין תורה אבל מידת החסידות היא להזמינו בכל מקרה אולי יעשה תשובה ויבוא לדין תורה. ומה שכתבנו ראוי ואינו חובה היות וכתב בתשובות והנהגות חלק ה סימן שסב בשם בעל מנחת יצחק זצ״ל שלא צריך לקרוא ג״פ ומספיק בפעם אחת כשהנתבע מחלל שבת או חברה שבודאי לא יבואו ואולי בכה״ג כשאי אפשר להמתין לבית דין, הרב בעירו שומע ומתיר כבית דין וכן אפשר כשהוא ודאי לא יבוא לא צריך לכל תביעה ותביעה לבוא ומקבל רשות כה״ג תמיד. .

ד) מתי מותר לפנות לבית משפט - כשאינו יכול להוציא ממון בדין תורה, כגון שהנתבע אינו מגיע או שאינו מקיים את דברי הדיינים הרי יכול לקבל אישור ולתובעו בבית משפט חילוני פסק בשו״ע חו״מ סי׳ כו סעיף ב היתה יד עובדי כוכבים תקיפה, ובעל דינו אלם, ואינו יכול להציל ממנו בדיני ישראל, יתבענו לייני ישראל תחלה, אם לא רצה לבא, נוטל רשות מבית דין ומציל בדייני עובד כוכבים מיד בעל דינו. .

ה) עוגמת נפש - על פי התורה אין אפשרות לתבוע ממון בטענת ״עוגמת נפש״ על פי התורה אין מחייבים על עוגמת נפש וכל ממון שנפסד ממנו בגרמא והתובעו בבית משפט חילוני נחשב לגזלן מפני שאין בהם חיוב ממוני על פי דין תורה היות ועל פי דין תורה מחייבים על הפסד ממון ממש וזה אינו בהגדרת הפסד ממון אלא גרמא או מבטל כיסו של חברו שפטור ולכן יש גם איסור לפנות לבית משפט שיפסוק בהוצאת ממון בגין עוגמת נפש. .

ו) לתבוע ריבית ושאר הוצאות - גם כשיש היתר לתבוע בבית משפט חילוני, אסור לתבוע ריבית ושאר הוצאות שאינן מותרות על פי דין תורה מותר לבקש את מה שמגיע לו כתוצאה מנזק שנגרם לו אבל אסור לו לבקש שכר המתנת מעות שהוא ריבית שדבר זה אסור בכל אופן. וכ״כ בשו״ת משנה הלכות חלק יב סימן שצג דההולך לערכאות אפי׳ מצד הדין אין לו רשות אלא על אותו ממון שחייב לו ועל אותה התביעה שסירב עליה ולא זולתה ועיין דברי חיים ח״ב סי׳ ב׳ וסי׳ ט׳ וסי׳ מ״ו. לכן פשוט אם הוציא יותר משמגיע לו לולי עלמא נקרא גזלן והעורך דין נחשב למסייע לו לעבירה זו. ועיין עוד בכסף קדשים סימן כו סעיף ב ד״ה רשות שמותר לו לקבל הממון שפוסקים לו. .

ז) חברת גביה - אסור בשום פנים ואופן לפנות לחברת גביה שגובה תשלומים וצ׳קים או נוקטת באמצעי אלימות שלא על פי ההלכה כיון שחברת הגביה משתמשת בכח ומוציאה יותר ממון ממה שצריך להוציא ולעיתים פוגעת בגופו ובנפשו של החייב ובמשפחתו ובילדיו החפים מפשע, וזהו איסור חמור לעשות כן. .

ח) גביית צ׳ק - כשרוצה לפנות להוצאה לפועל כדי לגבות צ׳ק לכתחילה יפנה לבית הדין על מנת לקבל אישור על כך כדי שלא יכשל באיסורים אחרים פתחי חושן בהלכות הלוואה פרק ו הערה יב נטה לאסור בדין גביית צ׳ק או שטר על ידי הוצאה לפועל וכתב בספר דרכי משפט עמ׳ קפז שנוהגים לאסור בבד״ץ בני ברק שע״י כמוה״ר רבי נסים קרליץ שליט״א ומטעם איסור פניה לערכאות דעלמא וכן משמע בשו״ת שבט הלוי ח״י סי׳ רסג שלא כתב שם בנדון זה אלא דמותר לב״ד להתיר לתובע לפנות להוצאה לפועל אם הלה אינו רוצה לשלם והחוב ברור ואין ברירה למצות בדין כהלכה וכאשר נהוג בבד״ץ בני ברק שע״י כמוה״ר הגאון רבי נסים קרליץ שליט״א עי״ש שלא בכל מקרה אפשר לפנות להוצאה לפועל ולכן עדיף שיתייעץ עם דיינים שיבדקו אם רשאי לפנות לערכאות ויצא נקי כלפי שמייא. .

ט) תביעת מעסיק - מבלי היתר מבית דין אסור לפועל לתבוע את המעסיק בבית משפט חילוני אפילו כשיש סבירות גבוהה שהנתבע לא יגיע לדין תורה אין הבדל בין סוגי התביעות ולכן גם תביעות בדיני עבודה לכתחילה פונים לבית הדין הרבני ונותנים אפשרות לנתבע לגשת לדין תורה. ואם לא בא לדין תורה מקבלים היתר לדון בערכאות. וכתב בשו"ת תשובות והנהגות חלק ה סימן שסג אמנם שניהם העובד והמעסיק מקבלים על עצמם את מנהג המדינה ואזלינן בתריה אבל בבית הדין לעבודה מצוי שהשופט מכריע כפי הסברא שלו ומשפטים בל ידעום, או על פי תקדים במשפט אחר, ובזה אין אנו מקבלים הכרעותיהם ואנן בדידן ואינהו בדידהו, ויכולים הצדדים לטעון שקיבלו על עצמם החוק הנהוג ולא הכרעות בית המשפט. .

י) הוצאה לפועל או כונס נכסים - לכתחילה ראוי שלא לרכוש מהוצאה לפועל, ואם קנה ובעל הנכס או בעל החפץ מעוניין לקנות מהקונה את רכושו בחזרה, על הקונה למכור לו במחיר שקנה ויש לדעת ששיטת העיקול וההוצאה לפועל שנעשית בימינו אינה פועלת עפ"י דיני התורה ואין לה כל קשר להלכה הנ"ל האם מותר לקנות מהוצאה לפועל אחרוני דורנו דנו בשאלה אם מותר לקנות חפצים או בתים הנמכרים ע"י אנשי החוק שמוכרים במכירה פומבית. רוב האחרונים נטו קו לאסור מטעמים שונים: א המכירה נעשית בעל כורחם של בעלי הנכס ויש בזה חשש גזל ב עפי"ר הדברים נמכרים שלא כדין משום שמצוי מאוד שחוב הקרן היה קטן אלא שהוא תפח ע"י ריבית וריבית דריבית עד שהגיע לממדים שחייב למכור את חפציו ולפעמים גם את ביתו ולכן אין כל הצדקה למכירה שהיא עבור דמי ריבית שנגבו באיסור. ג עפ"י רוב החפצים נמכרים במחיר זול מאוד שאינו מצדיק את המחיר האמיתי של החפץ וצריך לדעת מי שכבר קנה חפץ מסויים במכירה פומבית ובעל החפץ רוצה לרוכשו בחזרה, חייב למוכרו לו במחיר שקנה כ"כ בספר משפטיך ליעקב ועיין עוד בדרכי משפט עמ' רכג ע"ע בשעהמ"ק ח"ח עמ' קפב. ובמשפטי התורה חלק ב' סימן כ"ה. .

יא) צו ירושה מבית משפט - כשאין צוואה והיורשים משתמשים בצו ירושה שאינו על פי ההלכה, הרי הם נכשלים בגזל, ואסור להם למכור את הירושה מדין הנאה מגזל כן ראיתי שכתבו אחרונים ובפתחי חושן הלכות ירושה כתב שיש סברא לומר שהיורשים האחרים מתייאשים מחלקם כשיש צו ירושה מבית משפט ולכן ישנה אפשרות לרכוש את הנכס עכ"ל. .

יב) כשסרב לדין תורה וחזר בו - כשהתובע ביקש מהנתבע לבוא לדין תורה, והנתבע סירב, ובית הדין נתן אישור לתובעו בערכאות והנתבע הפסיד בבית המשפט, אינו יכול הנתבע לחזור בו ולבקש דין תורה ולתובעו בדיני ישראל כתב הרמ"א בשו"ע חו"מ סי' כו סעיף א מי שהלך בערכאות של עובדי כוכבים ונתחייב בדיניהם, ואחר כך חזר ותבעו לפני דייני ישראל, יש אומרים שאין נזקקין לו ויש אומרים דנזקקין לו אם לא שגרם הפסד לבעל דינו לפני עובדי כוכבים והסברא ראשונה נראה לי עיקר. עכ"ל וכתב הנתיבות סק"ב דאפילו נתחייב מחמת שכנגדו נתן שוחד לעוות המשפט, אפילו הכי אין נזקקין. .

יג) נתבע שזכה בבית משפט - במקרה שהנתבע סירב לגשת לדין תורה, ונגשו לבית המשפט, ושם הנתבע זוכה מכל אשמה, עדיין הנתבע מחוייב לברר את דעת ההלכה, ולגשת לבית הדין כדי לדעת מה דינו בפרט כשקיבל כספים שלא כדין, חייב להחזיר את הגזל שבידו פשוט, אם הבעל דין יודע בעצמו שחייב לו צריך להחזיר לו ומצוי הדבר בבתי משפט שאחד מהצדדים זוכה מכל אשמה הודות לעורך דינו שהוציאו זכאי, ולכן יש חיוב גמור על המזיק האמיתי לשלם את כל הסכום לניזק. .

יד) להזמין עד - התובע בבית משפט חילוני ללא היתר מבית הדין אסור לו להזמין "עד" שיעיד ויעזור לו להוציא ממון שלא על פי ההלכה. אבל אם קיבל היתר מבית הדין, מותר לו להעיד או להזמין עד בשו"ת משנה הלכות חלק יב סימן שצג דן בשאלה האם מותר לעו"ד להזמין יהודי להעיד נגד יהודי בבית משפט שלהם. וענה שם כיון שאסור לו לילך לערכאות והרי הוא באיסור היאך יותר לו להביא עוד ישראל לערכאות ולהעיד נגד ישראל פשוט שאסור, ונראה שבמקרה כאשר קיבל היתר לילך לבית משפט, שאז מותר להציל עשוק מעשקו. .

טו) הלשנה לשלטונות - כשיש סכסוך בין שכנים או כשאחד השכנים עושה עסק בביתו, בכל מקרה, אין לשכן להתלונן ללא היתר מבית דין ששמע את שני הצדדים שלטונות העיריה כפופים לחוקי הערכאות שנקבעו נגד דיני התורה ולכן לכתחילה אין פונים אליהם אך יש מקרים שאכן מותר להתלונן לערכאות או לפנות לעירייה, אבל כל זה צריך להיות בתיאום עם בית דין הרבני, על מנת לצאת ידי שמיימי וכתב בשו"ת תשובות והנהגות ח"ה סימן שסב אסור להתלונן ולערער לעירייה בלי הוראת היתר מבית דין ואף אם נקראים "רחיים" הרי הם יונקים סמכותם ומורים כחוקי העכו"ם ואם גורם לחבירו נזק הוא מוסר ועונשו חמור מאד .

טז) בית משפט לדיני תעבורה - מותר להעיד בבית הדין לדיני תעבורה ונהג שאינו מוכן לנסוע כחוק ומסכן את הציבור מותר להתלונן עליו עיין בפתחי חושן נזיקין עמ' קמ"ד ובשו"ת מנחת יצחק ח"ח סי' קמח וכתב במשפטי התורה עמ' קיז חוקי התנועה שנועדו לשמור על חיי אדם ורכושו מחייבים על פי דין תורה כל אדם בכל זמן ובכל מקום בעולם ואין הבדל איזה שלטון או איזו ממשלה קבעו אותם. .

יז) חברות גדולות - כגון חברות ביטוח ורשתות, שידוע בוודאות שהחברה לא תואיל לגשת לדיני תורה, יש אפשרות לדיינים לתת הרשאה לפנות לערכאות אפילו מבלי לשלוח הזמנה עיין בתשובות והנהגות חלק ה עמוד תקנא אות ד .

צריך לזכור

התורה קובעת מה מותר לקחת
ומה שאסור לקחת נקרא גזל
יש גוזל עם אקדח
ויש גוזל באיומי סכין
ויש גוזל בעזרת צו מבית המשפט
במקרה שההלכה לא מתירה לקבל את הכספים
הרי זה גזל גמור!!!

צוואה וירושה

מהי צוואה?

ההלכה קובעת כי במותו של אדם עובר עזבונו ליורשיו. והצוואה כשמה כן היא, ציווי של בעל הרכוש לחלוקת נכסיו על פי רצונו ובחירתו מבלי שהיורשים יבואו לידי מריבות ומחלוקות, אלא על פי הסדר שבעל הנכסים קובע בחייו, על פי שיקוליו הפרטיים בלבד.

מדוע צריכים לכתוב צוואה?

אם לא קיימת צוואה, או שהצוואה פסולה, כשפונים לבית דין רבני כל רכושו של המוריש מחולק על פי ההלכה בלבד. ללא התחשבות ברצונותיו של המוריש ואע״פ שבחיי הנפטר הוא התכוון לתת לפי עדיפות מסוימת, הירושה מתחלקת על פי הלכות הירושה הכתובות בחז״ל בלבד. ואילו כשהולכים לבית משפט ללא צוואה, הוא מחלק את הרכוש לפי צו ירושה, חלוקה זו עלולה לגרום למחלוקת בין היורשים. כתיבת הצוואה היא אחת הדרכים החכמות והיעילות למנוע מהיורשים להגיע לסכסוכים ומחלוקות.

האם אפשר לכתוב צוואה מבלי לספר למשפחה?

יש יתרון לכתיבת צוואה מבלי לפרסמה, שאז אין ריב ומחלוקת בחיי המצווה. אבל צריך ייעוץ הלכתי מבית דין רבני, שיסביר וינחה כיצד לכתוב צוואה שיהיה לה תוקף הלכתי, שבמקרים רבים כשהצוואה אינה מנוסחת ע״פ דין תורה מגיעים למריבות ולבזיונות.

האם אפשר לכתוב צוואה אצל עורך דין ?

הצוואה אצל עו״ד ונוטריון תקיפה ע״פ חוקי הערכאות ולא על פי חוקי התורה. וצריך לדעת שלצוואה, שנכתבה שלא על פי ההלכה, אין לה שום תוקף הלכתי והירושה שתגיע לידי הזוכים יהא גזל בידם מפני שעל פי ההלכה כשאין לצוואה תוקף, שייכים כל ממונו של המוריש ליורשים ע״פ דין תורה.

האם אפשר לערוך צוואה גם בבית הדין וגם אצל עורך דין?

יש הממליצים לערוך צוואה נוספת גם אצל נוטריון, שיהא לה תוקף גם ע״פ חוקי הערכאות, אבל צריך לוודא שנכתבה כהלכה וכדין ורק לאחר מכן לגשת לעורך דין שיאשר את הצוואה מבחינה חוקית כדי שכל דברי המצווה יתקיימו כפי שהוא רוצה. וכן יקפידו שלא תהיה סתירה בין שתי הצוואות.

מה קורה כשאין ירושה ?

כאשר אין צוואה המחלקת את הרכוש בין היורשים או כשלא נכתבה הצוואה באופן המועיל על פי ההלכה, קיימים הלכות ירושה השונים מצו ירושה הניתן על פי החוק כפי שיתבאר בהמשך.

האם ניתן לבטל צוואה?

כל אדם שערך צוואה רשאי לבטל את צוואתו כרצונו, וזאת ע״י השמדת הצוואה או שיפנה לבית הדין כדי לכתוב צוואה חדשה, ויכתוב שם ביטול מפורש על הצוואה הקודמת. וראוי שבכל כתיבת צוואה ישאיר פתח או תנאי שהוא יכול לחזור בו כל זמן שירצה

הצעה חשובה - על מנת למנוע מחלוקות יש לכתוב באופן ברור וישתדל לכתוב בצוואה כל פרט ופרט של הנכס והרכוש על מנת שהיורשים יבינו ויוכלו לבצע את הצוואה כפי רצונו ולא יבוא לידי מחלוקת בהבנת הכתוב.

והדרך החשובה ביותר - היא להשתדל לחלק את העזבון באופן שלא יהיו מחלוקות ואפילו שלעיתים קשה מאוד לחלק באופן שווה, יש להשתדל מאוד לעשות חלוקה הוגנת ביותר על מנת שלא לגרום לריב ומדנים, ואחדות המשפחה תישאר.

דיני צוואה וירושה

א) סדר כתיבת הצוואה המועיל ביותר - יש לכתוב את הצוואה בפני בית דין תלמידי חכמים, שיהיו גם העדים על הצוואה, ויהיו אחראים על כך שהצוואה מנוסחת על פי כל תנאי ההלכה ע"פ חוקי התורה חובה להקנות למוטבים בקנין המבטא גמירות דעת מוחלטת. וכן כשרוצה לעשות "קנין מהיום ולאחר מיתה", כלומר ה"גוף" [לדוגמא: דירה] ניתן כבר מהיום, ואולם אין לכך כל משמעות מעשית בחיי המוריש, כי ה"פירות" [כלומר זכות הדיור וזכות ההשכרה וכו'] ניתנים רק "לאחר מיתה". וגם ממתנת ה"גוף" יוכל המצווה לחזור בו עד שעה אחת קודם מיתה. כך שהוא יכול לנהוג בנכסיו מנהג בעלים לכל דבר כל ימי חייו וחוץ מזה ישנם חלקים בעיזבון שלא ניתן להקנותם "מהיום". חלקים שאינם שלו, אלא הוא עתיד לרכוש במהלך החיים לאחר כתיבת הצוואה, או הלוואות שחייבים לו ואינם ברשותו בפועל. עי' שו"ע חו"מ סי' רי"א ס"א "דבר שאינו ברשותו של מקנה אינו נקנה. והרי הוא כדבר שלא בא לעולם". ועי' בשו"ע חו"מ סי' ר"ט ס"ד לכן יתייעץ עם תלמיד חכם כיצד לעשות זאת . .

ב) כשאין צוואה - כאשר המוריש לא כתב צוואה, ישנן הלכות ירושה על פי התורה, ואסור לפנות לבית משפט על מנת לקיים צוואה על פי ה"חוק" בלבד על פי דיני ירושה של תורתינו הקדושה קיי"ל ירושה ממשמשת והולכת עד ראובן אחרון הצאצאים כמבואר בשו"ע חו"מ סימן רע"ו ואילו על פי חוקי המדינה יש סדר ירושה אחר עד כדי כך שיש מצבים שהמדינה יורשת וידוע כמה צער וסבל ומחלוקות נגרמו למשפחות הנפטרים מחמת הירושה והרבה כספים זורמים לבתי משפט ולעורכי דין, אבל על ידי כתיבת הצוואה התקיפה על פי דיני תוה"ק היתה הירושה מתחלקת על פי רצונו של הנפטר, וכשאין צוואה אז התורה נתנה כללים מהו סדר הירושה וכל זה נעשה על מנת להועיל לנשמתו של הנפטר ולכן יש ערך גדול ליורשים כהלכה, ולא על פי חוקים השונים מדיני התורה. עיין בקובץ מקבציאל חלק ט. .

ג) חלוקה על פי החוק - החוק נוגד את ההלכה בהרבה סעיפים בחלוקת הירושה וכל מה שנקבע בירושה על פי "החוק", בניגוד לחוקי התורה, נחשב ע"פ התורה כגזל לכל דבר על פי חוק המדינה הירושה מתחלקת שלא על פי חוקי התורה, ובאופן זה מתעוררות הרבה בעיות אחר מותו של המוריש ובפרט כשנפטר באופן פתאומי ואילו היה כותב צוואה היו נפתרות בעיות ואחת הדוגמאות שעל פי החוק יורש הבן המאומץ כבן לכל דבר מה שאינו העל פי ההלכה וחלק מהשינויים הבולטים בין חוקי התורה לחוק המדינה הם: א. ע"פ חוקי התורה הבן יורש ולא הבת. ב. הבעל יורש את אשתו ואילו אשה כלל אינה יורשת את הבעל. וע"פ חוק המדינה קיימת ירושה הדדית. ג. ע"פ חוקי התורה היורשים הם רק קרובים ביולוגיים, ואילו ע"פ חוקי המדינה אפילו אשה זרה שחיה עם הנפטר יורשת. ואמנם יש פרטים נוספים אך אכמ"ל. .

ד) צוואה מבלי ידיעת הבעל - אין אפשרות לאשה לרשום צוואה מבלי ליידע את בעלה, ואם עשתה זאת אין ערך לצוואתה כל מה שיש לאשה שייך

לבעלה ולכן אינה יכולה להחליט על נכסים בלי ידיעת בעלה ובלי הסכמתו לכך עיין בשו"ת שערי ציון חלק ב סימן ב, וע"ע בחת"ס בחלק חושן משפט סי' קמ"ב דן באשה שכתבה צוואה בערכאות וסילקה לבעלה מירושתה והכריע שלא זכו יורשי האשה. .

ה) זכות חזרה - ראוי תמיד להשאיר סעיף בצוואה שישאיר אפשרות שינוי אופן החלוקה או אפשרות לבטלה בכל עת שירצה פעמים רבות הורים מתחרטים על אופן החלוקה של הירושה בגלל התנהגות בלתי הולמת של אחד הילדים, ולכן כדי שלא יהיה מהצועקים ואינם נענים, ישאיר לעצמו אפשרות לחזור בו בכל זמן שירצה. .

ו) אמירה בעל פה - אין הבדל אם האמירה מוקלטת בוידאו או נאמרה מול עדים. כדי שהצוואה תקבל תוקף הלכתי יש להתייעץ עם תלמיד חכם מהו האופן המועיל שאפשר לומר צוואה בעל פה יש מקרים שאמירה אינה מועילה כאשר מצווה באופן שאינו מותר על פי ההלכה כמובא בשו"ע חו"מ סי' רפא סעיף א' אין אדם יכול להוריש מי שאינו ראוי ליורשו, ולא לעקור הירושה מהיורש, בין שצוה והוא בריא בין שהיה שכיב מרע, בין על פה בין בכתב. לפיכך האומר: איש פלוני בכורי לא יטול פי שנים, איש פלוני בני לא יירש עם אחיו, לא אמר כלום. איש פלוני יירשני, במקום שיש לו בת, בתי תירשני, במקום שיש לו בן, לא אמר כלום, וכן כל כיוצא בזה. אבל אם היו לו יורשים רבים, כגון בנים רבים או אחים או בנות, ואמר כשהוא שכיב מרע: פלוני אחי יירשני מכלל אחיי, או: בתי פלונית ירשני מכלל בנותי, דבריו קיימים, בין שאמר על פה בין שאמר בכתב. אבל אם אמר: פלוני בני יירשני לבדו, אם אמר על פה דבריו קיימים. .

ז) שבועה - אין ירושה מכח שבועה אלא רק באופן המועיל לפי ההלכה. ולכן הורים שנשבעו לתת ירושה לבן ולא עשו זאת כהלכה, אין ערך לשבועתם אפילו שנשבעו לפני שני עדים כנ"ל שדינו שנשבע על מה שמחוייב מדין תורה שאין שבועתו חלה. .

ח בלשון מתנה יכול לתת כרצונו - כשכותב בשטר הצוואה שנותן מתנה מנכסיו לילדיו יכול לתת כרצונו לבכור או לבנות ולכל מי שירצה כן נפסק בשו"ע חו"מ סי' רפא סעיף ז אין כל הדברים הללו אמורים אלא כשאמר לשון ירושה; אבל אם אמר לשון מתנה, דבריו קיימים. לפיכך המחלק נכסיו על פיו כשהוא שכיב מרע, וריבה לאחד ומיעט לאחד, והשוה להם הבכור או שנתן למי שאינו ראוי ליורשו, דבריו קיימים. ואם אמר משום ירושה, לא אמר כלום. עיי"ש ולכן ויתייעץ עם ת"ח כיצד יכתוב זאת באופן המועיל. .

ט) שטרות נוספים - הצוואה המאוחרת ביותר היא הקובעת, ולכן אין ערך לשטר שכתוב בו חלוקת ירושה חלקית לאדם מסויים, אלא רק לצוואה האחרונה שנעשתה כהלכה אלא אם כן כתוב בשטר שקיבל מתנה מהמוריש כל עוד שהיה בחיים כל אדם יכול לקבל מתנה מחיים נכס או ממון ולכן יורש שמוציא שטר שקיבל מהוריו נכס במתנה מהם כל עוד שהיו חיים הרי זכה בזה, (כאשר המתנה נעשתה על פי כל כללי הנתינת מתנה המובאים בהלכה). .

י) ירושה דאורייתא - גם הרוצה לחלק את עזבונו באופן שווה רצוי להנחיל לבנים לבדם חלק מסוים ומכובד, כמו ספרי קודש וכלי קודש, כדי לקיים לפחות בזה דין "ירושה דאורייתא", (ירושה כרצון התורה) כי בהנחלת הנכסים כדין התורה יש תועלת לנשמה בעולם העליון. כי בניו שהניח בעולם

הזה, ממשיכים את עבודת ה׳ במקומו. והם חוליה נוספת בשרשרת הדורות הארוכה. [עי׳ שו״ע ורמ״א חו״מ סי׳ רנ״ב ס״א וסי׳ רפ״ב ס״א ובאגודת אזוב בהקדמה לאלון בכות] .

יא) כתב בצוואה שמוריש לבנות - אין חשיבות לכך כשכתב צוואה בלשון ״הריני מוריש לבנותי״ שמעיקר הדין אין הבנות יורשות אבל יכול לתת להן מתנה מחיים התורה נתנה כללי ירושה, לכן אין ערך הלכתי לכך שכותב שמוריש לבנות כיון שמתנה על מה שכתוב בתורה שו״ת ויברך דוד סימן שי. אבל כשנותן מתנה מחיים אין כאן הלכות ירושה, ולכן יכול לחלק כרצונו ויכתוב באופן המועיל. ולכן יתייעץ עם תלמיד חכם כיצד לנסח צוואה באופן כזה שיועיל על פי ההלכה. .

יב) ירושת הבנים - מדין תורה אדם שנפטר רק בניו יורשים אותו, ואם יש לו בן יחיד וכמה בנות, הבן הוא היורש הבלעדי לכל הנכסים עיין מה שנפסק בשו״ע חו״מ סי׳ רעו סעיף א. אבל כבר היו תקדימים בבתי דין שבזמננו שפסקו כי ראוי שהבנים יפצו ויפייסו את הבנות על מנת שלא תגרם מחלוקת בפרט במקום שהבנות טרחו וסייעו בכלכלת הבית של ההורים וטפלו בהם לקראת סוף חייהם. .

יג) בנות יורשות - כשאין בנים ונכדים, וכן במקרה כשיש לאב רק בנות, אז הירושה עוברת לבנותיו וליוצאי חלציהן, ואין אצל בנות משפט הבכורה פסק בשו״ע חו״מ סי׳ רעו סעיף א שאם אין בנים אלא רק בנות אז הן יורשות ועוד מבואר בגמרא בבא בתרא קכב הבנות שהן נכנסות לנחלה כשאין שם בנים - חולקות ביניהן בשוה, שאין הבת הבכורה נוטלת פי שנים, שנאמר: ״וילדו לו בנים״, הבנים בתורה הזאת ולא הבנות, שאין דין הבכורה נוהג בהן, וכולן חולקות בשוה. .

יד) נכדים מהבן - אם לפני פטירת האב נפטרו בניו והשאירו נכדים, אע״פ שיש לאב בנות, הירושה עוברת רק לילדי הבן כלומר לנכדים, או לנכדות מהבן אם אין לנכדות אחים כנזכר שם וכתב עוד בערוך השולחן שם סדר נחלות כיצד כתיב [במדבר כז, ח - יא] ״איש כי ימות ובן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו ואם אין לו בת ונתתם את נחלתו לאחיו ואם אין לו אחים ונתתם את נחלתו לאחי אביו ואם אין אחים לאביו ונתתם את נחלתו לשארו הקרוב אליו ממשפחתו וירש אותה״ וכל יוצאי ירכו של היורש המוקדם קודמין להיורש המאוחר דכמו שבן קודם לבת כמו כן יוצאי ירכו של הבן כשהוא אינו קיים והניח בן או בת או בת הבן עד סוף כל הדורות קודמין לבת המוריש, וכן יוצאי ירכה של בת הבן יהיה מי שיהיה אפילו בת בת הבת קודמין לבת המוריש.עכ״ל. .

טו) ירושת אשה - אין אשה יורשת את בעלה אלא מקבלת את החלקים השייכים לה בנכסים המשותפים. ובנוסף יש לה זכויות נוספות של מגורים, מזונות, כתובה. הכל כפי מה שהתחייב לה בעלה בשעת הנישואים אבל הבעל כן יורש את אשתו בנכסים הקיימים אצלה כפי שנפסק בשו״ע אה״ע סי׳ צ סעיף א הבעל יורש את אשתו. .

טז) כלכלת הבנות - אפילו שבנות לא יורשות מכל מקום יש לדאוג להן לכלכלה ולדיורין מכספי הירושה עד שיתבגרו או עד שיתחתנו שו״ע סימן קיב סעיף א ואינו מדין ירושה ואינו אלא בנכסי האב כחיוב כלפי אשתו ולא מנכסי יורשים כשלא ירשו מאביהם ועיין פתחי חושן חלק ח פרק יב. סעיף טז והלאה שפירט דינים אלו. .

יז) ירושת בן בכור - הגדרת בן בכור הוא הבכור לאביו אפילו שאמו כבר ילדה לפניו ומדין תורה הוא מקבל פי שנים משאר אחיו ודווקא מחלקו של אביו ולא מחלקו של אמו כתיב בכל אשר ימצא לו ודרשו חז"ל שהבכור נוטל פי שנים רק בדבר המוחזק ברשותו של האב ולא בדבר הראוי לבא לרשותו ולכן אין הבכור נוטל פי שנים בנכסים הראוים לבוא לאחר מיתת אביו אלא בנכסים המוחזקים לאביו שבאו כבר לרשותו וכל הירושה המוכפלת היא מהנכסים ומהכסף המזומן שהיו קיימים ונמצאו בפועל ברשות הנפטר בשעת פטירתו כמובאר בשו"ע חו"מ סימן רעו סעיף ו ומש"כ לעניין ירושת האב בלבד כן בשו"ע חו"מ סי' רעח סעיף א אין הבכור נוטל פי שנים אלא בנכסי האב, אבל לא בנכסי האם עכ"ל. ע"ע בערוך השולחן חושן משפט שם. .

יח) ניתוח קיסרי - בכור הנולד על ידי ניתוח קיסרי אינו נחשב לבכור לעניין ירושה אלא דינו כשאר בנים כן מובא בשו"ע חו"מ סי' רעז סעיף זיוצא דופן והבא אחריו שניהם אינם בכורים, הראשון לפי שלא נולד, ונאמר: וילדו לו בנים (דברים כא, טו); והשני שהרי קדמו אחר. .

יט) יורש על פי צו בית המשפט - המשתמש בכח החוק לקבל ירושה שאינה מגיעה לו נחשב לגזלן מהיורשים וחייב להחזיר את הגזלה. ואם משתמש בו נחשב לו כמשתמש בנכס גזול מהיורשים. וכן אם מוכר את הנכס יש מקום לדונו כנכס גזול מהיורשים כאשר אין דנים בדיני תורה ופונים לערכאות על מנת לקבל חלק מהירושה שאינו מגיע על פי ההלכה הרי יש בכך גזל גמור כיון שהחלק אינו שלו על פי ההלכה ולכן אפילו אם מתכוון למכור את הנכס שירש הרי דינו כמוכר חפץ או נכס גזול ועדיף שלא לרכוש ממנו. עיין בפתחי חושן הלכות ירושה ואישות .

כ) העברה נחלה מהיורשים - אין רוח חכמים נוחה במקרה שאדם כותב בצוואה שמעביר את כל נחלתו לאחרים ולא ליורשיו. ובכל מקרה שאינו מוריש על פי ההלכה פסק בשו"ע חו"מ סי' רפב סעיף א כל הנותן נכסיו לאחרים והניח היורשים, אף על פי שאין היורשים נוהגים בו כשורה אין רוח חכמים נוחה הימנו, וזכו האחרים בכל מה שנתן להם. ומדת חסידות שלא להעיד בצואה שמעבירין בה הירושה מהיורש, אפילו מבן שאינו נוהג כשורה לאחיו חכם ונוהג כשורה. וכתב שם הרמ"א מי שצוה לעשות בנכסיו הטוב שאפשר לעשות, יתנהו ליורשיו כי אין טוב מזה . .

כא) קרן לצדקה - כדאי שכל אחד לפני מותו יצווה להוריש חלק מעזבונו לטובת קרן לצדקה וחסד שתפעל אחרי מותו וזכויותיו יתרבו ממנה כתב באהבת חסד חלק ג פרק רביעי שאדם יעשה קרן גמ"ח מכספו עוד מחייו על מנת שכספו לא יתבזבז לשווא. .

כב) צרכי רבים - היות ויש רבים שגזלו בעבר ואינם יודעים ממי גזלו ואיך יחזירו לכן יפרישו חלק מכספים לעשיית צדקה זיכוי הרבים ושאר מצוות כן כתב בספר גשר החיים וכן כתבו עוד אחרונים שאדם יעשה בחלק בכספו צרכי רבים. .

לחשוב על ההורים

לעשות להם נחת רוח מבלי מלחמות
לשמור על הגינות
כלפי הבנים והבנות
ולזכור היטב
כסף שמגיע במריבות ודמעות
אין בו ברכה.
מביא להפסד וגירעון

גזילה

אמר רב יהודה (ב"ב קסה, א), רוב העולם נכשלים בגזל. ופירש רש"י, שאין הכוונה שרוב האנשים מתכוונים ממש לגנוב, אלא מפני שהממון חביב על האדם, ולעומתו ממון חבירו אינו חשוב אצלו כל כך, לכן אנשים רבים מורים לעצמם היתר, ואינם נזהרים מספיק בממון זולתם, ונכשלים בלא משים בגזל.

מהו גזל?

כמו כל דבר גם מהו גזל צריך ללמוד ולהקפיד שלא להכשל בכך בחיי היום יום.הגדרת גזלן זה הלוקח חפץ או מעות ללא רשות הבעלים ולאו דווקא רעול פנים עם אקדח שפוקד להוציא כסף ולהניח על השולחן.. ואין הכוונה רק לאדם שמכניס לכיס מוצרים במכולת ואינו משלם אלא גם אחד שראה טעות של קופאית בחשבון ולא חזר להשיב, או שגילה שנכנסה לו משכורת גבוהה מהרגיל ולא בירר או שדיבר בטלפון או שהדפיס דף מבלי רשות הרי הוא עובר על גזל.

הכלל אומר : זה לא שלי - לא נוגע!!!

ספק אם מותר - לא משתמש!!!

.

האם גם בדבר זול ופשוט שייך גזל?

אין הדבר תלוי בשווי הגניבה, אלא כל גניבה, ואפילו פעוטה ככל שתהיה, אסורה מן התורה. ולכן אסור לגנוב או לגזול כסף או חפצים, אפילו אם שוויים אינו מגיע לשווה פרוטה. ועוד צריך להוסיף, שלא רק גניבת חפץ לצמיתות נחשבת גניבה, אלא גם מי שגונב על מנת להחזיר, שרוצה להשתמש זמן מסוים בחפץ של חבירו, ולאחר מכן להחזירו, אף מעשה זה נחשב גניבה.

מה ההבדל שבין שני האיסורים, גניבה וגזילה?

חכמינו עמדו על השוני בין גנב לגזלן ,ופירשו שאדם גזלן עושה זאת בגלוי ואין פחד על פניו לא פחד מפני ה' ולא פחד מפני בני אדם, ואפילו חוטף בכוח חפץ או כסף מיד הבעלים.

לעומתו גנב הוא פחדן ,מפחד מהבריות ואינו מפחד מבורא עולם ולכן בא בסתר, ללא ידיעת הבעלים גונב רכוש או ממון.

ושניהם, גם הגנב וגם הגזלן, צריכים להחזיר את שלקחו או לשלם את דמי מה שלקחו. אלא שהגנב חמור יותר ובזמן הסנהדרין היה צריך לשלם כפליים.

הגונב מגנב פטור...ממה?

מי שלא למד את הלכות גזל וגניבה, חושב בטעות שגנב הגונב מגנב פטור, ויש להבהיר שהוא פטור מתשלום כפל אבל הוא אכן גנב וצריך להחזיר את הגניבה. וכך כתב הרמב"ם הגונב מאחר הגנב אף על פי שנתיאשו הבעלים אינו משלם תשלומי כפל ואם טבח

הלכות גניבה פרק א הלכה יז

ומכר אינו משלם תשלומי ארבעה וחמשה. אבל חייב להחזיר את הגניבה.

האם מותר להשתמש בחפץ של חבירו ללא רשות?

הלכה היא, ששואל שלא מדעת נחשב לגזלן, ולכן אסור להשתמש בכליו של אדם אחר מבלי רשות, והאיסור קיים גם כאשר מסתפק אם חבירו אכן מתיר לו להשתמש בחפץ. היות ואיסורי גניבה וגזילה הם איסורים מהתורה, וכל זמן שישנו ספק יש להחמיר.ולאסור. ולכן אסור לקחת כל חפץ ללא בקשת רשות ואפילו לא לשימוש קל למספר דקות.

האם יש איסור גזל וגניבה מגוי ?

כתבו מובא בבאר הגולה סי׳ שמח ס״ק ה וסי׳ רלא ס״ק ב מילקוט שמעוני רבותינו שאותם אנשים שגזלו או עשקו גויים לבסוף פשטו את הרגל ולא נשאר להם מאומה מכל רכושם ולעומת זאת מי שנהג עם הגויים ביושר לבסוף התעשר וזכה לקדש שם שמים ולכן אסור לגנוב או לגזול מגוי אפילו דבר פעוט ערך וכן אסור להטעות את הגוי. למשל, לבלבל אותו בחשבון כך שיחשוב שעליו לשלם יותר ממה שצריך. וכן אם קנה היהודי מהגוי דבר מה בהקפה, והגוי שכח שהיהודי חייב לו כסף, חייב היהודי לשלם לו.

וכשיש חשש שמא יגרם חילול ה׳, שאולי יתברר לגוי שטעה ויתרעם על היהודי שלא תיקנו, במצב כזה חובה על היהודי להעמיד את הגוי על טעותו ולקבל התשלום המגיע לו ולא יותר

ועוד כתבו חכמי ישראל ספר חסידים תרסא שאלו שהרוויחו כספים מטעויות של גויים, לא ראו ברכה בעמלם, ונכסיהם ירדו לטמיון ולא הניחו אחריהם ברכה. ולעומתם אלו שקידשו את ה׳ והחזירו כספים של גויים שהגיעו אליהם בטעות, גדלו והעשירו והצליחו, והניחו יתרם לעוללויהם.

כשטעה בחישוב האם צריך לומר לו?

לכתחילה תמיד צריך להזהר שלא להשתמש בממון שהגיע אליו בטעות בפרט שאם לא מחזירים ליהודי שטעה בחישוב הרי נכשלים בגזל ממש. אבל אם הגוי טעה מעצמו, כגון שהוא חייב ליהודי סכום כסף עבור כמה דברים, וחישב הגוי את חובו וטעה וסבר שעליו לשלם יותר, אין היהודי חייב לתקנו ולומר לו שעליו לשלם פחות, אלא יכול לומר לו ״על חשבונך

אני סומך״. ואם ירצה היהודי לקדש ה׳, ולומר לגוי שטעה, הרי זה משובח.

האם מותר להשתמש בחפצי קודש מבלי רשות?

אפילו חפצי קודש אסור להשאיל ללא רשות. אע״פ שיש כלל שנוח לו לאדם שיעשו מצווה בחפציו, כל זה הוא רק כשאין חשש שהחפץ יינזק, אבל לגבי לימוד בספר ישנו חשש שהספר יתבלה, ולכן פסק או״ח יד, ד , ובמשנ״ב שם הרמ״א שגם בספר קודש אסור להשתמש ללא רשות מבעליו.וכמובן שאסור להוציא ספר מספריית בית כנסת או בית מדרש ללא רשות הגבאים או הספרנים, למרות שהספר נועד לשימוש הרבים.

אדם שגנב וגזל וכעת חוזר בתשובה כיצד עושה זאת??

בראש ובראשונה צריך להחזיר את כל הממון והחפצים הגנובים שנמצאים ברשותו., , ואם גנב ממקום העבודה צריך לחזור לבעלים ולהודיע לו על גזילותיו ולפייסו בסכום כספי ואע״פ שמתבייש מהבעלים, עדיף שיתבייש בעולם הזה מאשר יצטרך לתת דין וחשבון בעולם הבא, כידוע המקובלים כותבים שצריך לחזור בגלגול על מנת להחזיר את הגזלות...

לכן צריך להשתדל ולהתאמץ לחפש את הנגזלים ולפייסם ואפילו להשתדל לקבל את מחילתם.

ואם אינו יודע ממי גזל, ישתדל לעשות בכספי הגזלה צרכי רבים כגון ברזי מים ציבוריים, ספסלים על מדרכות, גמחי״ם שונים, כדי שהנגזל ישתמש בהם.

לזכור תמיד על עבירות שבין אדם לחבירו, אין יום הכיפורים מכפר, עד שירצה את חבירו. לכן, צריכים להתרגל להתרחק מכל אבק של גזל, וכל שכן מגזל ממש. וכל אדם צריך לפתח שנאה ותחושה של מאיסה כלפי לקיחת ממון שאינו שלו. ממש כמו מוקצה מחמת מיאוס אצלו, ולא יוכל ליהנות ממנו כלל, אלא הנאתו תהיה רק מממונו שהשיג בצדק וביושר, ביגיע כפיו.

"אם גונבים לא מרויחים..."

יש ביטויים של כפירה כגון "אם לא תרמה לא תרויח", "בשביל פרנסה מותר לשקר", "אם תלך ישר ירמסו אותך" "אין ברירה זוהי דרך העסקים" ועוד משפטים כאלה ודומים להם.

משפטים והצהרות אלו הם דברי כפירה!!! הרי אדם אינו יכול להרויח מעצמו אלא הכל תלוי בחסדי ה' יתברך וברצונו וכשאדם מתכנן להרויח על חשבון הפסד של אדם אחר, הרווח הזה הופך להיות לו למלכודת של כישלון.

המתנהג בערמומיות נראה כאילו הוא מצליח אבל כל זה אינו אלא דמיון ואין בכסף שמרויח ברכה כיון שלאדם אחר נגרמה עוגמת נפש מכך. ומכיון שמישהו הצטער, הזיל דמעה, הריקבון ישלוט בעסקיו של המתעתע...

והסיבה לכך היא שלכל צער יש משמעות גדולה בשמיים, עד כדי כך שהמצער מפסיד את הברכה ונגרם לו הפסד גדול בתחומים אחרים.

סגולה לברכה בעסקים...

על מנת שתהיה ברכה בפרנסה צריך להרויח ביושר מבלי לגנוב אפילו פרוטה אחת, מבלי לשקר או להערים. המאמין יודע שהכל ממנו יתברך, הוא עשה, עושה ויעשה. אם אדם יתנהג בעורמה זה לא יתן לו פרנסה, אלא אחיזת עיניים של רווח כספי אבל לא פרנסה.

כשאדם מאמין בבורא עולם ועושה חשבון נפש עם עצמו, הוא מבין שאין צורך לרמות או להתנהג בערמה שהכל מבורא עולם. ופרנסתו של אדם מזומנת לו כבר מראש השנה ואין אפשרות לשום בריה לקחת לאדם את המגיע לו.

ולכן כל השתדלות שאינה ביושר לא תביא לו ברכה להיפך עובדה היא, שכל אלו שהרוויחו כספים מטעויות של "בוסים", מ"עקיצות" של בעלי עסקים, ממנהלים, בין ישראלים ובין גויים, לא ראו ברכה בעמלם, ונכסיהם ירדו לטמיון ולא הניחו אחריהם ברכה. ולעומתם אלו שהרויחו כספיהם ביושר ובאמונה, זכו לברכה בפרנסה, ללא הוצאות מיותרות.

דיני גזילה

א) איסור גניבה וגזל - אסור מהתורה לגזול או לגנוב מחברו אפילו חפץ פעוט ערך, ואיסור זה קיים גם כשגונב מגוי פסק בשו״ע חו״מ סי׳ שמח סעיף ב כל הגונב אפילו שוה פרוטה עובר על לאו דלא תגנובו (ויקרא יט, יא) וחייב לשלם, אחד הגונב ממון ישראל או הגונב ממון של גוים, ואחד הגונב מגדול או מקטן אמנם דבר מועט שאין דרך בני אדם להקפיד עליו מותר מן הדין ליטלו, אולם מדת חסידות לא לטול ללא רשות אפילו דבר מועט כפי שפסק בשו״ע חו״מ סי׳ שנט סעיף א אסור לגזול או לעשוק אפילו כל שהוא, בין מישראל בין מעובד כוכבים; ואם הוא דבר דליכא מאן דקפיד ביה, שרי: כגון ליטול מהחבילה או מהגדר לחצות בו שיניו; ואף זה אוסר בירושלמי, ממידת חסידות. .

ב) לגנוב על מנת לשלם יותר - אסור לגנוב אפילו שבדעתו להחזיר חפץ השווה יותר ממה שגנב ואפילו כשמצבו של הנגנב דחוק ביותר פסק בשו״ע חו״מ סי׳ שמח סעיף א אסור לגנוב, אפילו כל שהוא, דין תורה. ואסור לגנוב אפילו דרך שחוק, ואפילו על מנת להחזיר או כדי לשלם תשלומי כפל או כדי לצערו, הכל אסור, כדי שלא ירגיל עצמו בכך. וכתב שם הסמ״ע ס״ק ג אפילו במקרה שרוצה להנותו ויודע בו שלא יקבלנו ממנו, אסור לגנוב על מנת להחזיר יותר. .

ג) גונב ״בצחוק״ - יש הלוקחים מחבריהם ארנק או מפתחות על מנת לחנכו וגם זה אסור משום גזל ובנוסף יש בזה איסור של אונאה כמובא בהערה הנ״ל. ומש״כ שנחשב אונאה מפני שלרוב האדם מצטער על כך שנלקח ממנו החפץ, והוא מבזבז את זמנו לשווא, ועוד שואל את חבירו היכן החפץ והלה נכשל באיסור שקר וכו׳. .

ד) קניה מגנב מפורסם - אסור לקנות סחורה כשידוע שהיא גנובה, והקונים חפצים גנובים עוברים על איסור, ובנוסף נחשבים כמחזקים ידי עוברי עבירה פסק בשו״ע חו״מ סי׳ שנו סעיף א אסור לקנות מהגנב החפץ שגנב, ועון גדול הוא, שהרי מחזיק ידי עוברי עבירה וגורם לו לגנוב גנבות אחרות; שאם לא ימצא לוקח, אינו גונב (וכן אסור לסייע לגנב בשום דבר כדי שיגנוב). .

ה) קניה מהשוק - אסור לקנות ממקומות שידוע שמוכרים שם חפצים גנובים שו״ת ויצבור יוסף חלק א סימן פא בענין לקנות דבר שהוא ספק גנוב עי׳ שו״ת אבני ישפה חלק ב סי׳ קכד שכתב אם רואים שהמחיר הוא כ״כ זול שלא יתכן שנקנה ומוכרחים לומר שנגנב לא יועיל מה שנשתנה החפץ ועדיין הוא ודאי גנוב ויש להחמיר ג״כ דבזה שהוא קונה את החפץ הוא עוזר לגנב להמשיך לגנוב וע״כ יש איסור לקנות את החפץ. .

ו) שואל שלא מדעת - כל הלוקח חפץ בהשאלה ללא רשות, וכן המשתמש בחפץ מבלי לבקש רשות מהבעלים, נחשב לגזלן פסק בשו״ע חו״מ סי׳ שנט סעיף ה אפילו הלוקח בשאלה, שלא מדעת הבעלים, נקרא גזלן. וכן פסק בשו״ע חו״מ סי׳ רצב סעיף א וכן מוסכם בכל הפוסקים ולכן אסור להיכנס לחדרו של חבר על מנת להשאיל מחשב או כלי כתיבה, אלא אם כן הם רגילים אחד בשני וידוע לו בפירוש שהוא מתיר. .

ז) משנה מטרת ההשאלה - השואל רכב אסור לו לשנות את מסלול נסיעתו, וכן אסור לו להעלות נוסעים אחרים, ללא אישור מהבעלים ההשאלה ניתנת בהתאם למטרתה ואם משנה לדבר אחר הרי הוא נחשב לשואל שלא מדעת הנקרא גזלן וה״ה בכל חפץ ששואל. .

ח) טלית ותפילין - בזמננו הרבה מקפידים שאחרים לא ישתמשו בטלית ובתפילין שלהם לכן רצוי תמיד לבקש רשות לפני שמשתמשים כתב הבן איש חי פרשת וירא אות יד לא ילבש אדם תפילין של חבירו שלא מדעת הבעלים, דשואל שלא מדעת גזלן הוא, ובשעת הדחק, דלא אפשר לו ללבשם מדעת בעלים, דאינם מצויים לפניו, ואם ימתין יעבור הזמן, אז יש לסמוך על נדבת לבם של ישראל, דניחא להו למעבד מצוה בממונם, וטוב שאחר כך יגיד לבעלים, ויבקש מהם רצון על מה שעשה למפרע, אם אפשר לו למצוא אותם עיין עוד באבני חושן חלק ג עמ' שפג. .

ט) ספרי קודש - כאשר הבעלים מתירים ובאופן כללי אינם מקפידים, מותר להשתמש בספרי קודש. אבל אם מונח בתא פרטי או שכתוב עליו שצריך לבקש רשות, אין להשתמש ללא רשות כתב הרמ"א בשו"ע או"ח סי' יד סע' ד אסור ללמוד מספרים של חבירו בלא דעתו, דחיישינן שמא יקרע אותם בלמודו וכתב שם במשנה ברורה ס"ק טז בשם הפרי מגדים שאפילו באקראי בעלמא דחיישינן שמא יקרא בהן הרבה עד שיתקרעו מרוב המשמוש. והעולם נוהגין כשמוצאין סידור תפילה או מחזור בבהכ"נ שלוקחין אותו כדי להתפלל בו ואיני יודע היתר לזה דמה שונה סידור מספרים. .

י) שיחות טלפון - אין לשוחח שיחות טלפון פרטיות מבית אחר ללא רשות או ממשרד על חשבון המעסיק, זהו גזל של זמן ושל ממון המעסיק אלא אם כן יש אישור לכך, אבל אם אין אישור הרי יש בכך גזל של כספים עבור השיחות וגזל זמן העבודה, שמקבלים עבורו תשלום ועיין מה שכתבנו לעיל בענין גזל בשעת העבודה. .

יא) הישענות על מכונית - אסור להשען על מכונית חונה וכל שכן שלא לשבת עליה והעושה כן נחשב לשואל שלא מדעת שהגדרתו גזלן כדין כל שימוש בכלי של אחר מבלי רשות ובפרט שכל בעל רכב מקפיד שלא ישענו על הרכב ואין זו טענה לטעון שהכל עושים כך והכל לא מקפידים, כיון שראינו הרבה שמקפידים, ויש שמתביישים לומר ולהתלונן, אך בליבם יש תרעומת. .

יב) עגלת קניות - מצוי ברשתות השיווק שנותנים רשות להשתמש בעגלת קניות וצריך לדעת שכל המשתמש בה שלא על דעת הבעלים הרי הוא גזלן. ולכן אסור לקחתה הביתה או להוציאה מהמתחם של החנות אלא אם קיבל רשות מהמוסמך לכך וידוע שעלות של כל עגלה כמה מאות שקלים והקונה מאבד את ממונו של בעל העסק ולכן צריך לבקש רשות כשמוציאה מרשותו. אמנם כשמוליך את העגלה אי אפשר לחייבו להחזירה בפרט שבדרך כלל מעסיקים אדם אחר שממונה על כך, אבל בוודאי שלא לקחתה לביתו מבלי רשות. .

יג) התקלקל ברשלנות הלקוח - אסור להחזיר מוצר שהתקלקל בגלל רשלנות של לקוח כגון חלב שנשאר במקום חם והתקלקל או שנישבר כתוצאה מחוסר זהירות.והמחזיר הרי דינו כגזלן אפילו שיש היתר מהמוכר, כיון שהמוכר מחזיר את ה"מקולקל" לספקי החברה והם רושמים לו זיכוי מתוך מחשבה שהנזק קרה כתוצאה מאספקת המוצרים ולכן הם מוכנים לספוג את ההוצאות על עצמם אבל אם ידעו בוודאות שהמוצר התקלקל ברשותו של הקונה, והמוכר עושה "טובה" לקונה הם לא היו מחליפים. .

יד) מוצר מקולקל - המחזיר מוצר ללא סיבה מיוחדת אלא כי לאחר זמן התברר לו שאין בו צורך, ותולה את ההחזרה בקלקול המוצר, הרי זה

מחוסר אמנה המכונה "שקרן" כיון שקנאו במחיר מלא, והמוכר השלים עם מכירתו, ברגע שחוזר בו הרי דינו כמחוסר אמנה, וכל שכן שהוא משקר ותולה את חזרתו בטעמים אחרים שאינם נכונים, לכן בוודאי שיש כאן אונאה. וצריך לי עיון האם יצטרך לגשת לבעל החנות על מנת לבקש שימחל לו על כך.. .

טו) תלונת שווא כדי לקבל פיצוי - המתלונן בטענה שקרית על מוצר כדי לקבל פיצוי הולם, נחשב לגזל אפילו שאין לחברה הפסד משמעותי כיון שלוקח על ידי שקר מה שלא מגיע לו ומטעה את החברה, ואין נפק"מ אם החברה עשירה או עניה או אם יודעת ומוותרת שאילו היתה יודעת שיש כאן רמאות, בוודאי שלא היתה רוצה לשלוח שוברי זיכוי חינם לאדם שמשקר. .

טז) מוצר שנשבר בחנות - כשגרם לשבירת מוצר צריך להודיע לבעלי החנות על מנת לא להכשל בגזל, ואם מוצר נשבר על ידי ילד קטן יתייעץ עם דיין כיצד להעריך את התשלום פסק בשו"ע חו"מ סי' שמט סעיף ג קטן שגנב, מחזירין קרן לבעלים אם הוא בעין ; ואם אינו בעין, פטור אף לאחר שיגדיל. וכתב הסמ"ע שם ס"ק ו היינו טעמא כיון דאינו בר דעת, וה"ה חרש ושוטה, ועל שלשתן אמרו [ב"ק פ"ז ע"א] שפגיעתן רעה, עכ"ל ולכן אין אפשרות לחייב ילד קטן לשלם תשלומי נזיקין והדורש ממנו תשלום מכח ההלכה, הרי הוא מטעהו, ויש כאן חשש של גזל לכן יתייעץ עם תלמיד חכם המבין בהלכות אלו הן ביחס לקונה והן ביחס לבעל העסק ובאיזה מציאות נגרם הנזק האם באשמת בעל החנות או באשמת הקטן או הוריו של הקטן. .

יז) בקבוק שנשבר לאחר קניה - אין להחזיר לחנות מוצר שנשבר כתוצאה מרשלנות הקונה כגון : נשמט מהידיים או כשנשבר במכונית, אע"פ שבעל החנות מוכן לקבלו. ורק במקרה שבעל החנות סופג זאת על חשבונו הפרטי אין כאן חשש של גזל מהרגע ששילם ויצא מהחנות הבקבוק ברשותו שלו, ולכן אם נשבר אינו יכול לחזור אפילו כשהפקק שלם. אמנם בעל עסק מעוניין לשמור על קשר טוב עם הלקוחות ולכן יעשה הכל על מנת שיצאו מרוצים מחנותו ולכן יש סבירות גבוהה שהוא יחזיר את המוצר לספק על מנת לקבל זיכוי של מוצרים מקולקלים. ואילו החברה היתה יודעת שהמוצר התקלקל בביתו של הלקוח לא היתה מסכימה להחליפו.. .

יח) טעימות במאפיה או פיצוחים - מותר לטעום כאשר מקבלים רשות וישנה כוונה לקנות, אבל כשאין כוונה לקנות, או כשהבעלים אוסרים, הטועם נכשל בגזל אם אינו משלם על כך זכות הטעימה ניתנת ללקוח המעוניין לקנות ומתלבט מה יותר ערב לחיכו ואדם שנכנס שלא על מנת לקנות אלא מלווה אדם אחר לדוגמא, הרי הוא גוזל את הבעלים ולכן אסור לו לטעום אלא אם יבקש רשות או שישלם. .

יט) בושם "טסטר" - המתבשם בחנות בשמים ואינו מתכוון לקנות נכשל בגזל, אלא אם כן הודיע לבעל החנות שאינו מתכוון לקנות, וקיבל רשות מבעל החנות כמובא בהערה הקודמת שכל ההיתר הוא על מנת שאדם ירצה לרכוש בושם ולבדוק את הריח המתאים לו ביותר אבל כשאינו מתכון לקנות הרי הוא עובר על דעת בעל החנות ונחשב לגזלן. .

כ) בול שלא הוחתם בטעות - קניית הבול היא תשלום עבור שירות משלוח מכתבים ולכן המשתמשב בבול בשימוש חוזר מפני שלא הוחתם הרי הוא משתמש בשירות הדואר מבלי לשלם ולכן צריך לקרוע את הבול

יש שרצו להתיר מהסיבה שהבול הגיע לביתו וזכה בו משום הפקר. וכן ראיתי שכתב בשו״ת שבט הלוי ח״ה סימן קעג בדין מי שקיבל מכתב והבול לא הוחתם ע״י הדואר ששמע שאנשי מעשה בחו״ל קרעו הבול וכתב שאין זה אלא ממדת חסידות שמעיקר הדין שייך הבול למקבל ולא לשולח, שכבר סילק עצמו ממנו ונלענ״ד שאינו דומה, היות והשימוש בבול הוא תשלום עבור שירות הדואר ולכן אם משתמש שוב בבול הרי הוא אינו משלם על השירות ונחשב לגזלן עיין פתחי חושן גניבה והונאה שכתב שבא״י מעיקר הדין אסור להשתמש בבול..ולענ״ד לא כדאי להכנס למחלוקת ושב ואל תעשה עדיף. .

כא) מתקן מיחזור (קרטונים בקבוקים וכו׳) - אין להוציא בקבוקים או קרטונים מתוך מתקן איסוף למיחזור אפילו על מנת להחזיר אלא אם מבקשים אישור מהחברה היות והמתקן שייך לחברה מסויימת וממוקם ברשות הרבים, ושכרו מקום מהעיריה המתקן נחשב לחצר פרטית כדין חצרו של אדם הקונה לו בפרט כשזוהי חצר המשתמרת, וכל אחד שמניח בקבוק או כל קרטון במתקן הרי הוא מקנה לחברה את החפץ והוא הופך לקנינה הבלעדי, ולכן אין היתר להוציא ממתקן אפילו שמתכוון להחזיר בתום השימוש אלא בכל מקרה צריך אישור שדינו הוא כשואל שלא מדעת הנחשב לגזלן. ונכון להיום ביררנו עם חברת המיחזור לקרטונים והם אמרו בע״פ, שהם מתירים להשאיל קרטונים לשימוש, בתנאי שמחזירים למתקן בתום השימוש, את כל הקרטונים מבלי יוצא מהכלל, ורק באופן כזה אפשר להקל. .

כב) הטבות של קופת חולים - כל קופת חולים נותנת הטבות למנויים אצלה בלבד. ולכן אין היתר לרכוש תרופות או הטבות לאדם אחר שאינו מנוי בין חבריה, ורק אם קנה לעצמו ואינו משתמש יכול להעבירו לאדם אחר מהטעמים שהובאו לעיל. אבל שמימש את זכותו וקנה תרופות ולאחר השימוש לעצמו נשארו לו מיותרות יכול להעבירן לאדם אחר, אבל לא ירכוש זאת מלכתחילה לשם אחרים שאין להם זכות בקופת חולים הזאת. והסיבה לכך היא כשהוא קונה למישהו אחר הוא גונב את דעתם של בעלי הביטוח הרפואי שנותנים רק לו את האפשרות. אבל כשהוא לא גנב את דעתם, וקנה לצורך עצמו ורק לאחר זמן התברר לו שאין לו צורך בכך מאחר שהבריא ב״ה, יכול להעבירו לאדם אחר כדי שלא יפוג תוקפו ויזרק. .

כג) הנחות לעובדים - ישנן מקומות עבודה המעניקים הטבות והנחות לעובדים אצלהם ואם זכות הנחה או הטבה זו אישית אז אינה ניתנת להעברה כגון שירות קניות מוזל לחברי העובדים או כניסות מוזלות לאתרים או לבתי המלון וכן שאר זכויות לביגוד והנעלה יש מקרים שהבעלים מקפידים שזכות זו תישאר אך ורק לטובת העובדים ויש שלא מקפידים אם יעבירו את הזכות הזו לקרוביהם. .

כד) כרטיס ״חבר״ - רק כשיש הסכם עם החברה שמותר לרכוש כרטיסים במחיר מוזל גם לאנשים אחרים שאינם חברים בארגון מותר להשתמש בו לאנשים אחרים אחרת יש בכך גזל כרטיס חבר הוא יוזמה של כמה ארגוני ביטחון שנותנים הטבות והנחות לחברי העובדים, ולכתחילה הם מייעדים זאת לעובדים שלהם בלבד. ובמקרה שהם אינם מקפידים על השימוש בכרטיסים אין איסור לרכוש עבור אדם אחר, אבל במקומות מסויימים שמקפידים על כך, יש איסור של גזל. .

כה) כרטיס ״רב קו״ - כל כרטיס לנסיעה באוטובוס או ברכבת יש חיוב להשתמש בו בהתאם לתנאים שכתובים עליו ואסור להעבירו מאחד לשני לכל חברה יש יכולת לקבוע את התנאים המגבילים למכירות הכרטיסים שהיא מנפקת וכל הקונה כרטיס מהחברה מתחייב לעמוד בתנאים אלו ואם אינו מקיימם הרי

הוא משתמש שלא כהלכה במה שניתן לו והעסקה מתבטלת ולכן יש כאן חשש גדול של גזל. .

כו) כרטיס לנוער או למבוגר - אין להתחזות לאדם אחר מבוגר או צעיר על מנת לזכות בהנחה שיש בכך משום גזל. וכן הדין במנויים לבריכה או למקווה או בכל הטבה אחרת, אפילו כשמצא את הכרטיס המשקר על מנת לזכות להנחה הרי הוא גזלן וחייב להחזיר את ההפרשים שבמחיר ולא להשתמש עוד בכרטיסים שלא על פי התנאים הכתובים שם. ועוד יש לציין כשנכתב במפורש על הכרטיס שהזכות אינה ניתנת להעברה כפי שכתבוב בכרטיסי נסיעה וכרטיס מנויים קבועים פשוט שאסור להעבירם אחד לשני ולכן המוצא את הכרטיס אסור לו להשתמש בכרטיס.ומש״כ שאפילו כשמצא אסור, מפני שהחברה נותנת שירות למשלם הכרטיס ולא לאדם אחר שלא שילם, וזה שאיבד הפסידו. ואולי יש מקום לומר שהמאבד התייאש והעביר את זכותו למוצא והרי דינו כקונה כרטיס, ונותן מתנה, שאין איסור מצד החברה, אבל לא מצאתי דבר זה מפורש בפוסקים, ומסברא קשה לי לבוא ולהקל בדיני ממונות החמורים. .

כז) ״טיפ״/״תשר״ - יש חיוב לשלם טיפ כאשר מנהג המדינה מחייב לשלם בתנאי שהשירות מצדיק נתינת הטיפ, כגון למלצר או לשליח, וכן לחברת הובלה אפילו אם הוא גוי נראה שיש חיוב על המקבל לתת תשורה עבור שירות שקיבל ולכן צריך לשלם אפ׳ עבור ניקוי שמשה של מכונית וכד׳ ואם אינו מעוניין יאמר לו שיפסיק לפני שיתחיל עיין שו״ת שרגא המאיר ח״ד סימן קנה. .

כח) אירוח בישיבה או בפנימיה - אין היתר לתלמיד לארח במעונות של מוסד הלימודים בו הוא לומד. אפילו לא לשינה בלבד, וכל שכן לאירוח לשבת, אלא אם קיבל היתר מהממונה על כך פשוט. וראיתי שכתב באור יחזקאל כרך ו עמ׳ פא וזה לשונו : בקרב בני הישיבה יש מהבחורים מכניסים אורח לחדרי הישיבה ולחדר האוכל ודומה בעיניהם כאילו ומקיימים מצוות ומכניסים אורחים ואינם יודעים כי גזל בידם. כולם רק בגדר אורחים פה בישיבה ואין אורח מכניס אורח והיינו נמי כהנ״ל חושבים שהעיקר עשיית מצוות וצדקות אף כאשר גוזלים ועושקים וחומסים. הירא שמים מבקש ובוחן כל מעשה מצוה שעושה האם מתאים פעולתו עם הדרך הנכונה עכ״ל. .

כט) אכילה מתוצרת העסק - אסור לעובד לאכול מהתוצרת במקום עבודתו, אלא אם קיבל רשות עיין בשו״ע חו״מ סי׳ שלז שכל ההיתר לפועל לאכול מתוצרת בעל הבית הוא רק בגידולי קרקע ולא בתוצרת רגילה. אין רשות לפועל לאכול שלא מדעת מעסיקו אלא יש לו לבקש ממנו רשות על כך מתחילה וגם הם צריכים לפרש ביניהם את סוג המאכלים ושיעור האוכלים שניתן עליהם רשות אכילה בלא תשלום ואם יצרה הפועל לאכול יותר ממה שנקצב לו מראש עליו לחשב זאת עם מעסיקו בסוף היום או בסוף החודש. .

ל) חדר אוכל של עובדים - אסור לשכיר להכניס חברים וקרובים לאכול בחדר אוכל של מקום עבודתו מבלי רשות של אדם המוסמך לכך ואין סמכות לשומר להכניס, אלא אם יש הסכמה מפורשת של בעלי הארגון המשלם עבור הארוחות. והאוכל שם מבלי רשות נחשב לגזלן.ויש מקום להתיר, במקרה שנשארו שאריות מזון, שלא נלקחות למיחזור, אלא נזרקות לפח, והיות ומזון זה מעיקרא אינו עומד למכירה, אין חשש הפסד לבעלי המקום, ולכן נלע״ד. שיהיה מותר לאורח לקחת מהמיועד לזריקה לאשפה. .

לא) תלוש משכורת - יש שרוצים לקבל הטבות לרישום לגנים או לקבל מימון עבור לימודים אבל משכורתם גבוהה, ולכן אינם זכאים להנחה. אסור להם לעבוד פחות על מנת לקבל תלושי משכורת פחותי שכר, ולהגישם לועדת קבלה על מנת לקבל את ההטבות ההטבות ניתנות בהתאם למצבו הכלכלי של האדם ולכן יש בכך אונאה וסוג של גזילת כספים והטבות שאינן מיועדות לאנשים שברמות אלו. .

לב) גזל מחברת הביטוח - אסור לשקר ולשנות פרטים על מנת לקבל את כספי הביטוח בין של יהודי ובין של גוי כגון: להמציא תאונת עבודה או לשנות פרטי התאונה או כשלא נעל את הרכב שזהו גזל ממש הרי יש כאן אונאה על חברת הביטוח, שכל מבוטח משלם בפוליסת הביטוח בהתאם להסכם שיש לו עם חברת הביטוח, וברגע שהוא לא עמד בתנאים הוא אינו יכול לדרוש את כספו, וכל שכן לא על ידי שקר. וגם את הגוי אסור להטעותו מדין גניבת דעת שהרי גניבת דעת של גוי אסורה ואף כאן גונב דעתו לחשוב שקרה כך וכך כאשר הדבר לא קרה. .

לג) להשתמש בשירותים של מסעדה - אסור להיכנס לחנות או מסעדה רק בשביל לשתות או בשביל שירותים או כדי להמתין לאוטובוס, אלא אם נכנס על מנת לקנות שם מוצר או קיבל רשות בעל עסק מסעדה מחויב לתת שירות למתארחים אצלו ובוודאי שהוא לא מעוניין שכל אדם שיש לו צורך לשירותים או למזגן ישהה במסעדה שלו, אך ורק לנוחיותו ולו לא יהיה כל רווח מכך ולכן צריך לבקש רשות, שזהו בית פרטי לכל דבר שנותן אפשרות להשתמש בשירותיו רק לדיירים בו באותה שעה והכוונה לסועדים במסעדה. והוא הדין לגבי חנות. .

לד) פח אשפה פרטי - מיכל לאיסוף אשפה נחשב לחצרו וקנינו של בעליו ולכן אסור להשתמש בפח אשפה של אדם אחר מבלי רשותו ואפילו לא בשביל נייר קטן פח אשפה נחשב לקנינו של האדם ולרכושו הפרטי וכמו שאין היתר להשתמש בחצירו של אדם בלי רשותו כך אין רשות להשתמש בפח אשפה פרטי בלא רשות אלא אם מקבלים רשות מהבעלים. .

לה) הוצאה מפח אשפה פרטי - אם נמצא במיכל אשפה פרטי חפץ הראוי לשימוש יש לשאול את הבעלים אם אפשר לקחתו או שנזרק בטעות. אבל חפץ שניכר עליו שהוא שבור אינו צריך לבקש רשות יש מחלוקת בראשונים האם אבידה מדעת הוי הפקר ופסק בשו"ע חו"מ סי' רסא סעיף ד המאבד ממונו לדעת אין נזקקין לו. כיצד, הניח פרתו ברפת שאין לה דלת ולא קשרה והלך לו, השליך כיסו ברשות הרבים והלך לו, הרי זה איבד ממונו לדעתו, ואע"פ שאסור לרואה דבר זה ליטול לעצמו, אינו זקוק להחזיר, שנאמר: אשר תאבד (דברים כב, ג), פרט למאבד לדעתו. וכתב שם הרמ"א וי"א דאבידה מדעת הוי הפקר וכל הקודם זכה. וכל שכן שיש איסור לקחת מבלי רשות מפח אשפה פרטי משום שאינו נחשב להפקר היות ויש מקרים רבים שנזרקים לפח אשפה חפצים יקרי ערך והבעלים מחפשים בפח כיון שלא התייאשו מהם. .

לו) פח אשפה שכונתי - כל הנזרק לפח אשפה השכונתי ("צפרדע") הרי הוא הפקר, ומותר לכל אדם לקחת מתוכו אבל אם מוצא שם חפצי ערך, שניכר שהושלכו בטעות חייב לקיים מצוות השבת אבידה כדין אשפה העשויה להפנות שו"ע חו"מ סי' רס סעיף יא ועיין שם שנפסק שחפצים קטנים שיש סבירות שנזרקו בטעות חייבים להחזירם משום השבת אבידה כיון שנזרקו בטעות. .

לז) אשפה המיועדת לפינוי - אשפה המונחת בצידי הרחוב ועומדת לפינוי על ידי העיריה כל מה שמונח שם נחשב להפקר. אבל אם נמצא שם חפץ יקר ערך, שיש עליו סימנים, וניכר שהושלך בטעות, יש לקיים בו מצוות השבת אבידה היות והוא מיועד לפינוי, הרי זה הפקר. אבל כשאדם רואה שיש דבר יקר טמון שם שהושלך בטעות, הרי הוא חייב להחזירו. כמו כל דין של אבידה בטעות שיש מצוה להחזירה לבעלים. .

הנסיון מוכיח

שהסיבה למריבות ולמחלוקות
היא אי מתן "כבוד"
ברגע שנותנים כבוד לאדם אחר
אז הוא
מתרכך, מתרצה, ומתחשב
לכן כשרוצים קשרים טובים
ולא מחפשים אויבים
סך הכל
מכבדים

מחשבים ותקשורת

נקדים ונאמר שהלכות אלה הן רק בגדר של עיקרי הדינים, אולם כל המעיין בתוך דברי הפוסקים האוסרים והמתירים מבין שאיסור העתקה יסודו ועיקרו הוא בשאלה האם יש קנין או אין קנין בדבר רוחני, ולאותם אלה שסוברים שאין קנין רוחני, אולי יש מקום להתיר בתנאים מסויימים.

ידוע שתופעה זו של העתקת דיסקים ותוכנות כל כך נפוצה, עד שבכל העולם מנהלים נגדה מלחמת חרמה ואפילו הגויים רואים בה כמעשה גניבה, הנוגדת לחוקי היושר, כל אחד לפי הגדרתו ולפי תפיסת עולמו.

ובאופן כזה, היתכן לומר שרק התורה שלנו, שהיא תורת אמת, שהחמירה והזהירה כל כך בממון הזולת, היא אשר התירה זאת?!?

הלא אין השכל הישר מסכים לכך וגם אם המושג "יצירה רוחנית" לא היה קיים בזמן חז"ל, אין לנו לומר משום כך שדבר זה מותר ורק משום שלא שמענו שיאסרו דבר כזה?!

אלא עלינו להשכיל ולהתבונן איך מגדירים תופעה זו בגדרים תורניים, האם זוהי גניבה או שמא בכלל השגת גבול? הרי בכל זאת מישהו טרח והכין, עמל, והשקיע כספים, והוא מצפה לקבל תמורה כספית עבור עבודתו מאותו אדם שנהנה מכך.

הרי כל לב מרגיש במרמה וברווח המדומה שבהעתקת תקליטים ותוכנות כנגד רצונו של המוציא לאור .

המחנכים המורים וההורים רוצים לחנך בטוהר המידות ובחשיבות הדבקות בהנהגה של "מה ששנאוי עליך אל תעשה לחברך", כיצד אפשר להסביר בבית איסור גזל אם אנחנו נכשלים בכך?

ומדהים הדבר שאף אלו המתירים, רובם ככולם מסכימים שאין לירא שמיים לעשות כן, ובכל זאת אותם אלו שמחמירים בנושאי כשרות ודקדוקי מצוות, תפילין ומזוזות ושאר כל ההלכות, כאן בנושא הזה מחפשים לחסוך את כספם ולא להוציא ממון עבור תוכנה או שיר שאפשר להשיגו בחינם...

דיני מחשבים ותקשורת

א) העתקת תוכנות, שירים, דיסקים - לכתחילה אסור להעתיק דיסקים או תוכנות בכל אופן שהוא בין באופן פרטי וכל שכן לצורך מסחרי ואפילו הנוטים להתיר לצורך פרטי חייבים לבדוק את כל תנאי ההיתר המישתנים ממקרה למקרה ובכל אופן להבין שלשיטת כל הפוסקים מבחינה מוסרית אין לעשות זאת נחלקו הדעות האם מותר להעתיק יצירות כגון שירים ותוכנות מחשב, ללא רשות היוצרים והבעלים, כאשר אינו עושה זאת למטרת מסחר. הגר"מ פיינשטיין באגרות משה או"ח ח"ד סי' מ' אות י"ט כתב שלעשות טייפ אחר מטייפ אחד שלא ברשות הוא איסור גזל, וכ"כ המנחת יצחק בח"ט סי' קנ"ג ובליקוטים סי' קס"ט והגר"ש וואזנר שליט"א בהסכמתו לספר הנ"ל כתב דוודאי דעת תורה נוטה דאיכא איסור גזל כי יש בעלות גמורה על כל יצירה חדשה ואסור להעתיקה. והגר"י אפרתי בשם הגרישי"א שם כתב שבמקום שהבעלים מקפידים אסור להעתיק בשום אופן קלטת וכדומה ואפילו העתקה אחת לצורך פרטי ואישי אסורה שלא כמו

בדיסקים שאין שליטה על העתקה, ביחוד בתוכנות מחשב היוצר עושה פעולות רבות על מנת למנוע העתקה ומקפיד מאוד שלא יגרמו לו הפסדים ואין כאן דין זוטו של ים שאפשר לטעון לגבי שירים, ולכן האיסור יותר חמור. וכתב בעמק המשפט זכויות יוצרים בסימן לה שאם אדם ברור לו כשמש שאם לא יתאפשר לו להעתיק כגון אם נאסור עליו זאת לא יקנה קלטת ולא יוציא מכספו סכום כזה בעבור התוכנה או הקלטת, אזי בכהאי גוונא להמקילים ומורים שא״א לאסור מדין בעלות, כיון שסוברים שאין בעלות על יצירה רוחנית אי אפשר לאסור עליו להעתיק מדין השגת גבול שהרי אדם זה אינו כלל בגבולו של היוצר ואינו כלול באפשרות הפרנסה של היוצר שהרי הוא בכל מקרה לא יקנה רק שצריך לדעת זאת בבירור גמור ולא לדמיין ולשכנע את עצמו שהוא במצב זה וה׳ יראה ללבב עכ״ל. .

ב) מכירה או קניית דיסקים צרובים - לכל השיטות אין היתר לרכוש או למכור דיסקים צרובים, והקונה נחשב למסייע לדבר עבירה בדיעבד כשהעתיק אזי לדעת האחרונים הרבים שהביא בעמק המשפט שם גם בעותק שהוא דור עשירי למקורי וכן הלאה אסור ליהנות ממנו וגם לחולקים וסוברים שאין בעלות על יצירה, מ״מ ברור שאסור לשלם כסף או כל טובת הנאה בעבור קבלת העותק או קבלת הזכות להעתיק ממנו משום שבזה הוא מסייע לעוברי עבירה, וכשהמוכר רואה שיש קונים אז הוא ממשיך לצרוב אבל כשהוא יודע שלא יהיו קונים הוא יפסיק לצרוב. .

ג) שמיעת דיסקים צרובים - אין אפשרות לאסור באופן מוחלט לשמוע שירים צרובים או מעותקים בפרט שעל פי חוקי המדינה מותר להעתיק לצורך פרטי אמנם יש מהאחרונים שכתבו שאסור לשמוע מהעתקה, אבל נראה שהשומע אינו עובר איסור של גזל או הסגת גבול כיון שאינו עושה מעשה איסור בשמיעה ובפרט שבזמננו על פי החוק העתקה עצמית מותרת שלא לצורך מסחרי, ובנוסף יש לומר וכתב בעמק המשפט חלק ד דמכוח דינא דמלכותא א״א לאסור בארץ ישראל שהחוק תוקן לאחרונה ומתיר העתקות ביתיות עי״ש. .

ד) תוכנת שיתוף קבצים - אסור באופן מוחלט להעתיק ולפרסם קבצים מוגנים בזכויות יוצרים בתוכנת שיתוף קבצים (כגון תוכנות, שירים, סרטים וכד׳) מפני שבאופן כזה גורם נזק ממשי ליוצרים שכל אחד יכול להעתיק אפילו שלא קנה את התוכנה. וכידוע גם בדינא דמלכותא הורדת קבצי מוזיקה מתקשורת המחשבים לכאורה מהווה עבירה על החוק למי ששתל אותם באתר, ואותו יוכלו להעמיד לדין כי עבר על חוק זכויות יוצרים אבל האדם הפשוט שהוריד את הקובץ לשימושו הפרטי נראה שאי אפשר יהיה להעמידו לדין מכיון שלא עבר על החוק ובחוקי המדינה עדיין אין חוק האוסר לסייע לדבר עבירה עיין שכ״כ בשו״ת ויאמר שמואל סימן ס״ג. ובכל אופן נראה לומר שהמעתיק מתוכנת שיתוף דינו קל יותר, היות והשירים מפורסמים לעין כל ואין יכולת למנוע פירסומם הרי דינם כזוטו של ים שאפילו צווח הרי הוא מתייאש מכך. .

ה) חדירה למחשב פרטי או ציבורי - יש איסור להיכנס לתוך מחשב של אדם אחר להציץ בכתביו האישים ולראות את סדר יומו על המחשב, ללא רשותו. ואפילו לתוך ביתו של אדם יש איסור להציץ כתב הכלבו סימן קטו שיש חרם דרבינו גרשום שלא לראות בכתב ששולח אדם לחבירו בלא ידיעתו ובלא רשותו וכן הובא בבאר הגולה יור״ד סוף סימן שלד שהחרים רבינו גרשום מאור הגולה לראות בכתב חבירו שלא ברשותו אלא אם כן זרקו. ונראה שהוא הדין לעניין מחשב אישי שבו כתובים מכתבים אישיים של בעל המחשב. ובפרט כשמשתמש במחשב ללא אישור נחשב לשואל שלא מדעת שדינו כגזלן. .

ו) מחיקת קבצים - המוחק קבצי מתוך מחשב של אדם אחר מבלי רשות הרי הוא צריך לשלם עבור טכנאי שישחזר את המחשב למצבו הקודם,

והוא הדין למוחק קבצי תמונות ממצלמה, או מכל מכשיר זכרון אחר ואם הטכנאי לא יכול לשחזר אין אפשרות לחייב את המוחק היות וקבצי תמונות אינן דבר שיש לו מחיר או עלות ולכן אין לו סכום כסף לתבוע. ובמקום שיש חשש של איסור אין לו להחזיר את הקבצים היות ויש כאן "לפני עיור לא תיתן מכשול". כתב בספר משפטי התורה ב"ק עמ' רמה, שחייב המזיק לשלם לניזק את נזקו, בדיוק כמו במקרה של אדם השולח חץ והחץ הזיק לממון חבירו חייב שולח החץ לשלם לניזק מדין אדם המזיק הוא הדין אם החץ הנ"ל היה קרן לייזר או נזק באמצעות המחשב וכדומה מכיון שיש כאן פעולה ישירה של חץ המזיק רק מחמת כוחו ופעולתו של האדם, לפיכך נחשב מעשהו של המזיק כאדם המזיק ע"י חץ שהרי לא נאמר בשום מקום שהחץ צריך להיות דבר שיש בו ממש עכ"ל והוא הדין למוחק קבצי מחשב וגורם נזק לתוכנות וצריך לשחזרם. .

ז) **גלישה ברשת אלחוטית** - באופן כללי אסור לגלוש באינטרנט, אבל הגולש על רשת אלחוטית שאינה מוצפנת אינו נכשל בגזל מדין זה נהנה וזה לא חסר, וכל עוד אין הוא בגדר של מזיק לרשת או למחשב הרי אין אפשרות לאסור. ובפרט שבעל הרשת משאיר את הרשת פתוחה לכל הרי מגלה דעתו שאינו מקפיד על כך שגולשים על הרשת שלו ואם היה רוצה למנוע מאחרים לגלוש יכול להגדיר סיסמא לרשת .

ח) **"וירוס" במחשב** - וירוס שחודר למחשב נחשב לנזק ,והמכניס את הוירוס הרי הוא כמזיק, ואפשר לתובעו בדין תורה על הנזקים שארעו למחשב. אבל כשהוירוס חדר רק על ידי לחיצה והפעלה של בעל המחשב המזיק חייב בדיני שמיים כן כתב בספר משפטי התורה ב"ק סימן סז. ואלו עיקרי דבריו: היות וללא פעולת הניזק ועשיית מעשה בקובץ המכיל את הוירוס לא היה הוירוס יכול להכנס למחשב מעצמו ולהזיקו לפיכך מקרה זה דומה לנותן סם המוות לפני בהמת תבירו שמבואר בגמ' ב"ק מז שאם אכלה הבהמה את הסם ומתה הנותן נחשב כמזיק בגרמא בלבד ולכן הוא פטור בדיני אדם וחייב בדיני שמים וכתבו שם התוס' ד"ה הוה לה היות והניזק עושה לעצמו את פעולת הנזק ולוקח מדעתו את הסם ואוכל אותו ללא פעולת מניח הסם, לכן אי אפשר לחייב את מניח הסם, כיון שהניזק הזיק לעצמו, דין זה קיים למרות שהסם הוחבא בתוך מאכל הראוי לאכילת בהמה, והבהמה לא יכלה לדעת שמוחבא סם בתוכו, כמו שכתב הש"ך בסי' שפו ס"ק כג. ולפי"ז הוא הדין בנידון דנן. החדרת וירוס למחשב דומה להכנסת סם המוות למאכל המונח לפני הבהמה, ולכן שולח הוירוס דינו כמזיק בגרמא מכיון שרק ע"י פעולת הניזק, שהכניס את הוירוס למחשב שלו הצליח הוירוס להזיקו. .

עובד ומעסיק

"גזל" אינו רק כאשר אדם לוקח מרכוש חברו שלא ברשות אלא גם אם אדם אינו מתנהג ביושר במשאו ומתנו עם הבריות ואפילו שכיר העובד

בעצלתיים ומבזבז את זמנו ואת כספו של מעבידו זהו "גזל זמן", ובכלל "גזל" הוא אם כי גם בזמנינו הדבר אינו ברור ונהיר, ולכן השכור אצל חברו לאיזה מלאכה כל שעות העבודה המקובלות שמונה או שבע שעות, הן רכושו של השוכר. שיש כאן באופן ברור מכירת יכולת הפעולה ותוצרת מעשה ידיו לשוכר לאותו יום. וכל שעות העבודה קנויות הן לשוכר לחלוטין, כל מה שיקח מהזמן הזה להנאת עצמו, באיזה אופן שיהיה, נחשב לגזל גמור" שחייב להשיבו.

ובדיוק כמו שאסור לאדם לגזול ממונו של חבירו כך אסור לשכיר להתבטל מעבודתו.

וכמו שכתב בשולחן-ערוך: חו"מ שלז, כ "מוזהר הפועל שלא ייבטל מעט כאן ומעט כאן, אלא חייב לדקדק על עצמו בזמן".

האם מותר להגיע לעבודה עייף?

חריצות והנאמנות במלאכה היא הסגולה הבדוקה לעשירות, ופסק השולחן ערוך שו"ע חו"מ שלז, יט. שצריך העובד לישון ולאכול כראוי, שאם יהיה עייף או רעב נמצא גוזל את מעסיקו.

מתי מותר להפסיק מהעבודה לצורך שתיה, מנוחה וכד'?

אם סיכמו המעסיק והעובד את שעות העבודה ואת הנסיבות שבהן יכול השכיר להפסיק את עבודתו סיכומם קובע. ואם לא סיכמו, מנהג המקום קובע. אלא שקשה מאוד לקבוע מה המנהג. שכן ברור שבמקרים דחופים ביותר נוהגים לדבר בטלפון, השאלה מה מוגדר כדחוף. וכן מותר להכין כוס תה, השאלה כמה זמן מאבדים סביב הכנת התה ושתייתו. כדי לצאת מהספק טוב לסכם דברים אלו במפורש עם המעסיק.

כשיש ספק אם הדבר מותר או אסור, עדיף להחמיר ולא לעשות מאשר להכשל בספק גזל.

האם מותר להשתמש בציוד משרדי באופן חד פעמי?

כשלוקח מבלי רשות, נחשב לגזלן. ולכן אסור לקחת מבעל הבית ומהעסק אפילו כפית קטנה ללא רשות. ואפילו על מנת להחזיר אסור, אלא אם כן בדבר שבוודאי אינו מקפיד עליו.

ואין מושג של "מובן מאליו שמותר" אלא יש לבקש אישור על כל שימוש פרטי אפילו בעט שאין הדבר תלוי בשווי הגזילה, אלא כל גזילה, ואפילו פעוטה ככל שתהיה, אסורה מן התורה. ואע"פ שמשתמש לזמן מסויים ולאחר מכן מחזירו, נחשב גזילה.

ישנם המורים היתר לעצמם להשתמש ברכוש במקום עבודתם כגון: שלוקחים דפים, מתקשרים בטלפון שיחות פרטיות וכו' בחושבם שאין זה גזל, משום שזה מנהג מדינה, "כולם עושים כך". טענה זו נכונה רק אם התנו כך מתחילה עם המעסיק, או ביקשו ממנו רשות, ואם לא כן זה גזל ממש!

יש המשאירים אורות דלוקים במשרד, או מזגן עובד ללא הפסקה, אפילו שיצאו מהחדר, או משתמשים בציוד המשרדי בבזבוז, מתוך מחשבה שהכל מותר לצרכי עבודה,וזוהי טעות מפני שהעובד צריך לחשוב, על כספו של בעל הבית, כאילו כספו שלו, וכל ההפסד של בעל הבית כאילו הפסדו האישי.

אם המעביד שותק זה סימן שמותר?

זכרון הדסה עמ' ריד אפילו שאין המעסיק מגיב בחומרא על מעשים אלה, יתכן שזה משום שחושש שמא לא ירצו לעבוד וכיוצא בזה. ומי שנמצא במקום לימודים או במקום עבודה ולא נוחים לו התנאים הקיימים שם, שיחליף מקום . ואל יחשוב להזיק לרכושו של בעל הבית.

יחד עם זאת, גם בעל-הבית צריך להיות הגון לשכיריו, ולשלם להם שכר הוגן ביחס לעבודתם. ואם הוא מנצל את העובדה שהמצב קשה במשק, ולא ניתן למצוא עבודה, ומשלם שכר נמוך ולא הוגן לפי המקובל, מאבק-גזל הוא לא ניצל, ומשאר האיסורים הכרוכים בזה.

היות ומקום העבודה הוא תופס מקום נכבד בחייו של האדם ויש לו השלכות הלכתיות לכן יש לקמן מספר הנחיות לפני שמחליטים על מקום עבודה.

קביעת התשלום - לפני כל עבודה בשכר צריך להגדיר ולקבוע תנאי התשלום, שזה כולל גובה הסכום וכיצד משלמים, מי משלם ולמי, לא לסמוך על "נסתדר", או "יהיה בסדר". המחלוקות הגדולות ביותר יצאו מ"סידורים" כאלו שגרמו לריב ומדנים.

מה העבודה כוללת - צריך להגדיר את העבודה במדוייק ולהבהיר מה היא כוללת, ואת הסמכות של העובד מול שאר העובדים. ויחד עם זאת להדגיש שכל שינוי במחיר או באופן העבודה דורש הסכמה של המעסיק.

לכתוב את הדברים - מצוי הדבר שבמהלך העבודה ישנם ויכוחים בין העובד למעסיק וסתירות בהבנות בינהם, ואפילו אם אחד מהצדדים מוותר, הוא חושב לעצמו שהוא הנגזל והנעשק, אבל אינו רוצה לריב... ולכן יש חשיבות גדולה ביותר שכל פרטי העבודה ותנאי התשלום יפורטו במסמך, ולאחר מכן יחתמו שני הצדדים, לראיה שהם מסכימים שכך התנו ביניהם.

על מה להתמקד בראיון עבודה?

בראיון עבודה יש לפרט את כל סוגי התפקידים והסמכויות שמוטלות על העובד, וכן אם יש תקופת נסיון, כמה זמן היא אורכת וגובה המשכורת בתקופה זו ובהמשך.

חשוב לפרט באופן ברור ביותר את השכר עבור חודש בחודשו, מהם התחייבויות העובד, וכן זמני החופשה השנתית, הוצאות נסיעה, או הוצאות טלפון, תשלום עבור ארוחת צהריים, ולהגדיר את זמן ההפסקה, ויש לפרט את כל הפרטים, בייחוד כשהמעסיק הוא אדם פרטי.

צריך לזכור !!!

כשמסכמים הכל מראש אז מצמצמים את המחלוקות,
אבל כשמתביישים ונמנעים ולא הכל נעשה כשורה,
מתחילות המריבות וההכחשות כיון שאין ראיות כתובות.

אלו מקצת דוגמאות היומיומיות המצויות שנכשלים בהן. ועדיף בכל ספק בדיני ממונות להתייעץ עם תלמיד חכם המבין בהלכות ממונות.

דיני עובד ומעסיק

א) "גזל זמן" - כשם שאסור לאדם לגזול ממונו של חבירו כך אסור לשכיר להתבטל מעבודתו. ועל מנת שלא להיכשל בגזל, רצוי מאוד שהמעסיק והשכיר יסכמו ויגדירו את זמן העבודה ואופי העבודה לפני תחילת העבודה כגון: זמני ארוחות, שתיית קפה או תה, תפילות, טלפון וכד' כתב בספר מסילת ישרים פרק יא השכור אצל חבירו לאיזה מלאכה שתהיה, הנה כל שעותיו מכורות הן לו ליומו, כענין שאמרו ז"ל (ב"מ נו): שכירות מכירה ליומיה. וכל מה שיקח מהן להנאת עצמו באיזה אופן שיהיה, אינו אלא גזל גמור. ואם לא מחלו, אינו מחול, שכבר אמרו רבותינו ז"ל (יומא פו): עבירות שבין אדם לחברו, אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חברו. ולא עוד אלא שאפילו אם עשה מצוה בזמן מלאכתו, לא לצדקה תחשב לו, אלא עבירה היא בידו, שאין עבירה מצוה, וקרא כתיב (ישעיה סא): שונא גזל בעולה, וכענין זה אמרו ז"ל (בבא קמא צד): הרי שגזל סאה חטים וטחנה ואפאה ומברך, אין זה מברך אלא מנאץ, דכתיב (תהלים י): ובוצע ברך נאץ ה'. ועל כיוצא בזה נאמר (ויקרא רבה): אוי לו לזה שנעשה סניגורו קטיגורו. וכמאמרם ז"ל (ירושלמי סוכה פ"ג): בענין לולב הגזול. והדין נותן, כי הרי גזל חפץ - גזל, וגזל זמן גזל. מה גוזל את החפץ ועושה בו מצוה נעשה סניגורו קטיגורו, אף גוזל את הזמן ועושה בו מצוה, נעשה סניגורו קטיגורו. .

ב) מנהג מדינה - כשאין הסכם מפורש בין המעסיק לעובד, מותר לשכיר לנהוג כמנהג המקום המוסכם על ידי מנהלי העבודה. ומה שאינו ברור אסור. וכן הדין כלפי המעסיק, שחובה עליו לנהוג כלפי העובד כפי מנהג המדינה והחוק וכמו שכתב בשו"ע בחו"מ שלז, כ: "מוזהר הפועל שלא ייבטל מעט כאן ומעט כאן, אלא חייב לדקדק על עצמו בזמן". ולענין סיכום דברים לפני כניסה לתפקיד עיין בפתחי חושן פרק ז סעיף ז. .

ג) בעל הבית גוי - אסור לגנוב או לגזול מגוי אפילו דבר פעוט ערך. וכן אסור להטעות את הגוי, כך שיחשוב שעליו לשלם יותר ממה שצריך ב"ק קיג, ב, שו"ע חו"מ שמח, ב. וכן אם קנה היהודי מהגוי דבר מה בהקפה, והגוי שכח שהיהודי חייב לו כסף, חייב היהודי לשלם לו. ואם הגוי טעה מעצמו, כגון שהוא חייב ליהודי סכום כסף עבור כמה דברים, וחישב הגוי את חובו וטעה וסבר שעליו לשלם יותר, אין היהודי חייב לתקנו ולומר לו שעליו לשלם פחות, אלא יכול לומר לו "על חשבונך אני סומך" וייקח את הכסף. ואם ירצה היהודי לקדש ה' ולומר לגוי שטעה ולקבל פחות כסף, הרי זה משובח. וכשיש חשש שמא יגרם חילול ה', שאולי יתברר לגוי שטעה ויתרעם על היהודי שלא תיקנו, במצב כזה חובה על היהודי להעמיד את הגוי על טעותו ולקבל התשלום המגיע לו ולא יותר. .

ד) בעל הבית קפדן - איסור גזל קיים גם כשהבעלים אוסרים להשתמש בחפצים באופן מוגזם כגון שאוסרים להפעיל מזגן במקום העבודה כשבעל הבית מקפיד על שימוש בחפצים, הרי יש איסור להשתמש אפילו תשמישים המקובלים בשאר המקומות. ואם עובד מרגיש שאין נוח לו בכך יעזוב את מקום העבודה כדי שלא יכשל בגזל. .

ה) רפיון בזמן העבודה - אין היתר לשכיר להתבטל מעבודתו אפילו כשמרגיש מקופח בשכרו, אלא בכל עת שכירותו חובה עליו לעשות מלאכתו בשלימות כתב באור לציון זכרון הדסה עמ' ריד וז"ל ואף באופן שאדם עבד או למד במקום מסוים והשקיע הרבה לביסוס המקום וכעת רואה שנעשים שם דברים שאין מוצאים חן בעיניו וטוען "אני בססתי את המקום הזה איך עושים בניגוד לדעתי"

אין זו טענה. פעם עשית מה שעשית, עכשיו אם לא נוח לך, תלך למקום אחר עכ״ל. ויש פעמים שמותר לשכיר לעשות דין לעצמו, כאשר נעשה לו עוול של ממש, אבל לפני כן יש להתייעץ עם דיין מומחה על מנת לדעת מהם הגדרים והתנאים להיתר. .

ו) למתוח זמן - אסור לעובד לבזבז את זמנו אפילו שחושש שיקבל מטלות נוספות בהתאם לזריזותו, שזמנו שייך לבעל הבית, וכשמתבטל הרי הוא גוזלו כתב הרמב״ם הלכות שכירות פרק יג הלכה ז וז״ל ״כדרך שמוזהר בעה״ב שלא יגזול שכר עני ולא יעכבנו, כך העני מוזהר שלא יגזול מלאכת בעה״ב ויבטל מעט בכאן ומעט בכאן ומוציא כל היום במרמה אלא חייב לדקדק על עצמו בזמן, שהרי הקפידו על ברכה רביעית של ברכת המזון שלא יברך אותה, וכן חייב לעבוד בכל כחו שהרי יעקב הצדיק אמר כי בכל כחי עבדתי את אביכן, לפיכך נטל שכר זאת אף בעולם הזה שנאמר ויפרץ האיש מאד מאד״. .

ז) שעון נוכחות - מהרגע שהעובד מחתים שעון הרי זמנו שייך לבעל הבית, וחל עליו איסור לצאת תוך כדי זמן העבודה מבלי להחתים שעון. אפילו כשאין לו מה לעשות בזמן הזה וכל שכן שאסור לבקש מאדם אחר שידפיס בעבורו שעון נוכחות, והמסייע לו הרי הוא מסייע לעוברי עבירה שזמנו שייך לבעל הבית ולכן בכל פעולה שעושה הרי הוא צריך לקבל רשות לעשותה אם היא לא כלולה במסגרת העבודה ויש להזהר בזה ומש״כ לגבי אדם אחר שיכתוב את הזמני נוכחות הדבר פשוט שיש בכך גזל ואיסור אונאה כלפי המעסיק. .

ח) חופשת מחלה - אסור לשקר לרופא על מנת לקבל חופשת מחלה, ואפילו אם בעבר עבד בימי חוליו ולא תבע דמי חופשת מחלה אינו יכול לבקשם שוב חופשת מחלה ניתנת על ידי המעסיק שמשלם עבור פועלים חולים ולא עבור מתחזים וברגע שהוא מתחזה לחולה הרי הוא גוזל את המעסיק וכל שכן כשהמעביד משתף ביטוח בתשלום הרי הוא גוזל גם את הביטוח. ומש״כ לענין תביעת ימי מחלה כן כתב בשו״ת ציץ אליעזר חלק ז׳ סימן מ״ח פרק י׳ דאין יכול לתבוע אחר כך דמי מחלה. .

ט) תעודת מחלה - כשאינו הרגיש טוב יומיים, ולאחר מכן הבריא, אסור לו להאריך את תעודת המחלה לשלושה ימים כדי להרויח את הימים אלא אם עושה כן לצורך רפואתו. על פי חוק רק על שלושה ימים מקבלים את התשלום עבור ימי חופשת המחלה ואם קיבל רק יומיים אינו רשאי להאריכם על מנת לקבל סכום שלם, אלא אם כן אינו מרגיש טוב באמת. בפתחי חושן פי״א הערה נ״א עורר על הזלזול שיש היום בענין חופשת מחלה שבקלות משיגים תעודת מחלה ואף במצב שיש אפשרות ללכת לעבודה או לכל הפחות לעשות עבודה קלה והוי גזל גמור ואף הרופאים המסייעים בכך עוברים על איסור וסיים שם שבעוה״ר הדברים נשתרשו ונעשו כהיתר. .

י) רשות מהמנהל - לכל מנהל יש סמכות מוגבלת לתפקידו ורק בהתאם לסמכותו יש לבקש ממנו אישורים לפעולות שיש להם השלכות ממוניות לעסק אין לבקש ממנהל שאינו מוסמך לתת אישורים על שימוש בחפצים של העבודה. או לתת אישור על חיסור, שיש בכך ״לפני עיור לא תיתן מכשול״ וכן חשש של גזל. .

יא) מצלמות - אפילו שיש מצלמות המתעדות את כל העובדים ואין נסתר דבר מעיני המעסיק, בכל אופן אין היתר לצאת להפסקות, אפילו כשהמנהל המשגיח על העובדים אינו מעיר אפילו שמנהל רואה רשלנות של עובד, אין בכך עדות שהוא מוחל לו על ההפסדים שנגרמים לו, ולכן אין לפרש זאת כהסכמה מצד המעסיק, אלא יש פעמים שהוא מקפיד ואינו מוחל, אבל מעדיף להתעלם ולהתייחס לכך בפעם אחרת. .

יב) "סידורים" בזמן העבודה - אין לעשות "סידורים" ומצוות על חשבון העבודה כגון: קריאת תהילים, יציאה מהעבודה לשם כיבוד הורים וכד' שזוהי מצוה הבאה בעבירה, אלא רק אם קיבל אישור על כך כיון שזמנו שייך לבעל הבית, הרי הוא עושה מצוה על חשבון זמן גזול כש"כ בספר מסילת ישרים פרק יא וז"ל "מה גוזל את החפץ ועושה בו מצוה נעשה סניגורו קטיגורו, אף גוזל את הזמן ועושה בו מצוה, נעשה סניגורו קטיגורו". .

יג) מנוחה בזמן העבודה - אין היתר לנוח בזמן העבודה וגם כשמרגיש צורך לנוח לתועלת העבודה צריך לבקש אישור מהמנהל המוסמך לכך כתב בערוך השולחן סימן שלז סעיף כו מוזהר הפועל שלא יבטל מעט כאן ומעט כאן אלא חייב לדקדק על עצמו שלא יבטל אף רגע מהזמן שצריך לעשות שהרי חז"ל הקפידו על תפילתו שלא יאריך כמ"ש באו"ח סי' ק"י ע"ש וכ"ש בביטול בעלמא וחייב לעבוד בכל כחו שהרי יעקב הצדיק אמר "כי בכל כחי עבדתי את אביכן" [בראשית לא, ו] לפיכך נטל שכרו גם בעוה"ז שנאמר "ויפרוץ האיש מאד מאד" כשאדם עובד הרי הוא מקבל שכר לפי זמן העבודה ואם אינו עובד הרי הוא מקבל שכר בטעות, ולכן נחשב לגזלן. ובמקרה שאינו מרגיש שיכול לעבוד, עדיף שיחתים כרטיס יציאה וישכב לנוח מאשר לנוח בזמן העבודה. .

יד) אכילה בזמן העבודה - אין לאכול בשעות שאינן מיועדות לכך, אלא אם קיבל אישור מפורש של המנהל המוסמך לכך ושכיר האוכל על חשבון זמן העבודה הרי הוא נכשל בגזל של זמן המעביד. אבל אכילה מועטת של כיבוד קל, יש פעמים שמותר, והכל תלוי בדעתו של בעל הבית שיש מקומות שמקפידים שלא יכינו שתיה חמה ויש שמקובל שם שיש אפשרות להכין, ולכן קשה לקבוע כללים ברורים בכך, אלא בכל מקום יש לנהוג לפי כללי המעסיק או הממונה על כך. .

טו) תפילה - אין להחתים כרטיס וללכת להתפלל, אלא אם יש אישור של מנהל המוסמך לכך. היות וצריך להקפיד על זמן תפילה לחוד ועל זמן עבודה לחוד אסור להתפלל על חשבון העבודה כמובא בספר מסילת ישרים פרק יא וזה לשונו: "וכבר פטרו את הפועלים העושים אצל בעל הבית מברכת המוציא ומברכות אחרונות דברכת המזון. ואפילו בקריאת - שמע, לא חייבום לבטל ממלאכתן אלא בפרשה ראשונה בלבד (ברכות טז). קל וחומר בן בנו של קל וחומר לדברי הרשות, שכל שכיר יום אסור בהן שלא לבטל מלאכתו של בעל הבית. ואם עבר, הרי זה גזלן" עכ"ל. .

טז) אוזניות - אין לשמוע שירים ושיעורים באוזניות בזמן העבודה כשנגרם מכך חוסר ריכוז, אלא אם העבודה אינה נפגעת מכך ויש היתר מהמנהל כשמחובר לאוזניות הוא מתנתק מהנעשה המקום העבודה ולפעמים זה מכביד על יתר העובדים או על מנהל העבודה ולכן יש התנגדות לכך ובמקרה כזה הוא נחשב לעושה מלאכתו רמיה פירושו כשעושה מלאכה באופן שאין תפוקה של מאה אחוז מהיכולת אלא מתעסק בדברים אחרים, ולכן צריך לבקש אישור מהמנהל ולוודא שאכן אין זה מפריע לעבודה. .

יז) דמי נסיעות - דמי נסיעות הנכללות במשכורת החודשית שייכות לעובד גם אם הולך ברגל או שנוסע בטרמפ, אלא אם המעסיק ביקש קבלות לנסיעות בשו"ת ישכיל עבדי ח"ה סימן כט דן בבעל הבית שהתחייב לפועל דמי נסיעות והזדמנה לו נסיעה בטרמפ בחינם או שהלך ברגל למקום העבודה, האם צריך לקזז דמי הנסיעות לבעה"ב כיון שלא הוצרך לשלם על הנסיעה או לא? ופסק דאין צריך לקזז או להחזיר דמי הנסיעות מפני שהוא כקונה זכות דמי הנסיעות בכך שמסתכן כשהולך בטרמפ או במה שמזלזל ומטריח עצמו לילך ברגל. ע"ע משפטי התורה חלק א

סימן לט. ונ״ל כשהמעסיק מבקש קבלות הדין שונה היות והוא מגלה דעתו שהוא מקפיד לשלם עבור הנסיעות של העובד בלבד. .

יח) דמי ארוחות - עובד שמקבל תוספת למשכורת עבור הוצאות אכילה במסעדות אינו צריך להחזיר את ההפרשים כאשר מביא ארוחות מהבית, אלא אם סיכמו איתו אחרת בשו״ת מקור חיים סימן כז פסק בהתחייב מזונות לפועל והזדמן לו לסעוד אצל קרובו בחנם, מותר לו לקבל דמי המזונות מבעל הבית.וכן הובא בספר נתיבות שכיר פרק יא הלכה יב. וכיום שיש מקומות עבודה שמתנים עם העובד שברגע שהוא לא משתמש בזכות קניית הארוחות הוא מפסיד את כספו, וכל התשלום הוא בתנאי שנותן קבלות עבור הקנייה, במקרים אלו הוא חייב לדווח על ההוצאות האמיתיות שהיו לו עבור הארוחות בזמן העבודה. .

יט) מציאה בזמן העבודה בחנות \ מפעל - פועל שמצא מציאה תוך כדי העבודה המציאה שייכת לפועל, ואם הגבהת המציאה וההתעסקות בה ביטלה אותו ממלאכה, צריך לנכות מהשכר אם התחייב בהשבת אבידה, הפועל חייב להשיבה ואם אין בה חיוב השבה כגון שאין בה סימן ובמקום שיש יאוש זכה בה הפועל. כן פסק בשולחן ערוך חושן משפט סוף סימן ער. וכתב בערוך השולחן שם מציאת פועל לעצמו ואף על פי שלא ייחד לו איזה מלאכה לעשות, אלא א״ל עשה עמי מלאכה היום דהא למלאכה שכרו ולא למציאות, וכ״ש אם ייחד לו איזה מלאכה כגון שא״ל עדור עמי היום או נכוש עמי היום אבל אם שכרו ללקט כעין מציאות כגון שחסרו מי הנהר ושכרו ללקוט הדגים שבהאגמים הרי מציאתו לבעה״ב אפילו מצא כיס מלא דינרין מפני שהכל בכלל מציאה והרי שכרו לזה וי״א דה״ה כששכרו סתם ומראה לו ללקט כעין דגי הנהר צריך לעשות לו ואז כל מציאותיו לבעה״ב. וזה שמציאת פועל לעצמו, היינו כששכרו סתם ונתן לו מלאכה ובתוך זה מצא מציאה אבל אם בתחלה צוה לו ללקוט מציאות דהא בידו ליתן לו איזה מלאכה שירצה בעה״ב הוי כשכרו מלכתחילה למציאות. .

כ) לאכול מתוצרת העסק - כשאין אישור מבעל העסק אסור לאכול או לשתות מתוצרת המפעל או העסק יש הטועים לחשוב שאם הוא עובד מותר לו לאכול בזמן העבודה כמובא בדברים כג, ״כי תבא בכרם רעך ואכלת ענבים כנפשך שבעך ואל כליך לא תתן״ ולמדו חז״ל דבפועל הכתוב מדבר כי יבוא לעשות מלאכתו בכרם או בשדה יאכל ולא יחסמו אותו מלאכול כמו שנצטוינו על ״לא תחסום שור בדישו״ וכן נפסק בשו״ע סימן שלז. וצריך לדעת שכל זה רק במחובר לקרקע אבל בתלוש ובנגמרה מלאכתו אין היתר לאכול מהתוצרת כמובא בשו״ע שם בסעיף ג׳ שהעושה בתלוש לאחר שנגמרה מלאכתו למעשר אינו אוכל. .

כא) לקיחת אוכל מחדר האוכל - מותר להוציא מחדר האוכל מזון הנשאר בצלחת האישית, (אלא אם יש הוראה אחרת מהאחראים) אבל מזון הנשאר בקערות המרכזיות אצל עובדי המטבח שייך לחדר אוכל ואסור להוציאו משם כל שהגיע לרשותו הרי זה שלו והוא הבעלים על הנשאר בצלחת שלו אבל מה שעדיין שייך לחדר אוכל הרי זה שייך לבעל העסק ורק הוא יכול לעשות בו כרצונו אלא אם כן סוכם אחרת עימו. .

כב) נתחלפו כלים או בגדים - אין היתר להשתמש בחפץ שאינו שלו, גם במקרה שהתחלפו בבגדי עבודה או בכלי עבודה זהים שו״ע חו״מ סי׳ קלו, סע׳ ב׳ ״נתחלפו לו כליו בבית האבל או בבית המשתה, לא ישתמש בהם״. וכתב הבן איש חי ש״א פרשת כי תצא אות י׳ ״מי שנתחלפו מנעליו בבית הכנסת או במקום אחר אם זה שהחליף עשה זאת במרד כגון שלקח מנעל חדש והניח ישן הרי זה מותר להשתמש בזה המנעל שהניח לו אבל אם זה הראשון החליף בשגגה שלא הרגיש כגון שהם שווים או

שלקח גרוע יותר והניח החשוב יותר דאז נראה ודאי דבשגגה עשה ה״ז אסור להשתמש בו אלא יהיה מונח אצלו עד שיבוא בעליו ויחננו לו״. .

כג) שימוש בטלפון של העבודה - מותר להשתמש בטלפון העבודה רק בהתאם להנחיות ולהיתרים שקיבל מהמעסיק פשוט, שהרי הטלפון הוא רכושו של בעל העסק והכל לפי תנאו כמובא לעיל בדין של גזל מבעל הבית בדבר שלא נתן לו רשות. .

כד) שימוש בציוד משרדי - צילום מסמכים וקבלת פקסים ואפילו צילום מסמך בודד, מותרים רק באישור מנהל המוסמך לכך שדין פרוטה כדין מאה, וכשהבעלים מקפידים על דברים פעוטים יש בכך גזל ונחשב שממש גוזל את בעל הבית אפילו בנייר אחד של צילום. לכן יש לבקש רשות על כל פעולה והשתמשות שמשתמשים ברכוש של עבודה. .

כה) פסולת של בעל העסק - מצוי ברשתות שיווק ובמאפיות שמשליכות לאשפה מוצרי מזון, פירות וירקות להשמדה, אין לקחת משם מבלי רשות מהאחראים לכך היות ונגרם להם נזק ממוני מכך כשנמנעים לקנות מהם ומחכים לשאריות הנזרקות וראויות למאכל, ואדם יכול לאסור את שלו גם אם הוא עומד להשמדה בפרט כשבעל העסק אינו רוצה שיקחו מזון על מנת שלא לפגוע ברווחים מהקונים שירכשו אצלו שאם יקחו מהאשפה אז לא יבואו לקנות ויגרמו לו הפסדים עיין שערי הוראה חלק ה עמ׳ קצז מקורות מבית הלוי סימן כד. ויש קצת ראיה לכך בגמרא במסכת תענית דף כ ע״ב שרב הונא היה קונה את הירקות שנשארו ביום שישי וזורקן לנהר, כדי שלא יהיה הפסד לסוחרים וכדי שהעניים לא יסמכו בעתיד על הירקות שנזרקים לנהר בכל יום שישי. .

כו) משאית של מפעל - נהג שלוקח את המשאית לביתו אינו רשאי לעשות עבודות פרטיות עם המשאית של החברה, אלא אם כן יש לו אישור מהממונה לכך צריך לבקש רשות בדיוק כמו בכל דיני שימוש בכליו של הבעלים, ושואל שלא מדעת הוי גזלן, ולכן צריך אישור לכל שימוש שמשתמש וכל שכן כשעושה בזה פרנסה לצרכיו האישיים. .

כז) עסקים אישיים כתוצאה העבודה - אסור לעובד למכור מכירות פרטיות בזמן העבודה, וכל שכן שאסור לו למכור חפצים של העסק מבלי אישור של הבעלים גם לאחר זמן העבודה ולא ״לגנוב לקוחות״ של בעל העסק שזמנו שייך לבעל הבית ולכן נחשב לעושה מלאכתו רמיה בזמן שעושה מלאכה אחרת וכן כשמוכר באופן פרטי הרי הוא עושק את פרנסתו של הבעלים ולוקח ממנו את הלקוחות ונחשב לעני המהפך בחררה שנקרא רשע. ויש גם ללקוחות לשים לב לכך ולא לגרום לו להתפתות ולתת שירות אישי ולפגוע בחברה שמעסיקה אותו. .

כח) גזל ידע - העובד במשרה מיוחדת שיש בה מידע ומשאבים שהומצאו על ידי החברה באופן בלעדי, אסור לו לעבור לחברה אחרת מתחרה, משום גזל ידע, אלא אם כן יש אישור של המעביד כתב בשו״ת שבט הלוי חלק ד סימן רכ פשוט אצלי שפועל שעובד במקום שעובדים בדברים סודיים או שמשתמשים במכשירים שהם עדיין בגדר סוד או אפילו פעולה שהיא המצאה של בעל העבודה, שאסור לו לפועל להעתיק לעצמו או לאחרים ובגדר גזל הוא מן הדין, גם אם לא עשו תקנה מיוחדת לזה, כיון שהם דברים שסתמא מקפידין מאד על גילויים. .

כט) מקום עבודה - אין לאדם להציע את עצמו לעבוד במקום מסויים כשיודע שבגללו יפטרו את אחד העובדים, אבל כאשר ידוע לו שהבעלים החליטו לפטר את עובד והמעסיק לא החליט על עובד אחר, מותר לו להציע את עצמו לעבודה כנפסק בשו״ע חו״מ סי׳ רלז סע׳ א המחזיר אחר דבר לקנותו או לשכרו, בין קרקע בין מטלטלים, ובא אחר וקנאו, נקרא רשע. והוא הדין לרוצה להשכיר עצמו אצל אחר. וכן פסקו באחרונים עיין בנתיבות שכיר פרק לח סעיף א. אבל שהחליטו לפטרו, אינו פוגע בפרנסתו של השני, והמשרה הפכה להיות פנויה לכל דורש ובמקרה כזה כל הקודם זוכה. ובמקרה שהחליט וסיכם עם עובד אחר על שכירתו לעבודה זו, אף שעדיין לא עשו קנין והעובד לא התחיל בעבודתו אסור לו להציע את עצמו לאותה עבודה. שו״ע חו״מ סי׳ רלז ס״ב. אבל אם עדיין לא סיכמו את כל הפרטים, מותר. ועי׳ בשו״ע הרב הלכות הפקר והשגת גבול סי״ב. .

ל) השלמת שעות עבודה מהזמן הפרטי - אין היתר לפועל לעשות השלמות למכסת שעות העבודה על חשבון הפסקה. הכל לפי תנאי המנהל היות ורצונו ליצור סדר ומשמעת בעובדים ואם כל אחד יעשה כרצונו הן בהשלמת שיחות או שעות עבודה הרי הוא מזיק לתפוקת העובדים ויוצר אוירה רפויה ולכן אינו רשאי לעשות כן מבלי רשות מהסמכות המתאימה לכך. .

לא) השלמת שיחות - אין לפועל השלים שיחות שגזל מהעבודה על ידי שימוש בזמנו האישי ובטלפון הפרטי אלא אך ורק לאחר קבלת רשות מהמעסיק המוסמך לכך כנ״ל. .

לב) עובד שהזיק - נזק שנעשה על ידי שכיר כתוצאה מרשלנות כגון: קופאית שטעתה במתן עודף, או הכנסת וירוס למחשב, נזק לכלי חשמלי וכד׳ הכל תלוי בהסכם ובחוזה של העובד עם בעל העסק בדרך כלל העובד הוא אחראי על כל נזק שנעשה על ידו ויש מקרים שהמעסיק לוקח על עצמו את האחריות לנזק בכל אופן יש להסכם ביניהם תוקף חוקי והלכתי ולכן יש לקרוא את ההסכם היטב ולפי זה לדון. .

לג) השתמשות ברכוש המפעל בלא רשות - אין רשות לעובד להוציא ממון או רכוש מהעסק, על מנת שהתפוקה תגדל או כדי לחסוך לבעל העסק ממון אלא רק בתנאי שקיבל אישור מהמעסיק אפילו שכל רצונו להטיב עם בעל הבית ובסופו של דבר נגרם רווח כלכלי למעסיק כיון שלכל פעולה כזו יכולה להיות השלכות משפטיות שיכולות להוביל לפשיטת רגל. .

לד) קניין של חברה - מצוי שהממונה על קניית רכוש לחברה (״קנייין״) מקבל מתנות והטבות. על פי ההלכה כל המתנות שייכות לבעלי החברה בלבד, אלא אם סיכמו עם העובד אחרת בשו״ע סימן קפ״ג סעיף ו׳ פסק ששליח ובעה״ב חולקין וכתב הסמ״ע שלדעה זו חולקין אף אם פירשו שנותנים התוספת עבור השליח והטעם דמגיע לבעה״ב חלק. אף דפירשו דרוצים לתת לשליח מפני שהנאה זו הגיעה לשליח ע״י מעות בעה״ב מגיע לבעה״ב חלק בהנאה. אומנם הרמ״א שם מביא יש אומרים אם פירשו דזה לשליח זה שייך רק לשליח, ומה שאמרו חולקין זה רק כשאין ידוע למי כיוונו לתת אם לבעה״ב או לשליח, לכן יסכם עם המעסיק מה דינם של כל המתנות שמקבל. .

לה) שביתת עובדים - על פי ההלכה אין עושים שביתת עובדים אך יש מקרים בודדים שבהם התירו בתנאי שיש היתר מבית דין מוסמך שביתה

גורמת הפסד למפעל או לבעלי החברה ואין היתר לעובד להזיק לחברה בגלל שאינו מרוצה מהתנאים כיון שבאפשרותו לעזוב בכל עת שירצה. אמנם יש פעמים שישנה אפשרות מסויימת לנקוט באמצעים אבל רק לאחר התייעצות עם בית דין לעניני ממונות. .

לו) פועל שחתם על חוזה עבודה - פועל שהתחייב לעבוד למשך תקופה מסוימת אסור לו להפר את התחיבותו, ולכן אסור לו גם לנקוט בשביתה וכד' ואם הפר את התחיבותו יכול בעל הבית להתרעם עליו, אך אינו יכול לתבוע ממנו פיצויים. ואם שביתת הפועל גורמת נזק ממוני לבעל הבית, יכול בעל הבית לתבוע את הפועל על הפגיעה בעסקיו, ויתכן ויצטרך לפצותו על הנזקים שנגרמו עקב הפרת התחיבותם לעבוד. .

הנסיון מוכיח ש...

עובד שמרוצה בזמן עבודתו

מהיחס מהמעסיק, מגובה המשכורת, ומהגינות המנהלים

הרי תפוקתו גדולה יותר

ואילו כשהוא מרגיש מנוצל, מרומה, מבוזה...

הרי תפוקתו יורדת וההפסדים של בעל העסק

קרובים לבוא

חובות המעסיק

לפנים משורת הדין

מן הראוי שהמעסיק ינהג עם עובדיו לפנים משורת הדין תמיד, ולא ידקדק עימם את הדין. ואם יש אפשרות שהדין נוטה לטובתם, יוותר על מנת שיצא נקי כלפי שמייא, ולא יבוא לידי ספק גזל.

כבוד הבריות

מנהל או מעסיק שמבזה את העובד וגורם לו עוגמת נפש, עובר על איסור של "לא תונו איש את עמיתו" וסופו של המצער להיות המצטער. וגלגל הוא בעולם, והרבה פעמים זה שהיה למעלה והתייחס בזלזול יורד למטה ונזקק לאותם המזולזלים...

תמיד יש לדבר לעובד בכבוד ובדרך ארץ, שהמציאות מוכיחה שיש ערך כלכלי למפעל ולעסק כאשר התחושה הכללית של העובד היא טובה ומכובדת וכך יש לו רצון לתת יותר ולהשקיע יותר בשביל המנהל שמכבד אותו.

הלנת שכר

החפץ חיים באהבת חסד מביא את הזוהר: פרשת קדושים (ויקרא י"ט י"ג) "ביומו תתן שכרו ולא תבוא עליו השמש כי עני הוא ואליו הוא נושא את נפשו". "לא תבוא עליו השמש" - "בעל הבית", המעסיק שתפקידו לשלם לעובדים, מוזהר באזהרה חמורה, שלא להלין שכרו של עובד. שאם עושה כך מסתכן במוות לפני הזמן, מפני שעונשו של המעכב שכרו של השכיר, להיאסף מהעולם טרם זמנו. כך מובא בזוהר שם.

לעומתו, "מעסיק" המשלם בזמן, ואינו גורם צער ועוגמת נפש לעובד שלו, בפרט כשהוא עני וזקוק למשכורת, שכרו הוא קבלת חיים נוספים במתנה, ולכן אפילו הגיעו ימיו להסתלק מהעולם, הקדוש ברוך הוא משלים לנפשו, ונותן לו חיים יתרים.

אין מדובר כאן רק בדיני ממונות, אלא בדיני בין אדם לחבירו שאין הקב"ה סולח אפילו ביום כיפור, אלא אם ביקש סליחה ופייס את דעתו ומחל מחילה גמורה.

בדרך כלל נוטים לרחם על האדם שלא מקבל את משכורתו, אבל האמת היא שהמסכן האמיתי הוא אותו אדם שמזלזל במשכורתו של העובד, בז לצרכיו של הזקוק לפרנסה, ולא משלם בזמן.

לכאורה, נראה שהוא המנצח ובידו הממון, אך כל זה נצחון זמני, המוביל להפסד, לקיצור ימים ח״ו.

ועוד מובא בחז״ל בגמ׳ בסוכה דף כ״ט ע״ב דנכסי כובשי שכר שכיר יורדים לטמיון וגורם לעצמו עניות, כלומר אדם שמצער את שכירו בתנאי התשלום ומעכבו, גורם לעצמו הפסדים ועניות. מידה כנגד מידה הוא ציער אדם אחר בממון, כך משמיים יגלגלו את מזלו באופן כזה שגם הוא יצטער מחמת הממון.

הקטרוג על המעכב שכרו של שכיר

ועוד אומר שם הזוהר בוא ראה, מי שלוקח שכר העני, כאילו לוקח נפשו. הוא הקטין נפש העני, ולכן הקדוש ברוך הוא מקטין (גורע) ימיו, שמקטין נפשו מהעולם ההוא. שהרי כל אותם הבלים, כלומר המילים היוצאות מפיו של אותו פועל מסכן, שלא קיבל את משכורותו עולים לפני הקדוש ברוך הוא ועומדים לפניו, ומקטרגים על אותו אחד שאינו משלם בזמן.

במקרה כזה אפילו נגזר על המעסיק ההוא כמה ימים וכמה טובות, כולם מתעקרים ממנו ומסתלקים ממנו. ולא עוד אלא שנפשו אינה עולה למעלה.

ואפילו אם הוא משלם לו, אך מאחר את זמן התשלום, וכל שכן אם עושק אותו לגמרי או שמוריד ממנו את מה שהבטיח לשלם, אפילו שקל אחד הרי הוא גזלן גמור.

יש להבין !!!

כל הדברים האלו אמורים לכל אחד מאיתנו, בין מעסיק ששוכר עובד, כגון המזמין טכנאי מזגן, או גנן, וכו׳ ובין אדם ששוכר כלי מהשני ואינו משלם לו את שכרו כגון השוכר רכב, דירה, או כל כלי אחר ולא משלם כפי שסיכמו.

בדיני התורה אין חלוקה בין דין של פרוטה לדין של מאה מנה. והרבה מהמעסיקים, שהם אנשים ישרים בעלי מידות טובות ומקיימים שאר מצות התורה כדת וכהלכה, המצוה הזאת של תשלומי שכר שכיר בזמנו רפויה בידם.

בעונותינו הרבים, אפילו במקום שנוגע לטרחא בעלמא, בלבד. מעדיפים לדחותו ב״לך ושוב״, כלומר מתעצלים להוציא כסף מהחשבון או לפרוט

צ׳ק, אפילו שיודעים שהם חייבים, ועל כך צריך להזהיר ולהתריע.

דיני חובות המעסיק

א) הלנת שכר - כל פועל שעובד אצל אדם כגון: חשמלאי, טכנאי, שמר טף, שעשה את מלאכתו ומבקש את שכרו יש מצוה לשלם לו את השכר בזמן. והמעכב את השכר עובר על איסור "בל תלין" חו"מ סי' שלט ס"א מצוה לשלם שכר שכיר בזמנו ואם אחרו עובר בלאו דלא תלין פעולת שכיר או בלאו דלא תבא עליו השמש וה"ה אם השכיר לו בהמתו או השכיר לו כליו. .

ב) עושק שכר שכיר - כל שאינו משלם משכורת או אינו משלם תשלום מלא אפילו החסיר שקל אחד, הרי הוא עובר על איסור עושק שכר שכיר כן פסק שם בשו"ע סעיף ב וכל הכובש שכר שכיר כאילו נוטל נשמתו דכתיב "ואליו הוא נושא את נפשו". אם כובש שכרו לגמרי, ואין בדעתו לפרוע לו ואפילו אם מחסר לו רק פרוטה אחת ממה שנתחייב לו, עובר עוד על מה שכתוב בתורה "לא תעשק את רעך ולא תגזל", דגם זה הוא בכלל גזל, כדאיתא בגמרא (ב"מ קי"א), והוא פסול לעדות מן התורה עבור זה. דאיסור עושק שכר שכיר הרי הוא בכלל גזל, ולאו דגזל הרי הוא על שיעור פרוטה. כ"כ באהבת חסד ח"א סוף פרק עשירי. .

ג) זמן התשלום - כשנגמרה שכירותם ביום מצוה לפרעו עד סוף היום ושנגמרה שכירותם בלילה מצוה לפרעו עד סוף הלילה. ואם לא פרעו עובר בלאו ועשה עיין שם בשו"ע וכן כתב שם בערה"ש היה שכיר לשעות אם כלה שכירותו ביום יש לו תשלום כל אותו יום וכן אם כלה מלאכתו באמצע הלילה יש לו תשלום כל אותו הלילה ואם לא שילם לו עד הבוקר עובר על לא תלין ומטעם זה אם היה שכיר לשבוע או שכיר לחדש או לשנה דאינו עובר עד הזמן שקבע עמו תלוי בהזמן שיצא אם כלות זמנו היה באמצע היום גובה כל אותו היום, ואם לא שילם לו עובר על ביומו תתן שכרו ועל לא תבא עליו השמש ואם יצא בלילה גובה כל הלילה, ואם לא שילם לו בסוף הלילה, עובר בבל תלין. .

ד) כשאין לו מעות - כשאין למעסיק מעות כלל ואינו יכול ללוות מאחרים אינו עובר על איסור בל תלין, ולכתחילה לא ישכור פועל כשיודע שאין לו לשלם מדיני בל תלין שאינו עובר על זה אלא אם כן המעות מזומנות אצלו וכמבואר בשו"ע חו"מ סי' שלט סעיף י, אולם פשוט שאם יש לו רק חלק מהתשלום ולא נותן לו, עובר על איסור בל תלין, שהרי סוף סוף יכול לתת לו חלק מהכסף. ובאהבת חסד (פ"ט סעיף ז) כתב שאם אין לו מעות ויכול למצוא מעות ללוות שצריך ללוות כדי לשלם את השכר. ובנתיב החסד (ס"ק כא) הביא מדברי הגמ' (מנחות מ) בשם רב קטינא שמענישים אדם על עידנא דריתחא. מבואר בדברי שו"ע הרב (הובא בפת"ש סי' שלט סק"ח) שממידת חסידות ללוות ולפרוע לשכיר בזמן בפרט אם הוא עני כדי שלא יצטרך לבריות. .

ה) כשאינו מבקש שכרו - כשהפועל אינו מבקש את שכרו או שהוא מודיע שהוא מוחל על התשלום או כשסיכמו מראש על מועד התשלום, הרי אין כאן איסור של בל תלין כן איתא בגמרא ב"מ קי"ב יכול אפילו לא תבעו, תלמוד לומר אתך לדעתך [ולא מדעתו, רש"י], היינו דמדלא תבעו, מוכח שמדעתו הוא, ונתרצה לזה ומרשהו שיהיה שכרו בידו עד אחר הזמן. ונראה לי פשוט, דאף אם לא תבעו בפירוש, כל שבא השכיר אצל הבעל הבית אחר שכילה מלאכתו כנהוג, הוה כאילו תבעו בפירוש

שכר מלאכתו, דהא דממעטינן לא תבעו, היינו שעל ידי זה מוכח דמדעתו הוא וכמו שפירש רש״י, וזה שבא לבית בעל הבית ודאי כונתו משום תביעת שכרו, ומה שלא תבעו בפירוש היינו משום כיסופא, וכן משמע בתורת כהנים (ספרא פ׳ קרושים פרשתא ב׳, י׳) דאיתא שם בזה הלשון: יכול אפילו לא בא ולא תבעו, תלמוד לומר אתך, מדעתך. וכוונת התורת כהנים, היינו, לא בא לביתו ולא תבעו חוץ לביתו, משמע בהדיא דאם בא לביתו הוה כאילו תבעו. כ״כ באהבת חסד שם אות יא שאם לא תבעו השכיר, אפילו יש לו מעות, אינו עובר עליו, דהרי הוא כאלו מרשהו לזה. ויש אומרים, דאפילו אם לא תבעו, יש לזהר לסלק לו השכירות בזמנו, רק שאינו עובר בלאו עכ״ל. . .

ו) נהג מונית - ראוי לשלם לנהג מונית מיד בסיום הנסיעה ולכוון לקיים מצות ביומו תתן שכרו כתב בשו״ת תשובות והנהגות כרך א סימן תתצט והנהגה נפלאה שמעתי מהקדוש ה״חפץ חיים״ זצ״ל, שלא שילם לבעל עגלה אלא בסוף, כשהגיע כבר למחוז חפצו, שאז נתחייב ומקיים בזה המצות עשה ביומו תתן שכרו, אבל בעודו נוסע לא נתחייב, ולא מקיים בתשלומין מצות עשה, והוא הדין לדידן כשנוסע בטקסי עם נהג יהודי, שמתחייב לשלם רק בסוף, כשמשלם בסוף מקיים בזה המצות עשה ביומו תתן שכרו ולא קודם במהלך הנסיעה שאין בזה קיום מצות עשה, וראויים הדברים לגאון וקדוש כמותו זצ״ל, שחיפש אך ורק מצוות בכל אורח חייו, מצא דקדוק גם בזה, ונראה שראוי לכוון כשמשלם לקיים בכך מצות הבורא יתברך שמו ביומו תתן שכרו, וכן מקיים בזה רצונו ית״ש ״בכל דרכיך דעהו״. .

ז) שמר טף - יש מצוה לשלם לשומרת על הילדים בזמן, מיד בתום עבודתה, ולא להלין את שכרה כתב בספר משפט שלמה נתיב כט אות ג כאשר ישנה הסתברות שהפועל מתבייש לתבוע שכרו עובר על בל תלין כשאינו משלם בזמן. ולכן ראוי שכבר לפני שמתחילה לסכם איתה את מועד התשלום . .

ח) פועל קטן - גם כששוכרים פועל קטן יש חיוב לשלם לו בזמן. ומצוי הדבר כשמבקשים מילד קטן לעשות מלאכה תמורת ממתק וכתב האהבת חסד (פ״ט סעיף ה) שיש בזה גם לאו של ׳בל תלין׳ אם לא נותנים לו את התמורה. .

כתב החפץ חיים באהבת חסד

כשאדם מצער אדם אחר בתשלומי משכורתו ואינו משלם כפי שמגיע לו הקדוש ברוך הוא בעצמו עושה לו דין והוא הדיין והוא העד, וממהר להנקם מהעושק שכר שכיר.וכך מגיעים ההפסדים....

ט) תשלום במזומן - יש לשלם לעובד תשלום במזומן ולא בשווה כסף או בצ׳קים דחויים, אלא אם סיכמו אחרת לפני תחילת העבודה. שו״ע סימן של״ו סעיף ב׳ השוכר את הפועל לעשות בשלו או ללקט דבר של הפקר אינו יכול לומר לו טול מה שעשית בשכרך ע״כ ואע״ג דבכל מקום קיי״ל שווה כסף ככסף שכירות הפועל הוא דווקא בכסף ונאמרו בזה כמה טעמים רש״י ב״מ דף קי״ח כתב דהטעם הוא שבפועל

כתיב ״בל תלין״ שכרו מאי דאתני בהדיה משמע והיינו שמכיון שקצץ עמו בכסף הרי התנה עמו שישלם לו בכסף ולא בשווה כסף וברשב״א שהובא בשיטמ״ק שם בטעמו השני משמע דלאו משום שקצץ עמו אלא מפני שסתם שכירות הוא בכסף וכן משמע בש״ך סימן של״ב ס״ק י״ח ובפת״ש סימן של״ו סק״א כתב בשם הרשב״א בטעמו הראשון שהטעם הוא מפני שהפועל צריך למזונות לערב ואם יצטרך לטרוח ולמכור אפשר שימות בינתיים ברעב וטעם זה שנצרך למזונות כתב גם בספר החינוך מצוה ר״ל כן הובא במשפט הפועלים עמ׳ תכג. .

י) פיצויים - כשהחוק מזכה את העובד בקבלת פיצויים, אסור למעסיק לעכב את המגיע לעובד. אלא אם התנה עמו בתחילת העבודה שמוותר על הזכות לפיצויים אמנם על פי החוק יש חיוב על המעביד לשלם פיצויים לכל עובד שמגיע לו על פי החוק אבל כשהעובד מוותר על הזכות קבלת הפיצויים, אין חיוב לשלם אבל ההגינות מחייבת שכן ישלם בכל מקרה מדיני ועשית הטוב והישר. .

יא) שכר שדכנות - אסור לעכב שכר שדכנות ואם מסופק אם חייב לשלם לשדכן יתייעץ עם תלמיד חכם שמבין בהלכות אלו עיקרי הדברים מובאים ברמ״א שו״ע חו״מ סי׳ קפה סעיף י. .

יב) טיפ לעובד - אם מנהג המקום לשלם עבור שירות, שאינו כלול בשכר העבודה, צריך לתת. אבל אם אין מנהג לתת טיפ בנוסף, אין חיוב לתת. והכל לפי הסיכום ההתחלתי בדרך כלל תנאים בין עובד למעביד צריכים להיות כתובים ומוסכמים, לפני התחלת העבודה ובינהם נושא ה״טיפ״ שניתן על ידי הלקוח , אבל אם לא סיכמו בינהם אז הולכים לפי מנהג המדינה.ובזמננו אין מנהג קבוע, אלא בכל שירות יש כללים מסוימים, כגון סבלים, או מלצרים, ולכן לפני שמזמינים שירות יש לבדוק את כל הפרטים על מנת שלא ניכשל בדיני ממונות. .

יג) תשלומי ביטוח לאומי - המעסיקים בביתם עובדי משק בית, או מטפלת, או מנהל תחזוקה, באופן קבוע צריכים לדעת שעל פי ההלכה עליהם מוטלת החיוב לבטח אותם בהתאם לחוק על-פי החוק חלה על המעסיק חובה לדווח על פרטי העובדים המועסקים במשק בית. אי-דיווח של פרטי העובד נחשב כאילו המעביד לא מילא את חובתו, ועלול לפגוע בזכויותיו של העובד בביטוח הלאומי, גם אם שולמו בעדו דמי הביטוח. .

יד) ביטול זמן של עובד - אסור למעסיק לבזבז את זמנו של הפועל. ומצוי הדבר שמזמינים איש מקצוע ונותנים לו להמתין עד שמתפנים אליו, אבל אם משלמים לו עבור ההמתנה אין בכך כלום נתיבות שכיר לח סעיף כח ונראה שאם הוא משלם לו גם עבור שעות המבוטלות, אינו נחשב לגזל ובזבוז זמן כיון שמשלם לפועל על כך. אבל אם מעכבו ללא סיבה הרי הוא גוזל ממנו את זמן פרנסתו. .

טו) להעמיד פועל בניסיון גניבה - אין להביא פועל לנסיון של נאמנות כדי לבדוק האם הוא גונב, אלא אם כן יש סברא לחשוד בו, או כשהעבודה דורשת אדם אמין ביותר בספר דיני ממונות לרב בצרי (ח״ד ע׳ י׳) פסק על פי שו״ת תורה לשמה (סימן תז) שאסור לאדם להעמיד את חבירו בניסיון, שמא החבר אכן יתפתה ויחטא, ונמצא שזה שהעמידו בניסיון עבר על האיסור ״ולפני עיור לא תתן מכשל״ (ויקרא יט, יד). אולם בשו״ת ׳עשה-לך-רב׳ (ח״ז עא, ק) הביא את דעת הישכיל עבדי חלק ז סימן מד סעיף יז שפסק שמותר למעביד להעמיד את פועליו בניסיון כדי לבדוק את מידת אמינותם ואם בכל זאת רוצה לנסות את העובד, יפקיר את המעות כדי שלא יכשל בגניבה. .

טז) העברת מידע - מתווך המוסר לפלוני ידיעה מסויימת והזהירו שלא ימסור ידיעה זו לאחר אסור למקבל הידיעה להעביר ידיעה זו לחבירו ללא רשותו של המתווך בשו"ת משנה הלכות חלק ז סימן רפ דן בנושא וכתב אם מתנה אתו שאסור לו למסור המידע ודאי שאין לו להגיד כ"כ בספר הלכות מתווכים עמ' רעט. והוא הדין לשדכן. .

העולם מנוהל מידה כנגד מידה

המזיק לחבירו

ההיזק יגיע אליו

ואילו העוזר לחבירו

משמים יתנו לו את כל העזרה

הדרושה לו על מנת

שימשיך לעזור.

משא ומתן

אחת השאלות ששואלים את האדם ביום הדין היא, האם נשאת ונתת באמונה? כלומר, האם העסקים שעשית בממונך היו כהלכה ובאמונה? האם הרווחת את כספך ביושר או שמא רימית את הבריות עבור רווחי ממון?

והשאלות מיועדות לבעלי עסקים, מוכרים בחנויות וגם ללקוחות ולשאר אנשי העם. כל אחד מאיתנו קונה מדי יום וכן מוכר מדי פעם: רכוש,

מכונית וכד׳. ולכן השאלה של עיסוק באמונה נוגעת לכל אחד ואחד מאיתנו.

דוגמא אקטואלית - בזמננו יש אימרה ש״הלקוח תמיד צודק״, ולכן יש זכות מיוחדת ללקוח להתווכח, ולהוכיח שהמוכר הוא רמאי וזאת מבלי ראיות ברורות, אבל על פי ההלכה, אין הלקוח צודק כשנעשה נזק והפסד למוכר!! כגון: במקרה שעל גבי המוצר מודבקת תוית מחיר, שהיא נמוכה יותר מהמחיר הרגיל. הלקוח מרים את המוצר ושמח בטעות, וכשמגיעים לקופה, המוכר מסתכל על המוצר ואומר ללקוח שיש כאן טעות והמוצר בהרבה יותר יקר. על פי ההלכה אסור ללקוח להינות מהטעות, ולשלם את המחיר הזול. אע״פ שהחוק מאשר שהלקוח ״צודק״ וצריך לשלם את המחיר הזול.

איסור אונאה

ציותה התורה ויקרא כד, יד. ״וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ אוֹ קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ - אַל תּוֹנוּ אִישׁ אֶת אָחִיו״ התורה מצוה למכור ביושר, ולא לרמות אחד את השני, אמנם מתירה להרויח ממכירת מוצרים אבל היא קובעת מהו הסכום שמותר להרויח ממכירת המוצרים.

בשוק קיימים שני סוגי מוצרים הראשון שיש לו מחיר קבוע בכל מקום ומקום והשני זה שאין לו מחיר קבוע וכל מוכר קובע לו את שוויו לפי ראות עיניו

מוצרים שיש להם מחיר קבוע (גם אם ישנם פערים קטנים). אין אפשרות למוכרם ביוקר, אלא להרויח עליהם סכום מסוים. המחיר ההתחלתי הוא כפי הקבוע בשוק, ויכול להוסיף שישית מהמחיר המקובל בשוק ובלשון חז״ל ״שתות״. במוצרים אלו כל תוספת במחיר מעל המותר נקראת אונאה.

ולגבי מוצרים שאין להם מחיר קבוע בשוק או שהם שווים יותר בגלל המיוחדות שבהם. כגון רכב מיוחד, או כלי עתיק מאוד, ואפילו יצירה מיוחדת, במקרים אלו אפשר למוכרם בכל מחיר. ואין כאן טענת אונאה.

כיצד משערים את השווי של המוצר?

בזמננו ישנם פערים עצומים בין מחירים של מוצרים רבים, בהתאם לסוג המסחר. אינו דומה מחיר של רשתות שיווק למחיר של מכולת, וכן אינה דומה מכירה במרכז חנויות לבין מכירה של עסק פרטי. ולעיתים יש

סיבה מוצדקת לעלות גבוהה של המוצר, ולכן שיעור האונאה צריך להבדק בכל מקום לגופו של עניין, בפרט שיש סוגי מסחר שונים, שלעיתים אין כלל מחיר מקובל, וממילא דין האונאה משתנה.

כשהודיע שהמחיר יקר

טענת אונאה, היא בעצם טענת רמאות, כלומר אחד מהצדדים טוען שרימו אותו בעניין המחיר, בין המוכר שבטעות מכר בזול, ובין אם הקונה קנה ביוקר. ולכן רק כאשר נעשה הדבר בלא יודעין נחשב לאונאה. אבל אם לפני המכירה אמר הקונה למוכר, יודע אני שאפשר לקנות חפץ כזה בפחות, אבל אני מוכן לשלם יותר או המוכר אמר לקונה שידוע לו שמחיר המוצר יקר אבל הוא מוכר בזול. במקרה כזה אין אחד מהצדדים שיכול לטעון טענת אונאה, הואיל והודיעו אחד לשני לפני המכירה והקניה שהסכום הוא גבוה או נמוך מהמחיר המקובל בשוק.

טעות במנין השטרות או בעודף

דין אונאה קיים דווקא כאשר הטעות היתה בקביעת המחיר, או במקרה שאמדו את שווי הסחורה ביותר מערכה או בפחות. אבל אם שני הצדדים הסכימו שהסחורה עולה סכום מסויים, וטעו במניין השטרות, והקונה שילם יותר או פחות, אפילו אם הטעות היתה בשקל אחד, המקח קיים וחובה להחזיר או להשלים את היתרה שו״ע חו״מ רלב, א; סמ״ע ב.

מקח טעות

שלא כמו בדיני אונאה שהטענה היא על טעות במחיר, במקרה של מקח טעות הטענה היא על המוצר עצמו, שאינו המוצר המבוקש, מחמת תקלות המהוות פגם במוצר עצמו או שהוא תקין אבל הדגם אחר. ומפני שהמקח עצמו של הקניה הוא טעות, מבקשים להחליפו במוצר אחר תקין, לדוגמא: כשקונה ספר ובמהלך השימוש מגלה שחסרים דפים, או שקונה מזוזה כשרה ולאחר בדיקה התברר שהמזוזה פסולה, וכן כשקנה מאכל והתברר אחר כך שהמאכל מקולקל, מקרים אלו נידונים כמקח טעות, שניתן לבטל את המקח ולקבל את התשלום בחזרה.

לפני שטוענים מקח טעות

ההלכה הציבה גדרים לטענה זו, כדי שלא יבואו בקלות לטעון מקח טעות ולכן יש לדון כל ענין לגופו. האם יש כאן באמת מקח טעות או קונה שמתחרט על הקניה, וכידוע לכל אדם יש פעמים שאדם רואה את המום ובכל זאת קונה ואחר כך מתחרט, ויש מקרים שבאמת הוא לא ראה. ולכן אילו הדברים מסורים ללב ויש להתייעץ עם תלמיד חכם המבין בעניני ממונות על מנת שלא להיכשל בגזל.

האם מותר להחזיר מוצר לחנות אפילו שלא נרכש מאותה חנות?

היות ובעל החנות נותן אחריות למוצרים שהוא מוכר, לכן אין היתר להחזיר מוצר מחנות אחרת, והעושה כך במקום שמקפידים בכך נכשל בגזל. אבל אם קיבל אישור מבעל החנות לא עבר איסור.

ואלו הם חלק מהתנאים לטענת מקח טעות

א) שהמום או הפגם הוא באמת נחשב לפגם ומוסכם על ידי הכל שאין קונים מוצר פגום כזה. ולא כל פגם קטן נחשב למום שמבטל מקח .

ב) שאינו ידע מהמום לפני שקנה. ובמקרה שידע מהמום ומחל על כך אינו יכול לטעון מקח טעות.

ג) שאינו יכול לראות שהמוצר פגום. אבל אם היתה לו אפשרות לראות שהמוצר פגום ובכל זאת קנה אינו יכול לטעון מקח טעות

ד) במקרה שלא השתמש לאחר שראה את הפגם, אלא הניחו בצד עד שהחזירו למוכר אבל אם ראה את הפגם והמשיך להשתמש, אינו יכול להחזירו.

מכירה וקניה

דיני מכירה וקניה

א) הגדרה של מכירה וקניה - כאשר יש הסכמה ברורה והדדית של שני הצדדים לעשות את ה"עסקה". המוכר רוצה להעביר את החפץ לרשותו של הקונה, וכן הקונה רוצה לקנות את החפץ להכניסו לרשותו כלומר שיש הסכמה לעשות קנין כמבואר במספר מקומות בחושן משפט שרק כשיש רצון וכוונה של מוכר למכור ורצון וכוונה של קונה לקנות נעשה הקנין אבל כל עוד שאין רצון להעביר בעלות או לקבל בעלות אין בכך כלום.

ב) מכירה מושלמת - בנוסף להסכמת הצדדים למכור ולקנות, צריך שיעשו מעשה קניין בלקיחת המוצר, וזאת על ידי קנינים המוגדרים בהלכה כגון משיכה או הגבהה או בכל קנין אחר וכתב בשולחן ערוך חושן משפט סימן קפט ולאחר שנגמר המקח, כל אחד לפי קנייניו, אין שום אחד מהם יכול לחזור בו, אפי' לא היו עדים בדבר. .

ג) הפרת תנאי מכירה או קניה - כאשר אחד מהצדדים אינו מעוניין במכירה או בקניה כגון שהמוצר פגום או שנמכר בזול או ביוקר או שאחד מהצדדים הפר את תנאי המכירה או הקניה וכדי' אע"פ ששילם כסף ועשה הגבהה של החפץ לא נעשתה העסקה כיון שאחד מהצדדים לא ביצע חלקו בעסקה מתברר למפרע שלא היתה כוונה של העברת בעלות מצד המוכר או שלא היתה כוונה של קנין מצד הקונה ולכן נחשב למקח טעות שכל אחד יכול לחזור בו. שולחן ערוך חושן משפט סימן רלב סעיף א וסעיף ג . .

ד) ביטול עסקה - חז"ל התיחסו בחומרא לאדם שחוזר בו לאחר שסיכם על רכישת חפץ כלשהו כגון : מכונית, בית, או שאר חפצים, ולכן המבטיח שירכוש או ימכור מוצר, יקפיד שלא ישנה בדיבורו במס' ב"מ מח, ע"א והנושא ונותן בדברים - לא קנה, והחוזר בו - אין רוח חכמים נוחה הימנו. הרמב"ם בהל' מכירה פרק ז הלכה א. וכן פסק בשו"ע חו"מ סי' רד סעיף ז הנושא ונותן בדברים בלבד, הרי זה ראוי לו לעמוד בדבורו אף על פי שלא לקח מהדמים כלום, ולא רשם ולא הניח משכון. וכל החוזר בו, בין לוקח בין מוכר, אף על פי שאינו חייב לקבל מי שפרע ה"ז ממחוסרי אמנה ואין רוח חכמים נוחה הימנו. והטעם לכך היות והקונה או המוכר שמחים כשמצליחים למצוא שותף לעשיית עסקת המכירה וכשזה מבטיח ומבטל הרי הוא גורם לשני עוגמת נפש. .

ה) אדם לא אמין - כשסיכמו על מחיר ועל מוצר ולאחר מכן אחד מהצדדים התחרט, נחשב למחוסר אמנה ועליו נאמר "אין רוח חכמים נוחה הימנו" כמבואר בהערה הנ"ל. במס' ב"מ מח, ע"א הנושא ונותן בדברים - לא קנה, והחוזר בו - אין רוח חכמים נוחה הימנו כיון שהשני ציפה לכך בפרט במקרים שדחה קונים אחרים ולבסוף נגרם לו הפסד מסויים עיין שבשו"ע חו"מ סימן רד סעיף א מי שנתן דמים ולא משך המטלטלים, אף על פי שלא נקנו לו המטלטלים כמו שנתבאר, כל החוזר בו, בין לוקח בין מוכר, לא עשה מעשה ישראל וחייב לקבל מי שפרע. ואפילו לא נתן אלא מקצת הדמים. .

ו) כשעדיין לא סיכמו על מחיר - כשאין הסכמה על מחיר או על טיב או סוג המוצר, מותר לכל אחד מהצדדים לחזור בו ללא חשש כל האיסור הוא שכבר סיכמו על מחיר ובדעתם לעשות עסקא ביחד אבל כל שלא הגיעו להסכמה מלאה כל אחד יכול לחזור בו וכ״כ בפתחי חושן בפרק א סעיף ב. .

ז) לאחר תשלום מיקדמה - כשסיכמו על מחיר, ושילם מיקדמה על החשבון, ואחד הצדדים מתחרט על העסקה, על החוזר בו אמרו חז״ל ״מי שפרע מדור המבול הוא יפרע ממי שאינו עומד בדיבורו״ כמבואר לעיל במס׳ ב״מ מח, ע״א וכן בשו״ע חו״מ סי׳ רד סעיף א מי שנתן דמים ולא משך המטלטלין אע״פ שלא נקנו לו המטלטלין כמ״ש בסי׳ קצ״ח מ״מ כל החוזר בו בין לוקח בין מוכר לא עשה מעשה ישראל וחייב לקבל מי שפרע ואפילו לא נתן אלא מקצת הדמים ורוצה לחזור על מה שלא קיבל דמים מ״מ חייב לקבל מי שפרע. .

ח) הבטיח לתת מתנה - המבטיח לתת מתנה לחבירו, אם היא מתנה בסכום מועט, צריך ליתן לו ונחשב למחוסר אמנה אם אינו נותן לו אבל כשהבטיח לתת מתנה בסכום גדול יכול לחזור בו כ״כ בשו״ע חו״מ סי׳ רד סעיף ח וכן מי שאומר לחבירו ליתן לו מתנה, ולא נתן, הרי זה ממחוסרי אמנה. במה דברים אמורים, במתנה מועטת, שהרי סמכה דעתו של מקבל כשהבטיחו. אבל במתנה מרובה, אין בה חסרון אמנה שהרי לא האמין זה שיתן לו דברים אלו עד שיקנה אותו בדברים שהם נקנים בהם. .

ט) זכרון דברים - כשעשו זכרון דברים עם חתימה, שני הצדדים אינם יכולים לחזור בהם, אלא אם כן יש הסכמה ומחילה גמורה ברורה של שני הצדדים בשו״ת מנחת יצחק ח״ו סימן קע משמע שלזכרון דברים יש דין שטר אך יש מקום לומר שאפילו אם הזכרון דברים נחשב לשטר לא קנה כיון שכתב השו״ע סימן קצא ס״ב שבמקרים שצריך כסף ושטר לא קנה עד שיתן כל הדמים אולם כתב הנתיבות סק״ב שאם זקף עליו את שאר הכסף במלוה קנה כמו שנתן את כל הדמים ומכיון שיש לו השלכות על פי החוק ויש בכך סוג של גמירות דעת וקניין לכן יש מקום לומר שאינו יכול לחזור בו, אלא אם כן מחלו אחד לשני מחילה גמורה. .

י) כשמצא במחיר מוזל - כשסיכם על מחיר או על מוצר ולבסוף מצא את אותו המוצר במחיר מוזל באופן ניכר, יכול לחזור בו ואינו נחשב לאדם מחוסר אמנה ברמ״א בשו״ע חו״מ סי׳ רד סע׳ יא הביא מחלוקת בדין זה וכתב שיש אומרים שבתרי תרעי אין זה ממחוסרי אמנה. וי״א דאפילו בתרי תרעי אסור לחזור, ואם חזר בו יש בו משום מחוסר אמנה וכן נראה עיקר. וכתב בערוך השולחן שם סעיף ח והאחרונים נסתפקו בזה ומירושלמי משמע כדיעה ראשונה [הגר״א] ונראה דמדינא וודאי אין בזה משום מחוסרי אמנה רק ממידת חסידות עכ״ל. ובשו״ת שבט הלוי חלק ד סימן רו הביא תשובת ח״ס חו״מ סי׳ ק״ב שכתב בפשיטות להלכה דבתרי תרעא יכול לחזור, וכתב שם את לשון ערוך השולחן הנ״ל שמידת חסידות שלא לחזור בו. .

יא) כשקיבל במתנה - במקרה ששילם מיקדמה ולאחר מכן נודע לו שקיבל ממקום אחר את המוצר שהזמין ואין לו צורך במוצר נוסף אינו עובר איסור אם חוזר בו עיין בהערה הקודמת וכן הובא בפתחי חושן הלכות קנינים פרק א סעיף ד ע״ע בשו״ת חתם סופר חו״מ סימן ק״ב, וכן בשו״ת מי מנוחות סימן פט. .

יב) פיצוי לכך שחוזר בו - אם הצד שחוזר בו מפייס את השני (כגון בפיצוי כספי) והצד השני מוחל לו, אין כאן איסור כלל כל האיסור הוא משום גרימת

צער ועוגמת נפש לחבירו שלא עמד בדיבורו וגרם לו למפח נפש ולכן כשמפצה אותו ושניהם מגיעים לידי הסכמה אז אין בכך איסור. וכן ראיתי שכתב בדבר המשפט סימן רד סעיף ג הדבר תלוי ברצון שכנגדו ואם מוחל לו אין אנו מחוייבים לקללו ע״כ והובא בספר דיני ממונות של הרב בצרי חלק ב ריש פרק רביעי. .

יג) החזרת מוצר - מותר להחזיר מוצר לבעלי עסקים הכפופים לחוקי המדינה ומחוייבים לקבל מוצר עד לשבועיים ימים מיום רכישתו. אבל מידת הגינות היא שלא לעשות כן לכתחילה אלא רק כשבאמת התאכזב מהמוצר כיון שהעסקא מתבצעת על פי חוקי המדינה, גם המוכר וגם הקונה כפופים לחוק להגנת הצרכן והרי הוא כמו תנאי וכל תנאי שבממון קיים. ועצם העסקא מתבצעת בתנאים אלו שיכול להחזיר תוך שבועיים ימים מכל סיבה שהיא ולכן אין בכך איסור מי שפרע, כיון שהוא עומד בתנאי המכירה של המוכר. .

יד) הזמנת מוצר מחו״ל - מוצר שהוזמן מחו״ל באמצעות שיחת טלפון וכד׳ ושולם בכרטיס אשראי ועבר זמן ולא הגיע אפשר לבטל את ההזמנה ואם לאחר שהכסף הוחזר המוצר הגיע והתברר שהוא התעכב במשלוח הרי יש חובה להחזיר את הכספים למוכר אפילו שהוא גוי בפרט שאם יתגלה לו שהיהודי קנה מבלי לשלם יווצר חילול ה׳. ובמקרים מיוחדים שאין לו יכולת לדעת לאן המוצר הגיע אלא אבד ממנו מבלי יכולת אלתור הרי שאין חובה על המקבל להודיע לו אלא במצב שיכול להגרם חילול ה׳ או במקרה שהמוכר עדיין מנסה לברר להיכן הגיע המשלוח. .

טו) טעות במתן עודף - טעות לעולם חוזרת, ולכן אם לאחר שנעשתה המכירה התברר שהיתה טעות בספירת העודף, יש חובה על המוכר או על הקונה לחזור ולהחזיר את הטעות כן בשו״ע חו״מ סי׳ רלב סעיף א המוכר לחבירו במדה ובמשקל או במנין, וטעה בכל שהוא, חוזר לעולם, שאין אונאה אלא בדמים אבל בחשבון חוזר. ויש להקפיד להחזיר מיד לאותה קופאית שטעתה שלעיתים הבעה״ב בסוף היום רואה שיש חוסר בקופה, הוא מנכה משכרה של הקופאית ולכן אפילו אם יחזירו לבעל החנות, היא איבדה את ממונה כמבואר להלן. .

טז) קופאית שטעתה - במקומות שקונסים את הקופאית בטעויות שעשתה במשך היום יש להחזיר את הטעות לאותה קופאית שרשומה על הקבלה ולא לבעל העסק פשוט, שהרי היא הפסידה את כספה ולא הבעלים ולכן יש להחזיר אך ורק לה על מנת לקיים מצוות השבת אבידה בשלימות.ואם החזיר לבעלי העסק לא יצא ידי חובה של השבת אבידה, אלא אם הוא התחייב שישיב לקופאית את כספה. .

יז) מטבע מזוייף - אסור להשתמש במטבעות או בשטרות מזוייפים, ואם גילה שיש בידו מטבע או שטר מזוייף חייב להשמידו, אבל במקרה שקיבל עודף ומבחין שהשטר מזוייף יכול להחזירו מיד שיש בכך איסור גזל בין יהודי ובין גוי כמבואר בשו״ע חו״מ סי׳ רכז סעי׳ יח וסי׳ רלא סעי׳ ג שמטבע שנפסל אסור בשום אופן להחזיקו בבית ואפילו בתור משחק וחייבים להשחיתו משום שכל אחד יכול לרמות אחרים על ידו. וכ״כ בס׳ משפטי התורה ח״ב סי׳ מ״ז אות ד׳ ובבן איש חי שנה א׳ פ׳ כי תצא אות ב׳ ובדרכי משפט כתב ראיתי בקונטרס קיצור הלכות אונאה אות ל׳ בשם כמוה״ר הגאון רבי יוסף שלום אלישיב זצ״ל מי שהזדמן לו שטר כסף מזוייף אסור לו למסור את זה הלאה אפילו אם לא ניכר שזה מזוייף וקרוב לודאי שזה ילך ההוצאה כלומר שהשטר נראה אמיתי כל כך שיכול להשתמש בזה מבלי שירגישו בכל זאת אסור משום גזל. ומש״כ לעניין שקיבל עודף יכול להחזירו מיד היות והוא לא רוצה להיות ניזק בממון לא כשר, לכן יכול להמנע מלקבלו ובפרט כשעדיין לא זכה בו אינו

נחשב קנינו, לכן יכול להחזירו מיד, מה שאין כן כשזכה בשטר והוא כעת שלו, וברגע שהוא משתמש בו הוא גונב מאחרים את ממונם. .

יח) מוכר שטעה במחיר - כאשר התברר שהמוכר טעה במחיר כגון שהדביק תוית מחיר נמוכה מהרגיל, אסור ללקוח לנצל את הטעות על מנת להרויח מטעותו של בעל החנות, אלא יש חיוב על הקונה להודיעו ולשלם את ההפרש אפילו שהחוק מצדד לטובת הלקוח, מכל מקום על פי ההלכה נגרם הפסד לבעל החנות ואין כאן דין של אונאה בשתות וכו' שיש טעות בשווי החפץ ואפשר לטעון טענת אונאה אבל כשהמחיר קבוע ומוסכם שאין בו דין אונאה, יש כאן טעות של מחיר וטעות לעולם חוזרת בין של קונה ובין של מוכר ויש כאן מצוה נוספת של השבת אבידה למוכר היות והוא אינו יודע בטעותו. .

יט) מקח טעות - כשלקוח קנה מוצר והתברר לו שיש בו פגם של ממש כגון באיכות או בסוג ואם היה יודע שיש את הפגם הזה לא היה קונה, יכול להחזיר את המוצר ולבטל את המקח וכל זה בתנאי שלא יכל לברר זאת מלפני כן שאם יכו היה לברר את טיבו של המוצר וויתר על האפשרות הזו אינו יכול לטעון מקח טעות וראוי שבכל מקרה יתייעץ עם ת"ח המבין בהלכות אלו. .

כ) מוצר פגום - מוצר פגום באופן שלא היה קונה נחשב למקח טעות ומותר לו להחזיר את המוצר. ואם המוצר פגום במידה מועטת שאינה פוגעת בטיב או ביופי של המוצר יש להתייעץ עם תלמיד חכם כ"כ בשו"ע חו"מ סי' רלב סעיף ג המוכר לחבירו קרקע או עבד או בהמה או שאר מטלטלים, ונמצא במקח מום שלא ידע בו הלוקח, מחזירו אפילו לאחר כמה שנים, שזה מקח טעות הוא, ובתנאי שלא ישתמש במקח אחר שידע במום. אבל אם נשתמש בו אחר שראה המום, הרי זה מחל ואינו יכול להחזיר. כיון שהדין נתון לשיקול הדעת. .

כא) פגם הנראה לעין - כשהפגם ברור והקונה ראה את המוצר וגם את הפגם שיש בו כגון דגם מסויים או צבע גודל וכד' ובכל זאת בחר לקנותו אינו יכול לחזור בו דין מקח טעות מחמת הפגם הוא בתנאי שלא היתה אפשרות לזהות את הפגם לפני הקניה אבל אם היה יכול לזהות את הפגם לפני הקנייה ולא עשה זאת, הרי אינו יכול לטעון שיש כאן טעות כיון שראה וויתר על כך כמובא בסמ"ע סימן רלב ס"ק י והוא הדין אם היה דבר שהלוקח יכול להבחינו לאלתר, כגון שיכולין לנסותו ולטועמו ולא הקפיד לעשות כן, והמוכר מכר לו סתם, אינו חוזר, כ"כ המגיד משנה שם פט"ו ממכירה ה"ג עכ"ל. .

כב) מוצר פגום שהשתמש בו - כשגילה את המום והמשיך להשתמש במוצר אפילו שהוא פגום אינו יכול להחזיר את המוצר בטענת מקח טעות כן בשו"ע הנ"ל וכן הסכימו באחרונים אלא אם כן היה מוכרח להשתמש במוצר כגון נעל שבאמצע הדרך התברר שהיא פגומה והמשיך ללכת עד למקום שבו יכול להחליף את הנעל. .

כג) כתב שם על הספר - הקונה ספר ולאחר מכן התברר שיש בספר פגם יכול להחזיר את הספר והמוכר חייב לקבלו אפילו שכתב את שמו כיון שעשה מעשה הרגיל לעשות בספר כמובא בשו"ע חו"מ סי' רלב סעיף יג המוכר דבר שהיה מום בממכרו, ועשה בו הלוקח מום אחר קודם שיודע לו המום ראשון, אם עשה דבר שדרכו לעשותו, פטור. ואם שינה ועשה מום אחר כלומר דבר שאין דרך בני אדם לעשותו

קודם שיודע לו המום, מחזיר המקח לבעליו ומשלם דמי המום שעשה. .

לסחור בהגינות

מבוסס על פי דברי החזון איש באמונה ובטחון .אות ג לפעמים רואים כיצד ראובן מוכר דגים, ירא שמיים, סוחר הגון, עוסק בפרנסתו ביושר ובתמימות, בעל מידות, המשבח את מידת הביטחון בבורא עולם, מודה על כל הטוב שמשפיע עליו, וחוזר ומדגיש לכל הסובב סביבו שהפרנסה מהשמיים! ואין מלבד ה' אדם אחר שיכול לגרוע או להוסיף לפרנסתו, וכך הוא מדבר באמונה וביראה עם הלקוחות, ועם בני ביתו. לא אחת שמעו אותו אומר שאין צורך לרדוף אחר הפרנסה ומה שמזומן לאדם אותו יקבל. וכך ממשיך באמונתו ימים רבים, עד ש...הוא שומע את שמעון שכנו, המתפלל עמו מדי בוקר בבית הכנסת, מודיע לקהל המתפללים לאחר תפילת שחרית שבשעה טובה הוא פותח חנות לדגים במרכז העיר וכל ציבור בית הכנסת מוזמן לקנות בזול. ראובן לא מאמין למשמע אוזניו, שמעון פותח חנות דגים, שמעון הלה יגזול לו את פרנסתו, וירושש אותו מנכסיו.

ופתאום שומעים את ראובן איש הביטחון והאמונה מתלחש עם נעריו ואנשי עצתו איך להפר עצת רעהו שמעון המבקש לפתוח חנות דגים כמותו ברחוב הסמוך.

ראובן אינו יכול להירדם בלילות וכבר בדמיונו הוא מדמיין כיצד כל לקוחותיו עוזבים את חנותו ועוברים לשמעון, והוא ממשיך לדמיין כיצד הוא יורד מנכסיו מוכר את חנותו ומגיע לפת לחם.הוא אינו יכול לסבול את העובדה שמהיום יתמודד כנגדו מתחרה, ולכן מחליט על מלחמה!!!

מעתה הוא מתחיל בתכנון מהלכים ישירים ועקיפים על מנת למנוע משמעון המתחרה לפתוח את חנות דגים נוספת בעיר.בתחילה הוא מנסה בדרכים ישרות הוא מתנדב להסביר לשמעון שהמקצוע מאוד קשה, אין פרנסה כל כך בדגים, וממליץ לו לעבור לתחום אחר, אבל שמעון לא מתכוון לחזור בו, ואכן פותח חנות דגים ועשה מבצעים למתפללי בית הכנסת ומתחיל לצבור קהל לקוחות. ראובן כשרואה שאכן החנות נפתחת, ואט לאט הלקוחות עוברים למבצעים של שמעון, מיד נוקט באמצעים נוספים למנוע מהמתחרה שלו להצליח, והפעם בטכניקות

שאינן כשרות כלל כגון: מפיץ על שמעון לשון הרע, שהוא מוכר דגים מקולקלים, וכן שאין לו נסיון ומוציא דיבה על סחורתו של שמעון, ואפילו מונע מלקוחותיו הקבועים להגיע לחנותו.

וכשהוא פוגש בו בבית הכנסת הוא מרגיש איך השנאה עולה בליבו, איך רגשי הכעס והאיבה על האיש המקפח את פרנסתו.

וכדי למנוע הפסדים, הוא מתאמץ להביא סחורה זולה, משתמש בקשרים מפוקפקים עם אינשי דלא מעלי, המספקים לו סחורה ספק גנובה ספק כשרה, העיקר שתהיה במחיר מוזל על מנת להעלות את רווחיו מול המתחרה כנגדו.

רגע אחד...

במקום להיות בעל ביטחון אמיתי ולהאמין בבורא עולם, שהפרנסה ממנו והוא זן ומזין ומפרנס הכל, הוא הופך להיות בעל לשון הרע ואבי המחלוקת. מרבה שנאת חינם, ומעשים אלו לחטאים נחשבים ולכן בוודאי לא יביאו ברכה לחנותו אלא רק את הכעס ואת השנאה והתחרות. ועם הימים אפילו הלקוחות הופכים לשונאים זה את זה

האמונה שהיתה בליבו של ראובן נעלמה והבטחון בבורא עולם כלא היה, הרי זה הוא שלימד את כולם שפרנסה משמיים ואין אדם שיכול לקפח את פרנסתו.

דיבורים אלו היו בגדר דיבורים בלבד אבל כשהגיע הנסיון התברר לכל מהי דרגתו האמיתית.

וכך כולנו צריכים לדעת ולזכור שפרנסתו של אדם מזומנת לו ואין מי שיכול לקפח את פרנסתו, ובוודאי שאסור להשמיץ ולקלקל במזיד את פרנסתו של השני.

דיני מסחר בהגינות

א) לבקש שימכור לו במקום לשני - כשמוכר וקונה מסכמים על מחיר אסור לאדם אחר לבקש מהמוכר שימכור לו במקום לקונה הראשון, **אפילו תמורת תוספת תשלום** כ"כ בשו"ע חו"מ סי' רלז סעיף א המחזיר אחר דבר לקנותו או לשכרו, בין קרקע בין מטלטלים, ובא אחר וקנאו, נקרא רשע. והוא הדין לרוצה להשכיר עצמו אצל אחר. וי"א שאם בא לזכות בהפקר או לקבל מתנה מאחר, ובא אחר וקדמו, אינו נקרא רשע, כיון שאינו דבר המצוי לו במקום אחר. .

ב) כשהקונה הראשון הוא גוי - מותר להציע את עצמו למוכר או לקונה כאשר הקונה הראשון הוא גוי, בתנאי שלא יגרם חילול ה' כתב בשולחן ערוך הרב חושן משפט הלכות הפקר והשגת גבול סעיף יא שאם הלוקח הוא נכרי אין איסור של עני המהפך בחררה. וכתב בספר משפטי חיים טעם לדבר שמותר לעקפו שדין זה מדרבנן בין מדין של השגת גבול שאסמכינהו רבנן על הפסוק "ואת אשת רעהו לא טימא" שלא ירד לאומנות חבירו, ואבק השגת גבול נלמד מהפי' "לא תסיג גבול רעך אשר גבלו ראשונים" הרי שבשניהם נאמר רעך לאפוקי נכרי עכ"ל. .

ג) גניבת דעת - אסור לגנוב דעת של הקונה ולומר לו "עוד כמה ימים יגיע המוצר" על מנת שלא יקנה ממקום אחר וכן יש איסור לגנוב דעת המוכר ולהבטיח לו שירכוש ממנו ואינו מתכוון לכך כתב בספר חסידים סימן שיא אל יפתה את בני אדם כך וכך רצו ליתן לו בסחורה או שיאמר אני קניתי בכך וכך ועל זה נאמר "שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ולא ימצא בפיהם לשון תרמית", ואל יתעה החפצים לקנות שיראה להם פנים כאומר למכור ואין בלבו. והם אינם קונים במקום אחר כי סבורים שזה ימכור להם עי"ש שיש בזה משום איסור של אונאת דברים שמבטיח ואינו מקיים וכן הביא בספר נתיב יושר עמ' רלד. .

ד) בירור מחיר כשאינו רוצה לקנות - אסור להיכנס לחנות ולשאול את המוכר על מחירים כשאינו מעוניין לקנות אלא רק כשמודיע למוכר שכוונתו לבירור מחירים והוא אינו מעוניין לקנות. שו"ע חו"מ סי' רכח סעיף ד כיצד הוא אונאת דברים, לא יאמר: בכמה אתה רוצה ליתן חפץ זה, והוא אינו רוצה לקנותו. כיום מצוי הדבר שעושים סקר מחירים לפני הקניה ולכן ראוי שיאמר בתחילה שהוא מברר מחירים וכך המוכר יתייחס אליו בהתאם. .

ה) לפתוח חנות ליד חנות - אע"פ שמותר לבני אותה העיר לעסוק בסחורה דומה זה לצד זה מכל מקום מידת חסידות היא שלא לפתוח כלל אחד ליד השני כששניהם מוכרים מוצר שווה באחרונים דנו האם בזמננו קיים האיסור של פתיחת חנות ליד חנות כאשר שני בעלי העסק משלמים מיסים ונחשבים לתושבי המקום ויש להם זכות להתפרנס בעיר כמו שיש לכל אחד מהשוכנים בעיר. וכיום המנהג שלא מקפידים בכך עיין במשפטי חיים סימן כ, ויאמר שמואל סימן סד, קובץ בית הילל אלול תשסד, משפטך ליעקוב ח"ה סימן יג עיין בפתחי חושן הלכות גניבה ואונאה עמ' רנט שכתב באיזה אופן מותר מן הדין ובאיזה אופן אסור וכתב שם בהערה שבזמננו יש לחלק קצת דלא מסתבר כלל שאם יש בעיר חנות או אומנות שוב יהא אסור לאחר לפתוח חנות או אומנות מאותו סוג ובפרט בעיר גדולה שיש מקום לפרנסה בריוח לכמה וכמה חנויות ואומנות ובפרט במרכז העיר שבאים מכל המקומות שם לקנות וביותר בעיר שמתווספים בה תושבים, וכי זכה הראשון בכל הבאים לעיר או לרחוב, ואף ממדת חסידות נראה שאין כאן לכו"ע. אמנם אפשר שמ"מ ממדת חסידות אין לו לקבוע חנות בסמוך ממש לחנותו של ראשון ובשכונות קטנות אפשר שיש להם קצת דין אותו מבוי לענין זה וקשה בזמננו להגדיר גדר מבוי שאמרו חז"ל ובפרט צרכי מכולת וירקות וכדומה ועוד נראה שאם השכונה מתפתחת מסתבר שגם בזה מותר אף לכתחלה להוסיף חנות כשיש לשניהם כדי פרנסה ע"ע מה שכתב שם בזה. .

ו) מבצעים - מותר לבעל עסק לעשות מבצעים על מנת לגרום ללקוחות להגיע אליו אע"פ שהוא "שובר את השוק" שו"ע חו"מ סי' רכח סעיף יח מותר לחנוני לחלק קליות ואגוזים לתינוקות, כדי להרגילם שיקנו ממנו. וכן יכול למכור בזול יותר מהשער, כדי שיקנו ממנו, ואין בני השוק יכולים לעכב עליו. .

ז) ייעוץ לקונה בתוך חנות - לקוח שנכנס לחנות ובחר מוצר לרכישה, אסור לומר לו שבחנות אחרת המוצר נמכר בזול יותר אלא אם ייגרם לו הפסד משמעותי בשו"ת חתם סופר ח"מ ע"ט שבלקיחת קונה בטוח דינו כלקיחת פרנסתו של חבירו ואיסור גמור והאיסור הוא מה"ת וכמו שמבאר שם אבל אם דורש המוכר מחיר גבוה משש עשרה אחוז יותר משתות משאר חנויות נחשב רמאות מצדו, ואפשר להעיר להלוקח וכן כשהלוקח קרוב משפחה מותר לייעץ לו שנאמר מבשרך אל תתעלם. ומיהו מסתברא שאם גמר לקנות כעין קנין, אין לקרוב לייעצו לדחות, אבל אם הוא עדיין חוץ לחנות או אם הלוקח שאל אותו, מותר להשיב האמת שאפשר להשיג יותר כזול במקום אחר, ובזה מותר לכל אחד. עיין בשו"ת תשובות והנהגות חלק ד סימן שיב. ומשפטי התורה חלק ג סימן ח. .

ח) עצה שאינה הגונה - אסור לעובד בנק או סוכן ביטוח, או למוכר מוצרי חשמל לתת ללקוח עצה לא טובה, כגון לקיחת הלוואה או משכנתא וכן חסכון וכד' או לקנות מוצר מסויים כשהרי שהוא עובר גם על איסור הונאה וגם על איסור "לפני עיוור לא תיתן מכשול" אפילו כשאין דרך להוכיח כי זה שהכשיל את חבירו אכן התכוון לכך, מכל מקום לפני הקב"ה הדברים ידועים, והוא יפקוד על עוונו, וזה שנאמר (ויקרא יט, יד): "לפני עור לא תתן מכשול ויראת מאלוהיך אני ה'". .

גניבת דעת

בגניבה רגילה אדם חודר לתוך תחומו של אדם אחר וגונב ממנו את ממונו, ואילו בגניבת דעת, אדם חודר לתוך ליבו של אדם אחר, נותן לו לחשוב מחשבות אחרות מטעהו ומוליכו שולל, וגונב את דעתו.

לדוגמא: כאשר אדם עושה חסד עם אדם אחר או שאומר לו מילים טובות, וכוונתו האמיתית היא אינה לשם תועלת לאותו אדם אלא לשם אינטרס אישי כגון לזכות בכבוד או בהכרת הטוב, או להשיג ממנו הטבה. הוא מתנדב לסייע ועושה את עצמו כאילו באמת אכפת לו, ונותן תחושה לשני שהוא דואג ומיצר, ומציע את עזרתו. והאמת היא שכל ההתנהגות הנחמדה שלו היא רק כלפי חוץ, אבל בליבו יש לו כוונות אחרות לגמרי, הוא אינו רוצה לעזור ורק רוצה שהשני יחשוב עליו מחשבות טובות ויתן לו את מה שהוא צריך או נהנה מהעובדה שהלה ירגיש חייב לו. זוהי גניבת דעת.

וכמובן שאם עושה זאת באמת מתוך אהבה ואכפתיות ויש בליבו רגשי כבוד והערכה וכל רצונו הוא לעזור לחבירו אין בכך גניבת דעת כיון

שזוהי האמת לאמיתה שכך היא כוונתו.

מצוי מאוד...

מכשול זה של גניבת דעת, מצוי מאוד בין אנשים אפילו ידידים קרובים ובני משפחה, כי בעיני האדם הפשוט, יש חשיבות למה "שחושבים עליי".. ובנוסף די נהנים מהעובדה שהשני ירגיש חייב...

אמנם הגונב דעת אינו נראה גזלן או מזיק, והוא אישית אינו נותן דעתו שבאמת הוא גנב שגונב דעת. אך חכמי המוסר מלמדים שאיסור "גניבת דעת" אינו פחות בחומרתו מגניבת ממון, משום שהדעת היא הדבר היקר ביותר שיש לאדם. ומובא בספר שערי תשובה, ש"גניבת דעת" חמורה עוד יותר מגזל.

ספר שערי תשובה לרבינו יונה שער ג **אמרו רבותינו זכרונם לברכה** (חולין צד, א): **אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת נכרי. והנה החטא הזה חמור אצל חכמי ישראל יותר מגזל הנכרי, יען וביען כי שפת שקר אשמה רבה, ונתחייבנו על גדרי האמת, כי היא מיסודי הנפש.**

האיסור לגנוב דעתו של הזולת כלול בכלל המצוות שבין אדם לחברו. אנו מחוייבים להתייחס אחד לשני כפי שהיינו רוצים שיתייחסו אלינו, שנאמר ויקרא יט, יח : "ואהבת לרעך כמוך".

בעלי חנויות צריכים להיזהר מאיסור "גניבת דעת". פעמים רבות בעל החנות שרוצה למכור את מוצריו, מסתיר את החסרונות שיש בהם. ואף-על-פי שמצד המחיר, הוא לא רימה את קוניו, שזהו אכן המחיר הראוי למוצר ברמה הזו - מכל מקום יש בזה "גניבת דעת", שהרי הוא מציג את מרכולתו כמושלמת, חו"מ רכח, ו ; סמ"ע ז . למרות שאינה כזו

וכך גם בחנויות בגדים. לעיתים המוכרת נותנת לקונה למדוד שמלה, ולמרות שהשמלה אינה הולמת את הקונה, בכל זאת המוכרת מתפעלת מיופייה, וטוענת בפניה שהיא נראית בה ממש נפלא... וכן בחנות נעליים או משקפיים כשמנסים להטעות את הלקוח ולשכנעו שהמוצר מתאים לו וכשאינו כך באמת, כמובן שגם זו "גניבת דעת".

מותר למוכרת בגדים להתפרנס אבל צריכה להזהר שלא לעבור על אונאת דברים.

המרויח ממונו שלא ביושר אינו רואה ברכה בעמלו, וכל כספו מתבזבז למטרות אחרות, וכבר שמענו רבים טובים ששואלים תדיר "אני לא מבין

לאן הולך כל הכסף"...

גניבת דעת בין אורח למארח

לעיתים קורה שמגיע אורח סמוך לשעת הסעודה. אסור לומר לאורח, "לכבודך הכנתי סעודה" או "לכבודך פתחנו כעת את בקבוק היין", כאשר באמת ממילא רצו לסעוד או לפתוח את הבקבוק.

וכן כאשר המארח יודע בוודאות שגם אם יפציר באורח לאכול עימו, האורח יסרב. כגון, שנודע לו שהאורח הוא לאחר אכילת בשר ואסור במאכלי חלב ובכל זאת מציע לו מאכל חלבי...

או המזמין את חבירו להתארח אצלו בשבת, ויודע בוודאות שהוא אינו יכול להתארח באותה שבת, מסיבות אחרות, ובכל זאת הוא מראה לו שהוא חפץ בו מאוד. גם זו גניבת דעת שנותן לו להרגיש שהוא אוהבו ומבקש להטיב עמו והאמת היא שכל רצונו לתת לו תחושה שהוא רוצה להטיב עמו אע"פ שהאמת היא לא כן.

בשבילך אני עושה...

בחברה יש נטייה לומר את המשפט הזה אפילו שאינו אמיתי וזוהי גניבת דעת ממש.

ומצוי הדבר במוכרים, בחברים ובאנשי עסקים, שרוצים להרחיב את מעגל לקוחותיהם במשפטי חנופה, מראים לו לאדם שמחפשים טובתו והאמת היא שמחפשים את כספו.

דוגמאות נוספות

טלפנים של חברות טלפון או של חברות ביטוח המתקשרים להציע עסקא לטובת הלקוח ומדברים בשפה חלקלקה על מנת שהלקוח יסכים. משכנעים אותו שרק לו יש את ההטבה הזו ושהוא המרויח הבלעדי, והוא מבולבל מרוב מילים עייף מהבטחות, מסכים לשלם, וכך הוא מפסיד את ממונו.

ויש הנוקטים בשיטה חברותית לפני שמשדלים את הלקוח לרכוש מוצר, מדברים איתו על נושאים הקרובים אליו ומראים לו חיבה יתרה כאילו

הם חברים ותיקים והאמת שכל זה עד למכירת המוצר ולאחר מכן הופכים הם לשני זרים.

הידידות נעלמת כשהכסף נכנס לכיס...

מורה מחמיא לתלמיד ליד אביו ומציין לפניו שלמד עם בנו פעמים רבות והאמת היא שרק פעם אחת ישב ללמוד איתו זוהי גניבת דעתו של האב.

נהג לוקח טרמפ ברכבו ונותן לנוסע הרגשה שעושה את הנסיעה אך ורק בשבילו, והאמת היא שגם הוא צריך לאותו מקום אבל נוח לו שהנוסע ירגיש כלפיו רגשי הערכה.

המטעה את עצמו.

איסור גניבת דעת הוא כשאדם עושה מעשה ובכוונה מתכוון להטעות את חבירו אבל במקרה שהאדם מטעה את עצמו מבלי שיטעו אותו אין איסור כמובא בחז"ל במסכת חולין (צד, ב)

מסופר על רבא ורב ספרא שיצאו לדרכם, והלכו אל מחוץ לעיר, ופתאום פגשו את אחד מנכבדי הרבנים, מר זוטרא בנו של רב נחמן, שהיה בדרכו אל עירם. חשב מר זוטרא בליבו שהם יצאו מן העיר לכבודו, כדי להקביל את פניו, ואמר להם: לשם מה חכמים שכמותכם היו צריכים להטריח את עצמם כל כך לכבודי? ענה לו רב ספרא: למעשה, לא ידענו שאתה עומד לבוא, וסתם הלכנו בדרכנו ופתאום ראינו אותך, ואמנם אם היינו יודעים שתבוא, היינו מכבדים אותך עוד יותר. לאחר שנפרדו ממר זוטרא, שאל רבא את רב ספרא, למה היית צריך לצער את מר זוטרא ולומר לו שלא יצאנו לכבודו, הרי הייתה לו נחת-רוח מכך שחשב שיצאנו לקראתו לכבדו, ואתה ביישת אותו בזה שהצהרת שלמעשה לא יצאנו לכבודו.

ענה רב ספרא לרבא, והרי אם לא הייתי אומר את האמת היינו מטעים אותו וגונבים את דעתו, שהיה חושב שבאמת יצאנו לכבודו. השיב לו רבא, הוא הטעה את עצמו, שהרי היה יכול להעלות בדעתו שאולי במקרה הלכנו כאן בדרכנו, ואנחנו לא עשינו מאומה כדי לגנוב את דעתו, שיחשוב כאילו כבדנו אותו ולכן אין לנו בזה שום אשמה.

ומכאן יש ללמוד, שאיסור גניבת דעת הוא רק במקרה שאדם גורם במעשה או בדיבור לחברו לחשוב עליו דברים טובים שאין בו, אבל אם חברו מעצמו חושב עליו דברים טובים, אין חובה להעמידו על טעותו. ורב ספרא היה ידוע כמהדר מאוד במידת האמת, ולכן העדיף לומר את האמת למרות שלא היה מחויב לעשות כן.

לסיכום: גניבת דעת פירושה הטעיית אדם אחר כדי לגרום לו להרגיש כלפינו הערכה או כדי להוציא ממנו כל רווח אחר.

בפיו מחייך, אך בליבו הוא בז לאותו אדם ומחכה לשעת כושר להוציא ממנו את שהוא מבקש. מידת הגינות היא לתת לאדם תחושה אמיתית בהתאם למעשה שעושים בשבילו ולא בשביל "להוציא ממנו".

דיני גניבת דעת

א) גניבת דעת - אסור להטעות דעת הבריות ולתת תחושה שעושה דבר טוב והאמת היא שלא עשה. כגון שאומר לחבירו שדיבר עליו טובות למנהל העבודה והאמת היא שלא עשה כן כן פסק בשולחן ערוך חושן משפט סימן רכח סעיף ו אסור לרמות בני אדם במקח וממכר או לגנוב דעתם, כגון אם יש מום במקחו צריך להודיעו ללוקח. אף אם הוא עובד כוכבים, לא ימכור לו בשר נבילה בחזקת שחוטה. ואף לגנוב דעת הבריות בדברים, שמראה שעושה בשבילו, ואינו עושה, אסור. כל הטעיית הבריות בכל אופן שהוא יש בכך גניבת דעת בפרט שמחזיק לו טובה יש לו רגשי הכרת הטוב על דבר שאינו מגיע לו באמת. .

ב) טועה מעצמו - כשאדם טועה מעצמו, אין חובה להעמיד על טעותו כגון: שהגיע לבית חולים ובמקרה פגש חולה אחר שמכיר ושמח שבא לבקרו, אינו צריך להעמידו על טעותו ולהסביר לו שלא בא בשבילו אלא רק אם הוא שואל כן פסק בשו"ע סימן רכח סעיף ו כתב שאם אדם מטעה עצמו שסובר שעושה בשבילו לכבודו, כגון שפגע בחבירו בדרך וסבור זה שיצא לקראתו לכבדו, אין צריך להודיעו. .

ג) הטעיית גוי - אסור לגנוב דעתו של גוי וכן אין להטעותו ויש בכך חילול ה', אבל אם טעה מעצמו אין חיוב לחזור אליו ולהשיב לו את כספו במסכת חולין דף צד עמוד א דאמר שמואל: אסור לגנוב דעת הבריות, ואפילו דעתו של עובד כוכבים ובמקרה שגוי מחזיר יותר עודף אין חיוב להשיבו כדין השבת אבידה לגוי אלא אם כן יש חשש של חילול ה' או שרוצה לקדש שם שמיים על ידו בכך שמחזיר את הממון החסר. .

ד) מתנה מזוייפת - אין ליתן מתנה ולומר למקבל שהיא מקורית, כאשר היא חיקוי, כגון: בושם תואם או דמוי עור וכן שאר חיקויים שהמקבל אינו יכול להבחין בזיוף והנותן מטעה אותו ואומר לו שהוא מקורי ואם לא אמר כלום והמקבל הטעה את עצמו לא עבר איסור כנזכר לעיל. אבל ראוי שהנותן יפרש בשעת מתן המתנה שהמוצר אינו מקורי והוא יותר זול ממה שהוא נראה ולכן לא יחזיק לו טובה יתרה. .

ה) הבטחת שווא - המבטיח לחבירו דבר ואינו מתכוון לקיימה ויודע באופן וודאי שלא יעשה זאת מלבד איסור מוציא דבר שקר, יש כאן בנוסף גניבת דעת הרי יש כאן איסור של "מדבר שקר תרחק" ובנוסף הוא מטעהו הרי הוא מוליך שולל את חבירו ונותן לו הרגשה שאכן רוצה לקיים את הבטחתו וזוהי גניבת דעת ממש. .

ו) אמת בפרסום - חנות המפרסמת שהיא הכי זולה בעיר וכן כשכותבים שהמוצר הטוב ביותר, וזו לא האמת, הרי יש כאן גניבת דעת כיון שנכנסים לקנות שם על דעת שהוא הכי זול בעיר ולכן ראוי לכתוב באופן שונה כגון: "הזולה בעיר" מבלי להתחייב שהם הכי זולים מכולם. .

ז) סוחר מכוניות - מוכרי מכוניות המשבחים את הרכב יותר מכפי שויו וגונבים את דעתו של הקונה עוברים על שלושה איסורים: איסור של אונאה, איסור גניבת דעת, ומלבד זה יש איסור נוסף של אונאת דברים ונכשלים באיסור דאורייתא של אונאת ממון היות ומוכרים ביותר משוויו והצער שגורמים לקונה נחשב להם לאונאת דברים ואיסור של גניבת דעת היות והם לא אומרים את האמת במכירת הרכב. .

ח) שליח לנתינת מתנה - הנותן מתנה שהיא אינה ממנו צריך להודיע למקבל שהוא רק שליח ואין הוא נותן המתנה כדי שהמקבל לא ירגיש שהוא חייב טובה לשליח. .

ט) ההזמנה לסעודה - כשיודע שחבירו לא יבוא לסעוד אצלו אסור לו להפציר בו ולעשות כאילו הוא חפץ בו שיאכל איתו, אבל מותר להזמינו פעם אחת מתוך דרכי נימוס במס' חולין צד ע"א היה ר' מאיר אומר: אל יסרהב אדם לחבירו לסעוד אצלו ויודע בו שאינו סועד, ולא ירבה לו בתקרובת ויודע בו שאינו מקבל, וגם במקרה הזה שהוא סבור שהוא מזמינו מכל הלב והאמת שהוא גונב את דעתו. אבל להזמינו פעם אחת, אין איסור היות וכך דרכם של המארחים להציע מאכל ומשקה. .

י) הצעה ל"טרמפ" - לא יציע לחבירו הסעה ברכב כשיודע שהוא מעדיף ללכת ברגל כגון שהוא גר קרוב או שאינו צריך להסעה וזוהי גניבת דעת של ממש שהלה מחזיק לו טובה לשווא.שחושב בליבו שאדם זה ישר ונאמן שרוצה לגמול איתו חסד וזו לא האמת. .

יא) בשבילך אני מפסיד - אין לשקר לאדם ולומר לו בגללך אני מפסיד או בשבילך אני לא מרויח או בשבילך אני עושה הנחה, כשאין זה נכון כמו שפרש"י מסכת חולין דף צד עמוד א שיש איסור כאשר גונב לבו להחזיק לו טובה חנם כסבור זה הפסד גדול נפסד על ידו עיי"ש. .

יב) המלצה שלא ניתנה - כשהתבקש להמליץ ולא עשה כן אסור לו לומר שאכן המליץ אפילו שהעניין הסתדר על הצד הטוב ביותר כיון שהמבקש יחזיק לו טובה על שלא עשה לו דבר. .

יג) שקר עבוד חסד - המשקר על מנת שיעשו עמו צדקה וחסד נחשב לגונב דעת הבריות כגון שמתלונן על כאב על מנת שיחליפו אותו בעבודה או שמבקש להיכנס ראשון בתור בדחיפות משום סכנה כיון שציבור הממתינים מוחלים לו בטעות היות ולאמיתו של דבר אין הוא במצוקה אלא רוצה לחסוך זמן. ורק גונב את דעתם, ולעיתים יש בכך גם חילול ה' ובפרט שכתוב במשנה מס' פאה פרק ח' וכל מי שאינו לא חגר ולא סומא ולא פסח ועושה עצמו כאחד מהם אינו מת מן הזקנה עד שיהיה כאחד מהם עכ"ל. .

יד) העתקה במבחנים - אסור להעתיק במבחנים, ויש כאן גניבת דעת של הבוחן שמחזיק את הנבחן לידען וכל שכן שאסור לזייף תעודה או לקבל תעודה על סמך העתקה במבחן שו"ת אגרות משה חו"מ ח"ב סימן ל וכן בשו"ת משנה הלכות חלק ז סימן רעה הובאו בספר לרעך כמוך בפרק גניבת דעת. .

טו) המצאת קורות חיים והמלצות - הרוצה להתקבל לעבודה אסור לו למסור קורות חיים מזוייפים או המלצות "מפוברקות" על מנת להתקבל בקלות אסור לאדם לזייף המלצות בנושא כניסה לעבודה וכד' והמסייע בידו עובר על לפני עיוור לא תיתן מכשול היות ויש כאן אונאה ממש שהרי מסלף מהאמת על מנת להתקבל לעבודה, בפרט כשהמעסיק מוכן להעסיקו בהתאם להמלצות ולכן אם הן מסולפות הרי שיש כאן דין של מקח טעות. .

אונאת דברים

שלא כמו בגניבת דעת שנעשתה טובה לאדם השני רק מתוך אינטרס אישי וללא כוונה טהורה. באונאת דברים. המציאות שונה, יש כאן גרימת צער ועגמת נפש לשני, על ידי דיבור מעשה או סתם תנועה.

כשם שיש אונאה במקח וממכר, כך יש אונאה בדברים, כלומר במילים בלבד אפילו שאין הפסד ממון. די בכך שנגרם צער או עלבון לשני על מנת שיחשב לאונאת דברים.

ולכן צריך אדם להזהר שלא יאמר לחברו מילים שיגרמו לו כעס בהלה או בושה. שנאמר ויקרא פרק כה פסוק יז : ולא תונו איש את עמיתו, באונאת דברים הכתוב מדבר. פירש רש"י : כאן הזהיר על אונאת דברים, שלא יקניט איש את חברו לא ישיאנו עצה שאינה הוגנת לו לפי דרכו והנאתו של יועץ. ואם תאמר, מי יודע אם נתכוונתי לרעה, לכך נאמר ויראת מאלהיך, היודע מחשבות הוא יודע. כל דבר המסור ללב, שאין מכיר אלא מי שהמחשבה בלבו, נאמר בו ויראת מאלוהיך.

כלומר אדם צריך להזהר שלא לגרום עוגמת נפש לחבירו ולא לצערו אפילו ברמז קל. ויש שעושים מעשה ורוצים לומר שלא התכוונו, או שלא שמו לב, שאין רצונם לצער, אבל היודע מחשבות הוא יודע את האמת, הוא יודע את כוונתם האמיתית, ואת רצונם הנסתר,ולכן נאמר באיסור זה ויראת מאלוקיך, בורא עולם רואה ויודע הכל.

ולכן יש להקפיד מאוד, שלא להכאיב לבריות בשום דבר וכל שכן שלא לומר עליהם דברי גנאי ואפילו הוא דבר אמת, שיש בזה משום אונאת דברים בנוסף על איסור לשון הרע, ובמיוחד יש על ההורים להקפיד שלא לצער את הילדים, שיש הרגלים לכנות את ילדיהם בכינויי גנאי, להטיח בהם עלבונות ולרמוס את כבודם, וזהו איסור חמור של אונאת דברים.

וכן המקלל לאדם בפניו יש בזה משום אונאת דברים מלבד איסור קללה .ויזהר שלא לכנות שם רע לחברו, ואף על פי שהלה רגיל באותו כינוי, אם כוונתו לביישו אסור. כשם שאונאה בדברים, כך אונאה בעין רעה, שמראה לחבירו פנים רעים.

הכלל הוא: לא לגרום צער לזולת בשום מעשה אפילו ברמז קל.וכל שכן שלא על ידי דיבור לשון הרע וכד'.

תפילתו של המצטער מתקבלת

חז"ל מלמדים שכל הצועק מאונאת דברים נענה מיד, כלומר ציערו אותו והוא כל כך מצטער ומתפלל לבורא עולם שיעזור לו, באותם רגעים תפילתו נשמעת ונענה מיד שנאמר: כי אני ה', שכל השערים ננעלים חוץ משערי אונאה. ולכן ישנה אזהרה חמורה שלא לצער את האשה מפני שהיא מצטערת בקלות ובזמן שדמעותיה זולגות שערי שמיים צערה בוקע שחקים וכך כל השערים נפתחים לתפילותיה ואם הבעל אינו מתחרט ואינו מבקש את סליחתה נגרם קטרוג גדול לבעל, שעלול להזיק לו.

וכן בין אדם לחבירו, המצער את השני וגורם לו צער ועוגמת נפש, ואפילו שלא בא לידי דמעות, מכל מקום גורם רעה לעצמו, וחייב לבקש מהנפגע את מחילתו הכנה.

העולם אינו הפקר!!!

בורא עולם מרחם על הפגוע והמצטער ונוקט בחומרה רבה כנגד המצער את השני. ואפילו שנראה כאילו הכל כשורה וחוזרים לשגרה מכל מקום הצער אינו נשכח, וגורם לעיכובים רבים למצער, ולפוגע, והדברים ידועים לכל.

דוגמאות מחז"ל

ב״מ נ״ח ע״ב מצוי בין חברים שאחד מהם חוזר בתשובה ומקפיד על מצוות ומשתדל לא לעבור עבירות. ובדרך כלל יש את המתנגדים והמקניטים ויש את אלה שאוהבים להזכיר לו מאין הוא בא, בפרט אם הוא התקדם במעלות התורה והפך לתלמיד חכם. אסור להזכיר לו מנין הוא בא, אין להזכיר לו את עוונותיו, והעושה כן עובר על איסור אונאת דברים.

וכן אם מגיע לקוח ושואל היכן אפשר לקנות מוצר מסויים, אל יאמר לו: לך אצל פלוני, או אצל חנות פלוני והוא יודע בוודאות שהוא לא מוכר מוצרים כאלה אלא הוא מחפש להתל או לבזות את המוכר או את הקונה

וכן מצוי שמאחרים לאוטובוס או לרכבת ובמקום לחכות בתחנה נכנסים לחנויות הסמוכות, ושואלים כמה עולה והאמת היא שאינם רוצים לקנות רק רצונם להמתין לאוטובוס במקום ממוזג. גונבים את דעתו של המוכר ובנוסף עוברים על אונאת דברים מפני שהוא מתאכזב ומצטער מכך שאינם קונים אצלו.

דברי ספר החינוך

מצוה שלח שורש מצוה זו ידוע, כי הוא לתת שלום בין הבריות, וגדול השלום שבו הברכה מצויה בעולם וקשה המחלוקת, כמה קללות וכמה תקלות תלויות בו. **וראוי להזהר שאפילו ברמז דבריו לא יהי נשמע חירוף לבני אדם**, כי התורה הקפידה הרבה באונאת הדברים, לפי שהוא דבר קשה מאד ללב הבריות. והרבה מבני אדם יקפידו עליהן יותר מן הממון, וכמו שאמרו זכרונם לברכה גדולה אונאת דברים מאונאת ממון, שבאונאת דברים הוא אומר ״ויראת מאלוהיך״ וגו׳.

ולא יהיה באפשר לכתוב פרט כל הדברים שיש בהן צער לבריות, אבל כל אחד צריך להזהר כפי מה שיראה, כי השם ברוך הוא הוא יודע כל פסיעותיו וכל רמיזותיו, כי האדם יראה לעינים והוא יראה ללבב.

ועוד כתב שם... יש כת מבני אדם שעולה חסידותם כל כך שלא ירצו להכניס עצמם בהוראה זו להשיב חורפיהם דבר, פן יגבר עליהם הכעס ויתפשטו בענין יותר מדי, ועליהם אמרו זכרונם לברכה הנעלבין ואינם עולבין, שומעין חרפתם ואינם משיבין, עליהם הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו.

דיני אונאת דברים

א) הזכרת חטאים - אסור להזכיר עבר שלילי של אדם כאשר הזכרת העבר מצערת אותו, כגון להזכיר לבעל תשובה עוונות ראשונים. או את מעשיו שבעבר, וכן אסור לבני הזוג שחזרו בתשובה, להזכיר אחד לשני את חטאיהם שבעבר כך מובא במס' ב"מ נח ע"ב אם היה בעל תשובה אל יאמר לו זכור מעשיך הראשונים, וכן פסק בשו"ע חו"מ סי' רכח סעיף ד. וה"ה בין איש לאשתו שצריכים להזהר בפרטים אלו בפרט בזמן מריבות. .

ב) משפטי עלבון - אסור לומר לאדם משפטים כגון "אתה לא מבין", "אתה לא יודע ללמוד", "אין ממך תועלת", "לא יוצלח שכמותך", וצריך להקפיד מאוד בין הורים לילדים לא לומר משפטים אלו מלבד איסור אונאת דברים יש בכך חוסר עידוד לילד ונותנים לו תחושה שהוא לא שווה כלום והוא אכן מתנהג כך . .

ג) "עקיצות" - אסור להזכיר אפילו ברמז מעשים רעים של שאר קרובים, אם הדבר גורם לצער ובושה כגון "הבן שלו צדיק גדול" או "אנחנו עוד זוכרים איפה היית" כל דבר שגורם לשני להתבייש אסור לומר אפילו ברמז ודבר זה מצוי בין אנשים קרובים. ואם נכשל בכך חייב לפייסו כמובא במס' יומא פז ע"א אמר רבי יצחק: כל המקניט את חבירו, אפילו בדברים - צריך לפייסו. .

ד) פנים זועפות - המראה לחברו פנים זועפות בכוונה על מנת לצערו עובר באיסור של "לא תונו" כתב בספר יראים סימן קפ וכשם שאונאה בדברים כך אונאה בעין רעה שאמר פני רעים שמסור ללב. וכן כתבו באחרונים שבזה שמראה לו פנים זעופות הרי הוא נותן לו הרגשה של עלבון ולכן יש חשיבות להאיר פנים אחד לשני בפרט כשמכיר בו שהוא פגיע ורגיש. .

ה) לגלוג על מעשים טובים - כשרואה את דרכו הטובה של חבירו, בפרט כשמשתדל להקפיד במצוות, או ללמוד תורה, אסור ללעוג לו ולומר משפטי גנאי כגון "נהיית צדיק" או "התחפשת" וכן שאר תנועות או דברי לגלוג' כתב בספר החינוך מצוה שלח וראוי להזהר שאפילו ברמז דבריו לא יהי נשמע חירוף לבני אדם, כי התורה הקפידה הרבה באונאת הדברים, עכ"ל. ובפרט שצריך לעודד אחת את השני ולא לגרום לאחר רפיון בעשיית המצוות שיש בכך זלזול בכוונתו הטובה להתחזק ועל ידי כך גורם לו להפסיק את ההשתדלויות שלו מכח מילות לגלוג, וההרגשה שזוהי לא דרגתו ומתחיל לרדת, וכל זה נזקף לאותו אחד שמעיר. .

ו) אתה אשם - אסור לרמוז לאדם שהיסורים באים עליו בגלל עוונותיו. כגון במקרה שקיבל מכה או יסורים נפלו עליו לא יאמר לו "מגיע לך" או המכה שחטפת היא בגלל שהתנהגת שלא כראוי עוד כתב שם בשו"ע אם היו יסורין באים עליו, לא יאמר לו כדרך שאמרו חביריו לאיוב: הלא יראתך כסלתך זכר נא מי הוא נקי אבד (איוב ד, ו). אם נשאלה שאלה על דבר חכמה, לא יאמר למי שאינו יודע אותה חכמה: מה תשיב בדבר זה, וכן כל כיוצא בדברים אלו. שהבעת תוכחה זו גורמת לרגשי אשמה צער ובושה וכל שכן שלא להאשימו בכל דרך שהיא במצבו זוהי אונאת דברים המוזכרת לעיל בשו"ע. .

ז) איחור לפגישה - אדם המאחר לפגישה ברשלנות עובר על איסור של אונאת דברים היות וגורם צער לאדם המחכה לו, ולכן עליו לבקש את מחילתו כדי להגיע בזמן אדם נאלץ לוותר על עיסוקים שונים כגון: בעבודה ובמשפחה והמאחר מראה זלזול בשני ומצערו בכך שהוא מרגיש שהתאמץ בחינם ויכל להרויח גם

כן את השלום בית ועוד זמן עבודה יקר, וכל שכן כאשר הוא אברך כולל שלומד תורה ודקותיו הפנויות ספורות. .

ח) המתקשר בשעות הלילה - אין לאדם להתקשר לחבירו בשעת הלילה ואם עשה כן והעירו משנתו עובר על איסור של "לא תונו"" ולכן יבקש את סליחתו וכמובן שאם התקשרו אליו אסור לו לצלצל בחזרה על מנת "לחנכו" שבשעות מאוחרות לא מתקשרים ואם עושה כן עובר על אונאת דברים ונקימה וכל שכן אם בטעות התקשר לאדם אחר שצריך להתנצל וראוי שכל אחד ישתיק את הטלפונים בביתו על מנת שאחרים לא יגרמו לו צער אם מתקשרים בשעות מאוחרות. .

ט) הפחדה פתאומית - המבהיל את חבירו בכל סוג של הבהלה מסויימת (רעשים וקולות) עובר על איסור של "לא תונו" וחייב בדיני שמים פסק בשו"ע חו"מ סי' תכ סעיף לב המבעית את חבירו, אף על פי שחלה מהפחד, פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים; והוא שלא נגע בו, כגון שצעק לו מאחוריו, או שנראה לו באפילה וכיוצא בו. וכן אם צעק לו באזנו וחרשו, פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים. אחזו ותקע לו באזנו וחרשו, או שנגע בו והדפו בשעה שהבעיתו, או שאחזו בבגדיו, חייב בתשלומין. .

י) "גזל" שינה - המעיר אדם מהשינה עובר על אונאת דברים לכן לא ירעיש בשעות השינה וכן לא ישמיע מוזיקה רועשת או יצפור ברכבו בשעות אלו הנה גדר גזל לכאורה לא שייך רק בגוזל חפץ שהגזלן ישתמש בו או יהנה ממנו משא"כ ביטול שינה שהיא בגדר מבטל תועלת וטובת חבירו, ואיסורא איכא משום זה, שו"ת שבט הלוי חלק ז סימן רכד, ועיין עוד בעמק המשפט הלכות שכנים, ושו"ת משנה הלכות חלק יד סימן קצט. .

יא) כבוד הבריות - יש להקפיד שלא לעשות מעשים המעוררים דחיה אצל אחרים כגון: קנוח אף בחוזקה, יריקה, וכד'. ויש להקפיד בנוסף לקנח את האף של ילד קטן מנוזל במס' חגיגה ה, א את כל מעשה האלהים יבא במשפט על כל נעלם, עבד שרבו שוקל לו שגגות כזדונות תקנה יש לו? מאי על כל נעלם? אמר רב: זה ההורג כינה בפני חברו ונמאס בה. ושמואל אמר: זה הרק בפני חבירו ונמאס. וכתב בספר חסידים סימן מד ורבותינו דרשו מאי על כל נעלם זה ההורג כינה בפני חבירו ונמאס וי"א זה הרוקק ולכן כל יראי ה' הצדיקים אשר אין הקדוש ברוך הוא מביא תקלה על ידם יהיו נזהרים למחול מיד להורג כינה או רוקק או עושה כל דבר מאוס שלא יהא נכשל על ידם. .

יב) להזכיר מום - אסור להזכיר מומים הקבועים באדם או הקבועים בבני ביתו או משפחתו ולגרום לו צער מכך בפרט שאין ביכולתו לשנות את המצב והעושה כן עובר על איסור אונאת דברים, ואם עושה כן בפני רבים עובר בנוסף על הלבנת פנים כתב בערוך השולחן חושן משפט סימן רכח סעיף ב אם היה מבזויי משפחה לא יאמר לו זכור משפחתך השפלה אם היה מכוער או בעל מום או שאר חסרון בו או באשתו וזרעו או באבותיו לא יאמר לו כמה מכוער אתה או ראה מומך או חסרונך או חסרון אשתך וחסרון זרעך וחסרון אבותיך. שזוהי אונאת דברים. .

יג) כינוי שם - אין לכנות חבר (או שום אדם בכל גיל) בשם גנאי או כל תואר אחר שאינו מוסיף כבוד כגון: שמנמן, קטנצ'יק, ג'ינג'י, וכד' במס' ב"מ נח, ב כל היורדין לגיהנם עולים, חוץ משלשה שיורדין ואין עולין. ואלו הן: הבא על אשת איש, והמלבין פני חבירו ברבים, והמכנה שם רע לחבירו. - מכנה היינו מלבין! - אף על

גב דדש ביה בשמיה. שו״ע חו״מ סי׳ רכח סעיף ה יזהר שלא לכנות שם רע לחבירו, אע״פ שהוא רגיל באותו כנוי, אם כוונתו לביישו, אסור. .

יד) מקום קבוע בבית הכנסת - המתארח בבית הכנסת ישתדל שלא לשבת במקום קבוע של אדם אחר, וכן אם ישבו במקומו הקבוע ימחל. ומוטב לוותר על מקומו הקבוע מאשר לפגוע ביושב שם ישיבה במקום קבוע זוהי חסידות יתירה אבל לפגוע באדם אחר יש כאן איסור דאורייתא ואין להקל בכך אפילו במקום ספק. וכתב בספר ויעתק יצחק פ״א ס״ג המגן אברהם כתב שתוך ד׳ אמות חשוב מקום אחד דאי אפשר לצמצם והובא להלכה במשנה ברורה סימן צ׳ ס״ק ס׳ ולכן כתבו האחרונים שאם בא אורח לבהכ״נ וישב במקומו לא יתקוטט עמו אלא יישב בסמוך למקומו אם אפשר שהרי כל ארבע אמות נחשב למקומו הקבוע. .

טו) תפילת העמידה - המאריך בתפילתו ראוי שיעמוד במקום שאינו מצער אחרים שצריכים להמתין לו עד שיסיים יש ראיה מהגמרא שהדבר גורם צער כמובא בירושלמי סנהדרין פ״א ה״ב ר׳ חייה התפלל בא רב כהנא ונעמד להתפלל מאחוריו כשגמר ר׳ חייה תפילתו חיכה כדי לא לעבור בפני המתפלל שמאחריו ורב כהנא האריך בתפילתו כשגמר א״ל ר״ח כך מנהגכם לצער רבותיכם ביקש ר״כ סליחתו והסביר כי הוא מבית עלי וצריך רחמים מרובים ביקש עליו ר״ח רחמים וזכה ר״כ לאריכות ימים. .

טז) פתיחת חלון -תמיד יש להשתדל שלא לגרום צער לאחר על ידי פתיחת חלון או סגירתו ועדיף לעבור מקום מאשר לגרום צער לשני אע״פ שיש פעמים שמותר לפתוח את החלון כגון ביום נעים וכשכולם מסכימים לכך בכל אופן ראוי לא לגרום צער לזולת אע״פ שיש מקום להתיר זאת על פי ההלכה בזמן שדרך העולם לפתוח חלון, הטוב ביותר הוא להחליף מקום ולא לגרום לאדם אחר להצטנן ולהצטער. ע״ע במשפטי התורה ח״א סימן פט. .

יז) עקיפת תור - כשאדם נכנס לתור ללא המתנה, הרי הוא גורם לאחרים להתעכב ולהצטער, וזוהי אונאת דברים האסורה בפרט שהדבר גורם לחילול ה׳ כתב בספר חשוקי חמד לגבי עקיפת תור מבואר במאירי סנהדרין דף לב ע״ב שאין בה גניבה ממש אלא עבירה על צדק צדק תרדוף ואין בזה כי אם קיפוח על מידת הצדק והיושר ולא גזילת ממון או נפש. ובנוסף יש לומר שיש איסור של לא תונו איש את עמיתו וכשעוקף תור הרי הוא מצער את האדם שנעקף בין במרפאה או בדואר או ברמזור. ובאופן כללי יש לשמור על הכלל מה ששנאוי עליך אל תעשה לחבירך,וכמו שאדם רגיל מצטער בכך שעוקפים את תורו, כך הוא צריך להקפיד שלא לעקוף תור לאחרים. וידוע שמעשים כאלה גורמים למחלוקות ומריבות ולכן כל אדם צריך להזהר בכך מאוד. .

יח) העברת תור לאדם אחר - הממתין בתור ויש בידו מספר מותר לו להעביר תורו לאדם אחר ויעשה זאת בצנעה כדי שלא לעורר רוגזם של אחרים שאינם יודעים הלכה זו היות ואינו גורם לממתינים נזק של המתנה לשוא כיון שהוא אישית מוותר על תורו ואת זכותו הוא נותן לאדם אחר ואי אפשר למנוע מאדם להעביר זכות לאדם אחר. .

יט) אונאה לשם חינוך - רק האב או האם תפקידם לחנך את בנם ויש פעמים שהתירו להם לצער את ילדיהם לשם חינוך אבל שאר בני אדם אסור להם לצער אדם אחר אפילו לא לשם חינוך ועיין בספר החינוך מצוה שלח ואפילו בקטנים ראוי להזהר שלא להכאיבן בדברים יותר מדי. זולתי במה שצריכין הרבה כדי שיקחו מוסר, ואפילו בבניו ובנותיו ובני ביתו של אדם, והמיקל בהם שלא

לצערן בענינים אלה, ימצא חיים ברכה וכבוד. כתב הפלא יועץ ערך בעלי חיים שצער ילדים הוא איסור אונאה מהתורה ולכן יש להזהר בזה. .

כ) לימוד בקול רם - אפילו שיש היתר מסויים ללמוד בקול רם בבית כנסת או בבית מדרש, צריך להשתדל מאוד שלא לגרום צער לשני בלימוד התורה ובעשיית המצוות עיין בשבט קהתי ח״ד סימן רצ״ט, חשוקי חמד סוכה עמ׳ תכד כתב שהגר״ח קניבסקי שליט״א סיפר שהיה תלמיד שלמד בקול בלילה והפריע לישון לשכנים ואמר החז״א שאין להם כח למנוע בעדו הובא גם בספר משכן דוד עמ׳ רטו וכן העלה בספר מנחת צבי ח״א ס׳ א אות ט והוסיף דאף אם מחמת שלומד בקול מפריע לחולה אינו יכול למחות בו וכ״כ בספר הזהרו בממון חבריכם עמ׳ קמו וכן העלה בספר פתחי החשן גניבה ואונאה פט״ו הערה ג שאף שמחמת שלומד בקול מפריע לאחרים אין למחות בו. ולכן כשלומד בבית המדרש מותר ללמוד בקול רם אע״פ שהוא מפריע לאחרים מכל מקום ראוי שלא לעשות כן מכיון שגורם לו צער ומפריע בריכוז בפרט ללומדים שלא התרגלו בכך .

דיני ממונות בקטן

דיני ממונות בקטן

ילד וילדה הקטנים מגיל מצוות מוגדים על פי ההלכה כ״קטן״. וכל זמן שהוריהם דואגים לכל מחסורם יש להם דינים מיוחדים כפי שיבואר להלן ואילו הגדולים יותר ועדיין דרים בבית הוריהם דינם כילד הסמוך לשולחן הוריו,מציאתו ושכר מלאכתו שייכים להוריו אפילו שכבר עבר את גיל המצוות וכן הדין בילדה. והלוקח מהם חפצים צריך לבקש רשות מהוריהם. .

א) גזל מילד קטן או ילדה קטנה - אין לקחת מקטן כסף או כלים ושאר חפצים מבלי רשות הוריו אפילו שכוונתו להחזיר לאחר זמן (כגון: להלוות ממנו כסף או להשאיל אופניים וכד׳ מבלי רשות הוריו) פסק בשו״ע חו״מ סימן שמח סעיף ב כל הגונב אפילו שוה פרוטה עובר על לאו דלא תגנובו (ויקרא יט, יא) וחייב לשלם, אחד הגונב ממון ישראל או הגונב ממון של גוים, ואחד הגונב מגדול או מקטן. וכיוון שכל חפץ שיש לילד קטן שייך להוריו, אין לשאול ממנו חפצים מבלי אישור ההורים וכל השואל שלא מדעת הווי גזלן. .

ב) מצא מציאה - ילד הדר בבית הוריו ומצא מציאה בין יקרה ובין פשוטה היא שייכת לאביו, והלוקח ממנו ללא רשות נחשב לגזלן אפילו ילד שמעל גיל מצוות כל שהוא סמוך על שולחן הוריו הרי מציאתו שייכת להוריו כמובא

בשולחן ערוך חושן משפט סימן ער סעיף ב מציאת בנו ובתו הסמוכים על שלחנו, אף על פי שהם גדולים, ומציאת בתו הנערה אף על פי שאינה סמוכה על שלחנו, ומציאת עבדו ושפחתו הכנענים ומציאת אשתו הרי אלו שלו. והטעם לכך כתבו הפוסקים משום שההורים עושים טובה עם הילד בחינם ללא כל תמורה, ולכן נתנו לאב את הזכות לקבל את הזכיות של הילד כהוקרה וטובה לאביו שמטפל בו. .

ג) קטן שקיבל מתנה - כל רווח או מתנה הניתנת לילד קטן שייכים להוריו ולכן אדם שלקח מילד קטן חפץ או מעות חייב להחזירם להוריו כתב בשולחן ערוך חושן משפט סימן רמג סעיף טו קטן שנותנים לו צרור וזורקו, אגוז ונוטלו, זוכה לעצמו. (ודוקא כשיש דעת אחרת מקנה לו, אבל במציאה, לא). ואינו זוכה לאחרים. פחות מזה, לא לעצמו ולא לאחרים. כתב הרמ״א בשולחן ערוך חושן משפט סימן רע אם נתנו מתנה לקטן הסמוך על שלחן אביו הרי היא של אביו. וכן הסכימו באחרונים שם היות והקטן אינו יודע לשמור, והנותן לו מתכוון לתת לאביו שיפקח עליו וישמור על המתנה. .

ד) ילד מעל גיל מצוות - ילד גדול שסמוך על שולחן הוריו מתנותיו שייכות לו ויש אומרים ששייכות להוריו ולכן עדיף לתת את המתנה להוריו והם יחליטו אם לתת לילד כתב הסמ״ע בסימן רע ס״ק ח דאיכא למימר הנותן הקפיד להיות דוקא של הבן, משא״כ בנתן לבנו הקטן דמסתמא אינו משומר בידו זולת דעת אביו השומרו ונתנו לקטן אדעתא דאבוה ומדבריו מובן שהבן יכול לזכות במתנה ולא אביו ועיין שם בשו״ע סעיף ב ובאחרונים שם שכל עוד שהוא סמוך על שולחן הוריו הרי סחורתו ופרנסתו שייכים לאביו כיון שתומך בו כלכלית. .

ה) מתנות של בר מצוה - ילד מעל גיל מצוות זוכה במתנות הבר מצוה שנותנים לו, אבל לא בכספים שנותנים להוריו עבור הוצאות האירוע היות ונותני הכספים מתכוונים לשלם עבור הסעודה והוריו הם ששילמו עבור הסעודה ולכן אין זכות לבן בכספים אלו אבל במתנות כעין ספרים וכד׳ הרי יש מקום לומר ששייכים לילד כאשר הוא מעל גיל מצוות כמבואר לעיל. .

ו) הורה שנתן מתנה לילדו - הנותן מתנה לבנו יכול לחזור בו בכל עת שירצה, בפרט כשרואה שהילד משתמש במתנה שלא בדרכה של תורה האב שנותן מתנה לבנו אינו מתכוון שמתנתו תגרום לו נזק חינוכי, אלא כל נתינתו היא זכות שימוש בלבד כל זמן שהילד מתנהג כשורה והאב שומר לעצמו את הזכות לקחת את המתנה בכל עת שירצה ואין כאן גזל מהקטן היות וקטן אינו קונה לעצמו כל עוד שהוא סמוך על שולחן הוריו. .

ז) משחקי הפסד ורווח - ילדים המשחקים קלפים או גולות ומרויחים ומפסידים אם ההורים אינם מקפידים אפשר להניח להם אבל במשחקים בעלי ערך, שיש סבירות שההורים מקפידים על כך יש בזה חשש של גזל לכאורה יש כאן איסור של גזל מדבריהם כדין אסמכתא כיון שהם מהמרים ומפסידים כמובא ב פסק בשו״ע חו״מ סי׳ רז סע׳ יג וכן תנאים שמתנים בני אדם ביניהם, אף על פי שהם בעדים ובשטר: אם יהיה כך או אם תעשה כך אתן לך מנה או אקנה לך בית זה ואם לא יהיה או לא תעשה לא אקנה ולא אתן לך, אף על פי שעשה או שהיה הדבר, לא קנה, שכל האומר: אם יהיה אם לא יהיה, לא גמר והקנה, שהרי דעתו עדיין סומכת שמא יהיה או שמא לא יהיה. עכ״ל והוסיף שם הרמ״א שיש צדדים להתיר בתנאים מסויימים וכן יש בהם רווח והפסד אחד לשני ונראה שבמשחקי הילדים שכיון ששווים מועט וההורים נותנים להם על מנת שישחקו ומפקירים בידיהם לכן אין בכך גזל אבל במשחקים יותר יקרים יש חשש של גזל מדבריהם.ועיין מה שכתב בעלינו לשבח חלק דברים א עמ׳ תרנז שהביא את דברי המשנ״ב בסימן שכ״ב ס״ק כב שכתב

שמשחקי קוביא הוא אבק גזל מדבריהם שאין דעתו להקנותו בקנין גמור ולהכי אסור אף בחול ואף דבעה״ב עם ב״ב לא שייך גזל כלל שהרי הכל שלו מ״מ אסור דלמא אתי לסרוכי בקוביא עם אחרים ובאחרים בודאי אסור בחול וכ״ש בשבת דקוביא דמי למקח וממכר .

ח) קטן שנתן מתנה - מצוי בין ילדים שנותנים מתנות אחד לשני ומחליפים חפצים ויש להורים למנוע בעדם ולהודיע להורי הנותן על המתנה שנתן יש ילדים המחלקים מתנות מבלי לבקש רשות מהוריהם ויש בכך חשש של גזל היות והחפצים לא ניתנו לשם מתנות אלא לשם שימושו הפרטי של ילדיהם והלוקח מהם הרי הוא נכשל בגזל. .

ט) תשלום שכר - המבטיח שכר לילד קטן תמורת מלאכה חייב ליתן לו את שכרו מיד, כגון: שמבטיח לקטן ממתקים תמורת מלאכה שהוא עושה אהבת חסד פרק ט סעיף ה, יש חיוב לשלם שכר לקטן שעשה מלאכה תמורת תשלום ואם אינו משלם בזמן עובר איסור של הלנת שכיר ואם אינו משלם בכלל נכשל בגזל ממש עיין בפתחי חושן פ״ז הערה ל״ג כתב דאפשר דאע״פ שחייב לשלם אף קודם עונת הפעוטות .

י) להשתמש בילד - אין לבקש מקטן שיעשה בשבילו מלאכה מבלי רשות אביו אלא אך ורק כשההורים נותנים אישור למבוגר מותר לו לבקש מהילד שיעשה בשבילו טובה כיון שיש הורים שמקפידים על כך שהילדים שלהם לא ילכו למקומות אחרים או שחוששים שתצא תקלה על ידי כך או שהילדים הולכים מבלי ליידע את הוריהם ואז דואגים להם בבית ולבסוף נגרמות תקלות בשלום בית. .

יא) קטן שהזיק - אין אפשרות לגבות תשלומי נזק מקטן אפילו לא מחסכונותיו ורק מדרכי שלום וחינוך ראוי ללמדו לשלם עבור הנזק כאשר הגיע לגיל מצוות כמבואר בשו״ע סימן שמט סעיף ג קטן שגנב, מחזירין קרן לבעלים אם הוא בעין ; ואם אינו בעין, פטור אף לאחר שיגדיל. ובפת״ש שם כתב שאפילו שהזיק פטור אלא כשיגדל יש לו לעשות תשובה בין אדם לחבירו.תשובות והנהגות חלק ד סימן שד וכתב במשפטי התורה ב״מ עמ׳ רפה והנה מבואר ברמ״א אור״ח ססי׳ שמג ובמשנ״ב שם שילד קטן שהזיק בקטנותו לממון הזולת ואפילו הזיק ע״י גרמי ולא בידיו ממש אף על פי שמצד הדין הוא פטור מלשלם עבור נזקו כי נחשב לשוטה בשעת מעשה המזיק בכל זאת ראוי לו לפנים משורת הדין לשלם את נזקיו כשיגדל ומאחר וברוב המקרים שוכחים הילדים הקטנים כשגדלו למי הזיקו בקטנותם לפיכך ראוי וישר וכפי שנוהגים הרבה הורים הגונים שההורים משלמים לניזק את עלות הנזק מיד בשנודע להם מנזקי בנם זאת למרות שבודאי מעיקר הדין הם פטורים מלשלם על כך אלא שראוי לעשות כך לפנים משורת הדין וכהנהגה טובה וראויה עכ״ל. .

יב) גניבת קטן - קטן שגנב וגניבתו נמצאת יש להחזירה. אבל אם הגניבה אבדה מהעולם כגון שגנב דבר מאכל ואכלו, פטור מלהשיבו. אבל ראוי שההורים יקנסו את הקטן מדין חינוך כנ״ל ובכל מקרה ראוי שההורים ישלמו מדין חינוך של הקטן ובפרט כדי להנצל מהקפדה יתרה של הניזוק. .

יג) הכאת קטן - אסור להכות ילד קטן אפילו שמתחצף. ומצוי הדבר בין ילדים המתקוטטים שאחד ההורים מתערב ואפילו מכה את הילד השני עיין בספר חינוך ישראל חלק ב ושו״ת שבט הקהתי ח״ג בסימן שיט שכתב שאדם זר אסור להכות ילד קטן אפילו שמחרפו או מתקוטט עמו או מתחצף כנגדו ורק לאביו מותר מתורת חינוך וכן בקובץ משיב בהלכה מכון להוראה גליון ו׳ דף נג .

יד) להתל בילד קטן - אסור לצער ילד קטן על ידי הקנטות או הפחדות, בפרט שעושה כן כדי להתבדח כגון לקחת לו משחק או ממתק ולהעביר מיד ליד על מנת להתל בו עד שיבכה, ואפילו שמתכוון לצחוק זוהי אונאת דברים כתב בספר החינוך מצוה שלח ואפילו בקטנים ראוי להזהר שלא להכאיבן בדברים יותר מדי. זולתי במה שצריכין הרבה כדי שיקחו מוסר, ואפילו בבניו ובנותיו ובני ביתו של אדם, והמיקל בהם שלא לצערן בענינים אלה, ימצא חיים ברכה וכבוד. וכן מובא בספרי האחרונים עיין בספר עטרה למלך להגר״א פאם דף קיז הובאו דבריו בספר חינוך ישראל חלק ב עמ׳ תמב. .

טו) החרמת ציוד - מותר למנהל או מלמד להחרים משחק כשעושה כן לצורך חינוך, בתנאי שישמור עליו ויחזיר לילד עיין משנה הלכות ח״ו סי׳ רפ״ד ובספר הקטן והלכותיו פרק ע״ב סעיף ב שכתב שמותר להמלמד ליקח זאת כשמשחק בזה באמצע לימודו כיון דבשעת הלימוד נעשה המלמד כעין אפוטרופוס עליו לשמרו ולהדריכו וללמדו תורה ואם אינו רוצה לשמוע מותר לו להכותו וכמבואר ביו״ד סי׳ רמ״ה וכש״כ שיכול ליקח ממנו דבר המעכבו מלימודו ואדרבה אם אינו לוקח ממנו הרי הוא עובר על ארור עושה מלאכת ה׳ רמיה שע״ז הלא הוא מקבל שכר לימוד ורצוי שיעשה כן בתיאום עם ההורים כל חפץ שילד מביא לכיתה שייך להוריו ואין רשות למלמד או למנהל לקחת את החפץ לעצמו אבל רשאי לקחת את החפץ לתקופת זמן או להשיבו להוריו ובכל מקרה אם יש רשות מההורים רשאי אפילו לקחתו לתמיד. .

טז) ילד קטן שעומד בתור - אסור לעקוף ילד קטן שעומד בתור, וזוהי אונאת דברים שמצערו ויש איסור אונאה בילד קטן כמובא לעיל ע״ע בספר דרכי שלום דף יח .

הלוואה

יו״ד סי׳ רמט סעיף ו ״שמונה מעלות יש בצדקה, זו למעלה מזו: מעלה הגדולה שאין למעלה ממנה, המחזיק ביד ישראל המך ונותן לו מתנה, **או הלוואה...** ועל זה נאמר: והחזקת בו״ .

כלומר נתינת הלוואה לאדם שזקוק לכך היא צדקה גבוהה ביותר, ואדם שיש באפשרותו להלוות ועושה כך שכרו מרובה מאוד, יותר מהנותן צדקה שאינו מקבל את כספו בחזרה.

צריך לעשות את כל ההשתדלות על מנת להלוות, וה׳ ישלם שכר למלווה. אשר עושה מצוה וחסד. יבוא יום והקב״ה יחזיר לו כפל כפליים ועל זה אמר שלמה המלך קהלת פרק יא פסוק א ״שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים תמצאנו״, ופרש״י שלח לחמך על פני המים - עשה טובה וחסד

לאדם שיאמר לך לבך עליו אל תראנו עוד כאדם שמשליך מזונותיו על פני המים:

כי ברוב הימים תמצאנו - עוד ימים באים ותקבל תשלומך ראה מה נאמר ביתרו (שמות ב) קראן לו ויאכל לחם וסבור שהוא מצרי ולא יראנו עוד מה היה סופו נעשה חתנו ומלך על ישראל והכניסו תחת כנפי השכינה וזכו בניו ובני בניו לישב בלשכת הגזית.

הרי שהנתינה אע"פ שהיא מסייעת למקבל. בבא השעה היא תסייע לנותן, ועובדה היא שלא מעט עשירים שנתנו הלוואות, ופיזרו ממונם לצדקה, לאחר ימים התהפך עליהם גורלם לצערם והפכו לעניים, וההלוואות שנתנו הצילו את נפשם, במצבם הדחוק כאשר קיבלו כספם בחזרה מהלווים, הצליחו לעבור את המשבר. ההלוואות שנתנו בעבר, והצדקות והחסדים שקיימו הם שהחזירו להם את החיים בחזרה...

אדם שאינו מעוניין להלוות...

כתבו חז"ל (ב"ב י א) שאדם הנמנע מלהלוות נחשב כעובד עבודה זרה. ועוד כתב ספר החינוך מצוה סו בספר החינוך שאם יש לאדם כסף ובכל זאת מונע את עצמו מלהלוות אדם זה נחשב למרוחק ונמאס ונתעב ונאלח ומשוקץ עד שקרוב להיות מיאוסו כמיאוס עבודה זרה, עכ"ל.

במידה שאדם מודד כך מודדים לו, ולכן כשהוא לא מלוה לאחרים יבוא יום והוא יצטרך ולא יהיה לו ממי להלוות, ודבר נוסף שיקרה הקב"ה יביא אותו למצב שהוא יבין שכספו לא שווה כלום. על ידי כך שיגיע מצב שהוא יצטרך עזרה לו ולבני ביתו והכסף שהוא כל כך האמין בו ורדף אחריו לא יעזור לו.

מי קודם למי בנתינת ההלוואה?

הגמרא במסכת ב"מ עא, א מקור הלימוד על מצוות הלוואה הוא מהפסוק (שמות כב, כד) "אם כסף תלוה את עמי את העני עמך". חז"ל למדו מפסוק זה דינים חשובים. ראשית, עניי ישראל ועניי גויים, עניי ישראל קודמים. שנאמר: כסף תלוה את עמי קודם צריך לעזור ולהלוות לבני עמך, ורק לאחר מכן לבני עמים אחרים. ומוסיפה התורה ואומרת: "את העני עמך" ללמדנו שאם באו לפנינו עני ועשיר, עלינו להקדים ולהלוות לעני, ורק אם יישאר כסף, אפשר להלוות לעשיר.

ועוד מדייקת הגמרא מהמילה "עמך" שתמיד היותר קרוב למשפחה הוא הקודם, ולכן עני בן עירך ועני בן עיר אחרת, מצווה להקדים את העני שמאותה העיר. ואפילו אם באו שני תושבים בני אותה העיר, אחד משכונתך והשני משכונה אחרת, מצווה להקדים את בן שכונתך, שהוא יותר "עמך".

ואפילו אם שניהם מאותה השכונה, רק שאחד מהם הוא שכן קרוב, והשני גר במרחק מה, מצווה להקדים את השכן הקרוב יו"ד רנא, ג. אהבת חסד ח"א ו, ב.

גם בשאר חסדים יש דיני קדימה

דיני קדימה אלו אינם נוגעים רק לגבי מצוות הלוואה, אלא אף לגבי כל שאר הלכות גמילות חסדים. למשל, כאשר ישנם שני חולים הזקוקים לעזרתנו, ואין ביכולתנו לעזור לשניהם, מצווה להקדים את החולה הקרוב או השכן. וגם לגבי משפחה, קרוב משפחה קודם לרחוק. ולכן הורים קודמים לאחים, ואחים קודמים לדודים, ודודים קודמים לבני דודים, וכן הלאה יו"ד שם, אהבת חסד ח"א ו, ד.

מדוע צריך לעשות חסד לפי כללי קדימה ולא לפי הרגש?

יש למנוע מצב שיהיה איזה עני מוכר ואהוב שכולם ירצו לעזור לו, ולעומתו יש עני אחר ביישן וצנוע ואין מי שיחשוב לשים אליו לב. לכן אמרה התורה, שכל אחד יתעניין במצבם של שכניו וקרוביו, ובני משפחתו לפני שעושה חסד עם אחרים, שהרי אותם הוא מכיר היטב. אפילו הם בישנים ביותר, ידע על כך ויוכל להושיט להם יד.

ועוד כתב החפץ חיים...

וכמה יש לו לאדם להתביש מעצמו, כשיודע שהיכולת בידו לפרוע, והוא מונע עצמו מזה, ומביא על עצמו שם רשע. דהלא אם יקראהו חברו 'רשע', אפילו בינו לבין עצמו, שלא הגיע לו על ידי זה שום בזיון, אף על פי כן יכעס עליו מאד עבור זה. וכל שכן בזה שגרם לעצמו, שנקרא שמו רשע עבור זה, כמה מהכלימה והחרפה ישיגהו לבסוף לעתיד לבוא, כשיתפרסם שמו זה לפני רבי רבבות מחנות קדושות, כמו שכתבו

הספרים הקדושים, שכל עניניו של אדם נכרזין ונתפרסמין למעלה לפני כל...

לכן משתדלים לפתוח את הלב ואת הכיס ולתת הלוואה לנזקק לכך, וכדי לצמצם את האפשרות להפסיד את ההלוואה, עושים חוזה הלוואה מפורט, שבו כותבים את תאריכי הפירעון, ועדיף לקבל צ'קים חתומים כעירבון בנוסף לחתימת ערבים.

ויש מקרים מיוחדים שבהם צריך המלווה להבין שאם הלווה אדם עני, ובאמת אין לו כיצד להחזיר, אסור לו לדחוק את הלווה ולגרום לו לנזקים יותר גדולים.

תדרוך לפני לקיחת הלוואה

היום שאחרי - לפני שלוקחים הלוואה צריך לשער היטב את המצב הכלכלי שייראה לאחר ההלוואה ובתחילת תהליך התשלומים.

האם זה באמת הכרחי - יש לבדוק את האפשרות לדחות את ההלוואה או לוותר עליה כליל. או אולי ישנה אפשרות אחרת להסתדר, ואם כן לנסות אותה.

שמירה על רמת חיים - חשוב מאוד לבחור בהלוואה המתאימה ביותר לתנאים של המשפחה בחיי היום יום, כך שתהיה אפשרות לעמוד בתשלומים תוך כדי שמירה על רמת חיים והוצאות נאותה.

לבדוק את האותיות הקטנות - לפני שחותמים על שטר ההלוואה בבנק או כל מלווה אחר תמיד צריך לבדוק את "האותיות הקטנות". על מה מתחייבים באמת. ומהם תנאי הריבית וההחזרה והאם יש אפשרות פירעון מוקדם ללא קנס, ומה גובה הריבית, ומה משועבד להלוואה וכו'. וטוב להתייעץ עם קרוב משפחה נוסף שיסתכל על השטר ועל תנאי ההלוואה ויאמר את דעתו.

סגולה לקבלת התפילה

המלוה סלע לעני בשעת דוחקו עליו הכתוב אומר אז תקרא וה' יענה. (מס' סנהדרין עו ע"ב)

דיני הלוואה

א) מצוות הלוואה - נתינת הלוואה היא מעלה יותר גבוהה מנתינת צדקה והמקיים מצות הלוואה כהלכה שכרו רב ביותר כתב בספר החינוך מצוה סו וזאת המצוה של הלואה היא יותר חזקה ומחוייבת ממצות נתינת הצדקה, שמי שנתגלה ונודע דחקו בין בני אדם וגילה פניו לשאול מהן אין דחקו ואפילתו כמי שעדיין לא בא לאותה בושה וירא מהכנס בה, ואם יהיה לו מעט סעד של הלואה, במה שירווח מעט אולי לא יצטרך לבא לשאלה לעולם, וכשירחמנו האל בריוח ישלם נשיו ויחיה בנותר. .

ב) שטר או עדי הלוואה - אסור להלוות ללא שטר או עדים ובכל אופן, שטר שיש בו רק חתימת ידו של הלווה ללא עדים, גם כן מועיל. עיין בחושן משפט הלכות הלואה סימן ע סעיף א וכתב בערוך השולחן אין להלוות בלא עדים ואפילו לת״ח אא״כ הלוה על משכון והמלוה בשטר משובח יותר דאין ביכולת להיות הכחשות בסכום המעות וכל המלוה בלא עדים עובר משום לפני עור לא תתן מכשול דהלוה יכול לשכוח ולכפור וגורם קללה לעצמו שהבריות מקללים אותו ואומרים שתובע מחבירו חנם. ובשו״ת יביע אומר חלק ז חושן משפט סימן ז ולכן צריך להזהר שההלואה תהיה בעדים, או בקבלת שיק מאוחר, וכיו״ב, באופן שיבטיח קבלת פרעון חובו. ולכן יכול לקבל צ׳ק ביטחון בתמורה להלוואה אפילו מבלי לכתוב שטר. .

ג) נוסח שטר הלוואה - בשטר יש לכתוב תאריך ההלוואה שם הלוה ושם המלוה, מקום הלוואה, סכום ההלוואה, שמות העדים (אם יש), תאריך פירעון, ואופן התשלום והכתיבה צריכה להיות בכתב ברור באופן שלא תהיה אפשרות זיוף בשטר הלוואה יש חשיבות לפרטים אלו כדי שהשטר יהיה בתוקף לגביית התשלום וכשעושים הלוואה עם שעבוד נכסים ראוי לעשות שטר הלוואה אצל דיינים מוסמכים על מנת שלא יהיו ספקות לגבי גביית התשלום מנכסים משועבדים. .

ד) הלוואה בעל פה לפני עדים - כשאין שטר יכול הלווה לומר הודאה על החוב בפני שני עדים, בנוסח זה: הריני מודה בפניכם שאני חייב לפלוני אלמוני סכום של... ומתחייב להחזירו תוך ... ימים שו״ע חו״מ סי׳ מ סעיף א המחייב עצמו בממון לאחר בלא תנאי, אף על פי שלא היה חייב לו כלום, ה״ז חייב. כיצד, האומר לעדים: הוו עלי עדים שאני חייב לפלוני מנה, וכו׳ עי״ש. וכתבו סמ״ע סק״א וש״ך סק״ב לחלוק וסבירא להו דאין יכול להתחייב בדבר שאינו חייב רק בקנין סודר או בשטר וכתב הנתיבות בחידושים ס״ק ג׳ אם אמר בלשון הודאה שהוא מודה שחייב לו מכבר, קונה לכולי עלמא באודיתא עכ״ל ולכן כשאומר בנוסח הודאה זה מועיל לכולי עלמא. .

ה) כשרות העדים - על מנת שהשטר יהיה כשר להוצאת ממון צריכים העדים להיות עדים כשרים כלומר שני אנשים מעל גיל מצוות שומרי תורה ומצוות, ואינם קרובי משפחה של הלווה או המלווה וכתב בספר בנין שלם הלכות הלוואה ששטר שחתמו בו עדים פסולים אף אם נמסר בפני כשרים פסול מדרבנן והרי הוא כחרס שלא חל על ידו התחייבות או קנין וכן יקפידו שהעדים לא יהיו

נוגעים בדבר ולא שום פסול בעדות כמו בכל דיני שטרות ועדות שצריכים להיות עדים כשרים שיש תוקף לעדותם. .

ו) כשמוחל על החוב - מותר לתת הלוואה ללא שטר או עדים כשבדעתו ליתן את הכסף במתנה או למחול על החזרת החוב היות ואין כאן חשש של מכשול משום שמוחל על הסכום והוי כמתנה או צדקה ולכן אין צריך שטר ראיה להוציא ממון אלא רק כשנותן כהלוואה. ועוד יש לסמוך על מה שכתב בערוך השולחן חושן משפט הלכות הלואה סימן ע סעיף א ומה שאין נזהרים עתה בזה ולוים זה מזה גמ״ח בלא עדים ובלא שטר משום דמכירין זא״ז ונאמנין זל״ז ויודע המלוה שלא ישכח ולא יכפור לו. .

ז) העברה בנקאית - גם המקבל כסף דרך העברה בנקאית צריך לעשות שטר הלוואה עם המלווה מיד כשהכסף נכנס לחשבונו אין הבדל בין אם מקבל את הכסף בהעברה בנקאית לבין כסף מזומן שכל שמתחייב לשלם חובו יש לו לעשות שטר ולא ימתין בכך שבכל רגע הוא עובר על איסור של ״לפני עיוור לא תיתן מכשול״. .

ח) אדם שאינו רוצה להלוות - כשיש לו ומונע עצמו מלהלוות לאדם שבמצוקה כספית ויכול לבוא לידי סכנה עובר על לאו של לא תעמוד על דם רעך כ״כ החפץ חיים באהבת חסד סעיף ג. ובזמננו יש תוקף וחשיבות להלכה זאת שיש רבים שנפלו להלוואות בשוק האפור והסתבכו עד מאוד, ואילו היו מקבלים את ההלוואה מאדם כשר לא היו נופלים כל כך. .

ט) כשחושש שהלווה לא יחזיר - אם יודע שהלווה בעל מידות רעות ולא יחזיר את ההלוואה או שמצבו דחוק ואין באפשרותו להחזיר פטור מלהלוות לו שו״ע חו״מ סי׳ צז סעיף ד אסור ללוה לקחת הלואה ולהוציאה שלא לצורך ולאבדה עד שלא ימצא המלוה ממה לגבות חובו; ואם עושה כן נקרא רשע. וכשהמלוה מכיר את הלוה שהוא בעל מדה זו, מוטב שלא ללוותו ממה שילוהו ויצטרך לנגשו אחר כך ויעבור בכל פעם משום לא תהיה לו כנושה. כתב בספר אורחות צדיקים שער השקר ועוד ייזהר האדם אם יבוא חבירו אצלו וישאל ממנו דבר שיש בידו, לא יאמר לו ״אין לי״, אך ידחהו בענין אשר לא ישקר. ויש ספק בספר חסידים, אפילו יבוא גוי לבית יהודי, ויבקש להלוות לו מעות, ויש ליהודי מעות, ואין דעתו להלוות לזה הגוי, לא יאמר לו ״אין לי מעות״, אך ידחה אותו איך שיוכל בלי שישקר (ספר חסידים תתרל״א). ויכול להיות, שאם היה יודע הגוי שהיו לו מעות לא היה יכול להישמט ממנו בלא שנאה, היה יותר טוב לומר ״אין לי״ מפני דרכי שלום. אך הכל תלוי בדעתו של אדם, איך שנראה לו ענין של הגוי: אם יכול לומר ״יש לי, אבל אני צריך אותם למקום אחר״, אם בענין זה יוכל לדחותו בלא שנאה - יעשה. .

י) הבטיח שילווה - אדם שהבטיח לחבירו שילוה לו ממון ייזהר מלחזור בו אלא אם כן הלווה מחל לו מחילה גמורה פסק בשו״ע יו״ד סי׳ רנז סע׳ ג הצדקה, הרי היא בכלל הנדרים. וההלוואה נחשבת למצוות צדקה כמבואר שם בסימן רמט סעי׳ א ולכן כשהבטיח להלוות יש כאן דין נדרי מצוה, שאדם נדר לעשותה וצריך להיזהר ולא להתירה אלא לקיימה מיד שביכולתו ע״ע באהבת חסד פרק ראשון סעיף יא. .

יא) פריעת חוב - אסור ללווה ללוות כסף כשחושש שלא יחזיר את החוב או כשאינו יודע מנין יפרע את החוב. וכתבו אחרוני זמננו שהלווה על סמך שיחזיר ממה שילוה מגמ״ח אחר כך וכן הלאה ואין יודע היאך יפרע את ההלוואות הללו הרי הוא בכלל ״לוה רשע ולא ישלם״, כבר

מההלוואה הראשונה שו"ע שם. ומה שכתבנו לעניין לווה רשע כן כתב בחוט השני שבת א עמ' מו בשער הציון ועוד כתב שם " וכל הלוה באופן שילך מן העולם עם החובות הרי הוא רשע" עכ"ל. ועיין עוד בדרך שיחה עמ' שג שאסור ללוות כסף כשאינו יודע מנין יחזיר את חובו. וכתב בפתחי חושן גניבה והונאה וזה לשונו "עוד רעה חולה שנתפשט בזמננו וכבר גרם להפיל הרבה חללים והוא שמתחילים לגלגל בהלואות מבלי לידע מאין יפרע וגם זה כתוצאה מרדיפה אחרי מותרות ולאו דוקא מותרות ממש אלא כל דבר שאינו חיוני ביותר בכלל זה שכשצריך לחפץ מסוים ואין בידו מתחיל בהלואות או בקניה בתשלומים וכשמגיע הזמן ואינו יכול לפרוע לווה מזה ופורע לזה עד שמאבד את חשבונותיו ובדרך כלל אינו יכול לקבל הלואת גמ"ח ומתחיל בהלואות בעיסקא באיסור או בהיתר וסופו שמאבד ממון אחרים ועצם קבלת הלוואה מבלי שידע כיצד לפרוע איסור הוא עכ"ל. .

יב) כשאינו מחזיר - לווה שלקח הלוואה ואינו יודע כיצד יחזיר או המתחמק ואינו מחזיר את ההלוואה נקרא רשע שנאמר לווה רשע ולא ישלם תהלים פרק לז, פס' כא. וכן הביאו הפוסקים שאדם שאינו מחזיר את ההלוואה נחשב לרשע. ובפירוש רבינו יונה על אבות פרק ב על הפסוק לוה רשע ולא ישלם וצדיק חונן ונותן. כלומר כיון שלוה ואינו משלם רשע הוא. ואף על פי שאין לו כי מתחלה היה לו לעיין במה יפרעהו. כלומר כל הלוקח הלוואה ולא יודע כיצד יפרע אותה נחשב לרשע. .

יג) שטר שנפרע - מיד כשהחוב שולם יש חיוב על המלוה לקרוע את השטר או לכתוב עליו נפרע באופן כזה שהשטר יתבטל כדי למנוע רמאויות מצד המלוה שיחזור ויגבה בשטר או יורשי המלוה שיראו את השטר ירצו לגבות ממנו, וכן פסק בשו"ע חו"מ סי' נז סע' א אסור להשהות שטר פרוע בתוך ביתו, ואם אינו רוצה להחזיר שטר פרוע, ראוי לנדותו עד שיחזירנו וכן פסקו באחרונים. .

יד) לא לבקש מהלווה כשאין לו - כשיודע בוודאות שאין ללווה מהיכן לפרוע את ההלוואה, אסור לבקש ממנו שיחזיר ואפילו לא על ידי שליח. ורק כשיודע שיש לו, כגון שהלווה בעל נכסים או ממון מותר לבקש ממנו והמבקש כשאין לו עובר על איסור "לא תהיה לו כנושה" כמובא בשו"ע חו"מ סי' צז סעיף ב אסור לנגוש את הלוה לפרוע, כשיודע שאין לו, ואפילו להיראות לפניו אסור, מפני שהוא נכלם בראותו את המלוה ואין ידו משגת לפרוע. ועיין שם בכסף קדשים שכל האיסור כשיודע שאין לו אבל כשיש לו ממון או נכסים אין איסור לבקש. .

טו) מחילה על ההלוואה - מלוה שמחל על הלוואה אפילו בינו לבין עצמו, אינו יכול לחזור בו ואינו יכול לגבות את ההלוואה שו"ע חו"מ סי' רמא סעיף ב מחל לחבירו חוב שיש לו עליו, או נתן לו הפקדון שהיה מופקד אצלו, הרי זו מתנה הנקנית בדברים בלבד. .

זהירות!!!

עשינו צדקה וחסד
נתנו הלוואה
גמלנו חסדים
השתדלנו באמת להיות טובים
אבל המקבל אינו מעריך ואינו מתחשב

ואפילו דורש מאיתנו יותר
ברגעים אלו שהעלבון צורב
תמיד צריכים להזהר
שלא לפגוע במקבל
ולא להפוך את המצוה הגדולה
לעבירה חמורה
ועוד נצטרך לבקש ממנו מחילה...

איסור ריבית

אע״פ שבהלכות ממונות כל תנאי שבממון קיים ואדם רשאי לעשות תנאים בשימוש בממונו וברכושו, מכל מקום יש איסור חמור להלוות בריבית אפילו שנעשית ברצון שני הצדדים

המלוה בריבית עובר בששה לאוין, ובעתיד לא יקום בתחיית המתים, שנאמר ב יחזקאל יח, יג נשך נתן ותרבית לקח וחיה לא יחיה. ומשמע שלא יחיה גם בעולם הבא.

הלוה בריבית עובר בשלשה לאוין, הסופר והעדים והערב עוברים כל אחד בלאו אחד, וכן המתווך שהיה ביניהם או שסייע לאחד מהם גם כן עובר איסור.

מאמרי חז״ל רבים המלמדים שהמלוה בריבית יפסיד את ממונו כגון: ״כל המלוה בריבית נכסיו מתמוטטין״ (ב״מ ע״א).

לפיכך הזהיר הקב״ה את ישראל שלא ילוו בריבית כדי שלא יאכלו אחרים את נכסיהם (שמו״ר ל״א י׳)

״כל המלוה בריבית סוף שנצרך לבריות״ (תנחומא משפטים י״ג)

אלו שאין מורישין לבניהם, ואם הורישו לבניהן אין מורישין לבני בניהם... ומלוי בריבית, (אליהו רבה (איש שלום) פרשה טז)

אמר הקב״ה מי שחי בריבית בעולם הזה לא יחיה בעולם הבא. (שמות רבה פרשה לא סימן ו)

וכתב הטור בתחילת סימן ק״ס כל המתעסקים בהלוואות בריבית נכסיו מתמוטטין וכאילו כפר ביציאת מצרים ובאלוהי ישראל.

ללמוד כיצד עושים מצוות

כשרוצים לזכות במצות צדקה וחסד
ונותנים הלוואה
צריכים להזהר שלא להכשל
באופן הנתינה ובתנאי ההחזרה
שמצוה זו לא תהפך לרועץ
למלאך שחור שמקטרג
לכן לפני כן צריך ללמוד
כיצד להלוות
ובאמת לזכות

דיני ריבית

אלו עיקרי הלכות ריבית המצויות, וראוי לכל אחד ללמוד את הדברים ביתר עיון ולהתייעץ עם רב כיצד לעשות הלוואה או כל עסקה מבלי להיכשל בהלכות ריבית.

א) הגדרת ריבית - יש איסור להרבות ממון או כל הנאה אחרת למלוה בעקבות נתינת ההלוואה. ואיסור זה חל על המלוה, על הלווה, על המתווך ביניהם ואפילו על העדים והערבים החתומים בשטר טור סימן יורה דעה סימן קס ואין הבדל בין פרוטה למאה אלא כל סכום שהוא מעל סכום ההלוואה יש בכך ריבית וכתב בשולחן ערוך הרב הלכות ריבית וכללו של ריבית הוא כל שנוטל מחבירו איזה שכר בעד המתנת החוב שהוא חייב לו אם הוא נוטל בעד המתנת החוב בלבד שלא על ידי מקח וממכר, הרי זו ריבית של תורה. אפילו לא פסק לו בשעת הלואה אלא אחר כך כשבא לתבעו נותן לו להרחיב לו הזמן, וכן אם תובעו חוב אחר

שאינו מחמת הלואה ונותן לו להרחיב לו הזמן. ואם הוא נוטל שכר על ידי מקח וממכר הרי זה אבק ריבית ואסור מדברי סופרים. .

ב) קנס חודשי בפיגור התשלום - אסור להטיל קנס קבוע על הלווה כאשר הוא לא עומד בתשלומים שזוהי ריבית אסורה, אפילו באופן חד פעמי תשלום שנובע כתוצאה מאיחור התשלום, אפילו אם בשטר נקרא "קנס" נחשב לריבית, שזהו שכר המתנת מעות האסור מהתורה. ואם לאחר איחור התשלום החליט על קנס כספי, זוהי ריבית האסורה מדרבנן. וכתב במלוה ה' פרק ג סעיף כא שאסור לעשות כן מדברי סופרים מפני מראית עין וכדי שלא יבואו להערים לתת ריבית בדרך זו עי"ש. .

ג) הלוואה צמודה לדולר או למדד - כל הלוואה שנעשית צמודה למטבע זר או למדד יש בה חשש של איסור ריבית, ולכן צריך להתייעץ עם תלמיד חכם כיצד לעשות זאת באופן המותר עיין באגרות משה חיו"ד ח"ג סימן לז שמותר משום שהדולר "גם באי"י הוא מטבע לגבי עצמו" ולכן אין כאן בעיה של סאה בסאה וכן פסק בשו"ת "שבט הלוי" ח"ו סימן רלב ע"ע ב"מנחת יצחק" ח"ו סימן קסא אך האור לציון" יו"ד סימן ד' נטה לאסור וכתב שהעצה לזה שיתן לחבירו סך שקלים וימנה אותו שליח לקנות בהם דולרים ויתן לו שכר טרחא, ויאמר לו שההלואה תתבצע לאחר שיקנה דולרים ויחזיר לו דולרים בתנאי שיש ללוה דולר לכן אם יקנה דולרים יחזיר דולרים ולא הוי סאה בסאה דאיירי שיש לו דולר בכיס ואם לא יקיים השליחות, הרי הוא פושע וחייב לשלם את כל ערך הכסף לפי שער יציג של שעת הפרעון מדין מזיק, ולא מדין לוה, וא"כ אין כאן חשש רבית ובספר "תורת ריבית" פרק יט סע' מ' מא . .

ד) מתנה מרצונו של הלווה - יש איסור על המלוה לקבל מתנה מהלווה, אפילו שעושה כן מרצונו וללא התחייבות משעת ההלוואה שו"ע יו"ד סי' קס סעיף ד אפילו אם הלוה נותן לו יותר, מדעתו, בשעת הפרעון, שלא התנה עמו, ואינו אומר שנותנו לו יותר בשביל ריבית, אסור. וכתבו הפוסקים. שנתינת מתנה למלווה לאחר פירעון החוב נקראת ריבית מאוחרת והיא אסורה ברוב המקרים כיון שבימינו לא נהוג לתת מתנות בלי סיבה מיוחדת ברוב המקרים יהיה אסור לתת מתנה לאחר הלואה משום שניכר הדבר שהיא ניתנת בתמורה להלואה. אך אם ההלואה היתה בין שני קרובים ידידים או שכנים שדרכם לתת מתנות זה לזה בהזדמנויות שונות, אפשר להקל בנתינת המתנה לאחר שעבר זמן רב משעת פירעון החוב, אפילו מתנה גדולה כמובא במשפטיו לישראל עמ' קטו. .

ה) עמלה מהבנק - מותר למלוה לדרוש מהלווה את התשלומים ששילם עבור עמלות או שאר הפסדים שנגרמו לו כתוצאה מהפקדת צ'קים וכן כשחזרו צ'קים יכול לגבות את ההפסדים. כיון שאין ממונו מתרבה על ידי כך ואין כאן אגר נטר, עיין במלוה ה' חלק א פרק ג סעיף לא. .

ו) שבירת תוכנית חיסכון - מלווה ששבר תוכנית חיסכון עבור הלוואה אינו יכול לדרוש מהלווה את הרווחים שהיה צריך לקבל אם התוכנית היתה ממשיכה אלא אם יעשה היתר עסקא כן כתב בספר מלוה ה' פרק יז סעיף עא. וכתב שם בהערה שאסור ללוה לפצות את המלוה על נזק שנגרם לו בגלל המתנתו למעות ההלואה שהואיל והמלוה הכניס עצמו מרצונו להלואה ולכל הנזקים שנגרמו בגלל ההלואה אין על הלוה דין מזיק ורק על נזק שנגרם למלוה בגלל הלוה שאינו קשור להמתנתו למעות ההלואה מותר לו לקבל פיצוי מהלוה ע"ש .

ז) מכירת צ'ק עצמי - אין אפשרות למכור צ'ק עצמי דחוי בפחות משוויו (כגון צ'ק דחוי ששוויו 1000 ש"ח ולפדותו במזומן ב-900) שזוהי הלוואה בריבית קצוצה

ממש שהמלוה קונה הצ׳ק הדחוי נותן לו סכום ולאחר זמן מקבל יותר ויש בכך איסור מדאורייתא של ריבית. כתב בספר מלוה ה׳ בפרק ג הערה 29 שבאופן זה המוכר אינו מסתלק מהשטר ולא שייך לומר שמוכר בפחות כדי להיות בטוח במעותיו שהרי השטר הוא של עצמו ועל כרחך עושה כן כדי לשלם לקונה שכר המתנה שאין כאן שום מכירה רק התחייבות לשלם יותר בזמן מאוחר עבור קבלת הלואה עכשיו והרי זו הלואה בריבית קצוצה וכן מתבאר בדברי הרב חכמת אדם כלל קלט דין ט .

ח) מכירת צ׳ק של אדם אחר - מותר למכור צ׳ק של אדם אחר אפילו בפחות משוויו אבל צ׳ק עצמי אסור למכור בפחות משוויו כתב בס׳ שערי הלכה עמ׳ קפ״א שצ׳ק אין לו דין שטר חוב ולכן אין היתר למכור צ׳ק דחוי בפחות וכן בחוט שני עמ׳ קט״ו ובנתיבות שלום עמ׳ תמח צידד שמותר למכור צ׳ק במעט פחות אף אם המוכר קיבל אחריות על צ׳ק אם כל מה שהקונה משלם פחות הוא רק מחמת הטירחא והסיכונים שיש בנטילת הצ׳ק ולא מחמת הקדמת המעות כדין מכירת שטר חוב שמותרת אפילו בפחות משוויו ואין כאן שכר המתנת מעות אלא מכירת שטר וכן ראיתי שפסק במלוה ה׳ פרק ג סעיף יב. .

ט) תשלום ריבית לחברת חשמל מים וכד׳ - צריך להזהר מאוד ולא להגיע לידי חוב ולתשלום ריבית בגין איחור בתשלום, ובדיעבד אפשר לשלם אפילו שגובים יותר לכתחילה יש לשלם את החוב עם התוספת מה שיותר מהר כדי שלא יתווספו עוד ועוד רביות, כתב בספר שערי תורת הבית בשם הגאון רבי נסים קרליץ שליט״א שבדיעבד ניתן להקל לשלם תוספת זו אם כוונתו בכך הוא כדי שלא ינתקו לו את החשמל או הטלפון וכדומה או כדי שלא יתבעו אותו בערכאות ולכתחילה יש לכל אחד ואחד להזהר להשתדל לשלם הכל בזמן כדי שלא להסתבך באיסור ריבית ח״ו ואף חשבונות שאין עליהם ריבית חייבים לשלמם בזמנן משום אבק גזל ומשום חשש חילול השם וכן כתב בספר מלוה ה׳ חלק א עמ׳ קח. וע״ע בספר נתיבות שלום עמ׳ קיז כתב בשם הגר״ז אויערבך והגר״ש אלישיב זצ״ל להתיר לשלם את הרבית לחברה דכיון שאינו מעוניין לשלם רבית וכל מה שהוא משלם הוא כדי שלא ינתקו לו את החשמל ואת הטלפון, כתשלום לגולן המאיים עליו שאם לא יתן לו סך מסוים יגרום נזק לממונו,. שמתחלה סבר שלא יגיע למצב של רבית פיגורים וקרתה לו תקלה והגיע לידי כך לא הוי תשלום ריבית אלא רק תשלום להסיר האיום ממנו עיי״ש. .

י) פיצוי בגין איחור בתשלום - אין להוסיף לפועל תוספת שכר עבור איחור תשלום המשכורת בין אם עובד יומית או קבלנות כן כתב בספר מלוה ה׳ ח״ב פרק יא סעיף יח ועוד בהערה שם הוסיף טעם שהרי הסיבה שהשוכר עיכב את תשלום דמי שכירות היא מפני שלא היו בידו מעות מזומנות לשלם בזמן שמסתמא לא התכוין לעשוק את השכיר ונמצא שמצד השוכר הרי הוא משלם תוספת ״עבור מה שלא היו בידו מעות״ והוצרך לעכב את הפרעון וללוות כביכול את דמי השכירות שמגיעים לשכיר והוי ריבית. .

יא) החזרי תשלומים - המקבל החזרי מס הכנסה או החזרים עבור תשלום שנלקח בטעות מותר לו לקבל את כל הסכום אפילו שהוא מקבל תוספת ריבית עבור המתנת המעות כתב בספר מלוה ה׳ פרק ג סעיף מו, וזה לשונו ״מה שנוהגות חברות שונות שמספקות שירותים לצבור להחזיר ללקוחותיהן כסף שנגבה מהם בטעות בתוספת ריבית על הזמן שעבר משעת הגביה יש להם על מה שיסמוכו ומותר ללקוחות לקבל את התוספת מפני שהדבר ידוע שאין שום ענין לחברות ללוות את הכסף שנגבה בטעות ולהשתמש בו ונמצא שאין בנדון זה ״לוה״ וממילא לא שייך איסור ריבית ומטעם זה מותר לקבל בחזרה כסף שנגבה בטעות על ידי שלטונות מם הכנסה בתוספת ריבית על הזמן שעבר משעת הגביה״ .

יב) תשלומים בכרטיס אשראי - מותר לקנות לכתחילה ע״י כרטיס אשראי כשאינו משלם שום ריבית לבנק או למוכר אבל כשמשלמים בקרדיט יש בכך חשש ריבית ולכן יש להמנע מכך באחרונים דנו בכך ויש שצידדו להקל כאשר יש לחברות אלו היתר עסקא אבל החשש קיים שקונים לצורך הבית ולא לצורך עסק ולכן קשה לסמוך להקל על זה לכתחילה. עיין מלוה ה׳ פרק יג סעיף יג. .

יג) תוכנית חיסכון - מותר לפתוח תוכנית חסכון בבנק ממשלתי שיש לו היתר עסקא, אע״פ שלאחר זמן הוא מקבל ריבית ברווחיו כן כתב בהליכות עולם חלק ח עמ׳ לט. ועוד כתב שם בהערה שטוב להשתדל שכל חשבונו יהיה בבנק ממשלתי שבזה יש מקום לומר שאין צריך כלל היתר עיסקא כיון שאין שום זכות בעלות על עצם הממון שבבנק ואינו דומה לבנק של חברה מסויימת שאז יש בעלים על כספי הנזק והריבית באה מיד הלוה למלוה. .

יד) חוב בבנק - אפילו שיש לבנק היתר עסקא יש להשתדל מאוד שלא להיכנס לחובות בבנק ״מינוס״ כשמשתמש בכסף שלא לצורך עסקא ומכל מקום יש המקלים בכך עיין בהליכות עולם שם שבכל אופן יש מתירים כאשר הבנק ממשלתי וכשיש לבנק היתר עסקא שו״ת הר צבי יורה דעה סימן קכו בכספי הבנק הממשלתי אין מי שיש לו זכות בעלות על הכסף וגם הריבית אין זוכה בהם שום אדם פרטי, מכש״כ שאין זה ריבית הבאה מלוה למלוה, ואין בכה״ג איסור ריבית. והביא שם עוד פוסקים שמקילים בזה. .

טו) משכנתא - מותר לקחת מבנק הלוואה ולמשכן את הבית אפילו כשמחזיר בהרבה יותר ממה שלקח. כשיש לבנק היתר עסקא כמבואר בהערות הנ״ל ורצוי שיכתוב מראש שהכל נעשה על פי היתר עסקא או שיאמר בפה מלא לפני שחותם עיין בספר פרשת ריבית פרק טו הערה יז שכתב, שבגר״ז הל׳ רבית אות מב אסר ללוות לצורך דירה, משום שאין בזה רווחים. ומשמע דר״ל דאף לצורך קניית דירה אסור, ומבואר דהיינו בזמנו ובמקומו שאין מחירי הדירות עולים, אך במקום שמחירי הדירות עלולים לעלות , הרי הדירה עצמה עיסקא, ששייך בה רווחים ודיני היתר עיסקא, וכ״כ בספר ברית יהודה פל״ח הערה יח ד״ה ומכל מקום ועיקרי דינים פכ״ט ה״ל ובשם שו״ת תשורת ש״י ח״א סי׳ כג. .

טז) הלוואת דולרים תמורת דולרים - יש אוסרים להלוות דולרים ולאחר זמן להחזיר דולרים, אלא אם יש ללווה לפחות דולר אחד בכיסו, או שיעשה עמו היתר עסקא כתב מרן הגאון רבי עובדיה יוסף שליט״א בהליכות עולם ח״ח פרשת עקב דף ל כתב שנראה שיש לאסור להלוות דולרים לזמן מסויים על מנת לקבל דולרים בחזרה כיון שאינו מטבע היוצא בהוצאה, ולפעמים דרך הדולר להתייקר ולעלות יותר ממחיר השקלים שבשעת ההלוואה וכדין סאה בסאה ובספר ריבית לאור ההלכה עמו׳ קכו הביא שנחלקו בזה חכמי דורינו שלדעת הגר״מ פיינשטיין בשו״ת אג״מ חיו״ד ח״ג סימן לז כתב שמותר ואילו הרב בן ציון אבא שאול בשו״ת אור לציון ח״א סימן ד כתב לאסור. .

יז) מתנה למלוה - אסור לתת מתנות למלוה שיש בכך איסור ריבית ואפילו משלוח מנות אסור לו להרבות לו בגלל ההלוואה אבל לאחר שלושים יום מפרעון ההלואה והלאה מותר למלוה ליהנות מהלוה אפי׳ בדבר שאין דרך בני אדם לתת לחבריהם בחינם פסק בשולחן ערוך יורה דעה סימן קס סעיף ו אסור להקדים הריבית או לאחר אותו, לוה ממנו והחזיר לו מעותיו, והיה משגר לו דורון בשביל מעותיו שהיו בטלות אצלו, זו היא ריבית מאוחרת ואם עבר

ועשה כן, ה״ז אבק ריבית. ומש״כ שלושים יום כן כתב בספר מלוה ה׳ פרק ה סעיף לז, וכן פסק בספר פרשת ריבית עמ׳ נא. .

יח) ריבית מגוי - מותר לבקש ריבית מגוי וכן לשלם לו ריבית עבור הלוואה אומרת התורה [דברים כ״ג, כא]: ״לנכרי תשיך...״, וכן בגמרא ב״מ ע׳ ע״א: אבל מקבלין צאן ברזל מן העכו״ם ולוין מהן ומלוין אותן בריבית. ולדעת הרמב״ן [השגות לשורש ו׳ בספר המצוות לרמב״ם], אין ב׳לנכרי תשיך׳ מצות עשה להלוות לעכו״ם בריבית. לעומתו דעת הרמב״ם [ספר המצוות, עשה קצ״ח] וספר החינוך [מצוה תקע״ג] היא ש״לנכרי תשיך״ היא מצות עשה להלוות לנכרי.פסק בשו״ע יו״ד סי׳ קנט סעיף א דבר תורה, מותר להלוות לעובד כוכבים בריבית. וחכמים אסרוהו, אם לא כדי חייו, או לת״ח, או בריבית דרבנן. והאידנא, מותר (בכל ענין). (הטור). .

יט) ריבית דברים - אסור ללווה לתת למלווה כיבודים או מתנות כשלא היה נותן לו קודם ולא היה רגיל בכך שנחשב לריבית אלא רק לאחר שהחזיר לו את כספו פסק בשו״ע יו״ד סי׳ קס סעיף יב לא יאמר לו: הודיעני אם בא איש פלוני ממקום פלוני. הגה: וכן שאר רבית דברים בעלמא, אסור ואפילו לטובת הנאה בעלמא, כמו שיתבאר בסוף הסימן. אסור לקדש אשה בהנאת מלוה, כגון שהיא חייבת לו ומרויח לה הזמן כדי שתתקדש לו וכתב בקיצור שולחן ערוך סימן סה סעיף ט אם לא היה הלוה רגיל להקדים להמלוה שלום בפעם אחרת, אסור להקדים לו, ואסור לכבדו באיזה כיבוד בבית הכנסת או במקום אחר אם לא היה רגיל כן גם בפעם אחרת, וכן שאר ריבית דברים בעלמא אסור, שנאמר נשך כל דבר אשר ישך אפילו דיבור אסור. וכן המלוה מוזהר על רבית דברים, כגון אם אומר להלוה, הודיעני אם יבא פלוני ממקום פלוני, אף על פי שאינו מטריחו אלא באמירה בעלמא, אם לא היה רגיל עמו בזה קודם .

היתר עסקא

בהלוואה במסגרת היתר עסקה משתנה ההגדרה של פעולת העברת הכסף מיד המלווה ליד הלווה. במקום ההגדרה ״הלוואה״ אנו מגדירים זאת ״הסכם״ (או ״עיסקא״ בלשון חז״ל). לפי הסכם זה, חלק מסכום הכסף שנותן המלווה ללווה, שייך עדיין למלווה והוא ניתן לו כפיקדון שיוחזר לו בתום הזמן שנקבע.

אם העלה הפקדון רווחים, מתחלקים בהם הלווה והמלווה. המחצית השנייה של הסכום ניתנת ללווה כהלוואה ללא ריבית. הכסף, מרגע שהגיע לידי הלווה, שייך לו והוא יכול לעשות בו ככל העולה על דעתו. כאשר מגיע תאריך פירעון ההלוואה רשאי המלווה לקחת את חלקו (חלק ה״פיקדון״) בעסקה יחד עם חצי מהרווחים שנלוו אליו וכן את חלק ההלוואה.

ולכן רק הלוואה שניתנת לצורך עסק שמפיק רווחים אפשר לקיים ע״י היתר עסקא אבל הלוואה שניתנת לצורך שימוש יומיומי ללא רווחים אין להתיר.

ברוב הבנקים קיים היתר עסקא ולכן יש אפשרות ללוות מהבנק משכנתא לרכישת דירה.

על אף שיש היתר עסקא יש פוסקים האוסרים ל"הכנס למינוס" בבנק כאשר נתינת הכסף היא עבור צרכים יומיומיים אבל יש פוסקים שאפשר להקל גם בזה.

הרוצה שכל עסקיו יהיו על פי היתר עיסקא, יקפיד:

לכתוב בשטר של היתר עסקא את שמו, למלא את התאריך, ולחתום על השטר (ואין צורך שיחתמו עדים על השטר). ולתלות את השטר, במקום בולט, שכל מי שמתעסק עמו יוכל לראותו, באופן שזה מחייב אותו בכל עיסקא הנערכת במקום.

לכתוב בכל חוזה ועסק או כל הסכם שמעורב בו חשש ריבית, שההסכם כפוף לשטר היתר עיסקא הנמצא בביתו.

בכתיבת החוזה או השטר, ישתמשו בלשון 'עיסקא' במקום 'הלוואה', ובמקום 'ריבית' יכתבו 'רווח' וכדו', כדי שלא יסתור למהות ההיתר עיסקא, אך אם אי אפשר, אין זה מעכב.

נוסח היתר עסקא

(נוסח זה הובא בספר תורת ריבית)

היתר עסקא

אני החתום מטה מודה שקבלתי
מ_____ סך _____ בתורת
עיסקא עד לתאריך _____ והתחייבתי להשקיע
את כסף העיסקא בעסק טוב ומובחר שהוא יותר קרוב
להרויח בו.

ואם ארצה להשתמש בכסף זה לצורכי הפרטיים או
לתשלום חובות שיש לי, הריני מקנה
ל_____ הנ"ל בקנין המועיל חלק בכלל

עסקי המניבים רווחים בשווי הכסף שקבלתי, ויהיה אותו החלק בידי בתורת עיסקא.

הרווחים שיהיו מהעיסקא יתחלקו מחצה לי ומחצה ל_____ הנ"ל, ואם ח"ו יהיו הפסדים ישא הנותן _____ הנ"ל בשני שליש, ואני המקבל בשליש. ואין אני נאמן לומר שהיו הפסדים או שלא היו רווחים, וכן לגבי גובה הרווחים שהיו, אלא בשבועה חמורה בנקיטת ספר תורה.

אמנם זאת הוסכם בינינו שאם ארצה לתת לו לנותן העיסקא עבור חלקו ברווח (לאחר ניכוי שכר טירחתי) סך _____ בכל חודש ואחזיר לו את הקרן, הרי שכל המותר שייך לי לבדי ופטור אני מכל שבועה ובירור על הכסף הנ"ל. ואם ישאר הכסף בידי לאחר הזמן הנ"ל וכל זמן שלא אחזירנו, מוסכם בינינו שימשיך הכסף להיות בידי בתורת עיסקא כפי כל התנאים דלעיל. כל זה נעשה בקניין אגב סודר כתיקון חז"ל ובאופן שאין בו אסמכתא והכל שריר ובריר וקיים.

ועל זה באתי על החתום _____.

השבת אבידה

כתב בספר החינוך מצוה תקלח : שורש מצוה זו ידוע, כי יש בזה תועלת הכל וישוב המדינה, שהשכחה בכל היא מצויה, גם בהמתם וכל חייתם בורחים תמיד הנה והנה, ועם המצוה הזאת שהיא בעמנו, יהיו נשמרות הבהמות והכלים בכל מקום שיהיו בארצנו הקדושה, כאילו הן תחת יד הבעלים, וכל פקודי ה' ישרים משמחי לב. עכ"ל.

וכן כתב הבן איש חי ש"א פ' כי תבא שחייב אדם להזהר במצות השבת אבידה, ולא יתנו היצר הרע על חמדת הממון ועל ביטול מצוה זו, הן מחמת עצלות הן מסיבה אחרת.

בספר שערי תשובה לרבינו יונה (שער ג אות ע) : נאמר בתורה: 'לא תוכל להתעלם'. הוזהרנו בזה שלא להתרשל מהצלת ממון חברנו בין מטלטלים בין קרקעות, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה: "אם היו מים שוטפים ובאים שם, חייב לגדור בפניהם".

נתנהג עם אחרים כפי שאנו רוצים שיתנהגו עמנו

פשוט לכולנו שהמאבד אבידה מצטער על כך מאוד, ושמח מאוד על השבתה בדיוק כמו כל אחד מאיתנו שהיה מרגיש שמחה גדולה כשהאבידה חזרה אליו, ומצוה זו גורמת לאהבת חינם ולהרגשה של כל ישראל ערבים זה לזה, וכמו שאדם רוצה שישיבו לו את האבידה כך יתנהג עם האחרים וישיב להם את אבידתם.

מידה כנגד מידה ...

ואף ע"פ שערי תשובה שער ג. הוזהרנו להשתדל בהצלת חברנו ולשית עצות לעזרתם בעת צרתם, וכן כתוב "לא תעמוד על דם רעך", ואמר שלמה בספר משלי: התרפית ביום צרה צר כחכה" - פירוש: אם יש לך כח או אפשרות להציל את חבירך בעצה או בהשתדלות, ואתה מתעצל ואינו רוצה לעזור ומראה את נפשך שאין בך יכולת - יקצר כחך...ח"ו מידה כנגד מידה. הרי בורא עולם משיב לאדם כפעלו אם אינו עוזר כך לא עוזרים עמו ואם מסייע כך מסייעים לו מידה כנגד מידה.

קידוש שם שמיים...

בתלמוד ירושלמי בבא מציעא פרק ב דף ח מסופר שתלמידיו של רבי שמעון בן שטח קנו לרבם חמור מגוי, ומצאו על החמור מרגלית. אמרו לרבם: מהיום אינך צריך לעבוד יותר, מפני שמצאנו מרגלית יקרה שתספיק לך לכל ימי חייך. שאל אותם הרב: האם בעל החמור יודע על כך? אמרו לו: לא. אמר להם: אף על פי שלכולי עלמא אבידת הגוי מותרת, לכו והחזירו את האבידה, מפני שאיני חפץ להתעשר, אלא אני חפץ שיברכו את אלוהי היהודים. ואכן כשהחזירו לו את המרגלית, אמר הגוי: "ברוך השם אלהי שמעון בן שטח". ומוכח שבמקום שיש קידוש ה', מותר להשיב אבידה לגוי. וכן פסק בשלחן ערוך.

אמנם אין חיוב להחזיר אבידה לגוי, אבל הקידוש שם שמיים שיכול להעשות על ידי היהודי, שווה הון רב, לא בכל יום מתאפשר ליהודי לקיים מצוות קידוש שם שמים, אבל המוצא אבידה של גוי ומחזירה לו יכול לקיים מצוה זו בשלימות.

השבת אבידה בשלימות...

תענית כה, א. מעשה באדם אחד שעבר על פתח ביתו של ר' חנינא בן דוסא והניח שם תרנגולות, ומצאתן אשתו של ר' חנינא בן דוסא, ואמר לה: אל תאכלי מביציהן. והרבו ביצים ותרנגולין והיו מצערים אותם, ומכרם וקנה בדמיהם עיזים. פעם אחת עבר אותו אדם שאבדו ממנו התרנגולות ואמר לחבירו: כאן הנחתי התרנגולות שלי. שמע ר' חנינא, אמר לו: יש לך בהן סימן? אמר לו: הן. נתן לו סימן ונטל את העיזים".

לתת אבידה לצדקה

אבידה שנמצאת אין ליתנה לעניים ואין בזה מצות צדקה. שצדקה מקיים אדם אותה בממונו, ולא בממון חברו, ועל זה נאמר "אני ה' שונא גזל בעולה" שזו מצוה הבאה בעבירה.

אלא ימתין עד שהבעלים ישובו ויקיים מצוות השבת אבידה כהלכה, ולא יבואו לידי הפסד ממון

לבורא עולם יש המון דרכים לתת למי שמגיע ולקחת ממי שלא מגיע לכן נקיים מצוות השבת אבידה בשמחה ומתוך רצון לעשות חסד עם השני בדיוק כמו שאנו רוצים שיעשו איתנו.

דיני השבת אבידה

א) השבת אבידה - המוצא אבידה, אסור לו להתעלם ממנה אלא יש פעמים שמחוייב לפרסם ולהכריז עליה או שיש פעמים שזכה בה כתב השולחן ערוך סימן רנט סעיף א: הרואה אבידת ישראל, חייב לטפל בה להשיבה לבעליה, שנאמר: "השב תשיבם". ואם נטלה על מנת לגזלה, ועדיין לא נתייאשו הבעלים ממנה, עובר משום השב תשיבם לאחיך, ומשום לא תגזול, ומשום לא תוכל להתעלם. ואפילו אם יחזירנה אחר כך, כבר עבר על לא תוכל להתעלם. .

ב) איזו אבידה חייב להכריז - אבידה שיש עליה סימנים מיוחדים כגון משקל, כמות, מספר, או מקום האבידה, נחשבים לסימנים וצריך

להכריז אבל כשאין סימנים מובהקים אינו חייב להכריז אין המוצא מציאה חייב להכריז, אלא בדבר שיש בו סימן בגופו, או שראוי ליתן סימן במקומו, או בקשריו, או במינינו, או במידתו, או במשקלו. אבל אם אין בו שום סימן, הרי הוא של מוצאו, שהרי הבעלים נתייאש מיד כשידע שנפל, כיון שאין בו סימן, ובא ליד המוצא בהיתר.כמובא בשו״ע חו״מ סימן רסב סעיף ג. .

ג) **יבוא על שכרו** - אסור לבקש שכר עבור מצות השבת אבידה וכן אסור להציע שכר למוצא אבל המוצא יכול לבקש את **ההפסדים** וההוצאות שנגרמו לו כתוצאה מהפרסום והשמירה על האבידה כן מבואר בשולחן ערוך ריש סימן רסה שהרואה אבידה חייב להחזיר בחנם, באופן שלא נגרם לו הפסד מכך. ועיין בשו״ת תשובות והנהגות ח״ג סימן תסג מה שחילק בזה. ואם המאבד מתעקש לתת לו פרס כספי יאמר לו שאינו רוצה פרס על המצוה ואם בכל זאת נתן יכול לקבל את השכר. .

ד) **המוצא אחראי על האבידה** - המוצא את האבידה חייב לשמור עליה ולא להניח אותה במקום שיכולה להנזק בגמרא נחלקו אם דינו כשומר חינם או כשומר שכר ולכולי עלמא הוא יתחייב כאשר הניח את האבידה במקום שיש סבירות שתאבד או תיגנב. .

ה) **הפסד ממון** - היודע שיגרם לו נזק או הפסד עקב החזרת האבידה, כגון: שיפסיד שעות עבודה או שיגרם לו נזק וצער על ידי גורמים שונים פטור מלהשיבה ואם יודע שיקבל שכר מהבעלים חייב להחזיר כן כתב בשולחן ערוך הרב חושן משפט הלכות מציאה ופקדון אבל אינו חייב להוציא ממון על זה אלא אם כן ידוע לו בבירור שחבירו ישלם לו מעצמו. לפיכך אין חיוב השבת אבדה חל על מי שהוא בעל עסק בין במלאכה בין בחנות או בשאר משא ומתן בענין שעל ידי טרחו בהשבת אבדה יגיע לו איזה הפסד מניעת הריוח ושמא לא יחזירנו לו בעל האבדה: וכתב באמרי יעקב שם שאם הבעלים אומרים שישלמו לו חייב להחזיר אפילו שאינו בטוח שיקיימו הבטחתם, ע״ע בספר השבת אבידה עמ׳ צט. .

ו) **מציאה בשבת** - מותר להכריז על אבידה בשבת. ואם מצא אבידה שהיא מוקצה כגון ארנק עם כסף יסיט את הארנק ברגלו למקום מסתור כתב הרשב״א בתשובה (חלק ד סימן קד), שהשבת אבידה מצותה אפילו בשבת, אלא אם כן הוא דבר שאסור בטלטול, שאז פטור. וכן כתב בשו״ת חתם סופר או״ח סימן פב שהמוצא אבידה בשבת, והיא חפץ שאסור לטלטלו בשבת משום מוקצה, שאסור לקיים בה מצות השבת אבידה דאורייתא, משום איסור מוקצה דרבנן. ע״ש. ופסק בשולחן ערוך או״ח סימן רסו סעיף יג מצא ארנקי בשבת, אסור ליטלו אף על פי שירא פן יקדמנו אחר. והביאור הלכה שם כתב שע״י טלטול ברגל יש להקל. .

ז) **פרסום אבידה** - מוצא האבידה חייב לפרסם את הדבר על מנת שהמאבד ידע למי לפנות, ולכן יתלה שלטים במקומות מרכזיים כן פסק מרן בשלחן ערוך סימן רסז סעיף ג. ואם האבידה יקרה מאוד יכול לפרסם בתשלום ויגבה את הממון מהבעלים. עיין בשו״ת תשובות והנהגות חלק ג סימן תסד. וכתב בשו״ת אגרות משה חושן משפט חלק ב סימן מה שיתלה במקומות ציבוריים, כגון בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. .

ח) **מצא מטבע או שטר** - המוצא שטר כסף פטור מלהחזירו. אפילו שכתוב על השטר שם וכתובת, אבל כשמצא שטרות מקופלים יחדיו או במעטפה, וכל שכן כשמוצא ארנק חייב להכריז יש חיוב להחזיר מעות כשיש

עליהם סימן ברור כגון שהם בתוך מעטפה עם שם או ארנק עם סימנים מיוחדים כמו שכתב בשולחן ערוך סימן רסב סעי׳ יא-יב: שרק כשיש סימן מיוחד, צריך להכריז עליו, אבל בלאו הכי אינו חייב להכריז, והרי הן שלו. בטורי זהב (סימן רסב ס״ק ו). בשו״ת אור לציון חלק א (חו״מ סימן י) ומש״כ לעניין שם שלא נחשב לסימן כן פסק בשו״ע חו״מ סימן רסב סעיף יג במה דברים אמורים שמחזירים מטבע, בסימנים שאמרנו. אבל אם אין בו סימנים הללו, אפילו אמר: רשומה היא בחותם מלך פלוני, או אפילו אמר: שמי כתוב עליה, אין מחזירין לו, מפני שמטבע ניתן להוצאה ושמא הוציאה ומאחר נפלו. .

ט) כרטיס טלכרט - אם מצאו בטלפון שנמצא במקום שמור צריך להכריז, אבל אם מצאו על המדרכה בדרך נפילה אינו צריך להכריז שהמקום הוי סימן ולכן חייב להכריז כמבואר בשולחן ערוך חושן משפט סימן רסב סעיף ט. וכן פסק במשפטי התורה ח״ג עמ׳ לד. ועוד כתב שם הרמ״א ומיהו במקום שהכל נותנין שם, כגון חביות בשפת הנהר, אינו סימן, שהכל פורקין שם. ולכאורה יש מקום לומר שהטלפון הציבורי זהו מקום שכולם מניחים שם את הטלכרט אבל האמת שכל אחד שם לבדו את הכרטיס ולוקחו אחר כך ולכן הוי המקום סימן. .

י) מציאה בחנות - המוצא חפץ שאין בו סימן, במקומות שיש קהל רב כגון חנויות, תחנה מרכזית וכד׳, אינו צריך להכריז אלא רק אם יש סימנים שהבעלים אינם יכולים לדעת מהאבידות שבשטחם ויש אנשים רבים בחנות הרי אין החצר נחשבת לחצר המשתמרת, ולכן אין חצירו קונה השפתי כהן (סימן רס אות יח).ודינה כרשות הרבים, וכן פסק בספר בן איש חי (פרשת כי תבא אות ה) וזו לשונו: חנויות שבשווקים שמוכרים בהם סחורות, או מיני כלים, או מיני כסות וכיוצא, שנפלו שם מעות מן הלוקחים הבאים לקנות, ומצא אותם המשרת של בעל החנות או אדם אחר, הרי הם של מוצאם, ואינו זוכה בהם בעל החנות ע״כ. וכן כתבו בשו״ת מים ההלכה (חלק ב סימן צ), ובשו״ת עשה לך רב (חלק ב). ומש״כ לעניין בית כנסת כן כתב בהמשנה ברורה בסימן קנד (ס״ק נט), שאם מצא דבר שאין בו סימן בחצר בית הכנסת או בבית הכנסת, זכה בו המוצא. וכן באחרוני זמננו. .

יא) כסף שנשכח במכונה - המוצא מטבעות כסף או אריזת מזון בתוך מכונת מזון ומשקאות אינו צריך להכריז אבל אם המכונה נמצאת במקום שמור, ויש עליה הפרטים של הבעלים, ראוי שיתקשר ויודיע משום שהבעלים מתייאשים ואין חצרו של אדם קונה לו בחצר שאינה משתמרת אפילו שיש שם סכום מעות. מכל מקום הבעלים מתייאשים בכך מבלי לדעת את הסכום כ״כ בספר השבת אבידה כהלכה עמוד קיז ונלע״ד שאם המכונה נמצאת במקום שמור והבעלים אינם מתיאשים מהכסף הנשכח שם יש מקום לחייב להתקשר ולהחזיר את המעות שנשכחו. עיין בקובץ עומקא דדינא שנת תשס״ה מאמר של הרב אברהם בוטלמן, קובץ קול התורה נו עמ׳ רלד, שערי הוראה ח עמ׳ קצו,ועיין עוד בספר משפטי התורה הרב צבי שפיץ חלק ג׳ ס׳ ט׳ בענין כסף שיצא ממתקן שתיה במקומות ציבוריים למחצה כגון בתי ספר ישיבות וכדומה יש לפעמים הודעה כתובה מה לעשות בזמן תקלה ולעיתים הבעלים אינו מתיאש עד אשר יוודע לו שכספו אינו מושב מכיוון שהוא מצפה מבחורי ישיבה התנהגות אחרת מאנשי הרחוב ולכן לדינא צ״ע בדבר זה שלא תצא תקלה של גזל וחילול ה׳ ח״ו כ״כ בשו״ת בנין אריאל מהרה״ג זלמן נחמיה גולדברג. .

יב) פטור מלהחזיר - כשמצא חפץ שאין מכבודו להרימו כגון משחקי ילדים או בעלי חיים או עגלת קניות וכד׳ פטור מלקיים מצוות השבת אבידה בחפץ זה כן נפסק בשולחן ערוך חושן משפט סימן רסג ס״א מצא שק או קופה, אם היה חכם או זקן מכובד שאין דרכו ליטול כלים אלו בידו, אינו חייב לטפל בהם. ואומד דעתו, אילו היו שלו אם היה מחזירן לעצמו, כך חייב להחזיר של חברו; ואם לא היה מוחל על כבודו אפילו היו שלו, כך בשל חבירו אינו חייב להחזיר ע״כ. וכן בערוך

השלחן שם אות לו שכתב, שגם אדם נכבד מחמת עושרו או משפחתו וכדומה, שמתבייש מהבריות כיון שיודעים את מעלתו, פטור מהשבת אבידה. אבל מי שאינו חשוב בעיני הבריות, אלא שמגביה את דעתו בעיני עצמו, חייב להחזיר, אפילו אם לא היה טורח להשיב את אבידתו ע"ש. .

יג) השבת אבידה למחלל שבת - טוב וישר לעשות לפנים משורת הדין, ולהחזיר את האבדה לבעליה אפילו כשידוע לנו בבירור שהוא יהודי מחלל שבת אמנם פסק בשו"ע חו"מ סי' רסו סעיף ב חייב להחזיר אבידת ישראל אפי' היה בעל האבידה רשע ואוכל נבילה לתיאבון. אבל אוכל נבילה להכעיס הרי הוא אפיקורוס מישראל, והאפיקורסים והכותים וישראל המחלל שבת בפרהסיא אסור להחזיר להם אבידה, כעובד כוכבים. וכבר כתבו פוסקי זמננו שמחללי שבת בזמננו דינם כתינוקות שנישבו ואפילו אם נאמר שלא מכל מקום ראוי שיתקדש שם שמים על ידי היהודי המחזיר את האבידה ויגרום לכך שיתאהב שם שמיים על ידו ומי יודע שאולי בזכות זה יחזור בתשובה. .

יד) אבידת גוי - אסור להחזיר אבידה שאבדה מגוי, אבל אם יתקדש שם שמים על ידו ראוי שיחזיר. ואם יש חשש שיתחלל שם שמים, אם לא ישיב את האבדה, חייב להחזירה לגוי הרמב"ם ה' אבידה פי"א ה"ג כתב, שהמחזיר אבידת הגוי, הרי זה עובר עבירה, מפני שהוא מחזיק ידי רשעי עולם. וכן פסק בשו"ע חו"מ סי' רסו סעיף א ואם החזירה לקדש את השם כדי שיפארו את ישראל וידעו שהם בעלי אמונה, הרי זה משובח. ובמקום שיש חילול השם, אבידתו אסורה וחייב להחזירה .

טו) חפצים שהוחלפו - אדם שהחליף בשוגג טלית בטלית או כל דבר אחר, אין לו להשתמש בחפץ שלקח בטעות אלא יקיים בו מצוות השבת אבידה כתב מרן בשלחן ערוך חו"מ סימן קלו סעיף ב: נתחלפו לו כליו בבית האבל או בבית המשתה, לא ישתמש בהם. וכתב שם הכסף קדושים, שאפילו בדברים של מצוה כגון טלית, אסור להשתמש ע"ש. בשו"ת אגרות משה אורח חיים ח"ה סימן ט שנשאל אודות מי שלקח בשוגג מבית הכנסת מעיל או נעליים ולא מצא את שלו, כיצד ינהג. וכתב שדין זה מפורש בבבא בתרא (מו.) בנתחלפו לו כליו בבית האבל או בבית המשתה, הרי זה לא ישתמש בהן, וכן נפסק בכל הפוסקים. ופשוט שהוא הדין בבית הכנסת. ע"ש. וכתב בערוך השולחן חושן משפט סוף סימן קלו על המנהג במקומות הגדולים מקום שרבים מתאספים שם ומניחים המנעלים העליונים בפרוזדור ובצאתם יתחלפו של זה בזה אין מקפידין בדבר ומשתמש כל אחד בשל חבירו עד שיתראו פנים ומחליפים את עצמם ואין בזה חשש גזילה שכך נהגו. הרי כל זה בתנאי שכך נהגו ושאינם מקפידים זה על זה אבל אם יש קפידה, בוודאי שאסור. .

טז) שימוש באבידה - אין להשתמש באבידה אפילו כשעבר זמן רב והמאבד לא הגיע. ובמקרה שאפשר להשיגה בכל חנות, יאמוד את שוויה וישים סכום במעטפה או בבנק כנגדה, ומותר לו להשתמש באבידה וכשיבואו הבעלים יתן להם את הממון בשווי האבידה על מנת שיקנו להם מה שאיבדו שכן כתב מרן בסימן רסז סעיף כא: המוצא תפילין, שָׁם (מעריך) דמיהן ומניחן עליו מיד אם ירצה, שדבר מצוי הוא לקנות בכל שעה ע"כ. וכתב הלבוש (שם סעיף כד), שיש אומרים דאין צריך בית דין כדי לשום, אלא יכול לשומן בעצמו. וכן בשו"ת אגרות משה (חו"מ חלק ב סימן מה), שאם מצא דבר שיש בו סימן, ירשום את כל הסימנים, וירשום גם שווי האבידה אם הוא ידוע, ואם לאו, צריך לשומו בג' אנשים שיודעים שומת דברים כאלה, ואז יכול להשתמש בו לעצמו. ע"ע בשו"ת תשובות והנהגות חלק ג סימן תסד. .

יז) כלי רחצה במקוה או בבריכה - המוצא כלי רחצה במקום שהרבים הולכים שם ואין שם סימן מזהה, הרי אלו שלו. אבל אם יש סימנים צריך להכריז ובפרט כשיש סימן הבעלים אינם מתייאשים ובזמננו מצוי הדבר שמוצאים בחוף הים או בבריכה ציבורית חפצים שונים ויש שמות על המשחקים, לכן יש חיוב להכריז אפילו כשמצאה בחוף הים הומה אדם ויתלה מודעות לפרסום בכל האיזור הקרוב למציאת האבידה. .

יח) כלי מונח - אם מצא כלי שמונח במקום מסתור או במקום המשתמר, כגון שולחן כסא וכד' לא יגע בו. ואם הרימו יניחו מיד. אבל אם לקחו משם צריך להכריז פסק בשו"ע חו"מ סי' רס סעיף ט' אם מצאה דרך הנחה אסור ליגע בה, שמא בעליה הניחוה שם עד שיחזרו לה. וכתב הלבוש סימן רס סעיף ט כל המוצא אבידה בין שיש בה סימן בין שאין בה סימן, אם מצאה דרך הנחה אסור ליגע בה, שאין זה אבידה שמתחייב בהשבתה כיון שהניחוה שם מדעת. לפיכך אסור ליגע בה דשמא בעליה הניחוה עד שיחזרו ויטלוה, ואם יטלנה הוא ויבואו הבעלים ליטלה ולא ימצאוה, אם היה דבר שאין בו סימן הרי איבד ממון חבירו שהרי אין לו בה סימן להחזיר בו, ואם היה דבר שיש בו סימן הרי זה הטריחו לרדוף אחריה ולתת סימנים, לפיכך אסור לו שיגע בה עד שימצאנה דרך נפילה, ואפילו אם יסתפק לו הדבר שלא ידע אם הדבר זה מונח או אבוד הרי זה לא יגע בו, ואם עבר ונטלו לביתו אסור לו להחזירו לשם שיכול להיות שיאבדנו בידים, דשמא בין כך בא הבעל וחפשו ולא מצאו ולא יחזור עוד לבקשו פה ויבואו אחרים ויטלוה והרי הוא מאבדה בידים. לפיכך אם היה דבר שאין בו סימן הרי זכה בו ואינו חייב להחזירו דודאי נתייאש כיון שאין בו סימן, וכל דבר שיש בו סימן בין מצאו בספק הינוח בין בודאי בדרך נפילה בין ברשות הרבים בין ברשות היחיד חייב להכריז.

יט) הודעת הפקר - במקומות שתולים מודעה גדולה שכל המשאיר או שוכח חפצים במקום זה, הרי הוא מפקירו, מעיקר הדין אין חיוב להחזיר, ויש לכתוב את הנוסח בלשון הפקר ולא בלשון מחילה כל תנאי שבממון קיים בשו"ת אגרות משה (אורח חיים ח"ה סימן ט), בשו"ת שבט הלוי (חלק ט סימן שח), שדרכו להורות שיפרסמו בבתי מדרשות ומקוואות, שלא יחזיקו בחפצים שמשאירים שם, רק עד חצי שנה או שנה, ואחר כך מותר לקחת אותם כפי התקנה ע"כ. וכן כתבו בשו"ת פאת שדך (סימן קס), ובשו"ת מנחת יצחק (חלק ח סימן קמו) ע"ש. וכן הובא בשו"ת משפטי הלוי חלק ג עמ' קצח. .

כ) אבידה בשווי מועט - המוצא אבידה ששוויה מועט ביותר ושאין דרך לחפש אחריה, כגון מוצץ של תינוק או חלקי צעצוע, כפתור, עפרון ישן וכד' אינו חייב להכריז עליה אם ידוע שהבעלים לא יבואו לקחת את האבידה למרות שיראו את ההכרזה הרי פטור מלהשיב, כן פסק הרב שפיץ בספרו משפטי התורה פרק ח עמ' נב בפרט כשנופל מילדים קטנים שפטור המוצא מלהשיבם מפני שההורים נותנים לילדים קטנים משחקים הרי זה סוג של אבידה מדעת שההורים נותנים דעתם לכך שהתינוקות נוטים לאבד חפצי משחק ומוצצים ולכן מתייאשים מכך. .

כא) מצלמות אבטחה - אפילו שיש מצלמות אבטחה אם אין לאבידה סימנים אינו חייב להחזירה. אבל ראוי לנסות ולבקש מבעלי המקום להסתכל במאגר הצילומים על מנת לגלות למי היא שייכת המציאות מוכיחה שהמאבד מתייאש אפילו שיש מצלמות אבטחה כיון שלא הכל יודעים שיש מצלמות ושהן תקינות ואכן מצלמות, ועוד שבעל העסק לא מאפשר לכל אחד לגשת למאגר הצילומים. .

כב) בית מלון - אבידה שיש עליה סימן צריך להכריז אבל אם אין עליה סימן זכה בה המוצא ואינה שייכת לבית מלון תורת האבידה עמ' צ, מים ההלכה חלק ב סימן פט, ואם מצא בחדרים הפנימיים לאחר שניקו שם העובדים הזרים בוודאי שייכת לו אפילו שיש לו סימנים .

כג) שמירה על האבידה - מיד שהרים את האבידה נתחייב בשמירה ולכן אינו יכול להניח את האבידה במקום שאחרים יכולים לקחתה אלא אם יודע שהבעלים יראו אותה מיד יש העושים שלא כהלכה ותולים בלוח מודעות מפתחות או חפצים אחרים שנמצאו כדי שבעל האבידה יראה את אבידתו ויקחנה. ובשולחן ערוך סימן רסז סעיף א פסק שחייב ליטפל באבידה עד שיחזירנה לרשות בעליה במקום המשתמר. אבל אם החזירה למקום שאינו משתמר, כגון גנה וחורבה, ואבדה משם, חייב באחריותה.וכתב בערוך השולחן שם שאם החזירה למקום שאינו משתמר כגון גינה וחורבה שאינה משתמרת ונאבדה משם חייב באחריותה ואם החזיר למקום שאינו משתמר והבעלים רגילים ליכנס וליצא שם אינו חייב לטפל בה עוד שהרי הבעלים יראוה ודוקא בזמן שדרך הבעלים לצאת ולראות .

כד) מציאה ברכב שכור - השוכר רכב ומצא שם מציאה צריך לברר מי אלו ששכרו לפניו, ואם האבידה אינה שלהם הוא זכה במציאה יש סברא לומר שהאבידה הנמצאת היא שייכת לשוכרים הקודמים ולכן יש לברר את הפרטים עליהם ולשאול אותם לגבי האבידה, ובמידה וזה לא שלהם נראה לומר שהשוכרים שלפניהם התייאשו מהאבידה, בגלל שהרכב עובר ניקוי לפני שמושכר לאדם אחר, ועוד יש לומר שרכב מושכר נחשב לחצר שאינה משתמרת ואדם מתייאש מחפץ שנשכח שם.ולכן זכה בה המוצא, ואין לומר שצריך להחזירה לחברת ההשכרה, היות וחצרם אינה קונה להם, שרק עומד בחצירו ויכול לשומרו נחשב לחצר שקונה. .

כה) כיצד מכריז - צריך לפרסם במקומות שבאים לשם רבים, כגון בלוח מודעות שכונתי, בתי כנסיות וכד' ואינו מחוייב להוציא ממון על מנת לפרסם, כתב בשו"ת אגרות משה חושן משפט חלק ב סימן מה הנה בענין נתינת מודעות להשבת אבידה, מספיק שישים במקומות ציבוריים כגון בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ובמקומות אחרים שרבים מצויין שם כגון אצל המעליות של בתים הגדולים כמו שבזמן המקדש היה מכריז בג' רגלים בירושלים כדאיתא בב"מ כ"ח ע"ב אף שאי אפשר שהכל ישמעו סומכין דכל מי שאבד לו אבידה יבוא לשמוע וגם חברא חברא אית ליה אבל אין מטריחין המוצא יותר מלהכריז במקומות שרבים מצויים. ובעיתונים שידוע שקוראין אותם, גם שהוא דבר טוב להכריז שם אבל אינו מחוייב להוציא הוצאות ולחייב למאבד לשלמו, וגם יכול המאבד לטעון כי אף על ידי המודעות האחרות היה יודע מי מצא אבידתו. עכ"ל. .

כו) בעל האבידה לא הגיע - כשפרסם והכריז על האבידה ולא הגיעו הבעלים יכול לאמוד את שוויה, ולהשתמש בה והיה אם יבוא בעל האבידה יתן לו את שוויה הכספי כתב בשולחן ערוך הרב חושן משפט הלכות מציאה ופקדון סעיף כב הכריז או הודיע ולא באו הבעלים תהא האבדה מונחת אצלו עד שיבא אליהו ואסור להשתמש בה או למכרה.אלא אם כן מכירתה היא טובת בעליה כגון שנפסדת ימכרנה בבית דין.וכן משתמש בה לתקנתה. וכתב בשו"ת אגרות משה חושן משפט חלק ב סימן מה כשמצא דבר שאין בו סימן ונסתפק אם הוא קודם יאוש, מחוייב לקחתו ואחר זמן שמחוייב לטפל בו יכול לרשום בפנקסו מה שמצא וה"ה בדבר שיש בו סימן ירשום כל סימנים וירשום גם שוויות האבידה אם הוא ידוע, ואם לאו צריך לשומו בג' אנשים יודעים שומת איזה דברים כאלה ואז יכול להשתמש בו לעצמו וזה מה שיש לעשות בכל מקום שאמרינן יהא מונח עד שיבוא אליהו, שממה שכתב יוכל לברר הדבר

לכשיתבקש.. וכן כתבו באחרונים עיין משפט שלמה ח״ג עמ׳ סו וכן בפתוחי משפט עמ׳ נב. .

כז) מציאה ברכב קנוי - המוצא מציאה ברכב שקנה צריך להחזירה לבעלים הקודמים, ואם הוא טוען שאינו מעוניין בה זכה המוצא בעלי הרכב מכרו את המכונית, וכל חפץ אחר שנשכח שם נחשב לאבידה השייכת להם ויש מצוה להשיבה, אבל שבעלי הרכב אומרים שהחפץ אינו שלהם ואין הם יודעים של מי הוא, או שאינם רוצים בו הרי זכה בו המוצא היות והמאבד בוודאי התייאש מהאבידה. .

כח) מטבע שנשאר בעגלת קניות - המוצא מטבע כסף שנשאר בעגלת קניות הרי אלו שלו מצוי הדבר ברשתות שיווק שנותנים להשתמש בעגלה תמורת מטבע של חמשה שקלים, והמוצא עגלה עם מטבע זכה בה כיון שהבעלים הפקירה או התייאש ממנה, ועוד שלמטבע אין סימנים, ואין לומר שזכו בעלי העגלה מדין חצר מפני שאין זו חצר המשתמרת. .

חז״ל מלמדים

שהעולם מנוהל מידה כנגד מידה
ולכן
מה שאדם עושה לעצמו עושה
הוא עושה חסדים יעשו איתו
הוא מחזיר אבידה
גם לו יחזירו את אבידתו
אבל אם הוא מתעצל
ואת השני שוכח
בבא העת גם הוא יצטרך השבת אבידה או כל חסד
אחר
ואז הוא יזכר

שכנים

בכל יום אנו מתפללים לבורא עולם שיצילנו מאדם רע ומשכן רע, שכנים משפיעים על האדם לטובה או לרעה, לא נעים לדור בבניין שהשכנים מסוכסכים בו.

חז"ל לימדו אותנו שיש להתרחק משכן רע ולחפש שכן טוב עד כדי כך שצריך להתפלל על כך כל יום ומדי יום, ובוודאי שלכל אחד מאיתנו היה נסיון מר עם שכנים, ואין צורך לתאר עד כמה שכן רע יכול לרדת לחיי השכנים, לפעמים מגיעים למצב שאפשר להגדירו "חיי צער וסבל". כולנו יודעים ששכן המצער את הדיירים גורם לירידה ברמת החיים, עד כדי כך שיהיו שכנים שיעדיפו לעבור דירה ולא לגור ליד שכן שיורד לחייהם.

על מנת שלא לבוא עם השכנים לידי ויכוחים ומריבות, עדיף להיות המוותר ולחיות בבריאות הנפש ובשלום עם כולם, מאשר להיות הגאוותן והכעסן, זה שתמיד עומד על דעתו במריבות עם השכנים וכל מה שבסביבה... תמיד במריבה שני הצדדים מפסידים גם הצד המנצח.

דרך ארץ פרק המינין הלכה יז. **האוהב את שכניו...עליו הכתוב אומר אז תקרא וה' יענה.**

ואלו מקצת המקרים הנפוצים שיכולים לגרום לריב בין שכנים

הרחבת דירה - שכן שהרחיב דירה ולא ביקש את אישור כל הדיירים ברוב הפעמים, מתפתחת מחלוקת, ופונים לעירייה למסור את שמו שהוא הרחיב. במעשה זה עוברים על מספר איסורים חמורים מהתורה: לשון הרע, רכילות, שנאת חינם, פניה לערכאות והרמת יד על התורה הקדושה.

הדבר חמור ביותר כאשר באים פקחים של העירייה ומחייבים את הבונה להרוס, נושים בו וגורמים לו נזק בלתי הפיך והכל בזכות אותו שכן שקינא בו בסתר ליבו שהוא בנה והוא לא.

עדיף לוותר ולהרבות באהבת חינם, מלהילחם ולהרבות בשנאת חינם גם במקרה שהשכן בנה בלי אישורים, הויתור עדיף מאשר להלחם בו ולהלשין.

והמתלונן ידע שאם לא עשה כן בהוראת בית דין מוסמך הרי הוא נחשב למוסר למלכות ולכן לפני כן, יחשוב על הנזק שיגרם לשכן, ועל כל

ההשלכות של ההלשנה, משפחה שלימה תסבול מכך בגלל שמסתירים לו את השמש או את הנוף...

וכל שכן כשיש מלשינים סתם ללא סיבה רק מתוך קנאה או מתוך מריבה ישנה לא מסכימים שהשכן יוסיף לדירה

זמירות שבת - נועדו לגרום לאהבת השבת, אבל אם הקולות נשמעים עד השעות המאוחרות והשכנים מצטערים בכך, יש כאן מקור לשנאת חינם.

משחקי ילדים - אע״פ שאין אפשרות לאסור על ילדים לשחק, כדאי להקפיד על כך שבשעות המנוחה ישחקו בתוך הבית וכן לחנכם לשחק בלי להרעיש.

מזגן - מידת חסידות להתקין מזגן בצד שלא יגרום רעש לשכנים אפילו שמותר. מדוע לגרום לשכן לכעוס ולהקפיד בלב.

שטיח למניעת רעשים - שכנים בקומות העליונות כדאי שישימו שטיח על מנת שלא יגרם רעש לשכנים הדרים מתחת, שלפעמים יש בכך צער גדול ועוגמת נפש בפרט בשעות המנוחת צהריים כשהילדים משחקים בבית.

שקט בחדר מדרגות - העולים במדרגות צריכים להקפיד שלא להרעיש ולא לגרום לגזל שינה ומצוי שחוזרים בשעות המאוחרות ומדברים בקול רב שמעיר את הדיירים.

שימוש בשטחו של השכן - שימוש שבדרך כלל אין מקפידים עליו כגון פרסה בחניה של השכן אע״פ שיש מתירים, מכל מקום מידת חסידות גם כן לא לעשות כן, כדי שלא יתרגלו בכך השכנים ותמנע מנוחתו של השכן
ולכן יש להבין שכן שמונע שישתמשו בחצרו או בכליו שימוש חד פעמי אע״פ שלא נגרם לו הפסד ישיר מכל מקום במשך הזמן יש לו הפסד .

לוותר אפילו שמותר - הנהגה טובה היא גם כשמותר לך תמנע מכך. לפעמים כשאדם עומד על זכותו לעשות מעשה שמותר לו אבל השכנים מתנגדים זה גורם לשנאת חינם ולכן עדיף להמנע.

מוזיקה - אמנם רשאים לשיר ולזמר בתוך הבית או במרפסת פתוחה, אבל יחד עם זאת צריך להשתדל מאוד שלא לצער בני אדם עם מוזיקה בעוצמה רבה אפילו בשעות שמותר, וכל שכן בשעות הלילה כשמפריע לכל הרחוב.

שיפוצים - המשפץ את ביתו ידאג לניקיון סביבתו ולכן יזמין מכולה לפינוי הפסולת, על מנת שלא לפגום באיכות הסביבה ובנוסף לכל מיני דיבורים וריכולים אסורים.

״על האש״ - אם כבר רוצים להכין אוכל יש להתחשב בשכנים ברמת העשן היוצא והריחות המטיילים, וצריך לדעת שעשן וריח זהו מטרד אמנם אין אפשר למנוע לחלוטין מהשכן להכין לעצמו בשר גריל ״על האש״ אבל צריך להתחשב בסביבה השכנה.

פח אשפה - כשמרוקנים אשפה לפח המרכזי צריך לדעת שלפעמים השקית מטפטפת ומלכלכת את המדרגות, ואת המעלית ואת המסדרון. מלבד הריח וההרגשה הלא נעימה המתלווה לכך, יש בכך מפגע בטיחותי. אם אחד השכנים יחליק על אחת הטיפות השמנמנות שנשפכו שם יש לו אפשרות להזמין את השכן הרשלני לדין תורה.

בעלי חיים - המחזיק בעלי חיים חייב להחזיקם במקום ובאופן שלא יגרום מטרד לשכנים, שכל חתול נודד או כלב נובח ומפריע לשכנים יש בכך צער גדול. אפילו ש״הוא לא עושה כלום״ או ש״הוא לא נושך״ כלשונם של החובבי כלבים, בכל אופן הוא מהווה מטרד לכל השכנים שיכול לגרום למחלוקות גדולות בין השכנים

מריבות בין ילדים - ילדים מרבים לריב אחד עם השני, והטעות שעושים המבוגרים היא שמשתתפים במריבות, מסתכסכים אחד עם השני, והמגוחך בכל המריבה הוא שלאחר זמן הילדים משלימים ואילו ההורים נשארים במריבות...

סקרנות בין שכנים - יש למגר את התופעה של סקרנות בין שכנים וחוסר פרטיות, בפרט בעניני זוגיות ובריאות בני הבית ופרנסה . מה ששנואי עליך אל תעשה לחבירך, ולכל אחד חשובה הפרטיות, ומפריע לו סקרנות מיותרת של השכנים.

כביסה - בדרך כלל כביסה אינה גורמת לבעיות לשכנים אבל כשתולים כביסה בשעות המאוחרות של הלילה והחבלים חורקים או שהכביסה מטפטפת על הכביסה של השכנים או שמעיפים אבק וחול וכד׳ עלולה להווצר כאן מחלוקת גדולה.

אמר החכם

ה׳ יצילני משכן רע.

כשאותי רואה בלבו חוקר אחר מעשיי...

אם יראה טובה יעלימנה,

ואם יראה רעה יגלנה...

הגינות בין שכנים

על מנת לא לבוא לידי מכשול של גזל או של מחלוקת בין שכנים, אסור להשתמש בשטח וברכוש של כל אדם אחר בלי רשותו אלא אם ידוע לו בוודאות שחברו מוחל ומרשה לו להשתמש בשטחו הפרטי.

גם בבניין משותף כל פעולה או שימוש שרוצים לעשות בגינה או בחצר משותפת חייב אישור של כל הדיירים, בלי יוצא מהכלל, כיון שכולם שותפים בחלקה למעט במקרים מפורסמים לכל שיש אישור לכך מבלי התנגדות שום דייר כתב בשולחן ערוך חושן משפט הלכות גזילה סימן שעו סעיף א המסיג גבול רעהו והכניס מתחום חבירו בתוך תחומו אפילו מלא אצבע, אם בחזקה עשה, הרי זה גזלן. ואם הסיג בסתר, הרי זה גנב. ואם בארץ ישראל הסיג הגבול, הרי זה עובר בשני לאוין: בלאו גניבה או בלאו גזילה ובלאו דלא תסיג (דברים יט, יד). עיין שם ובאחרונים שאע"פ שיש פוסקים שקרקע לא נגזלת, מכל מקום יש כאן עבירה בידו כשחבירו אינו מתיר לו להכנס לשטחו, והוא בכל זאת נכנס. עיין עוד במשכן שלום פרק א סעיף א. .

ואפילו שיש היתר להשתמש בשטחו ובביתו כרצונו, מכל מקום צריך להזהר ביותר שלא לגרום נזק לאחרים על ידי שפיכת מים, פסולת, ובנייה שאינה לפי התקן המקובל.

דיני שכנים

א) תשלומי ועד - חובה על כל הדיירים לשלם את דמי הוועד, וכן תשלום עבור תיקוני חשמל, מעלית, פינוי אשפה, גינון, וכו' וכל המתחמק מלשלם נכשל בעוון גזל, ואפשר לתובעו בבית דין, ואם הוא סרבן הוועד יבקש רשות מבית הדין על מנת לתובעו ונחלקו הפוסקים בדין של דייר שיש לו שתי דירות ובכל מקרה יתייעצו עם דיין כן פסק בשו"ע חו"מ סי' קסא סעיף א בני העיר כופין זה את זה לבנות דלת ובית שער לחצר. וכן כל הדברים שהחצר צריך להם צורך גדול, או הדברים שנהגו בני המדינה לעשותם. אבל שאר הדברים, כגון ציור וכיור, אינו כופהו. וכתב בעמק המשפט הלכות שכנים עמ' שפב. שבזמננו בגדר צורך גדול דהיינו תאורה בחדר המדרגות ובכניסה מחוץ לבנין אחזקה שוטפת וניקיון לחדר המדרגות והמגרש מסביב אחזקת המעלית המקלט מתקני ההסקה חדר העגלות חדר האשפה פחי האשפה זיפות ואיטום הגג בתקופות שיקבעו ע"פ מומחים וכן כל דבר שהיה כלול במפרט הטכני שהתחייב הקבלן בחוזה. ואדם שחיבר את שתי הדירות לדירה אחת צריך לשלם תשלומי ועד על שתי דירות כן פסק בספר משפט שלמה זעפראני חלק ד עמ' מד. אולם באחרונים נחלקו בדין זה עיין במנחת צבי חלק א סימן יג אות כא, אם קנה דייר אחד שתי דירות באותו בנין אם קנה אותן כך מהקבלן בין אם חיברן ובין אם הם נפרדות ישלם רק עבור דירה אחת דמי ועד הבית חוץ מבדברים שהגביה בהם תלויה בשטח של כל דירה. אולם אם קנה את דירתו השניה מאחד הדיירים לאחר שקנו כל

הדיירים את הדירות מהקבלן ישלם עבור שתי דירות את תשלומי ועד הבית לפיכך במקרה כזה דעתו תחשב באסיפת הדיירים כדעתם של שני בעלי דירות שונות ובספר ישיב יצחק ח״ח חו״מ סימן עה וכתב חילוקים נוספים עיי״ש שכתב שבדין זה יש מקום ללכת על פי החוק כשהמנהג כמותו בכל מקום. כתב ביצבור יוסף חלק ב סימן פב שאין להוציא כסף מקופת הועד על חלקים ופרטים ששייכים לבית אלא כל דייר צריך לשלם את מה שתקנו לו בביתו כגון מכשיר אינטרקום או שלט של חניה. .

ב) כשאינו רוצה לשלם - הדר בבנין ואינו משתתף בהוצאות ועד הבית ניתן להזמינו לדין תורה ויש פעמים שכופים עליו לשלם את חובו כמו שפסק בשו״ע חו״מ סי׳ קסא סעיף ד אם אחד מבני החצר אינו רוצה ליתן בתיקון הצריך ואינו רוצה להשכיר בית שבחצר, יתקנו הם וישכירו ביתו, ויקחו השכירות עד שיפרעו מחלקו המגיע לו. וכתב שם הנתיבות המשפט בחידושים סימן קסא ס״ק ד ואם אין מוצאין להשכירו, נראה דכופין אותו למוכרו או נחתינן לנכסים, כמו בסוף סימן קנ״ה בהג״ה, דאומרין לו גדור ביתך או מכרהו לאחרים. .

ג) הוצאות ועד הבית - על חברי הועד לכתוב כל הכנסה והוצאה כספית ולהשתמש בקבלות גם לדיירים המשלמים תשלום ועד, וגם לבעלי המקצוע הנותנים שירות כדי שלא יבואו לידי חשד מצד המשלמים תשלומי ועד, ואפילו שמשלמים יותר עבור קבלה, עדיף כך מאשר תמיהות מצד הדיירים על התנהלות הכספים שאינה הוגנת. .

ד) הוצאות לשיפור הבית - יש זכות לרוב הדיירים לכפות על המיעוט לשפץ ולשפר את מראה הבית כאשר עושים שינויים המקובלים בשאר הדירות, אבל שינויים מיוחדים אין אפשרות לכפות פסק בשו״ע חו״מ סי׳ קסא סעיף א בני העיר כופין זה את זה לבנות דלת ובית שער לחצר. וכן כל הדברים שהחצר צריך להם צורך גדול, או הדברים שנהגו בני המדינה לעשותם. אבל שאר הדברים, כגון ציור וכיור, אינו כופהו. עשה אחד מעצמו, אם גילה השני דעתו שהוא חפץ בו, מגלגלין עליו את הכל ונותן לו חלקו בהוצאה. וכל מקום ומנהגו וכן כתבו המרדכי פ״ק דב״ב ותרוה״ד בסימן שמ״ח והובאו דבריהם בחזו״א סי׳ ה׳ ס״ק ב׳ וה׳. .

ה) גינה משותפת - בבניין קומות החצר משותפת לכל הדיירים ולכן דייר הרוצה לעשות פעולה אישית כגון אירוע משפחתי או לקבוע מחסן על הדשא, חייב לקבל רשות מכל הדיירים או מהוועד כדין חצר המשותפת שלכל אחד מהשותפים יש זכות להשתמש בחצר בשימוש הראוי והמקובל על כולם וכל אחד יכול לאסור על השני לעשות שימושים יוצאים מגדר הרגיל כמובא בשולחן ערוך חושן משפט הלכות שותפים בקרקע סימן קסא סעיף ה אחד מהשותפים בחצר שבקש להעמיד בה בהמה או ריחים, או לגדל בו תרנגולים, חבירו מעכב עליו. וכן שאר דברים שאין דרך בני המקום לעשותם בחצרותיהם, בכולם השותפין מעכבין זה על זה ועיין שם באחרונים שאפילו בהעמדה גרידא יכול למחות. .

ו) מחסן משותף - מותר להשתמש במחסן משותף בשימושים המקובלים, אבל שכן הרוצה להשתמש במחסן לשימוש שאינו רגיל ומקובל על כולם, יכולים למנוע בעדו כיון שהמחסן שייך לכולם, כל אחד מהדיירים רשאי לקבוע כיצד ישתמשו בו כדין חצר המשותפת שנכתב לעיל שצריך אישור של כל השותפים על מנת להשתמש. והעושה כן ללא אישור נכשל בגזל של רבים. שיכולים לומר לו על דעת זה לא השתתפו ברכישת המחסן. ולכן רק שימושים המקובלים על כל הציבור מותרים כמובא בשו״ע חו״מ סימן קנו סעיף א. .

ז) בניית דירה על גג - שכן הרוצה לבנות דירה על הגג צריך אישור מפורש בכתב מכל אחד מהדיירים ואפילו שכן אחד שמסרב יכול למנוע בעדו כיון שכל הדיירים שותפים בגג צריך לקבל מהם אישור, וזכותם לעכב על כך ולמנוע ממנו לבנות בטענת ריבוי דיורין. כ״כ במשכן שלום עמ׳ תעו סוף הערה מג. .

ח) חנות בבניין - אין לפתוח חנות או כל עסק אחר בשכונה וכן אין להשכיר את הדירה לבעל עסק אלא אם כן יש אישור של כל הדיירים מסכת בבא בתרא דף כ עמוד ב חנות שבחצר - יכול למחות בידו ולומר לו: איני יכול לישון מקול הנכנסין ומקול היוצאין ובדף כ״א וכן פסק בשו״ע סימן קנו סעיף ב ע״ע במשכן שלום עמ׳ תעז. .

ט) מכירה פרטית - כשמוכר חפצים או דברי מאכל שאין אותם בחוץ אין יכולים לעכב עליו השכנים, ומידת חסידות היא שהוא לא ימכור ולא יפריע להם משכן שלום עמ׳ תפב. .

י) מספרה בבית - אין לפתוח מספרה בבית, אלא אם כן יש אישור של כל הדיירים כדין חנות. ויש פעמים שמותר כאשר אין הרבה לקוחות כדין חנות כנ״ל ויש מקרים שיש אפשרות כאשר אין ריבוי של נכנסים ויוצאים ואין הפרעה לשכנים במשך שעות היום והלילה ולכן יש להתייעץ עם תלמיד חכם המבין בהלכות אלו . .

יא) פתיחת גן ילדים - שכנים יכולים לעכב על פתיחת גן ילדים בבנין קומות כאשר הוא פוגע ברמת חיים ומוריד את ערך הדירות כתב בשולחן ערוך חושן משפט סימן קנו סעיף ג וכן יש לו ללמד תינוקות ישראל תורה בתוך ביתו, ואין השכנים יכולים למחות בידו ולומר לו: אין אנו יכולים לישן מקול התנוקות של בית רבן. והוא הדין לכל מילי דמצוה, עכ״ל. אבל שאר גני ילדים ומעונות שאינם של מצוה יכולים השכנים לעכב מחמת הרעש וריבוי הנכנסים והיוצאים וכן משום הורדת ערך הדירות בגלל הגן. .

יב) כולל בבנין - אע״פ שמעיקר הדין מותר לפתוח כולל בבניין קומות מכל מקום ראוי להשתדל לקבל הסכמה מהשכנים כדי לחסוך מריבות המביאות לידי שנאת חינם איתא בב״ב נא ברם זכור אותו האיש לטוב ויהושע בן גמלא שמו שאלמלא הוא נשתכח תורה מישראל וכו׳ שתיקן שיהיו מושיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר ופסק בחו״מ סימן קנ״ו ס״ג וכן יש לו ללמד תינוקות ישראל תורה בתוך ביתו ואין השכנים יכולים למחות בידו ולומר לו אין אנו יכולים לישון מקול התינוקות של בית רבן והוא הדין לכל מילי דמצוה שאינם יכולים למחות בידו מבואר מכאן שלצורך לימוד תורה ולשאר מילי דמצוה אין השכנים יכולים לעכב לפתוח ביהכנ״ס ובית מדרש בטענה של נזקי שכנים וכ״כ בשמרו משפט ח״א וכן פסקו באחרונים. .

יג) קיצור דרך בנין מגורים - אין לעבור דרך בנין מגורים על מנת לקצר דרך שפעמים רבות הדיירים מתנגדים לכך בפרט כשיש בכך הפרעה לשכנים שטח משותף של בנין מגורים נחשב כשטח פרטי לכל דבר ולכן אין לעבור דרכו מבלי אישור של הדיירים וכל שכן שלא להשתמש בדשא או בפח אשפה או תאורה השייכת לדיירי הבנין ויש מקרים רבים שדיירים מתלוננים על העוברים בשטחם שהם מלכלכים ומרעישים וגורמים נזקים לדשא ולרכוש לכן הם לא מסכימים שיעברו דרכם ובצדק. .

יד) שימוש במעלית ובתאורה - המעלית והתאורה נועדה לשימוש דיירי הבנין ואורחיו, לכן יש איסור לעוברים ושבים להכנס למעלית או לחדר מדרגות ולהשתמש בתאורה מבלי רשות. ומצוי הדבר כשרוצים להמתין תחת מכסה ביום גשום ויש בכך הסגת גבול היות ושטח זה נחשב לחצר פרטית של כל הדיירים בשכונה. .

השכן הרע.

אם תדבק עמו יבהילך ויצערך.
ואם תרחק ממנו ידבר בך ויספר בגנותך...
ואילו השכן הטוב
יהיה לך לעזר בשעת צרה
ואפילו שממנו תרחק
לעולם לא ידבר עליך רעה
ורק הברכה תמשול בשפתיו

עצה טובה

מחז"ל מבואר שעדיף להתפלל על שכנים רעים
שיחזרו בתשובה
ולבקש מבורא עולם יהפכו להיות שכנים טובים
מאשר שיגרם להם נזק.

דינים בעניין חניית הרכב

א) חניה פרטית - אין אישור להחנות רכב או להשתמש בחניה פרטית ללא אישור מפורש של בעל הבית, אפילו שאין לו היזק בכך כגון סיבוב "פרסה" בחנייה של השכן אדם יכול לאסור את שלו, כיון שבזמננו הכל מקפידים

בכך ויש בכך משום גזל. יש להבין שכן שמונע שישתמשו בחצרו או בכליו שימוש חד פעמי אע״פ שלא נגרם לו הפסד ישיר מכל מקום במשך הזמן יש לו הפסד כשהכל יתרגלו להשתמש בחניה הפרטית שלו. עיין במשכן שלום עמ׳ עה שהביא דברי התוספות ועוד ראשונים שיכול אדם למנוע מחבירו מתחילה שלא להשתמש בחצירו, אפילו כשזה נהנה וזה לא חסר, ואין כופין בזה על מידת סדום להכנס בעל כרחן של הבעלים ואם מוחה בו, אפילו שימוש מועט ביותר, אסור לו להשתמש. .

ב) חנייה של בניין - אסור לדיירים זרים שאינם דרים בבניין להחנות בחנייה משותפת של שכונה, אלא אם כן יש אישור של כל הדיירים ואין די באישור של רוב הדיירים כיון שכל אחד מהדיירים יש לו חלק בשטח החנייה הרי צריך אישור מכל הדיירים או מהוועד של הבניין ובדרך כלל הכל מסכימים לאורחים שמגיעים לחנות שם. .

ג) חזקה על מקום חניה - החונה בחניון השכונתי במקום קבוע כל זמן שלא קבעו בינהם את סדר החניה, אין לאף אחד מהם חזקה על החניה אפילו שהשתמש בה זמן רב אינו יכול לקבוע שזוהי חניה שמורה שלו ללא הסכמת כל הדיירים כיון שכל אחד שותף בחלק שלו, ואין הוא מקפיד למחות על כך שאדם חונה באופן קבוע במקום מסויים, כל עוד שאין זה מפריע לו. .

ד) התקין שער או מעקה בחניה משותפת - אין רשות לדייר לבנות מבנה קבע בחניה המשותפת ללא רשות כל הדיירים אבל אם כבר עשה גגון או שער והשכנים לא מחו בידו, זכה במקום מדין חזקה כיון שלא מחו בידו הפסידו את זכותם עיין מה שכתב במשכן שלום סימן א הערה נד. .

ה) חניה בתשלום - מקום שגובים תשלום עבור החניה כגון חניון מסודר או חניה עירונית (כחול לבן) אין להחנות ללא תשלום בדיעבד כשחנה בחניון של רשות מקומית ולא שילם אין צריך לשלם היות ואין כאן גזילה בקרקע ובפרט כשיש מחלוקת אם דינה דמלכותא דינא ואולי יש לדון מדין מבטל כיסו של חבירו. .

ו) חניית נכים - אסור להחנות בחניית נכים אפילו לא לזמן מועט וכשהנהג יושב ברכב, בכל התעכבות,נגרמת עוגמת נפש לנהג הזקוק לכך אפילו שעל פי החוק זה מותר מכל מקום יש כאן נזק וטורח לאדם אחר שצריך להשתמש במקום זה וחושב שמקום זה תפוס ואין לו חניה מסודרת המתאימה למצבו הבריאותי. .

ז) תשלום עבור מחסום - הכל צריכים לשלם עבור מחסום בחניה אבל שכן שאין לו רכב אינו חייב להשתתף בהוצאות כדין בניית מעלית שאין חיוב על הדיירים בקומה ראשונה לשלם בעבורה כיון שיכולים לטעון שאין להם ולא תהיה להם שום הנאה במעלית, והוא הדין לגבי מחסום, ולכן אינו צריך להוציא הוצאות על מחסום. ועיין בעמק המשפט שכתב שאין אפשרות לחייב דיירים בקומה ראשונה שאינם משתתפים במעלית לשלם בעבורה והוא הדין להכא עי״ש. .

דיני שכנים נוספים

בכל ריב ומחלוקת אסור לפנות לערכאות, אלא אך ורק לדיני תורה וכל הפונה לעירייה או לבתי משפט חילוני הרי הוא מרים יד בתורת ה' ומרבה מחלוקות ושנאת חינם בישראל.

א) היזק לרבים - אע"פ שמותר לו לאדם לבנות בשלו כרצונו, כל זה בתנאי שאינו מזיק לשכנים או לעוברים ושבים, כגון הוצאת מרפסת או עמודים שגורמים לעכב את העוברים ושבים וכן בליטות בקיר, צינורות גלויים אבנים שהושארו בדרך, הגורמות לכך שאדם יפול, וכן בורות חשופים ב"ב ס וכן הובא ברמב"ם הלכות נזקי ממון פרק יג הלכה כג לא יסקל אדם מרשותו לרשות הרבים, ואין עושין חלל תחת רשות הרבים ולא בורות ולא שיחין ולא מערות ואף על פי שהעגלה יכולה להלך על גביהן והיא טעונה אבנים שמא תפחת מלמטה שלא מדעתו, והחופר בור לצרכי רבים מותר. וכתב בערוך השולחן חושן משפט הלכות נזקי ממון סימן תיז סעיף יא מכל מה שנתבאר בדיני היזק לרבים למדנו שאותם האנשים המוציאים מביתם לרה"ר בליטות ובנינים קטנים שלא כדין ועושים באלימות עתידים ליתן את הדין. .

ב) התקנת מרזב או צינור מזגן - המתקין צינור מזגן חייב לעשות זאת באופן שלא יפריע לשכן וכן שלא יטפטף במקומות שיגרמו נזק לאחרים כדי שלא לגרום לנזק על ידי המים שנוטפים וכן כתב בעמק המשפט הלכות שכנים עמ' לג שכן יכול לעכב שלא יתקינו מרזב בין על מגרשו הפרטי ובין על המגרש המשותף כיון שזה מקפח את השכנים וכן הסכימו באחרונים. .

ג) מזגן - מותר להתקין מזגן אע"פ שהוא עלול להרעיש לשכן כיון שזהו תשמיש הדירה. אבל מן הראוי לעשות את ההשתדלות המירבית על מנת שהמזגן יונח במקום שאינו מרעיש לשכנים אין יכול לאסור שימוש הרגיל והמקובל בדירתו אפילו שמרעיש כיון שכך דרך תשמיש הדירה ע"ע בחזון איש ב"ב יג יא, וכן פסקו אחרונים עמק המשפט הלכות שכנים עמ' רצא, משפטיך ליעקב חלק ב סימן לח, תשובות והנהגות חו"מ סימן ש"ז. שמרו משפט חלק א סימן טז. .

ד) שימוש בכותל השכן - כותל שנבנה על ידי שכן יחיד מבלי שהשכן השני השתתף בו, אסור לשני להשתמש בו מבלי רשותו של הבונה כגון לתליית תמונות או להנחה עליו כיון שהוא הוציא ממון על בניית הקיר, הרי כשתולה תמונות ומשתמש בו מגלה שנוח לו בכותל, ועוד שפעולות אלו מזיקות לכותל לכן צריך לשלם עבור ההנאה והשימוש כפי שפסק בשו"ע חו"מ סי' קנג סע' טו היה הכותל של ראובן לבדו, אין שמעון יכול להשתמש בו. ועיין שם בסעיף י"ד שכל זה דווקא כשהכותל של חבירו בלבד, אבל כותל ששניהן שותפים בו כל אחד רשאי להשתמש בכותל. .

ה) קומה עליונה - הדרים בקומה העליונה צריכים להזהר שלא להרעיש לדיירים שמתחתיהם, כדי לא לגרום להם עגמת נפש אע"פ שאין אפשרות לחייב אותם להניח שטיח על מנת לצמצם את הרעשים מכל מקום ראוי שישתמשו בביתם בהתחשבות בדיירים שמתחתם בפרט בשעות המנוחה של הלילה והצהריים. ויש פעמים שהשכנים מצטערים ביותר ואינם יכולים להתלונן כי יש זכות שימוש דיורין ובכל אופן יש בכך היזק. .

ו) חלונות פתוחים - אין לפרוץ בקיר חלונות מול חלונות של השכנים, אלא אם כן יש תריסים מוגפים רוב שעות היום. אלא אם כן השכן מתיר

לו לעשות כן מותר יש חשש של היזק ראיה כמובא בשו״ע חו״מ סי׳ קנד סעיף ג לא יפתח אדם חלון לחצר חבירו וכו׳ ואם נתנו לו השותפים בחצר רשות לפתוח חלון או פתח, רשאי, והוא שלא יפתח פתח כנגד פתח או חלון כנגד חלון. .

ז) **טענת זכיתי בחזקה** - לא בכל מקרה יכול שכן לטעון שהשכנים ויתרו לו ולכן זכה בחזקת שימוש, ואינם יכולים להתחרט, ויש לדון בכל מקרה לגופו. והראוי ביותר שיתייעצו עם דיין כדי לדעת את הדין במקרה שלהם יש חזקות שאינן לגוף הקרקע אלא חזקת תשמיש ברשותו של חבירו כגון שהוציא זיז שהוא נסר או קורה הבולטת לרשותו של חבירו. ובעל הזיז משתמש בו או הוצאת מרזב ומזחילה לרשות חבירו שישפכו המים לרשותו של חבירו. ויש מין חזקה שאינו עושה כלום ברשות חבירו אלא ברשותו רק שבזה מזיק לחבירו בהיזק ראיה כגון שפותח חלון בכותלו לחצר חבירו וכה״ג. וכן יש שעושה דבר ברשותו ומקלקל הקרקע של חבירו ובכל מיני חזקות אלו אם החזיק בהם הוי חזקה ואין חבירו יכול לסלקו. ובהיזק ראיה אף שיש מרבותינו דס״ל שאין חזקה להיזק ראיה ויכול לכופו לעולם ובראשונים נחלקו בכל אלו החזקות אם צריך ג׳ שנים וחזקה שיש עמה טענה כבחזקת קרקעות או לא ודעת הרמב״ם והרמב״ן והגאונים דא״צ אלא מיד שעשה כן בפני חבירו ונתברר לו הזיקו מחל לו וזכה זה בחזקתו מטעם מחילה ודעת רשב״ם ור״ת והתוס׳ והרא״ש והטור דצריך ג׳ שנים וטענה שמכרה או נתנה לו כבחזקת קרקעות כ״כ בערוך השולחן סימן קנג ועיין עוד בשו״ע שם ונושאי כליו. .

ח) **אילן המזיק** - עצים שהענפים שלהם מפריעים לשכן או למעבר הולכי רגל, כגון עלים נושרים או פירות שנופלים ומרקיבים בשטח השכן יש לו לבעל האילן לגזום באופן שלא יפריע לשכנים ולעוברים ושבים במשנה כז עב, וכך הוא ברמב״ם ובטור שולחן ערוך סימן קנה סעי׳ כז אילן שהוא נוטה לרשות הרבים, קוצץ כדי שיהא הגמל עובר ברוכבו. .

ט) **שכן שאינו רוצה לגזם** - כשביקש מהשכן לגזום את העץ ולא גזם מותר לשכן השני לחתוך בעצמו את הענפים המפריעים לו בשטחו מתניתין כז ע״ב טור חושן משפט סימן קנה כתב תשובה לגאון ראובן יש לו תאנה ושרשיה בתוך כותלו של לוי נופו נוטה על גבי עלייתו ומעכבו מלהטיח את גגו ורוצה לוי לקוץ נוף המעכבו הדין עמו שהתורה נתנה רשות לניזק לקוץ כדי היזקו כדתנן אילן הנוטה לתוך שדה חבירו קוצץ מלא המרדעת ואין ראובן יכול לומר ללוי אתה גרמת היזקך שהגבהת את גגך ולא כל הימנך שתגביה את גגך לקוץ את תאנתי שו״ע סימן קנ״ה סכ״ו, משכן שלום קסז. .

י) **שורשים שיצאו לחצירו** - שורשים מהעץ של השכן שנכנסו לחצרו או לרשות הרבים ועלולים לגרום נזק למערכת הביוב וכדי יש לעקרם, ואם הבעלים אינו עושה זאת, מותר לכל אדם הניזק לעקרם פסק בשו״ע חו״מ סי׳ קנה סעיף ל ראובן שחפר בור וירד ומצא שרשי אילן של שמעון בתוך שדהו, קוצץ וחופר והעצים שלו. ואם היה קרוב לאילן שמעון בתוך ט״ז אמה, השרשים של שמעון וקוצצם ונותנם לו. ואם אינו צריך לחפור בור, ויצאו השרשים של שמעון בתוך שדהו, הרי מעמיק ג׳ טפחים כדי שלא יעכב המחרישה, וכל שורש שמצא בתוך ג׳ טפחים קוצצו, ואינו חושש שמא ייבש אילן של חבירו, שזה בתוך שלו הוא חופר. וכן פסק בספר משכן שלום עמ׳ קסו שרשאי לקצוץ השורשים המזיקים והמפריעים לו וכן לכתחילה אין לאדם ליטע אילן כזה באופן שיש לחוש ששורשיו יזיקו לשכנים. .

יא) **פירות הנושרים מהעץ** - אילן שפירותיו נושרים לחצר השכן או לרשות הרבים הרי פירות אלו שייכים לבעל האילן ולא לבעלי החצר ולא

לעוברים ברשות הרבים פסק בשו״ע חו״מ סי׳ קסז סע׳ ב אילן העומד על המצר, אף על פי שהוא נוטה לתוך שדה אחד מהם, הרי שניהם חולקין בפירותיו. אבל אם עומד בשדה של אחד מהן ונוטה לשדה אחר, הולכין אחר העיקר והכל שלו, כ״כ הטור. שו״ת אגרות משה חושן משפט חלק א סימן מג דלדיני ממון תלוי רק בגוף האילן במקום יציאתו מן הקרקע אם עומד בשדה ראובן אף שכל השרשין וגם הענפים ועליונו של האילן הוא בשל שמעון שייך לראובן וצריך להשיבם לו אלא אם כן פירות נמאסים שוודאי לו שאין השכן רוצה בהם ובכל מקרה יבקש רשות מהשכן שיוכל להשתמש בפירות הנופלים בחצרו. .

יב) פירות הפקר - אם ידוע לנו בוודאות שהשכן מפקיר את הפירות כגון שנמצא בחו״ל מותר להכנס לשכן ולקחת ממנו את הפירות מבלי לשלם זה נהנה וזה לא חסר, לכן מותר, אבל אם יודע בו שהוא אינו מתיר להכנס לחצירו אסור לו אפילו שהפירות נרקבים, שיש רשות לאדם לעשות בחפציו ופירותיו כרצונו. .

יג) עץ שמאפיל על חלון - בעל העץ צריך לקצוץ עץ שמאפיל על החלון של השכן, ואפילו מותר לשכן לקצצו כפי שיש לו נזק בשו״ת שבות יעקב חלק א סימן קנט כתב שהכל לפי ראות עיני המורה אם הוא אילן עב וגדול ומאפיל מאוד יכול למחות, וחייב לקוץ האילן או ענפיו בכדי שלא יאפיל והביא שם תשובת חות יאיר סימן קצ״ה דפסק בפשיטות דמחויב לקוץ האילן אם מאפיל ומ״מ אם אפשר לו לתקן היזקו בקציצת קצת ענפיו סגי ע״ש. .

יד) חצר נקיה - אין להשאיר חצר הפוגמת באווירת השכונה באופן שיש נזק תברואתי לסביבה שולחן ערוך סימן קנה סעיף לט ומא. כגון ריח, זבובים, וכד׳. .

טו) הבערת אש - עשן המתפשט נחשב להיזק ולכן כשרוצים להבעיר אש יש להתרחק באופן כזה שהעשן לא יפריע, אלא אם כן השכנים מוחלים (כגון ל״ג בעומר) אבל אם השכנים אינם מסכימים חייב להרחיק אפילו בל״ג בעומר שולחן ערוך קנה סעיף כג ונראה שבמקום שהכלל נהג לעשות מעשה מסוים וכולם מוחלים מותר, כמובא בשולחן ערוך הרב שם סעיף יז שבמקום שנהגו שכולם משליכים נבלותיהם בשוק או באשפה שבשוק רשאי לעשותו שבני העיר יכולים למחול זה לזה . .

טז) בעלי חיים - במקומות עירוניים שאין דרך בני אדם לגדל בהמות או תרנגולים שגורמים ללכלוך ורעש לסביבה הרי השכנים יכולים למחות בשכן אפילו אם הסכימו בעבר יכולים השכנים להתחרט אם ישנה מציאות חדשה שלא העלו על הדעת כיון שדינו כקוטרא ובית הכסא שיש להם ריח רע ואין להם חזקה אפילו לאחר שנים ויכולים למחות בו שמגדל. ולא יפנו לערכאות אלא רק לדין תורה. .

יז) רעש בבית הפרטי - בשעות המיועדות לשינה כגון שעות הצהריים וכן בשעות הלילה אסור להשמיע רעש, כגון מוזיקה, קדיחות בקיר, קול פטיש וכד׳ ויש בכך צער גדול לשכנים וכן פסקו כל האחרונים היות ובזמננו הכל חולים אצל שינה והרעש מזיק ממש לנחים מנוחת צהריים והשינה בלילה וגורם לחולי הראש ולשאר חולאים ולכן אין לצער את הבריות בכל סוגי הרעש. .

יח) תינוק בוכה - אין אפשרות לשכנים לבוא בתלונות על כך שתינוקות בוכים בלילה או שילדים מרעישים בשעות המותרות שכך היא דרך העולם ואין אפשרות למחות על כך בפרט שעל דעת זה באו לגור, עיין בעמק המשפט הלכות שכנים עמ׳ רפז כתב בשם החזו״א בפשיטות שאין שכן יכול לטעון כלום כלפי שכינו

שתינוקותיו צווחים הרבה בלילות ומרעישים דכל אחד מבין שגידול תינוקות בבית זהו חלק מקיום וישוב העולם וטבע התינוקות לצווח ולהרעיש .

יט) אירוע משפחתי - כל אירוע צריך להסתיים בשעות המקובלות על פי החוק, ויש להתחשב מבחינה מוסרית בשכנים על מנת לא לצער אותם, אע"פ שמותר אע"פ שיש היתר לעשות אירועים בבית צריך לזכור את הכלל שמה ששנוא עליך אל תעשה לחברך ולכן יש להזהר בכך ולזכור כשכל אחד מכבד את השני אז השמירה על השקט תהפוך להיות בהדדיות ובשלום. .

עצה טובה

חשוב מה אומרים
אבל יותר חשוב
איך אומרים
בבית במשפחה בין שכנים
צריך לשים לב שהמילים לא נשמעות כמו קללות
אלא לדבר בנחת ובכבוד
כך שיהיה נעים לשומעים
וירצו לבוא לקראתנו
כפי שאנו מבקשים

תדרוך לפני ששוכרים דירה

הנסיון מלמד שצריך להתגבר על חוסר הנעימות ולברר כל פרט כדי למנוע חוסר נעימות והפסד כספי בהמשך הדרך, ולכן ישנן נקודות שצריך לעמוד עליהן ולבררן היטב על מנת שלא לבוא לידי טעות שתביא אחר כך למחלוקת ודיונים בבתי דין ואולי אף רחוק מכך.

אופציה - בחוזי שכירות נהוג לאפשר מספר תקופות אופציה לשוכרים. תקופת האופציה מעניקה לדיירים את זכות הראשונים להמשיך לגור בדירה בשכירות, עם תום תקופת החוזה הראשוני. עם זאת, יש לוודא כי לצד אופציית הארכה ייקבע גם מנגנון המסדיר את נושא עליית דמי השכירות בתקופת ההארכה.

אפשרות עזיבה - יש לכתוב סעיף בחוזה שבו יאפשר לשוכר לעזוב את הדירה לפני תום תקופת השכירות בתנאים של הודעה של חודש מראש או דייר חילופי.

אופי המשכיר - ראוי לברר פרטים על בעלי הדירה, על אופיו ומזגו. ולא לסמוך על אנשים שעושים "רושם טוב, וזאת אפשר לברר על ידי השוכרים הקודמים וכן שלפניהם ואין כאן לשון הרע אלא בירור לשם תועלת ולשם מניעת מחלוקת ".

חובות - יש לבדוק שאין חובות על הדירה מהשוכרים הקודמים וכד' הן בחשמל, מיסים, ארנונה, וכולי והבית חוקי מבלי צווי הריסה מהעיריה.

הסכמים בעל פה - אין ערך להסכמים בעל פה שכל מילה שאינה כתובה היא אינה קיימת ומועדת לפורענות וכל אחד מהצדדים יכול לטעון שלא היתה הסכמה כזו. לכן כל פרט וסעיף שהוסכם על שני הצדדים יש לכתוב באופן ברור שלא ישתמע לשתי פנים.

"**למעט פגם נסתר**" - רצוי להוסיף פרט זה בסעיף שמתייחס לעובדה, שהשוכר ראה את כל הפגעים בדירה ובו השוכר יכתוב שראה את המפגעים בדירה מלבד הפגמים הנסתרים. וזאת כדי שלא יגיע העת, שבו יצטרך לעזוב את הדירה ובעל הדירה יגלה לפניו בעיות בצנרת או בעיות שקיימות מתחת לריצוף, ויתבע ממנו תשלום עבור התיקונים שהרי הוא חתם על חוזה שבו הוא מסכים שקיבל דירה מושלמת...

"**בלאי סביר**" - צריך להבדיל בין ה"בלאי הסביר" שכולל צנרת ישנה, חיפויי קירות וכדומה לבין ציוד הדירה כגון תריסים, חלונות, ברזים וכדומה. ובוודאי שהשוכר לא ישלם בגין כל נזק שקרה לדירה שלא באשמתו הישירה". ולכן ראוי לבדוק היטב שאין רטיבויות נסתרות וכן אין מומים שיכולים להתגלות רק לאחר שנכנסים לדירה.

מחויבות המשכיר - כפי שמגדירים בחוזה את מידת המחויבות של השוכר, כך ראוי לקבוע את תחומי האחריות של המשכיר ובין השאר להבטיח כי האחריות לתיקון נזקים שנוצרו בדירה תהיה מוטלת על כתפיו, כך שהמשכיר לא ייאלץ לחיות עם נזקים שפוגעים באיכות חייו. ואף להוסיף סעיף שבו יסכימו הצדדים שבמידה ולא יוזמן איש מקצוע על ידי המשכיר, השוכר יהיה רשאי להזמין איש מקצוע ולנכות את עלות התיקון מהתשלום החודשי עבור שכר הדירה.

צמוד לדולר - סיכום על המחיר הנקוב הינו בשקלים או בצמוד לדולר. במקרה בו חתמתם על חוזה שהמחיר הנקוב בו מצוין בדולרים, יש לעקוב בכל חודש אחר השינויים בהפרשי המחיר.

בעלי חיים - לפני שחותמים על החוזה, יש לבדוק האם יש לאחד הצדדים בעלי חיים העלולים להפריע לאחד הצדדים. וכמובן שיש להתחייס לסוגיית גידול בעלי חיים בדירה על ידי השוכרים.

להגדיר את שטח הדירה הכולל שבאחריות השוכרים - יש לפרט בחוזה מה לשימושו של השוכר חצר גג גינה חניה ובכל פרט לכתוב מי אחראי על האחזקה של הפרט כגון על טיפוח גינה או נקיון חצר וכד' וכן מי רשאי להשתמש באופן בלעדי.

רשימת ליקויים - לפני שנכנסים לדירה יש לרשום את כל הליקויים הנמצאים בה על מנת שהשוכר לא יצטרך לתקנם והמשכיר יוסיף בסעיפי החוזה שאין חובתו של המשכיר לתקן מומים אלו שנמצאים כעת בדירה ויש להקפיד שרשימת הליקויים שלא תוקנו תהיה ברורה.

הגדרת תשלומים עבור ארנונה ועד בית וכד' - שוכר הדירה צריך לשלם את תשלומי ועד הבית באופן שוטף. יש לברר את גובה התשלום בטרם החתימה (בבתים מסוימים הוא עלול להגיע למאות שקלים בחודש). אבל תשלומים לשיפוצים בבניין, הגורמים להשבחת הנכס, המשכיר אמור לשלם.

פרטיות השוכרים - תדירות כניסתו של המשכיר צריכה להיות רשומה באחד מסעיפי החוזה ובו יגדירו באופן ברור מהם השעות שהמשכיר יכול להכנס עם שוכרים אחרים או לביקור בנכס, באופן שלא יפריע בשום פנים ואופן לפרטיות השוכרים.

אחריות לגבי ציוד שנשכח בדירה - כדאי להוסיף פרט בחוזה לגבי ציוד שנשכח או הושאר בכוונה לאחר תקופת השכירות שבו יהיה ברור לכל אחד מהצדדים מה גורלם של כל החפצים שנשכחו בדירה או בחצר, והמשכיר יוכל לעשות בהם כרצונו.

דין תורה - יש הכרח ששני הצדדים יחתמו על סעיף שבו שניהם מסכימים שבמקרה ותיגרם מחלוקת, או אי הבנה בהבנת החוזה, או במקרה של הפרת חוזה, שניהם יפנו לבית דין רבני המוסכם על שני הצדדים, ובשעת הצורך יפנו לערכאות אך ורק בהסכמת בית הדין.

חשוב מאוד

לבדוק את החוזה היטב
לקרוא את כל הסעיפים
ולא לסמוך על חוזה סטנדרטי
אלא להוסיף את כל הסעיפים הנחוצים

ולבדוק היטב שלא טמונים בחוזה
פרטים שיש בהם מחלוקת.

עצה טובה

לתת לאדם נוסף לקרוא את החוזה,
שיעבור על כל הסעיפים והפרטים
כדי לוודא שאין טעות או סעיף
העלול לגרום להפסד ממון בעתיד
לא למהר לחתום
הסבלנות משתלמת לבסוף

שכירות דירה

דיני שכירות דירה

א) משכיר שסיכם עם שוכר - כשיודע שאדם סיכם עם המשכיר לשכור דירה מסויימת אסור לו להציע את עצמו למשכיר, אפילו שמציע תשלום **רב יותר** כפי שפסק בשו"ע חו"מ סי' רלז סע' א המחזר אחר דבר לקנותו או לשכרו, בין קרקע בין מטלטלים, ובא אחר וקנאו, נקרא רשע. והוא הדין לרוצה להשכיר עצמו אצל אחר, יש איסור של עני המהפך בחררה ואם בא אחר ונטלה ממנו נקרא רשע וברגע שגמרו והחליטו לעשות בניהם עסקא, אסור להכנס ביניהם וכן פסק בפתחי חושן שכירות עמ' ד. .

ב) הפקעת מחיר שכירות - משכיר יכול לקבוע כל מחיר שמעריך בעבור הדירה אפילו שגבוה משמעותית מהממוצע בשוק, מפני שאין דין אונאה בקרקעות עיין בשו״ע חו״מ סי׳ רכז סע׳ לב כשם שאין לקרקעות אונאה כך שכירות קרקע אין לו אונאה ; אפילו שכר טרקלין גדול בדינר לשנה, או רפת קטנה בדינר בכל יום, אין לו אונאה. וכתב שם הסמ״ע המחבר אזיל לטעמו דפסק לעיל [סעיף כ״ט] אפילו שוה אלף בדינר אין בו אונאה, אבל לשיטת היש אומרים הנ״ל דוקא עד פלגא, וכ״כ הטור בהדיא עכ״ל. .

ג) חזר בו לאחר שסיכם - סיכם בעל פה וחזר בו, בין השוכר ובין המשכיר אינו יכול לתובעו אפילו שנגרם לו הפסד אבל אין רוח חכמים נוחה הימנו סיכום בעל פה ללא חתימה על חוזה אינו מחייב באופן מוחלט אבל אמרו חז״ל שכל החוזר בו נחשב למחוסר אמנה כמבואר בשו״ע חו״מ סי׳ רד סעיף ז הנושא ונותן בדברים בלבד, הרי זה ראוי לו לעמוד בדבורו אף על פי שלא לקח מהדמים כלום, ולא רשם ולא הניח משכון. וכל החוזר בו, בין לוקח בין מוכר, אף על פי שאינו חייב לקבל מי שפרע ה״ז ממחוסרי אמנה ואין רוח חכמים נוחה הימנו. .

ד) חתימה על החוזה - חתימה על חוזה מהווה הסכמה ברורה על כל הכתוב בשטר בין קרא את הכתוב ובין שאינו קרא ואין אחד מהצדדים יכול לחזור בו כתב בשו״ע חו״מ סי׳ מה סעיף ג הודאה בחתם ידו, והשטר בגופן של עובדי כוכבים, והדבר ברור שאינו יודע לקרות, ויש עדים שחתם עד שלא קראו, מ״מ מתחייב הוא בכל מה שכתוב בו.עכ״ל. ועיין שם באחרונים שכל החותם גומר בדעתו להתחייב על כל מה שכתוב בחוזה. ולכן חתימה על חוזה מחייבת אפילו כשלא קרא את החוזה כמבואר בעמק המשפט דיני חוזים סימן יט. .

ה) שכירות לזמן קצוב - כשיש תנאי בחוזה שהשכירות היא לתקופה מסויימת, אין אפשרות של השוכר או המשכיר לחזור בו מהשכירות עד סוף התקופה כן פסק בשו״ע חו״מ סי׳ שיב סעיף א המשכיר לחבירו בית או חצר או מרחץ או חנות לזמן קצוב, אינו יכול לחזור בו ולהוציאו תוך זמנו, אפילו נפל ביתו של משכיר עכ״ל. וכן פסקו באחרונים. אבל אם המשכיר מוחל לשוכר ומוותר לו על ההתחייבות, פשוט שיכול לצאת. .

ו) ויתור על סעיף בחוזה - במהלך השכירות כששני הצדדים מסכימים לוותר על סעיף בחוזה ראוי לכתוב שטר נוסף (נספח) שבו הם מצהירים שהם מוותרים על זכות זו ושאין שום טענה אחד כלפי השני וכן הסכימו באחרונים ואם היה ויתור והסכמה משני הצדדים הרי אין בכך כלום ומכל מקום ראוי לכתוב שטר מודעה על הויתור כדי למנוע תביעות עתידיות בגין הפרת חוזה. ויש לשני הצדדים לחתום על השטר ויתור ורצוי שיחתימו שני עדים לראיה נוספת. .

ז) השכרה לאדם אחר - כשכתוב בחוזה שאינו יכול להשכיר ביתו לאדם אחר אסור לו להשכירו, אבל אם המשכיר מתיר לו להשכיר לתקופה קצרה של סוף שבוע וכד׳ אין בכך איסור השוכר את הבית כפוף לתנאי בעל הבית ראה את עיקרי הדברים מובאים בשו״ע סימן שטז סעיף א וכן בפתחי חושן פרק ד סעיף ח .

ח) הסתיים החוזה והמשיך לדור - אם עדיין לא חידשו את החוזה והמשיך לדור חלים עליו החיובים המפורטים בחוזה, ללא כל שינוי. יש מקום לדון כאשר הסתיים החוזה והמשיך לדור האם חלים עליו כל חובותיו הקודמים

כגון תשלום שכירות כמפורט בחוזה הראשון או שישלם סכום אחר וכן האם יכול לצאת באמצע השנה או שמא עדיין מתחייב על החוזה הראשון שרק בסוף שנה יכול לצאת ובעמק המשפט האריך בדין זה עיין בשכירות בתים סימן כ. ונראה לומר שאע"פ שחלים עליו כל החיובים המוזכרים בחוזה מכל מקום יש לו אפשרות לעזוב מיד כיון שלא חתם על תקופה מסויימת אלא החוזה התחדש מאליו, ואמנם אפילו שיכול לצאת מיד, מכל מקום ראוי שיתן למשכיר התראה של שלושים יום לפני שמתכונן לעזוב כנלע"ד ובכל אופן ראוי שבמקום מחלוקת יפנו לבית דין רבני על מנת שיפשר בין הצדדים. .

ט) פירוט הנכס המושכר בחוזה - יש לפרט בחוזה מה השוכר מקבל עם הבית: גינה, חצר, חניה, או גג ולגבי כל יחידה ורכוש שמקבל השוכר לכתוב בפירוט את חובות האחזקה כגון טיפול בדשא, והשקיית הצמחים, והאם הן מוטלות עליו או על המשכיר והכל כמפורט בחוזה שאם לא כן יגרם מחלוקת ויצטרכו להגיע לדין תורה על מנת לברר את הפרטים של האחזקה והשימוש בחצר או בחניה. .

י) מום במקח - יש אפשרות לבטל השכירות מחמת מום שאינו מפורט בחוזה, בתנאי שזה אכן מום שגורם לביטול מקח פתחי חושן ד כגון צנרת מקולקלת חשמל לקוי ואפילו מזגן שאינו עובד טוב כל דבר שאינו מאפשר חיים תקינים בדירה. ולעומת זה יש קלקולים בדירה שאינם מבטלים מקח כשאין הם פוגעים ברמת החיים התקינה, ולכן יש לדון עם דיין מה ההגדרה של ביטול מקח באותה דירה. .

יא) נזקים בדירה - כל נזק שנעשה בדירה על ידי השוכר הוא אחראי עליו, אבל בלאי שנוצר כתוצאה משימוש סביר אינו צריך לשלם כתב בעמק המשפט חלק ה עמ' תמג, שהמנהג בארץ ישראל הוא באופן כזה כשלא סיכמו מפורשות אחרת בחוזה יש חיוב על המשכיר לתקן כל קלקול שנוצר משימוש סביר אבל אם שני הצדדים סיכמו אחרת בחוזה ואפילו בעל פה הכל כפי שסיכמו ראה שם מה שכתב באורך. .

יב) חובת המשכיר לתקן - תיקונים הנחוצים לדירה, אשר לצורך התקנתן צריך אדם מקצועי, המשכיר חייב לתקנן באופן מלא כגון: מנעול לדלת, חלונות, נזילות דוד שמש וכד' פסק בשו"ע חו"מ סי' שיד סעיף א המשכיר בית לחבירו, חייב להעמיד לו דלתות ולפתוח לו החלונות שנתקלקלו ולחזק את התקרה ולסמוך את הקורה שנשברה ולעשות נגר ומנעול. וכן אם נפחתה המעזיבה והתקרה בד' טפחים, חייב לתקנה; וכן כל כיוצא בזה מדברים שהם מעשה אומן והם עיקר גדול בישיבת הבתים והחצרות. ונחלקו הפוסקים האם באפשרותו של המשכיר לומר לו שאין הוא אחראי על הנזקים כיון שהוא נתן דירה טובה והשאר נגרם כתוצאה משהותו ומזלו של השוכר ועוד שיש לומר ששכירות הוי קנין ולכן הכל תחת אחריותו של השוכר בלבד אבל למעשה המנהג כיום שהמשכיר מתקן את התיקונים הנחוצים לחיים התקינים בדירה וכן פסקו אחרוני זמננו. .

יג) חפץ שנשאר בדירה - דיירים שעזבו והשאירו חפצים בדירה, יש חובה על המשכיר להודיע לשוכרים הקודמים ואסור לו לקחתם או לאבדם אלא אם יש סעיף מיוחד בחוזה שמפרט אפשרות כזו כיון שעדיין שייכים לשוכרים והמשכיר נחשב לשומר עליהם ורק אם קיבל רשות מהשוכרים יכול לעשות בהם כרצונו. .

יד) השכרה למחלל שבת - יש המקפידים לא להשכיר דירה למחללי שבת, בפרט בשכונה שדייריה שומרי שבת, ולכן דיירי השכונה יכולים

לדרוש מבעלי הדירה שלא ישכירו את הדירה למחללי שבת תשובות והנהגות חלק א סימן תתט, עיין מה שכתב בשו״ת יביע אומר חלק ט - אורח חיים סימן קח אות קצ. ובשו״ת בציי״א יג לט כתב דהיום מנהג החרדים לדבר ה׳ להקפיד לא להשכיר דירה למחלל שבת ובהשכרת דירה מכניסים תנאי בחוזה שלא יחללו בבית זה שבת ולפחות לא בפרהסיא וכן כתב לאסור בשו״ת אורל״צ ח״ב עמ׳ רעג כתב דאין להשכיר דירה או רכב למחלל שבת. .

טו) ציוד הקבוע בדירה שנגנב - בלוני גז וכן מנוע מזגן שנגנבו אין השוכר חייב לשלם עבור הגניבה אלא אם בחוזה כתוב שמתחייב בכך עיין בפתחי חושן שכירות עמ׳ קד הערה י ובמשפטי הלוי חלק ה סימן יח. .

טז) מזוזות - החיוב על השוכר לקבוע מזוזות ואסור לו לקחתם (תנאי אינו מועיל), אבל יכול להחליפם בפחות מהודרות פסק בשו״ע חו״מ סי׳ שיד סע׳ ב השוכר חייב לעשות מעקה ומזוזה ולתקן מקום המזוזה משלו. סמ״ע הביא את דברי הטור שכתב ומ״מ לא יטול המזוזה כשיצא מן הבית ע״ע ביו״ד סוף הלכות מזוזה בסימן רצ״א [סעיף ב׳], והטעם, שלא ישלטו מזיקין בבית וכאילו הזיקו בידיים דמי. .

יז) שכירות לשם חנות - כשרוצה לשנות את הייעוד של השכרת הדירה צריך רשות מהמשכיר אסור לשנות את מטרת השכירות אלא אם קיבל אישור מפורש של בעלי הדירה. .

יח) חוזה ומנהג המדינה - כל מחלוקת או אי הבנה שיש בין הצדדים הולכים לפי המבואר בחוזה השכירות. ואם יש פרט שאינו מוזכר, הולכים לפי מנהג המדינה החוזה קובע היות ושני הצדדים חתומים שהסכימו על התנאים וכאשר יש חילוקי דיעות בהבנת החוזה נוטים כמנהג המדינה בין השוכר והמשכיר היות ובכך יש גמירות דעת בין כולם. .

כל דבר צריך תפילה

על הדירה ועל החוזה על השכן ועל הקונה
על המשכיר ועל השוכר
כל דבר צריך בתפילה להזכיר
וככל שמקדימים תפילה
ומפרטים ומבקשים
חוסכים בעיות ומחלוקות
כי מראים לבורא עולם
שרק עליך אנו סומכים
ובלעדיך אנו אבודים

בית הכנסת

בית הכנסת הוא מקום תפילה והתעלות רוחנית וכבר כתבו רבים על הקדושת בית הכנסת כמה חמור האיסור של דיבור דיבורים אסורים, ועל החיוב להתנהג שם בקדושה גדולה בפרט בדינים שבין אדם לחבירו

זוהר פרשת תרומה דף קלא ע"ב. ומאן דמשתעי בבי כנישתא במילין דחול ווי ליה דאחזי פרודא ווי ליה דגרע מהימנותא, ווי ליה דלית ליה חולקא באלהא דישראל,

פירוש הדברים:

מי שמדבר בבית הכנסת במילים של חול אוי לו שאוחז בפירוד אוי לו שגורע מהשכינה אוי לו שאין לו חלק באלוקי ישראל וכל שכן מי שגורם למחלוקת ומריבות.

מסופר בגמרא (יבמות צו) על מחלוקת שהיתה בבית הכנסת של טבריה, עד שמרוב כעסם נקרע ספר תורה. היה שם רבי יוסי בן קיסמא, כשראה זאת אמר "לא אתפלא אני אם בית הכנסת זו יהפוך לבית עבודת כוכבים".. וכן היה.

צריך להיזהר מהמחלוקת ולכן עדיף שאחד מהצדדים החכם יותר יפסיק את המריבה, גם אם יצטרך להשפיל את כבודו על ידי אמירת "סליחה" ו"טעיתי" אפילו שוודאי לו שאינו טועה, כיון שלעיתים רק כך מסתיימת מחלוקת, כשאדם אומר "טעיתי" פוטר את כל המחלוקות ואין מי שיצא נגדו.

עצה נגד מפריעים בתפילה

מעשה באברך יקר שהיה לו מקום תפילה קבוע בצד השמאלי של בית המדרש בא אל המשגיח עם שאלה כזו: לפני כמה ימים הגיע בחור חדש להתפלל ליד המקום שלי, ולדאבוני הוא מתפלל בקול רם, בנוסח אחר, שמפריע לכל הסובבים מאוד. ואני מסתפק האם לעבור לצד הימני של הבית מדרש ולאבד את מעלת המקום קבוע, אמר לו המשגיח, אם תעבור

מקום כי ההוא מפריע לך, שם תמצא מישהו חדש, שגם יפריע לך, ואם תמשיך למקום שלישי, גם שם תמצא מי שיפריע לך, העצה עבורך היא, שבמקום לחשוב בשעת התפילה "כמה הוא מפריע לי" ועד "כמה הוא לא בסדר", תשקיע עוד יותר בתפילה שלך בכוונה בהתלהבות בשמחה, וע"י שתהיה שקוע בתפילתך ממילא כבר לא תשמע את השני.

מקומות קבועים...

לבית הכנסת מסויים נכנס אדם חילוני שלצורך התפילה שם כיפה על ראשו וביקש להניח תפילין ולהתפלל שחרית, ממראהו ניכר שאינו פוקד בתי כנסת באופן תדיר, וכיון שאינו מכיר את נוהלי המקום מיד כשנכנס לבית הכנסת, התיישב במקום הראשון שהיה פנוי לפניו, הלה עוד לא הספיק להוציא את הטלית מנרתיקה, כבר ניגש אליו אחד מהמתפללים והעיר לו שזה מקום קבוע ועדיף שישב במקום אחר, הוא בתמימות קם וישב במקום אחר הניח את הסידור על השולחן ופרס את טליתו על מנת להתעטף בה. וטרם הוא מתעטף, ניגש אליו אחד המתפללים ואמר לו שגם זה מקום קבוע ועדיף שישב במקום אחר.. והוא נעץ מבט כועס ושתק קם ושוב ישב במקום אחר וגם בפעם השלישית ניגש אליו אחד המתפללים ביקש ממנו סליחה שזהו מקומו הקבוע... הפעם הוא לא התאפק, הפגיעה היתה צורבת מדי, הוא קם בכעס וצעק בקול רם ואמר: "לא רוצים שאתפלל לא צריך, אני הולך" קילל וחירף ויצא פגוע עד עמקי נשמתו ומאז לא נראו עקבותיו בבית הכנסת.

דיני בית הכנסת

א) עשה לך רב - יש לקבוע רב בבית הכנסת שיפסוק את ההלכה, וכן את המנהגים של בית הכנסת מבלי שיתעוררו מחלוקות ועל זה אמרו חז"ל עשה לך רב והסתלק מהספק כשיש רב שנותן את הידע בהלכות ובענייני בית הכנסת הנוגעים להלכה למעשה. הוא קובע את סדר העדיפויות לשליחי ציבור, ולצערנו ישנה תופעה פסולה שגבאים בבתי כנסת הם המחליטים והם הקובעים וכאשר מעירים להם שיש כאן גם רב הם דוחים זאת בטענה שאין זה מתפקידו של הרב. וזוהי טעות חמורה היות ותמיד צריך לשמוע דעת תורה בכל עניין וענייין, מלבד במקרים שהרב נותן ביד הגבאים את ההחלטה. .

ב) גבאי בית הכנסת - בכל בית כנסת צריכים למנות וועד או גבאים שתפקידם לתחזק את בית הכנסת לקבוע סדר החזנים ושליחי ציבור ולטפל באחזקה השוטפת כגון: חשמל, מים, נקיון וכד' על מנת לשמור על הסדר והמשמעת וכן לנהל את כל עיניני בית הכנסת, ראוי שיהיה אדם אחד או צוות שאחראי על כך במסירות נפש. אפשר לקבוע זאת על ידי בחירות, או שבעל בית הכנסת ממנה אדם נאמן. .

ג) ידיעת ההלכות - גבאי בית הכנסת מוכרחים להיות מונחים בהלכות הבסיסיות הנוגעות לתפקידם כגון: מינוי שליחי ציבור עולים לתורה, חזנים, תוקע בשופר וכד' בפרט שהציבור סומך על החלטותיהם כתב בשו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ה סימן כ אסור למנות אלו שאינם שומרי תורה. וכשהם ידועים לאינם שומרי שבת, הרי מדינא הם כמומרים לכל התורה כולה. ואף אם נימא דידוע שהוא רק לתיאבון, הוא עכ"פ מומר לתיאבון לכל התורה, ויש לאסור למנותו ולכבדו בעניני ביהכ"נ. .

ד) תקנון בית הכנסת - ראוי שבכל בית כנסת יכתבו תקנון מפורט של המנהגים ושל חוקי בית הכנסת בצירוף חתימתו של רב בית הכנסת והגבאים. וצריכים לתלותו במקום גלוי לכל הציבור בתקנון צריך לפרט את סמכות הגבאים, מהי ההגדרה של מקום קבוע, מי הוא הוועד וכיצד הוא נבחר ושאר פעילות בית הכנסת. .

ה) סמכות הגבאים - דין הגבאים או הוועד כדין אפוטרופוס על כל עניני הציבור, ויש להם דין של רוב הציבור והחלטותיהם מחייבות את כל הציבור אפילו את המיעוט המתנגד בתשובת הרשב"א (ח"א סי' תרי"ז) ובמרדכי (ב"ב ח'). דשלשה מבהכ"נ כבית הכנסת, ובב"י (או"ח סי' קנ"ג) והובא גם בביאור הלכה שם (סע' ז' ד"ה והיינו), וכתב דר"ל בהכ"נ של יחידים, אם בררו שלשה מאנשיהם לפקח על עסקי צבור שלהם, הרי הם שקולים ככל אנשי בהכ"נ לענין מכירה, הובא בשו"ת מנחת יצחק חלק ו סימן טז ד"ה ומש"כ דצ"ב כתב בשו"ת שבט הלוי חלק ה סימן כ וגבאי ביהמ"ד בזמנינו הם ז' טובי העיר בשלהם כיון שהם השולטים בביהמ"ד, וכמו ביחיד בשלו. כן כתב בשו"ת שואלין ודורשין חלק ד סימן ד שיכולים להפקיע קדושה של חפצי קודש, לקבוע סדר מכירות התפילות והמצוות קביעת מקומות למתפללים, מינוי שליחי ציבור. מינוי רב בית הכנסת קביעת שיעורים וכד' כל שיש בו לטובת הכלל. .

ו) גבאי בהתנדבות - גבאים שאין להם טובות הנאה מבית הכנסת דינם כשומר חינם, ולכן אם נגנבו או אבדו כספים שלא בפשיעתם אינם חייבים לשלם מכיסם כשאין להם כל טובות הנאה כגון: עליה לתורה או הנחה בתשלומי ועד וכד' אז דינם כדין שומר חינם, ורק כשסוכם עם הגבאים אחרת והסכימו לקבל עליהם שמירה באחריות של שומר שכר חלים עליהם חיובי שומר שכר. .

ז) גבאי בתשלום - גבאי המקבל תשלום או טובות הנאה כגון: הלוואה מקופת בית הכנסת או עליות לתורה וכד' נחשב כשומר שכר עם כל ההשלכות ההלכתיות שבדבר כדין שומר על הפקדון כשיש לו אפשרות להשתמש במעות הרי הוא שומר שכר כמובא בשולחן ערוך חושן משפט הלכות פקדון סימן רצב עיין שכ"כ במשפטי התורה חלק ג סימן לז. ולכן אם אבדו או נגנבו כספים חייב לשלם מכיסו .

ח) דו"ח פעילות - על הגבאים להיות נקיים מחשד, וכן לא יגרמו לאחרים לחשוד בהם לכן חובה עליהם להכין רשימות מדוייקות של הכנסות והוצאות כתב ברמ"א יו"ד סי' רנז סע' ב ומ"מ כדי שיהיו נקיים מה' ומישראל, טוב להם ליתן חשבון (טור). וכל זה בגבאים הכשרים, אבל מי שאינו כשר, או שנתמנה באלימות ובחזקה, צריך ליתן חשבון. וה"ה בכל ממונים על הצבור. כתב בספר מנורת המאור פרק א וזה לשונו "ואף על פי שאין ראוי לתבוע מהגבאין חשבון, שנא' אך לא יחשב אתם את הכסף הנתון על ידם וגו', אפילו הכי צריכין הגבאין לתת מעות הצדקה בחשבון כדי שיהיו נקיים מה' ומישראל עכ"ל. אמנם אין הם מחוייבים להראותו לכל

דורש בפרט שיש עינינים שהצנעה יפה להם כגון שמות של תורמים קבועים וכד׳ אבל רצוי שיראו אותו מדי פעם לרב בית הכנסת או למבקר המוסכם על הציבור. .

ט) מס חבר - רשאים הגבאים לקבוע מס קבוע לכל מתפלל לצרכי הוצאות בית הכנסת, ולשלול זכויות לאותם מתפללים שאינם משלמים כדין שבעה טובי העיר שיכולים לעשות תקנות לצורך הכלל ולתת זכויות למשלמים כגון עליות לתורה או מקומות קבועים, אירוח בשבתות חתן וכד׳. עיין במשפטי התורה סימן לה. שהביא ראיה מהביאור הלכה או״ח סי׳ קנג סעיף ז׳ ד״ה והוא הדין, שהסמכות של גבאי ביהכנ״ס שנבחרו הינה כמו של ז׳ טובי העיר והם יכולים לקבוע תקנות והחלטות לטובת צרכי בהכנ״ס בהתאם לשיקול דעתם ויש להחלטותיהם תוקף המחייב את ציבור המתפללים כמו שמחייבת החלטת בית דין. .

י) שררה עוברת בירושה - אדם שברשותו בית הכנסת מעביר את כל הניהול ליורשיו ואין רשות לחברי הוועד או לעמותה להוציאה מהיורשים אלא במקרה שרואים שהתנהגות היורשים אינה תואמת את תפקידם ויתייעצו עם תלמיד חכם כיצד לעשות זאת באופן שלא תגרם מחלוקת ברמ״א יו״ד סי׳ רמ״ה, סעיף כ״ב: כל מי שהוחזק בעיר בתפקיד רב, בנו ואפילו׳ בן בנו לעולם קודמים לכל אדם אחר במידה והם ממלאים מקומו ביראה והם חכמים קצת. פסקו זה של הרמ״א ז״ל נתקבל ע״י רובם המכריע של גדולי האחרונים, ונהגו לפיו בישראל, ובכל תפוצות הגולה, ללא יוצא מן הכלל (עיין בין היתר גם בתשו׳ חתם סופר או״ח סי׳ י״ג). עכ״ל הפסקי דין רבניים חלק י פס״ד בעמוד 35. ואם רואים שהיורשים מתנהלים ברמאות, או שמשתמשים בכספים שלא על פי ההלכה, וכל שכן שאינם שומעים לדעת תורה, אפשר ומצוה להוציאם מההנהגה ולהעבירה למתאימים. .

יא) העברת שליח ציבור או גבאי ממשרתו - אין להעביר שליח ציבור או תוקע או גבאי ושאר תפקידי קודש אלא אם כן נמצא בהם פסול שיש בו ממש ולאחר שהתייעצו עם הרב של המקום צריכים להזהר שלא יצא עליו שם רע שמחמת עבירותיו העבירוהו וכן פסקו באחרונים מג״א ס נ״ג ס״ק ל״ב שו״ע הגר״ז סעי׳ ל״ה ובכף החיים שם ס״ק ק״א וסימן קה, אלא אם כן נמצא בו פסול .

יב) חפצים שבלו - מותר לגבאים למכור ולהוציא לחולין תשמישי קדושה שבלו, ובממון זה לרכוש תשמישי קדושה חדשים ואין כח ביד התורמים לעכב בעדם כן כתב בשו״ת שיבת ציון סוף סימן ז ובספר צדקה ומשפט פרק טו סעיף ו הלכה ברורה סימן קנג עמ׳ תיג .

יג) השאלת ספר תורה - גבאי בית הכנסת רשאי להשאיל ספר תורה או חומשים שנתרמו לבית הכנסת לבית כנסת אחר או לבית אבלים בתנאי שיש ביטוח על הספר תורה או הסכם מפורט על אחריות השואל על הנזקים אלא אם כן הספר תורה הושאל ואינו שייך לבית הכנסת הלכה ברורה עמ׳ תל שו״ע סימן קנג סעיף יא בית הכנסת מקבל אחריות על כל נזק שיש לספר תורה ולכן כשהוא מוסר את הספר תורה לאבלים או לבית הכנסת אחר יש כאן העברת אחריות ואם יגרם נזק לספר תורה הוא יצטרך לשאת על עצמו את הנזק לכן יפרט בשטר את כל החיובים שיש למשאילים של הספר תורה על מנת שיוכל לגבות תשלום עבור הספר תורה אם יארע נזק ח״ו. .

יד) ספר תורה לבית הכנסת - ראוי לכל תורם ספר תורה לכתוב על התיק או המעיל את שם הבעלים ואצל מי הוא מופקד ויחד עם זאת להחתים

את הגבאים או בעלי בית הכנסת על "שטר השאלה" שבו יהיה כתוב תנאי השמירה והחיוב בגין נזקים וכ"כ בספר סת"ם כהלכתן עמ' י"ז, ועוד הוסיף שם כשתורם את ספר התורה לבית הכנסת יש חשש שביטל מצוות כתיבת ספר תורה. בפרט כששטר ההשאלה עשוי לחסוך מחלוקות בעתיד לגבי האחריות על הספר תורה ואם נתן ספר תורה בסתם ולא פירש כתב בשו"ת חלקת יעקב אורח חיים סימן מד לא מעייל אינש נפשי' בספיקא, ובשעה שנתן הס"ת לבית הכנסת לא עייל נפשי' בספיקא להפסיד בזה המצוה שלו של כתיבת ס"ת, ואמדינן נפשי' כאילו פירש להדיא שאינו נותנה לחלוטין להציבור רק בכדי לקרוא, ובפרט שכבר העיד לנו המג"א והא"ר הנ"ל שעכשיו המנהג פשוט שנשארים ברשות בעליהן ועיין שכך פסק במשפטיך ליעקב חלק א סימן ג. .

טו) חפצים שאבדו - אין הגבאים אחראים על חפצים שניזוקו או שאבדו בשטח בית הכנסת, אלא אם כן הסכימו על כך וקיבלו עליהם שמירה משפט התורה סימן לז עמ' קפח. עיין בשו"ת שארית שמחה סימן נה שפסק שהגבאים אינם מחויבים לשלם עבור היזק גניבה של חפצים שכל מתפלל מביא חפצים על אחריותו האישית וכל עוד שלא קיבלו עליהם שמירה אין להם דין שומר. .

טז) כספי ביטוח - ספר תורה המופקד בבית הכנסת שנגנב או ניזוק כספי הביטוח עוברים לבעל הספר תורה כיון שבית הכנסת אחראי על הספר תורה, הם חייבים לשלם את המחיר של הספר תורה ולכן אפילו שהם עשו את הביטוח ושילמו מקופת בית הכנסת, הוא רשאי לעשות בכסף כרצונו אבל אם אין ביטוח הכל כפי שסיכמו בניהם ציץ אליעזר חלק י,ח סימן ס"ז. .

יז) קופת בית הכנסת - מותר לגבאים להשתמש בכספי בית הכנסת לכל דבר שיש בו צורך לבית הכנסת ולצורך המתפללים בו תרומות לבית הכנסת נתנו לצורך הוצאות בית הכנסת והמתפללים בו והיות והגבאים הם ממוני הקהל הרי דינם כדין שבעה טובי העיר כמובא בסימן קנג סעיף ה ובשו"ת עשה לך רב חלק ד סעיף מה. .

יח) חפץ שהושאל לבית הכנסת - טוב להתנות על כל דבר שתורמים לבית הכנסת שהוא מושאל כגון מנורה, סטנדר ספרי קודש, וספרי תורה שכל הניתן בשאלה שייך לבעלים ונחשב לו בכל עת שהוא עושה מצוה כגון משאיל ספרים לבית הכנסת אבל ברגע שהוא תרם החפץ שייך לבית הכנסת, עיין במשנ"ב ס"ק צה מחזיק ברכה סק"ו כף החיים סימן קנג. וע"ע בספר סת"ם כהלכתם עמ' יז. .

יט) לאסור חלקו - התורם תשמיש קדושה או ספרי קודש לבית הכנסת אינו יכול להתנות שרק אנשים מסוימים ישתמשו בו אלא יש זכות לכל מתפללי בית הכנסת להשתמש בו שו"ע או"ח סימן קנג סעיף טו ערוך השולחן סעיף מ משנ"ב ס"ק פז. .

כ) מקום קבוע - אדם שקנה מקום בבית הכנסת יכול לאסור על אחרים לשבת במקומו ואם ישבו במקומו אינו יכול לתבוע ממון על כך וכל שכן שלא קנה מקומו בכסף כל זכויותיו מוגבלות לדעת הגבאי פסק בשו"ע או"ח סי' קנג סע' טו אין אדם יכול לאסור חלקו מבהכ"נ ולא מהספרים ; ואם אסר, אינו כלום. והביאור הלכה שם כתב שכל זה דוקא בלא היה לו מקום קבוע אלא מצד שהביהכ"נ משותף לכולם אבל לפי המנהג שכל אחד קונה מקום קבוע בביהכ"נ ויש לו בו זכות להוריש ולמכור אפשר דלא שייך זה וכן בהלכה ברורה סימן קנג עמ' תלו. .

כא) יורשים מקום קבוע - אדם שרכש מקום ישיבה באופן מוחלט וקבוע יכול להוריש את מקומו לילדיו, אבל אם קנה רק זכות ישיבה אינו יכול להורישה באחרונים נחלקו האם אדם שקונה מקום ישיבה האם קנה זכות או שטח ישיבה בבית הכנסת ה"נתיבות" בחו"מ סימן קצ"ב אות ו' כתב שהקניין של מקום בבית הכנסת אינו בגוף הקרקע ממש אלא רק גוף הקרקע ובית הכנסת הוא של הציבור, ואין לכל אחד רק שעבוד ישיבה על המקום, לכך נקנה בישיבה. ואילו בשו"ת חתם סופר חלק א (אורח חיים) סימן כט כתב דבעלי המקומות בבהכ"נ אין רק הספסלים שלהם כי אם הקרקע קנויה להם לספסליהם ולצרכי בהכ"נ ויש ליה כל דיני קרקע בכל ענינים חוץ לענין דינא דבר מצרא איכא פלוגתא עי' חו"מ סי' קע"ה סנ"ג ובסמ"ע ס"ק צ"ט . .

כב) זכות שימוש פרטי בחפצי בית הכנסת - אין חזקה לחפצים הנמצאים בבית הכנסת כגון: סידורים, חומשים, טליתות, וסטנדרים, אלא אם כן הגבאים נתנו באופן אישי לאדם מסויים שישתמש בו חפצי בית הכנסת שייכים לכלל הציבור ולבית הכנסת וכל אחד מהמתפללים מקבל זכות שימוש בלבד ואינו זוכה בקנין של חפץ שנתרם לבית הכנסת. אבל יש בכוחם של הגבאים לתת חפץ לאחד מהמתפללים שיתפלל בו באופן קבוע. .

כג) טעות בעליה לתורה - גבאי שטעה והזמין אדם אחר שלא קנה את העליה, פטור הקונה לשלם את הנדר, ואילו העולה שהוזמן בטעות יכול לשלם כל סכום שהוא חפץ היות והנודר נדר על דעת לעלות לתורה והוא לא עלה בטל הנדר, והעולה השני לא נדר סכום כזה ולכן ישלם כרצונו, וגם הגבאי פטור היות ולא הזיק ממש. עיין במשפטי התורה חלק ג עמ' קצב. .

כד) נפתח מנין אחר - אין לשכנע מתפללים שיעזבו בית כנסת קבוע שמתפללים בו ויעברו להתפלל בבית כנסת אחר פסקי דין - ירושלים דיני ממונות ובירורי יוחסין ט פס"ד בעמוד רפא ועי' תשובות והנהגות ח"א סי' תתלד בשם שו"ת המבי"ט ח"ג סי' מח שהמפתה אנשים מביהכנ"ס שבו מתפללים שיעברו לביכנ"ס שהוא הקים ועי"ז גורם להפסד לביהכנ"ס שבו התפללו, הרי זה גזל מדרבנן, וכעין מפריחי יונים שמביא אצלו וה"ז השגת גבול, ואם הוכרח לעזוב מקום תפילתו עקב שינוי נוסחאות וכד' נכון שימשיך להחזיק בממון את ביהכנ"ס שהתפלל בו עד עתה, עי"ש. וכן בספר חיים פלאג"י זלה"ה סימן א' אות ח' עי"ש. .

כה) להשלים מניין - יש מצוה להשלים מנין ולזכות את הרבים בתפילה אבל כשיודע שהתפילה שם אינה כהלכה כגון: שמתפללים לפני הזמן, או מאוחר וכן כשיש דיבורים בזמן התפילה אינו חייב להשלים להם מנין היות והם אינם נוהגים כהלכה אין הוא מצווה לעשות כמותם שאין אנו אומרים לאדם חטא כדי שחברך לא יחטא וכאן שיבוא לידי זלזול בתפילה עדיף שיתפלל במנין אחר בפרט שהוא מנין הקבוע שלו. אבל כשמתפללים כהלכה מצוה להשלים להם מנין. .

כו) דיני קדימה באמירת קדיש - כדי להמנע ממחלוקת המזיקה לנשמת הנפטר עדיף שיגידו יחד את הקדיש ויקפיד שלפחות שני אנשים ישמעו אותו ויענו אמן על הקדיש שאומר כתב בשו"ת רב פעלים ח"ב אורח חיים סימן יד בשם הרב הגדול החסיד מהר"א מני נר"ו (ז"ל) וז"ל, אם שנים וג' אומרים קדיש והאחד קולו נמוך שאין הציבור שומעין קולו לא אכפת, וכמבואר בדברי פתח הדביר סי' קכ"ה סק"ב, וכן נוהגין בבית אל יכב"ץ, שהחזן אומר קדיש בכונה, ואם יש יאר צייט ורוצה בעל היאר צייט לומר קדיש יאמר בלחש, כדי שלא לערבב הכוונה של החזן עכ"ל נר"ו, ועוד כתב שם שאם יש קפידה בזה ילך זה בעל יאר צייט לומר קדיש בבית הכנסת אחרת. ע"ע בכף החיים בסימן נה אות לב. ע"ע בילקו"י הלכות כבוד הורים עמ' תר. .

כז) כבוד הזקן - יש מצוה לעמוד בפני אדם זקן כשמגיע לארבע אמותיו ויש מחמירים כבר שעומד בפתח הבית הכנסת שולחן ערוך יורה דעה סימן רמד סעיף א ובסעיף ו ויש אומרים כבר מגיל שישים ובברכי יוסף שם סק״ו כתב שעל פי רבינו האר״י צריך לעמוד בפני זקן כבר מגיל שישים וכן כתב הבן איש חי שנה שניה פרשת כי תצא סעיף יד. .

כח) מציאה בבית הכנסת - המוצא אבידה בבית הכנסת שאינה מונחת אלא בדרך נפילה ויש עליה סימנים צריך להכריז עליה ואם אין עליה סימנים שייכת למוצא כגון מעות מפוזרות עיין מה שכתבנו בהלכות השבת אבידה. וע״ע באליה רבה סימן קנא מצא דבר בחצר בית הכנסת זכה בו, ולא אמרינן דחצר להקדש אגודה ריש מעילה הובא במג״א סי׳ קנד ס״ק כג. .

כט) תרומות מגוי - אסור לקבל תרומות לבית הכנסת מגוי ובקושי התירו ממחלל שבת כן נפסק בשו״ע יו״ד סי׳ רנד סעיף א וע״ש בדרישה ס״ק א טעם הוא מפני חילול השם עיין בט״ז ובש״ך ס״ק א אבל בצינעה שאין חילול השם מותר לקחת צדקה מגוי. .

ל) תפילה ארוכה - המתפלל זמן רב עדיף שיעמוד במקום שהוא אינו מפריע לאחרים שמסיימים את תפילתם אחרת גורם למתפלל שמלפניו צער מפני שאסור לעבור לפני המתפלל וכן לפסוע לפניו ג׳ פסיעות ולכן יש למתפלל זמן רב לחפש מקום בתחילה שאינו מפריע לשום אדם. .

לא) כבוד הבריות - המתעטש בתפילתו יעשה זאת בלחש ולא בקול רם, וכן כשמקנח את אפו יניח את הטישו בכיסו ולא על השולחן על מנת לא לעורר בציבור גועל וסלידה כך מפורש בגמרא במסכת חגיגה דף ה ע״א כי את כל מעשה האלהים יבא במשפט על כל נעלם, עבד שרבו שוקל לו שגגות כזדונות תקנה יש לו? מאי על כל נעלם? אמר רב: זה ההורג כינה בפני חברו ונמאס בה. ושמואל אמר: זה הרק בפני חבירו ונמאס. .

לב) כשישבו במקומו - אם אורח התיישב במקומו הקבוע ישתדל למחול על כבודו.ולא יסתכן בהלבנת פנים.

לג) סילוק מתפלל - רשאים המתפללים לסלק מתפלל שמפריע לציבור וגורם למחלוקת ולדיבורים אסורים, ובתנאי שמתייעצים עם תלמיד חכם באיזה אופן לעשות זאת שו״ת זרע אמת ח״א סימן כה אורח נאמן אות עז מהר״ש ענגיל חלק ה סימן מא וכן הובא בהלכה ברורה עמ׳ תלח. .

לד) ניסה לתקן והזיק לבית הכנסת - יש חילוק בין אומן שעושה זאת בחינם שדינו פטור, לבין כשעובד בשכר שדינו חייב. ובנוסף יש להבדיל בין אדם שאינו מבין במלאכה וניסה לתקן וקלקל, שדינו כפושע וחייב. ולכן יתייעצו עם דיין כיצד לפסוק בכל מקרה לגופו אומן בשכר, הוא שומר שכר, ואם הוא עושה בחינם חייב על נזקי החפץ, כדין שומר חנם שחייב בפשיעה, אולם צריך לדון מה סוג התקלה שיצאה מתחת ידו אם זהו קלקול שיצא בפשיעת האומן, אין זה משנה אם עושה בשכר, או בחינם הוא ודאי חייב, השאלה היא לגבי פעולה שאינה פשיעה בעליל, אלא היא בין התרשלות לאונס, סתם הדיוט שנקרא לעשות פעולה שאינו מבין בה הוא פושע, ולכן חייב לשלם על נזקו, כדין פושע לעומת זאת לגבי אומן באותה

מלאכה תקלה כזו אינה פשיעה, אלא סוג של אונס ולכן אם עשה בחינם פטור ואם עשה בשכר חייב. .

כל המלבין פני חבירו ברבים אין לו חלק לעולם הבא

ולכן יש לגבאים להזהר ביותר שלא להלבין פני אדם שלא עומד בתקנות בית הכנסת

ובמקרה הצורך ניתן לדבר איתו באופן אישי מבלי לביישו.

כיבוד הורים

(מסכת קידושין דף ל עמוד ב) **אמרו חז"ל: השווה הכתוב כיבוד אב ואם לכבודו של הקדוש ברוך הוא! שהרי בכיבוד אב ואם נאמר: "כבד את אביך ואת אמך", ולגבי כבוד ה' נאמר: "כבד את ה' מהונך". וכן השווה הכתוב מורא אב ואם למוראו של הקדוש ברוך הוא! שהרי במורא אב ואם נאמר: "איש אמו ואביו תיראו", ולגבי מורא ה' נאמר: "את ה' אלהיך תירא".**

ובדין הוא שכך יהיה! שהרי שלושה שותפים יש באדם: הקב"ה, אביו ואמו. אביו ואמו נותנים בו אברים וגידים, בשר ודם, והקב"ה נותן בו נשמה. בזמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו, אומר הקב"ה: מעלה אני עליהם כאילו דרתי ביניהם וכבדוני! ובזמן שאדם מצער את אביו ואת אמו, אומר הקב"ה: יפה עשיתי שלא דרתי ביניהם, שאילו דרתי ביניהם - ציערוני!

ומכאן סגולה גדולה להצלחה ולברכה והיא "כיבוד הורים".המכבד את הוריו גורם לשכינה שתשכון בביתו וכשהשכינה שורה אז הברכה והמזל הטוב נמצאים בבית ויש הצלחה לכל דיירי הבית ואילו כשהשכינה חסרה... שום דבר אינו מצליח.

כתב בספר החינוך

כותב ספר החינוך (מצוה לג) במצות כיבוד הורים: "משורשי מצוה זו, שראוי לו לאדם שיכיר ויגמול חסד למי שעשה עמו טובה, מהיום הראשון להולדתו הוריו מטפלים בו ודואגים לכל מחסורו וכמה צער הצטערו בשבילו בימים ובלילות. ולכן לא יהיה נבל ומתנכר וכפוי טובה. שזו מידה רעה ומאוסה בתכלית לפני אלוקים ואנשים. ויתן אל ליבו, כי האב והאם הם סיבת היותו בעולם, ועל כן באמת ראוי לו לעשות להם כל כבוד ותועלת שיוכל. ויזכור תמיד כי לעולם לא יוכל להחזיר להם כפי שקיבל, הן בממון והן בטורח המעשה. וכשיתרגל להכיר טובה להוריו, כך יתרגל להכיר טובת האל ברוך הוא, שהוא יתברך סיבתו וסיבת כל אבותיו עד אדם הראשון, ושבורא עולם הוציאו לאור העולם, וסיפק צרכיו כל ימיו, והעמידו על מתכונתו ושלימות אבריו, ונתן בו נשמה ושכל, בריאות הגוף. ויעריך במחשבתו, כל כך הרבה טובה קיבל מבורא עולם, כמה וכמה ראוי להיזהר בעבודתו ברוך הוא".

הידעת ש...

הורים אינם חייבים להאכיל ולהלביש ולטפל בילדים בכל גיל, לשלם את שכר הלימוד ולממן את החתונה לפני ואחרי...

אין שום הלכה הקובעת להורה להכין ארוחת צהריים בהתאם להזמנת הילד.

אמנם המציאות מוכיחה שהורים מוציאים ממון רב על מנת לגדל את הילדים בנחת ובשלווה, ולתת להם את כל הנוחות האפשרית, בחורף ובקיץ, אבל כל זה לפנים משורת הדין ולא מתוך חובה אלא אך ורק מתוך רצונם הטוב.

ולכן יש חיוב על הילדים להכיר תודה, על מתנת החיים הזו, להרגיש רגשי הכרת הטוב על כל המאמצים והתשלומים שמשלמים על מנת שלילדים יהיה נוח.

בפרט כשהילדים מעל גיל שמונה עשרה, וחיים על חשבון ההורים מדי חודש בחודשו מבלי לשלם הוצאות מים חשמל וכד', ואפילו אם יבקשו מהם להשתתף הרי זהו חלק קטן ביותר מההוצאות היומיומיות. וכידוע שעל פי החוק יש אפשרות להוציא את הילד מהבית על מנת שיסתדר בכוחות עצמו. ועצם העובדה שהורים אינם עושים כך, היא אמורה לגרום לילדים לרצות לכבד ולהוקיר ולהחזיר טובה, להורים.

לכבד הורים בכל מצב.

כיבוד הורים זו מצוה שאינה תלויה בהתנהגות ההורים, אלא חובתנו כלפי בורא עולם וכלפי ההורים אפילו אם אנחנו חולקים עליהם, עלינו להיזהר בכך. אסור לנו לתקן, להאשים או לסתור את דבריהם. עלינו להימנע מלדבר אליהם בקשיחות. אם הם אומרים דבר שגוי, במקום לומר: "אבא, אתה טועה", עלינו להיות עדינים יותר ולומר: "אבא, נראה לי ש...". הכוונה והגישה שלנו הן שעושות את כל ההבדל.

יש הטועים לחשוב שהכרת הטוב זוכים רק הורים שלא עושים טעויות בכלל במשך כל חייהם אבל אם עשו טעויות אז אנחנו פטורים מלהעניק להם יחס של כבוד. נדגיש זאת שוב, הכבוד להורים ניתן בכל מקרה וזה לא משנה מה ההורים עשו ועושים בשביל הילדים.

על פי ההלכה אדם שלא ראה את אביו ואת אמו כל חייו ורק לאחר שבעים שנה פגש אותם חייב לנהוג בהם כבוד ומורא, בדיוק כמו אותם אלו שחיו עם הוריהם כל חייהם וקיבלו מהם שפע וכל טוב.

כיצד מאכיל את אביו פטומות, ויורש גהינם?

מעשה בבן שהיה מטפל באביו ומכין לו מדי יום ארוחות משובחות של תרנגולים מפוטמים באחד הימים שאל אותו אביו בני מהיכן האוכל היקר הזה? ענה לו בנו: זקן, זקן, אכול ושתוק, כמו שהכלבים אוכלים ושותקים. בן כזה אמנם מאכיל את אביו מאכלים טעימים אך יורש גיהנום.

כיצד מטחינו ברחיים, ויורש גן עדן?

מעשה באב אחד שהיתה מלאכתו בטחינת גרגירי חיטה ברחיים. באחד הימים גזר המלך שכל הטוחנים בממלכה יבואו לעבוד אצל המלך, ושלח

המלך חיילים על מנת שיחפשו בממלכה להביא טוחנים לעבודתו .הבן שחשש לחיי אביו פנה לאביו בהצעה: אבא, מכיון שאני צעיר לימים בריא וחזק, אני מציע שנתחלף אתה תשאר לטחון במקומי ואילו אני אלך לעבודת המלך. אם יגיע לידי בזיון, אתבזה אני ולא אתה. ובעזרת ה' אחזיק מעמד בטורח העבודה, הרי שיש כאן בן שמטיל על אביו עבודה של טחינת רחיים, ובכל זאת יורש גן עדן.

הרי שיש חשיבות עליונה ל"איך מכבדים" "איך עושים" בשבילהם האם הם מרגישים במחיצת הילדים מכובדים או מבוזים.

וכפי הדוגמאות שהביאו חז"ל, יש בן שמשרת את הוריו ונותן להם עד בלי די אבל יורש גיהנם ; ויש שאין לו מה לתת אבל יורש גן עדן.

הכל תלוי בכוונה אם הבן יודע שכוונתו להציל את אביו ומתנהג אליו בנימוס ובדרך ארץ הרי נחשב למכבד את הוריו אבל כשמתייחס בזלזול ובהשפלה, כשצועק ופוגע הרי אפילו שעושה את הדברים המשובחים ביותר להוריו בכל אופן לעבירה תחשב לו.

לצערנו הרב רק לאחר שההורים מזדקנים והילדים נעשים הורים בעצמם, ונכנסים לנסיונות של החיים שהם: קשיי גידול הילדים, מאבקי השרדות על הפרנסה ועל השלווה, חינוך ילדים, והדאגה לבריאותם, רק אז מבינים כמה ההורים השקיעו ועמלו על מנת לגדל ילדים. כמה קשיים ההורים עברו כדי לתת לילדיהם את הכח והרצון לחיות, רק אז אנו לומדים להעריך וכל עוד שהם חיים עדיין לא מאוחר כדי לכבד אותם כפי שצריך.

בסוף נזכרים

ולאחר שהם הולכים לעולמם, אז ורק אז אנו מבינים באמת את הכאב ואת החסך שהשאירו בעולמנו במצב הזה אנחנו נרצה תמיד לחשוב ולהרגיש שעשינו הכל בשבילם.

רק אחרי שהם הולכים, אנו נזכרים ומצטערים למה לא כיבדנו יותר, מדוע לא השתדלנו להקפיד לכבד, אבל כבר עבר הזמן, אולם עדיין אפשר לתקן לעשות מצוות וללמוד תורה לעילוי נשמתם, כך להעלותם מדרגה לדרגה, לקיים שיעור תורה קבוע לזכותם, לקנות ספרי קדושה, להקים גמ"ח על שמם.

לזכור תמיד ש...

הקב״ה מודיע שכל המכבד את הוריו מעלה עליו כאילו כבדני ואני דר בתוכם. בכיבוד שלנו אנחנו מלמדים את ילדינו וכל הסובב לנו, איך לכבד את ההורים ובבא היום הם יתנהגו אלינו בדיוק כמו שאנחנו התנהגנו אל הורינו.

דיני כיבוד הורים

א) הגדרות כיבוד הורים - יש חיוב כללי למלא אחר רצונם כהלכה ולכבד את ההורים ולירא מפניהם כלומר להחשיבם לשרים חשובים ביותר בכל גיל ובכל שלב בחייהם וכן פסק בשו״ע סימן ר״מ וכתב שם בבית יוסף מצות עשה שיכבד אדם אביו ואמו ויירא מפניהם וצריך ליזהר מאד בכבודם ובמוראם שהוקש כבודם לכבוד המקום וכו׳ עד מעלה אני עליהם כאילו דרתי ביניהם וכבדוני. ברייתא בפרק קמא דקידושין (ל׃). .

ב) על מי החיוב - האיש והאשה שווים בחיוב כיבוד הורים, מלבד ההבדל שאשה נשואה פטורה לטרוח ולעשות מלאכות עבור הוריה, כאשר מוטלים עליה חובות ביתה וילדיה שהרי היא מחוייבת לשמור על השלום בביתה ועם בעלה עיין בשו״ע יו״ד סימן רמ סעיף יז אחד האיש ואחד האשה שוין בכבוד ובמורא של אב ואם, אלא שהאשה אין בידה לעשות, שהיא משועבדת לבעלה, לפיכך היא פטורה בכבוד אב ואם בעודה נשואה. ואם נתגרשה או נתאלמנה, חייבת. .

ג) אופן הכיבוד - לדאוג לצרכי הגוף כגון לבוש ומזון, לערוך עבורם קניות, לנקות את הבית ולבשל, ולהביא להם תרופות בעת הצורך וכל פעולות אלו צריכים להיעשות בסבר פנים יפות שו״ע יו״ד סימן רמ סעיף ד איזהו כבוד, מאכילו ומשקהו, מלביש ומכסה, מכניס ומוציא. ויתננו לו בסבר פנים יפות, שאפילו מאכילו בכל יום פטומות והראה לו פנים זועפות, נענש עליו. וכתב החיי אדם חלק א כלל סז מכבדם בלבו שהם חשובים בעיניו ובלבו, דהיינו שידמה בעיניו שהם גדולים ונכבדי ארץ, אף שבעיני שאר בני אדם אינם חשובים כלל. וזה עיקר כיבוד, שאם לא כן, הרי כתיב [ישעיה כט, יג] ״בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו ריחק ממני״. .

ד) אופן היראה - יש להחשיב את הוריו כאילו היו שרים חשובים ולכן לא יזלזל בהם אפילו במחשבה לא ישב במקומו ולא יסתור את דבריהם ויקום לכבודם ולא יקרא להם בשמם הפרטי כתב בערוך השולחן יורה דעה הלכות כבוד אב ואם סימן רמ סעיף ט איזהו מורא לא יעמוד במקומו המיוחד לו לעמוד שם בסוד זקנים עם חביריו או מקום המיוחד לו להתפלל ולא ישב במקום המיוחד לו להסב בביתו או בחנותו ומובן ממילא דלעמוד בסוד זקנים במקום המיוחד לו לא שייך אלא באדם גדול המעלה ולא באיש פשוט אבל בישיבה בביתו אפילו איש פשוט דרך הבעה״ב להסב בראש השלחן ואסור להבן לישב שמה בין בפניו ובין שלא בפניו. וכתבו הפוסקים דמקום המיוחד לו לאביו לישיבה אין אסור לו רק לישב שם אבל לעמוד מותר ובמקום המיוחד לאביו לעמידה אסור לו גם לעמוד שם [ב״י וט״ז וש״ך סק״א] ופשוט הוא דגם באמו הדין כן אלא משום דאין דרך לאשה להיות לה מקום קבוע לכן לא דיברו בזה ולכן אם יש לאמו מקום קבוע אסור לו לישב שם וכן הבת אין לה לעמוד בבהכ״נ של נשים במקום המיוחד לאמה אא״כ נותנת לה רשות וכן הבן על מקום אביו בבה״כ כשנותן לו רשות רשאי לעמוד וכמדומני שעכשיו הבנים עומדים במקום אביהם בבהכ״נ כשהאב

אינו שם והטעם שכך נהגו והוי כאלו נתן לו רשות ואין פוצה פה ומצפצף על זה ואין האב מקפיד בכך. .

ה) במקום מחלוקת וצער - כשיש מחלוקת בין הורים לילדים וכן אב שמקניט את בניו עד כדי עלבון ומריבה מוטב שכל אחד ידור במקום אחר כתב בספר חסידים סימן שמג, כתיב (שם קל״ג א׳) הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד. אחים גם בגימטריא בנים, ר״ל שני אחים או אב ובניו כשהם בקטטות ובכעס וכן הרב לתלמידיו אף על פי שילמדו תורה ממנו כיון שמתקוטטים יחדיו מוטב שלא יהיו יחדיו מפני שמצערו, ואל תאמר דוקא מפני שהאב מצטער והרב מצטער אלא אפי׳ הבן מצטער ע״י האב מוטב שיפרדו כיון שאינן יכולים לסבול יחד. מדרש תלפיות אות א ענף אב ואם. ילקו״י כיבוד או״א פרק ז׳ ס״ב. .

ו) כיבוד הורים ולעבור עבירה - אסור לקיים מצוות כיבוד הורים כאשר יעבור איסור, אפילו מדרבנן ילקו״י הלכות כיבוד אב ואם עמ׳ שפח. .

ז) לעשות עבירה או להחזיק במחלוקת - הורה המצוה את בנו לעשות בשבילו עבירה כגון שיקנה לו עיתון חילוני או ללכת לחתונה מעורבת או לא לדבר עם פלוני או שלא ימחל לאלמוני צריך הבן לסרב היות שגם האב וגם הבן חייבים בכבודו של מקום ולכן אסור לו לעבור עבירה. וכתב בספר חיי אדם חלק א כלל סז סעיף יג אמר לו אביו לעבור על דברי תורה בין מצות עשה ובין לא תעשה אפילו מצוה מדרבנן, לא ישמע לו, דכתיב [ויקרא יט, ג] איש אמו ואביו תיראו וגו׳ אני ה׳, כולכם חייבין בכבודי. לפיכך אם היו מצוים לו שלא ידבר עם פלוני ושלא ימחול לו והבן היה רוצה להתפייס מיד, אין לו לחוש לצוואת אביו, שאסור לשנוא שום אדם אם לא שראהו שעובר עבירה. .

ח) מבקש ממנו מאכל או משקה - אם אחד ההורים מבקש מבנו דבר מאכל או משקה, אפילו הבן יודע שאביו או אמו לא יברכו ברכת הנהנין, מותר לו להגיש לפניהם את דבר המאכל שו״ת שבט הלוי חלק ד סימן יז כתב שיש מקום להקלu שו״ת ציץ אליעזר חלק כב סימן ג כתב יש מקום להקל לתת אוכל אפילו ביודע שלא יברך וטוב שיכוין שעושה זאת לשם מצוה. וכתב בשו״ת מנחת שלמה חלק א סימן לה ואם אפילו בצורה מכובדת יבקש ממנו ליטול ידים ולברך, יראה הדבר כפגיעה ועלבון בכבודו, וזה גם ירגיז אותו מאד, ויתכן שבגלל הדבר הזה יתרחק חו״ש ביותר מהתורה, וגם יבוא לידי כעס ושנאה על כל ההולכים בדרך התורה, דבכה״ג חושבני, שנכון באמת לכבד אותו באכילה ושתיה, ולא לחשוש כלל לאיסור של ״לפני עיור לא תתן מכשול״ עיין שו״ת תפילה למשה חלק ה סימן ה. ובשו״ת אבני ישפה חלק א סימן קיא. .

ט) להגיש לפניהם כיבוד - במקום שההורים אינם מברכים על השתיה והמאכל ואם לא יגישו לפניהם יגרם שנאת חינם אפשר להקל ולהגיש להם אמנם אסור להאכיל למי שלא נטל ידיו משום ״ולפני עיור לא תתן מכשול״ ואפילו הפת הוא שלו, לא יסייע לו לקרבו אליו וכתב בערוך השולחן אורח חיים הלכות נטילת ידים סימן קסג וכ״ש ליתן לו פת דאסור. אמנם כשיש ספק אם יטול ידיו מותר ליתן לו ויאמר לו לך ונטול ידיך ואם אינו ציית לו אין עליו חטא דמה יכול לעשות לו וע״ע בהליכות בת ישראל פרק יד סעיף יא כתב בשם הגרש״ז אויירבאך זצ״ל שבת שהוריה אינם שומרים תורה ומצוות וניסתה בדרכי נועם לשדלם לברך על מאכל או משקה שמגישה להם ולא עלה הדבר בידה רשאית להגיש להם כל שצריכים שעל ידי התנהגותה עמהם בנימוס המקובל אולי תתקרב דעתם ובמשך הזמן יבואו לקיים מצוות כמוה עכ״ל עיין בילקוט יוסף סימן פט עמ׳ קנג. .

י) לפני עיור לא תתן מכשול - יש איסור לסייע לאביו לעבור עבירה האסורה מהתורה או מדרבנן כגון קניית עיתון או סכין גילוח מאכלים אסורים וכד' יש איסור להכשיל כל אדם מישראל ולכן אסור ליתן ביד יהודי חפץ שבו יעשה עבירה או כל דבר שיש וודאות שיעשה איתו עבירה אבל דבר שיכול להשיגו על ידי אדם אחר ועוד שיש לתלות שאינו עשוי לדבר עבירה אפשר להקל. .

יא) קניית סיגריות - מעיקר הדין מותר לבן לקנות לאביו סיגריות, אבל אסור לתת סיגריות כאשר יודע בוודאות שאביו יעשן בשבת לא כל הפוסקים אסרו את העישון סיגריות ולכן אין בכך לפני עיור לא תיתן מכשול כמובא בילקו"י שם פ"ז סט"ז .אבל כשהאב מבקש לפני שבת סיגריות על מנת לעשנם בשבת בוודאי שיש בכך איסור של לפני עיור לא תיתן מכשול וצריך לעשות זאת בחכמה שלא יבואו לידי מחלוקת חמורה בשבת. .

יב) אירוע משפחתי מעורב - אין חיוב על בן ללכת לאירוע מעורב אפילו שהוריו מתעקשים שיבוא, בפרט אם יודע שיגיע לידי חטא כבר כתבו כל גדולי הדור בכל הדורות שיש לבטל את הריקודים המעורבים בכל האירועים, כי אין זו שמחה של מצוה כשמרקדים בחורים ובתולות יחדיו, ועוברים אביזרא דגילוי עריות, ולשמחה מה זו עושה. וכבר הרעישו גדולי ישראל על המנהג הרע בכמה מקומות שנהגו לרקד אנשים ונשים יחדיו. עיין בשו"ת יביע אומר חלק ז - יורה דעה סימן מא ולהכל ידוע שהחיוב של כיבוד הורים מוגבל לעשיית רצון ה' ולכן אין היתר להגיע ולפגום בעינים או בשאר עיניני קדושה ומכל מקום אם מחוייב מאוד ילך רק לחופה. .

יג) בן רודף שלום - אב הדורש מבנו שלא ידבר עם אדם אחר, והבן רודף שלום ורוצה להתפייס או למחול לאותו אדם, אינו מחוייב לשמוע בקול אביו כתב הרא"ש בתשו' [כלל ט"ו סי' ה'] האב שצוה לבנו שלא ידבר עם פלוני שלא ימחול לו על מה שעשה לו עד זמן פלוני והבן היה רוצה להתפייס עמו אלא שחושש לצוואת אביו אין לו לחוש לצוואתו שאסור לשנוא לשום אדם אם לא שיראהו עובר עבירה והאב שצוהו לשנא לאו כל כמיניה להעבירו על דברי תורה עכ"ל עיין בשולחן ערוך יורה דעה סימן רמ סעיף טז ומכל מקום ישתדל שלא להבליט את מעשיו מדאי, כדי שלא להכעיס את אביו. .

יד) תפילה בבית הכנסת - כשהבן רוצה להתפלל בבית הכנסת שמתפללין שם כהלכה ויותר בכוונה, ואילו אביו או אמו מבקשים שיתפלל בבית כנסת אחר, אין עליו חיוב לשמוע להם כן כתב בפתחי תשובה יורה דעה סימן רמ ס"ק כב בשם ספר חמודי דניאל היה רוצה להתפלל בבהכ"נ שמתפללין שם יותר בכוונה ואמו מוחה בזה, אין צריך לשמוע לה, וכן הובא בילקו"י הלכות כיבוד אב ואם פרק ט' סעיף סו. .

טו) מכירה או השכרה להורים - במקום שיש חשש מחלוקת או הפסד אין הבן מחוייב לעשות עסקים עם הוריו כגון : למכור מכונית או להשכיר את דירתו דוקא להוריו. אפילו שיש לו רק ספק שעסק זה יביאו לידי מחלוקת או הפסד דקיי"ל שכיבוד אב משל אב ולא משל בן ואין חיוב על הבן להפסיד ממון או להצטער צער הגוף או הנפש ולכן יש לו להמנע מכל דבר שיגרום להוריו ולו למחלוקת אבל אם יודע שיש להוריו הנאה מכך מרובה ישתדל לעשות את רצונם כשאין לו הפסד אבל במקרה שיודע שיכולה להגרם מחלוקת אינו חייב למכור להם. .

טז) עמידה לכבודם - חייב אדם לעמוד לכבוד הוריו כשרואה אותם מרחוק כמלוא עיניו. וצריך לעמוד מלוא קומתו ויכולים ההורים למחול על כך שלא יצטרך לעמוד בכל עת והיינו מרחק של כ- 128 ס״מ, לדעת החזון איש היינו כ- 160 ס״מ, ואם אפשר יחוש בזה לדברי החזון איש, בדבר שהוא מן התורה. .

יז) סתירת דברי הורים - אסור לבן לומר לאביו או לאמו ״לא נכון״ או ״אתה טועה״. ואם האב מבקש מבנו תדרוך או ייעוץ מותר לבן כן פסק בשו״ע יו״ד סי׳ רמ סע׳ א׳ לא סותר את דבריו ולא מכריע את דבריו בפניו, אפילו לומר נראין דברי אבא. בכלל דין מורא שהבן או הבת לא יסתרו את דברי ההורים, ולא יכריעו את דבריהם לומר נראין דברי אבא, שיש בזה זלזול לאביו מפני שמראה בכך שדעתו מכרעת יותר מדעת הוריו. אם אביו היה מספר ואומר כך וכך אירע לפלוני, או כך וכך היה המעשה, אסור לבן לומר ״ לא כך היה המעשה אלא כך וכך, ולא יאמר טעית וכך היה לך לומר. ודין איסור סתירת דברי אביו שייך גם באמו. ע״ע בילקו״י כיבוד או״א פ״ה סעיף לה מהדו׳ תשס״א כרך א׳ עמוד שסז. .

יח) מקלחת אב עם הבן - אסור לבן לרחוץ במקום שאביו רוחץ או טובל שם, ונכון והגון שאדם לא יתרחץ גם עם ילדיו הקטנים [מגיל תשע לערך, והכל לפי חריפות שכלו של הילד]. והדין כן גם בחמיו עיין בפסחים נא ע״א ובמפרשים שם וכן פסק הרמ״א בסימן רמ״ו ואפילו אם הבן כבר היה במרחץ, ואחר כך נכנס לשם אביו, צריך הבן לצאת משם מיד. עיין בילקוט יוסף חינוך קטן עמ׳ שז, שהביא דברי בספר כיבוד הורים פרק ד׳ בהערות סוף אות כד הביא בשם הגרי״ש אלישיב זצ״ל שאמר לו שהאיסור בילדים הוא מגיל עשר ומעלה אבל בפחות מגיל זה כל אחד לפום חורפיה. .

יט) רחיצת האב - על הבן לדאוג למישהו אחר שירחץ את אביו , אפילו אם הדבר כרוך בתשלום אבל אם אין בנמצא יכול להקל ויעשה זאת באופן הכי צנוע שיכול כיון שיש איסור על הבן לראות את ערוות אביו ולכן יש לו להמנע בכך בפרט שלאב זה גורם עגמת נפש גדולה שבנו רואה אותו במצב זה. וכתב בילקו״י הלכות כבוא״א בשם קובץ מבקשי התורה שבמקרה שהאב חולה וזקן ויש חשש החלקה באמבטיה ואין שום אפשרות שמישהו אחר ירחץ את אביו יש להקל בזה דאין כאן אביזרייהו דגילוי עריות ובפרט שהבן מלובש ומשתדל שלא להסתכל שם. .

כ) בלי נדר - בן המבטיח להוריו שיבוא לבקר, או שיגיש להם עזרה יזהר לומר בלי נדר, שיש אומרים שאסור לו לחזור בו כדין נדרי מצוה דחשיב כנדרי מצוה, שהרי אמר לקיים מצות עשה של כיבוד אב ואם. אולם אם אמר לו אביו אין אתה מחוייב לבוא אלי, הרי הוא כאילו אמר לו התקבלתי, ואין צריך להתיר את הנדר. ילקו״י כיבוד אב ואם פרק ה׳ סעיף נא מהדורת תשס״א כרך א׳ עמוד תכז. .

כא) בשם הפרטי - לא יקרא לאביו או לאמו בשמם. הפרטי אלא רק אבא, אמא. ובמקרה ששואלים אותו לשמם יאמר מו״ר אבי פלוני אלמוני כן פסק בשו״ע יו״ד סי׳ רמ סעיף ב ולא יקראנו בשמו, לא בחייו ולא במותו, אלא אומר: אבא מארי. וכתב שם בפתחי תשובה יורה דעה ס״ק ב ונראה לי דאם אחרים שואלים ממנו בן מי אתה מותר לומר להם בן ר׳ פלוני אני. וכתב בילקו״י שם פרק ה סעיף פו כיום שהנוהג פשוט שאין הבן קורא לאביו בשמו ויש בדבר זלזול במורא אביו ואמו וגם אין זה מדרכי החינוך שילדים ירגישו שההורים חברים שלהם אלא צריך תחושה של כבוד ויראה. .

כב) להטריח הורים - אסור לבן או לבת לבקש מההורים שיטרחו בעבורם אפילו בטורח מועט אלא יאמרו בלשון שאלה ויבקשו מחילה מראש על כך שמטריחם כתב בשו"ת תורה לשמה סימן רסח כל שהבן משוה שליח לאביו או לרבו הוי קצת זילותא לדידהו ודבר זה נקרא חציפות בלשון חכמים ואפילו שהוא עושהו שליח לדבר מצוה ויעלוזו חסידים סימן קנב כתב שאף ומקדים לבקש מחילה על זה אסור להשתמש באביו וחולין וגנאי גדול הוא לו אפילו שאביו מחל על כבודו. .

כג) אב שעובד אצל בנו - בן המעסיק את אביו צריך להזהר שלא לבוא לידי פגיעה או זלזול באביו ואם יודע שיכשל בכך עדיף שישים אדם אחר שיהיה ממונה על ההוראות לאביו כגון על ידי נתינת הוראות וכד' ואפילו אם אביו מוחל יש חשש של בזיון אביו בפרט כשעושה כן לפני שאר אנשים. ונראה שאם יודע שיכשל בכיבוד הורים, ישתדל ליתן לאביו עבודה אחרת שאינה תחת פיקודו כדי שלא יבואו לידי ריב ומחלוקת. .

כד) סנדק - מעיקר ההלכה אין איסור ליתן לאב לישב סנדק, אפילו שאינו מקפיד על המצוות אבל ראוי שלא יהיה כך, שהרי הסנדק משפיע על התינוק לקדושה וטהרה ויראת ה' ובמקום שיש מחלוקת יתייעץ עם תלמיד חכם כיצד לעשות זאת הובא ברמ"א בשו"ע יו"ד סי' רסד שיש לאדם לחזור ולהדר אחר מוהל ובעל ברית היותר טוב וצדיק ולכן יש להשתדל שהסנדק יהיה אדם ירא שמיים ולכן כשהאב מחלל שבת יש חשש שישפיע על התינוק לרעה, אבל יש לעשות זאת באופן שלא תהיה מחלוקת עיין בילקו"י כיבוד או"א פרק ח' ס"ד. .

כה) בית אבות - לכתחילה עדיף לעשות את כל המאמצים להשאיר את הוריו בביתו ולא לשלחם לטיפול בבית אבות בפרט כשיודע בוודאות שההורים רוצים להישאר בביתם כשידוע שההורים מעדיפים את הטיפול של ילדיהם מאשר של אנשים זרים יש איסור להמרות את רצונם ולכן לכתחילה אין לשלחם לבתי אבות ילקו"י כיבוד או"א פרק ב' סעיף כט מהדורת תשס"א כרך א' עמוד רכט. .

כו) טיפול רפואי בהורה - אסור לבן להכאיב להוריו ולכן כשיש צורך לעשות בדיקת דם לאביו יבקש מאדם אחר שיעשה זאת במקומו ורק כשאין אפשרות אחרת היתירו לבן לטפל באביו כתב בילקו"י כיבוד או"א פרק טז ס"ד במהדורת תשס"ה עמוד תרצד חולה הזקוק לקבל זריקה בכל יום, וקשה עליו לחפש מי שיזריק לו בכל יום, או מפני שזה כרוך בהוצאות ובטירדות, רשאי בנו להזריק לו את הזריקות, אחר שבדרך כלל אין מוציאים דם בעת הזריקה. הואיל והזריקה נעשית בתוך הבשר. אך יש לו לבן לבקש סליחת אביו מכאן ולהבא, שאם יגרום לו צער וכדומה, שימחול לו על כך. ואם נזדמן לשם אדם אחר, יש להעדיפו שהוא יזריק. וזריקות הנעשות בתוך הורידים דינן כהקזת דם, כדלעיל. .

כז) לשון הרע - אסור לבן לדבר לשון הרע על הוריו וכן לא לזלזל בהם אפילו שלא בפניהם, ואם שומע אחרים מדברים לשון הרע על הוריו צריך למחות בידם המדבר לשון הרע על אביו או על אמו, מלבד שעובר על כמה לאוין ועשין המפורטים בספר החפץ חיים עובר גם על מצות עשה דכיבוד אב ואם, ועובר על "ארור מקלה אביו ואמו". לקו"י הלכות כיבוד אב ואם פרק י' ס"ז . .

כח) שלום בית - כשאחד ההורים רוצה לעבור להתגורר בדירת הבן והכלה מתנגדת אין בעלה יכול להכריחה לכך, ובפרט אם יש חשש

למחלוקת ופירוק הבית אין חיוב על הבן להפסיד את כל משפחתו ושלום ביתו עבור כיבוד הורים וכן פסק בילקוט יוסף שם עמ' רנה. .

כט) שבועה שלא יכבד - הנשבע שלא יכבד את הוריו הרי זו שבועת שוא כדין הנשבע לבטל מצוה, ולכן אינו צריך התרת נדרים שהרי הוא כנשבע לבטל מצוה מהתורה וכתב בשו"ע יו"ד סימן רלט סעיף ד שבועה אינה חלה על דבר מצוה, ובילקו"י הלכות כיבוד או"א פ"ב ס"ל. .

ל) כיבוד אח גדול - חייב אדם לכבד את אחיו הגדול ממנו, ואין הכוונה ככבוד אביו ואמו ממש, אלא שלא יבזהו בדברים. ואין חיוב מורא מפני אחיו הגדול, ולכן מותר לקוראו בשמו, ולסתור דבריו, ולשבת במקומו הקבוע שו"ע יו"ד סימן רמ סעיף כב חייב אדם בכבוד אחיו הגדול, בין שהוא אחיו מאביו בין שהוא אחיו מאמו. ילקו"י כיבוד או"א פרק ז' ס"ו עמוד יז. .

לא) פטור מחיוב כיבוד הורים - אם האב כופר בבורא עולם, או בתחיית המתים, או בביאת הגואל שיבוא במהרה בימינו, וכיוצא בזה, או שהמיר דתו והלך לו לדת אחרת, רחמנא ליצלן, אין צריך הבן לכבדו כלל לא בחייו ולא במותו, ורק לא יבזהו ולא יקללהו. ופשוט שאינו מצטרף לזימון כלל, ואוסר את היין במגעו כיין נסך כן כתב בילקו"י שם. .

מעשה בר' יהושע בן אלם שהגידו לו בחלום

"שמח בלבך שאתה וננס הקצב מושבך ומושבו בגן עדן וחלקו כחלקך שווין כאחד".

כשנתעורר ר' יהושע משנתו רצה לדעת פשר החלום, הלך ר' יהושע בעצמו אצל ננס הקצב.

הקצב בראותו את ר' יהושע נפל על פניו ואמר לו, רבי מה היום מיומיים שעטרת ישראל בא לפני עבדו? אמר לו ר' יהושע דבר לי לדבר עמך, אמר לו דבר, אמר לו מה מעשיך ומה מלאכתך ?

אמר לו קצב אני ויש לי אב ואם זקנים חולים

ובכל יום ויום אני מעמידם מלבישם ומאכילם בידי. מיד עמד ר' יהושע ונשקו ואמר לו

בני אשריך ואשרי גורלך

מה טוב ומה נעים שזכיתי להיות חברך בגן עדן.

ביקור חולים

ילקוט שמעוני תהלים רמז תשמ אשרי משכיל אל דל. אמר רב יהודה אמר שמואל כל המבקר את החולה ניצול מדינה של גיהנם.

המבקר את החולה שכרו הוא שה׳ ישמרהו מיצר הרע, ויחייהו, ויצילהו מיסורים, ואושר בארץ, הוא יזכה שהכל יהיו מכבדים אותו, ואל תתנהו בנפש אויביו, שיזדמנו לו אנשים טובים סביבו שיסייעוהו להתרפות ולהבריא כנעמן שרפאוהו מצרעתו, ואל יזדמנו לו חברים רעים הגורמים נזק כפי שגרמו לרחבעם שיעצו לו לחלק את מלכותו, וכך פסקה ממנו המלוכה על ישראל.

ועוד אמר ר׳ יוחנן כל המבקר את החולה מעביר ממנו אחד מששים בחליו...אמר רבין אם אכן כך . אמרו לו, אם כן יעלו ששים אנשים לבקרו יבריא וירד עימהם לשוק?! אמר להם, ששים אנשים ובלבד שיהיו אוהבים אותו כנפשם, ואף על פי כן מרויחין לו. כלומר המבקרים את החולה גורמים לו רווח מהחולי ולאט לאט הוא מתרפא.

חז״ל מלמדים שיש בכך סגולה רפואית לחולה כשמבקרים אותו.

ר׳ עקיבא דרש כל מי שאינו מבקר חולים כאילו שופך דמים

במס׳ נדרים מ ע״א מעשה בתלמיד אחד מתלמידי ר׳ עקיבא שחלה, לא נכנסו חכמים לבקרו, ואילו ר׳ עקיבאמ השתדל לבקרו, וכשראה את חדרו של החולה מוזנח ומלוכלך, עם אויר מצחין, ורצפה מוכתמת, החליט לנקותו היטב, רבי עקיבא בכבודו ובעצמו עשה את מלאכת

הנקיון. ולא הטיל אותה על אחרים, וכשסיים החולה ראה את הבית, אורו פניו, נשם את האויר הנקי, והרגיש איך בריאותו משתפרת. אמר לו החולה לרבי עקיבא: רבי, החייתני!

יצא ר' עקיבא ודרש: כל מי שאין מבקר חולים - כאילו שופך דמים.

רב דימי אמר: כל המבקר את החולה - גורם לו שיחיה, וכל שאינו מבקר את החולה - גורם לו שימות.

שואלת הגמרא כיצד גורם לו למות כשאינו מבקרו ועונה, כל שאין מבקר את החולה - אין מבקש עליו רחמים...

כלומר עצם הביקור נועד לביקוש רחמים על בריאותו של החולה, ולכן כשאינו מתפלל עליו גורם לו שימות, כי מי יודע אולי התפילה שלו היתה מכריעה את הכף וה' היה מקשיב לתפילותיו ונותן לחולה עוד מנה גדולה של חיים...

הנחיות חשובות לפני שמבקרים חולה

איסור רכילות - לחולה ולקרובי משפחתו יש צורך בפרטיות ובצניעות, ולכן כל המנסה לגשש ולחקור על בעיותיו של החולה על מנת לספק סקרנות או "להיות בעיניינים" צריך לדעת שהוא עובר על איסור רכילות.

אסור לחפש מידע על מנת לפרסם לשכנים ולהיות נושא שיחה בפי כל.וידוע שכל חולה מעוניין לשמור על פרטיותו ומבקש ממשפחתו שלא להעביר מידע על מצבו הבריאותי, ולכן אסור לשום אדם לתת פרטים על מצבו אלא הכל חייבים לכבד את רצונו.

שאלות מיותרות - הבריא המתעקש לשאול שאלות חטטניות "ומציקות" כגון: מהן התרופות שאתה מקבל? מהו החולי ובאיזה מיקום? רוצה לדעת הכל לפרטי פרטים... גורם צער גדול ועוגמת נפש לחולה ולבני ביתו ואם עושה כך ונגרם צער לחולה ולמשפחתו הרי הוא עבר על איסור של אונאת דברים וחייב לבקש את סליחתו, כדי שלא יבוא לו מקרה דומה ח"ו ואז יבין לבדו את כל התשובות...

ביקורת על החולה - יש כאלה שאוהבים להעביר ביקורת על החולה, נותנים לו מוסר, ודרכי אורחות חיים, מלמדים אותו פרקים שלמים

באמונה ובהתנהגות, ובנוסף מדגישים לפניו, שהוא צריך להאמין שהכל לטובתו ואם הוא מצטער זה סימן שהוא לא מאמין והוא צריך לעשות תשובה על זה... נותנים לו להרגיש שהוא אשם במצבו

החסד הגדול ביותר שאפשר לעשות למענו הוא לא לתת לו מוסר, אלא לשמוע אותו, להשתתף בכאביו, לברך אותו ברפואה שלימה ובכל יום להתפלל עליו.

לא להעיר - במצבי חולשה הערות אינן בונות אלא הורסות, ולכן אפילו הערה מאדם אוהב שכל כולה הערה תמימה ולשם שמיים גורמת נזק בלתי הפיך בנפשו של החולה המתייסר ולכן יש להמנע מהערות כגון: למה אתה לא בא להתפלל? איפה אתה בשיעור? אתה לא בא לעבוד? מחפש חופשה? אלו הערות שמזכירות לחולה את יסוריו ואת העובדה שאין שותפים לכאביו ואף אחד לא מבין את מצבו.

יש לזכור - שאף אחד לא היה עומד בניסיון כמו החולה ולכן אי אפשר להבין את נפשו ובוודאי שלא להעביר עליו ביקורת

עצות - אחת הטעויות הגדולות ביותר שעושים עם החולה היא, שכל אורח חבר מכר שכן מציע לו פתרונות, ומתחיל לשכנע אותו שהוא חייב לבצע את הפתרון שהוא העלה לפניו. והרבה פעמים הפתרונות אינן מתאימים לחולה, ורק יכולים לגרום לו נזק גופני ונפשי. לכן רק לקרוביו הקרובים ביותר יש את הרשות להציע ואילו כל הצעה צריכה להיות לאחר חשיבה והתייעצות עם קרובי המשפחה על מנת שלא לגרום עוגמת נפש לחולה.

רבנים - חז"ל לימדו אותנו שכל מי שיש לו חולה בתוך ביתו ילך לתלמיד חכם שיבקש ברכה ויתפלל בעדו ובנוסף יפזר ממונו לצדקה שתציל ממות. ואכן, מצוה לבקש ברכות ושיתפללו, אבל צריך לדעת שיש אנשים שאינם יראי שמים המחפשים כיצד להרויח ממון מצרות של אחרים, לכן לפני שהולכים לרב יש לברר עליו היכן למד, מי הם רבותיו, כמה שעות הוא לומד ביום תורה, ומה דעת גדולי הדור עליו ורק לאחר שיש תשובות ברורות על כל השאלות אפשר לנסות וגם כן לדעת שהרב נושא תפילה ובורא עולם מחליט.

ואם אין תשובות ברורות שמספקות את הדעת, עדיף שלא ללכת, היות והיום רבו המתחפשים הגורמים נזק לאנשים רבים

עזרה ותמיכה נפשית - חולה ומשפחתו צריכים עזרה. וכשאלו עוזרים קשה להתמודד והנטל נופל על בני הבית שלפעמים לא עומדים בעומס והמצב הנפשי מחמיר. לכן יש חשיבות גדולה להציע עזרה, לתמוך, גם בעזרה בעבודות הבית וגם תמיכה כספית, בפרט כשאחד מבני הזוג אינו עובד. אבל יחד עם זאת אין להיכנס לחייו הפרטיים של החולה יתר על

המידה אלא להציע לטפל בילדים שתמיד יש בכך צורך ואם נותנים כסף יתן בלב שלם. בנוסף אפשר להציע מדי פעם ארוחות חמות וכל מה שאפשר לעזור ולתת סיוע מבלי לשאול שאלות מיותרות, הגורמות להרגשת חוסר פרטיות אצל החולה ומשפחתו.

לא לחכות עד שיצעק... - החכמה היא לתת לחולה את כל התמיכה והעזרה מיד כשהוא צריך, להבין את חולשתו לפני שהוא יבקש, לא לחכות לרגע שהוא יצעק "הצילו", לא להגיע למצב שהוא ירגיש שהגיעו מים עד נפש, אלא להרגיש את צערו ואת צרכיו טרם בקשתו.

עידוד - יש לעודד את החולה במילים של תקוה ואמונה בבורא עולם ולא במילים שגורמות לו לעצבות ולדכאון, ולכן יש לבחון את המילים היטב ואין לתת מוסר לחולה, אלא כל דבר יעשה בהתייעצות עם קרוביו מפני שצריך להכיר את האדם היטב כדי לדעת מה לומר ואיך לומר ועדיף שלא לומר מאשר לומר לו דברים שאחר כך יגרמו צער רב לחולה, שלפעמים ממשפטי מוסר שאינם מבוקרים מאשימים את החולה במחלתו.

לא נראה טוב... - יש זמנים שהחולה מרגיש יותר טוב וקצת יותר שמח, ואילו כשמזכירים לחולה את חומרת החולי מיד הוא נעצב על ליבו. לכן אסור לומר לחולה "אתה לא נראה טוב" אלא תמיד לתת לו תחושה שהוא נראה רענן ובריא וכך יהיו לו כוחות חזקים להתמודד,וכמובן שיש לדבר עם החולה באופן רגיל ולא להזכיר לו את חוליו מבלי לשאול שאלות. ויתר על כך יש להקפיד שלא לספר לחולה על אנשים אחרים שחלו במחלות אלו ונפטרו, לא לגרום לו פחד וצער, מפני הבאות אלא להרגיע לתת לו תחושה שה' יתן לו רפואה שלימה ויש לו תקוה

בגלל העוונות... - חז"ל מבארים שאין יסורין בלי עוון, וכבר עמלו ראשונים ואחרונים לפרש איזה עוונות יש לצדיקים שסובלים? והמציאות היא שאנו רואים בעולמנו, צדיק ורע לו ורשע וטוב לו. ואפילו שיש לרשע עוונות רבים בכל אופן הוא חי במציאות של טוב ללא יסורין ואילו הצדיק שאנו רואים שאין לו עוונות, ואפילו אם יש לו הם קלים ביותר בהשוואה לפשעי הרשע, ובכל זאת יש לצדיק יסורים... אנו צריכים להבין שאין בנושא זה כללים ברורים, והקב"ה בוחר את מי לייסר ואת מי לא, ורק בורא עולם יודע מדוע הוא נותן יסורים לאדם, אולם מוטל על החולה ומשפחתו להתחזק במצוות, ואם יודעים על עוון שבידם, עליהם לחזור בתשובה ממנו, ולקבל עליהם להפסיק מהעבירות שאוחזים בהם. או שאחד הקרובים למשפחה יאמר זאת בעדינות רבה מבלי לפגוע ומבלי לגרום לנזק נפשי.

ובכל מקרה אסור לו לאדם אחר לבוא לחולה להגיד לחולה "מגיע לך" "תלמד לקח" "אתה אשם" "הכל בגלל העוונות שלך" שזוהי אונאת דברים של ממש.

לכבד את החולה... - נפשו של החולה רכה מאוד והמצערו עובר על איסורים רבים. לכן יש להתייחס אליו בכל הכבוד הראוי לו ואפילו יותר מכך על מנת שלא ירגיש נחות ובזוי. ובוודאי שאסור ללעוג על אדם שאינו מרגיש טוב, ולומר לו שהוא מתחזה, או עושה כן בשביל המנוחה וכדי וכל שכן שלא לחקות את תנועותיו. אלא יש להאמין לאדם שאומר כואב לו או שהוא חולה וחס ושלום לחשוב על אדם שהוא עושה את עצמו.

האמת לאמיתה... - האמת היא שחז"ל מרבים לדבר במעלת היסורים של החולה ומדגישים שיסורים ממרקים עוונות שנעשו בעולם הזה, ואילו בעולם הבא הוא יהיה פטור מהעונש על חטאיו ואמנם חז"ל גם אומרים לא הן ולא שכרן ואין אנו רוצים ביסורים, אבל כך דרכו בורא עולם בהנהגת הבריה שהיסורים נועדו לטובתו של האדם אע"פ שאינו רוצה בהם ורק בעולם הבא אדם ידע את מעלתם.

הובא באור לציון זכרון הדסה עמ' ק"מ. **ואמרו חז"ל ברכות נד חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה שהרי אם יש לו עוונות בגלגול זה בגלגולים אחרים כדאי לו לסבול יסורין בעוה"ז כדי לכפר עליהם מאשר יענש עליהם בעוה"ב ח"ו**

כמו שכותב הגאון רבינו זלמן זצ"ל בספר התניא אגרת התשובה פי"ב בשם הרמב"ן בהקדמתו לספר איוב שאפילו יסורים של איוב שבעים שנה אין להם ערך כלל ליסורי הנפש שעה אחת בגיהנם עכ"ל.

לא לפתוח פה... - לפעמים אין זו מחלה אמיתית אלא רק חולשה, או חולי קל, אבל על ידי שכולם מדברים ומפרסמים שהוא חולה, יכול להיות שעל ידי זה הוא יהיה באמת חולה, כדאיתא בברכות (יט.) "לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן". וכן מובא בחז"ל שרבא יום הראשון למחלתו ביקש מקרוביו שלא יספרו לאף אחד על מחלתו כדי שהמצב לא יחמיר אבל לאחר זמן אמר להם לספר כדי שכל שונאיו ישמחו וכתוב בנפול אויבך אל תשמח וכך ה' ישמע ששמחים בצרתו וירחם עליו וטעם נוסף כדי שיתפללו ולכן לכתחילה לא אומרים על פלוני "הוא חולה" אלא יאמר שלא מרגיש בטוב וכן לא מפרסמים את החולי האמיתי כדי שלא יצטרך שיעשה בשבילו נס גלוי

שיתפללו עלי... - אבל אחר שכבר התגלתה הבעיה הרפואית מותר לו לספר לאחרים על מנת שיתפללו עליו ויבקשו רחמי שמיים בעבורו

עין הרע... - ויחד עם זאת כשרואים שהשתפר מצבו לא לספר זאת לכולם, כדי שלא יפסיקו להתפלל עליו, אלא להודות לבורא עולם ולהמשיך להתפלל עד שיעבור זעם כליל, וה' ישלח רפואה שלימה לכולנו אמן

מידה כנגד מידה - ביקור חולים אין לו שעור, לפי שכל פעם שמבקר את החולה מתפלל על החולה ושמא בפעם הזאת תתקבל תפלתו.

דיני כיבוד הורים

א) להודיע מראש - ביקור חולים צריך להיות מתואם עם המשפחה וגם באופן כזה שלא יכביד על החולה או על המשפחה כגון לזמן קצר ושעות נוחות ולא בשעות מאוחרות המפריעות לחולים אחרים או לבני המשפחה יש זמני ביקור לפי נוחותו של החולה כמו שכתב בשו"ע יו"ד סי' שלה סעיף ד אין מבקרין החולה בג' שעות ראשונות של יום, מפני שכל חולה מיקל עליו חליו בבקר, ולא יחוש לבקש עליו רחמים. ולא בג' שעות אחרונות של יום, שאז מכביד עליו חוליו ויתייאש מלבקש עליו רחמים לכן יש לברר עם החולה לפני כן מתי נוח לו שיבואו לבקרו כדי לא לגרום לחוסר נעימות. .

ב) ביקורים בשבת - לכתחילה אין לבקר חולים בשבת ורק אם אין אפשרות לבקר בימי השבוע אפשר להקל וכשבאים לבקרו: יש לומר לו "שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא" מסכת שבת דף יב עמוד א אמר רבי חנינא: בקושי התירו לנחם אבלים ולבקר חולים בשבת. ועוד שם תנו רבנן: הנכנס לבקר את החולה אומר: שבת היא מלזעוק, ורפואה קרובה לבוא, עמוד ב וביציאתו אומר: שבת היא מלזעוק, ורפואה קרובה לבא, ורחמיו מרובין, ושבתו בשלום. ופסק בשו"ע או"ח סימן רפז סעיף א יכולים לנחם אבלים בשבת, וכן יכולים לבקר את החולה. ולא יאמר לו כדרך שאומר לו בחול, אלא אומר לו: שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבא ורחמיו מרובים ושבתו בשלום וכתב שם במשנה ברורה ס"ק א אמרינן בגמרא בקושי התירו לנחם אבלים ולבקר חולים בשבת וע"כ לא יפה עושין אותן שכל ימי השבוע אין הולכין רק בשבת. .

ג) שיחת טלפון או מכתב - לא יוצאים ידי חובת ביקור חולים על ידי שיחת טלפון או שליחת מכתב, אבל אם אינו יכול להגיע לבקרו ישתמש בטלפון או במכתב שרואים שאכן זה עושה שמחה לחולה המבקר את החולה נותן לו כוחות להתמודד עם החולי בפרט שמעודד את רוחו ומאוורר את מקומו, לכן יש חשיבות לביקור ממש ולא על ידי מכתב וכן פסק בשו"ת יחווה דעת חלק ג סימן פג שאם יכול ללכת לבקר החולה בעצמו, אינו יוצא ידי חובת המצוה בשלימותה על ידי הטלפון או על ידי מכתב. .

ד) חולה שאינו רוצה ביקור - רצונו של החולה זהו כבודו צריך לכבד ולכן חולה שאינו רוצה שיבקרו אותו אסור לבקרו כתב הרמב"ם (פרק יד מהי' אבל): מצות עשה של דבריהם לבקר חולים, ולנחם אבלים, ואלו הן גמילות חסד שבגופו שאין להם שיעור. ואף על פי שכל מצוות אלו מדבריהם, הרי הם בכלל ואהבת לרעך כמוך, שכל דברים שאתה רוצה שיעשו לך, עשה אותם אתה לאחרים. ע"כ הרי שלדברי הרמב"ם שיסוד המצוה היא קיום ואהבת לרעך כמוך ולכן אם רצונו של אדם זהו כבודו ואם הביקור יגרום לחולה סבל ועוגמת נפש אסור ללכת לבקרו שעצם מצות ביקור חולים היא כדי להיטיב עם החולה ולא לגרום לו יותר צער. .

ה) ביקור שונא - חולה שיש לו שונא יש אומרים שאין לשונאו ללכת לבקרו, אלא ישלח שליח שיברר האם נוח לו בכך שהוא יבוא ורק אם

החולה מסכים רשאי לבקרו הרמ״א יו״ד סימן שלה סעיף ב ועי״ש באחרונים וכתב שם הערוך השולחן אות ו שיש אפשרות לשלוחו שליח שיודיע לחולה שרצונו לבקרו או לנחמו, והוא נותן לו רשות, מותר, ואדרבא מצד זה נעשה שלום ביניהם. ולכן יש שכתבו שעכשיו נוהגים שהולך השונא לבקר החולה, מפני שמביא לידי שלום. .

ו) חולה קטן - גם בילד קטן חולה שייכת מצוה של ביקור חולים בפרט כשהוא מבין ושמח מכל המבקרים סביבו רמב״ם הלכות אבל פרק יד הלכה ד בקור חולים מצוה על הכל, אפילו גדול מבקר את הקטן, כתב רבי יעקב סופר שליט״א בספרו זרע חיים (סימן יד), שמצות ביקור חולים נוהגת גם בקטן. וכן כתב בשו״ת אבני ישפה (חלק א סימן רל). ע״ש. וכן בילקוט יוסף הלכות חינוך קטן עמ׳ שכח. .

ז) כניסת כהן לבית חולים - כהנים אסורים להיכנס לבית חולים אפילו לא לבקר קרוב משפחה חולה. אבל לנשים כוהנות אין איסור להיכנס שו״ע סימן שע״א סעיף א פסק שאסור לכהנים לטמאות במקום שיש מתים ולהכנס לאוהל המת ובזמננו יש טומאת מת בבתי חולים ויש איסור לכהן להיטמא עיין בתשובות והנהגות חלק א סימן תתעח, וכשיש צורך גדול אפשר להתייעץ עם רב בית החולים כיצד לבקר, ומהם המסלולים שמבודדים מטומאה.הניתנים לביקור לכהנים. .

ח) איש המבקר אשה ולהיפך - לכתחילה אין זו דרכה של צניעות שאשה תבקר איש ואיש יבקר אישה, ויש אומרים שאין לאשה מצוות בקור חולים אצל איש, ולכן ראוי להמנע מכך, אבל בקרובי משפחה אפשר להקל כתב הערוך השולחן יו״ד סימן שלה מבקר איש לאשה ואשה לאיש, ובלבד שלא יתייחדו הם לבדם. עכ״ל. בשו״ת ציץ אליעזר חלק ה, רמת רחל פרק ט״ז הביא דברים אלו וחלק עליהם וכתב להיפך שהאשה תמנע לבקר אחרים אלא רק בקרובותיה לאותן דהותר להתייחד עמהן וכן האיש לאשה על זה הדרך. .

ט) בשעת הצורך - יש אפשרות לאיש לבקר אשה חולה, וכן לאשה לבקר איש חולה, ובתנאי שלא יתיחדו לבדם אלא יהיו איתם עוד אנשים כ״כ בערוך השולחן שם ועיין בזקן אהרן (וואלקין) ח״ב סי׳ ע״ו שנשאל בשאלה זאת אם מצוות בקור חולים היא גם מאיש לאשה, והשיב בפשיטות דאינו יודע מה מקום ספק יש בזה ובודאי דאיכא מצוה וגם חיוב לבקר גם איש לאשה ולא רק לבקר בכדי לידע מה החולה צריך אלא אפילו לשמשו להקימו ולהשכיבו נמי רשאי. .

י) איש חולה - מותר לאחות או למסייעת לטפל באיש חולה שאינו יכול לטפל בעצמו כגון להקימו ולהשכיבו ולסומכו ואפילו שנוגעת בו כתב בשו״ע יו״ד סי׳ שלה סעיף י בחולי מעים אין האיש משמש את האשה, אבל האשה משמשת את האיש. וכתב הבית יוסף שם שמקור הדברים באבל בתי פרק י״ב וכתבוהו הפוסקים. והטעם ברור דכשהאשה חולה חיישינן שהאיש יבא עליה על כרחה אבל כשהאיש חולה לא חיישינן שיבא על אשה הבריאה בעל כרחה דכיון שהיא בריאה והוא חולה יכולה היא שתנצל מידו וכן כתב בקיצור שולחן ערוך סימן קצב סעיף ט בחולי מעים אין האיש משמש את האשה, פן יתגבר יצרו כיון שהוא בריא, אבל האשה משמשת את האיש כיון שהוא חולה. .

יא) איש המטפל באשה - יש שכתבו שמותר לטפל באשה חולה שאין מי שיטפל בה בתנאי שתקפיד להשאר לפניו בצניעות ובבגדים אבל כשצריכה טיפול יותר אישי יתן לאשה אחרת שתטפל בה עיין בערוך השולחן יורה דעה סימן שלה סי״א ובמקורות שהביא שם. הרמ״א יו״ד סימן שלה סעיף ב ועי״ש באחרונים וכתב שם הערוך השולחן אות ו שיש אפשרות לשלוח שליח שיודיע לחולה

שרצונו לבקרו או לנחמו, והוא נותן לו רשות, מותר, ואדרבא מצד זה נעשה שלום ביניהם. ולכן יש שכתבו שעכשיו נוהגים שהולך השונא לבקר החולה, מפני שמביא לידי שלום. .

יב) תפילה על החולה - כל מי שמבקר את החולה צריך להתפלל עליו לרפואתו שכל שלא מתפלל עליו לא יצא ידי חובה של מצוות ביקור חולים בנדרים מ' ע"א לא יבקר אדם את החולה בשלש שעות ראשונות של יום ולא בשלש אחרונות כדי שלא יסיח דעתו מלהתפלל עבור החולה עי"ש הרי מבואר בגמרא שעיקר תכלית ביקור חולים הוא התפלה לרפואתו של החולה וכן הבית יוסף יורה דעה סימן שלה וכתב הרמב"ן בתורת האדם (עמ' יז) שמעינן מהכא ביקור חולים כדי שיכבדו וירבצו לפניו ויעשו לו צרכים הצריכים לחליו וימצא נחת רוח עם חביריו ועוד כדי שיכוין דעתו לרחמים ויבקש עליו הלכך המבקר את החולה ולא ביקש עליו רחמים לא קיים מצוה זו. .

יג) הזכרת שמו של החולה - כשמתפלל על החולה והוא לפניו לא יזכיר את שמו של החולה בתפילה אלא יאמר "רפאהו רפואה שלימה". ויכון במחשבתו על החולה. אבל שהחולה אינו לפניו מותר להזכיר את שמו בתפילתו בברכות ל"ד ע"א המתפלל על החולה אינו צריך להזכיר את שמו, שנאמר, אל נא רפא נא לה, ולא הזכיר משה רבינו בתפלתו את שמה של מרים. ואילו בזוהר הקדוש פרשת וישלח (דף קס"ט ע"א) איתא: הצילני נא מיד אחי מיד עשו, מכאן שהמתפלל צריך לפרש דבריו כראוי, ולכן אמר מיד אחי, ושמא תאמר קרובים אחרים נקראים גם כן אחים, כמו שנאמר כי אנשים אחים אנחנו, לכך פירש, מיד עשו, כדי לפרש דבריו בתפלתו כראוי. וצריך לומר כמו שכתב המגן אברהם (סימן קי"ט סק"א) בשם מהרי"ל, שדוקא בפניו אין צריך להזכיר שמו, אבל שלא בפניו צריך להזכיר שמו. והטעם מבואר בספר עיון יעקב (ברכות ל"ד ע"א), שאולי השם גרם החולי, שהרי מפני כך משנים שם החולה, וכן כתבו המקובלים, שבהזכרת שמו של החולה יכולים לפעמים לעורר עליו מדת הדין. ונמצא שבתפלה שבפני החולה שאין צריך להזכיר את שמו, התפלה יותר רצויה ומקובלת. כן הובא ביחוה דעת חלק ג סימן פג. .

יד) נוסח התפילה - כשמתפלל על החולה יש לכלול אותו בתוך שאר חולי ישראל, ויאמר לו "המקום ירחם עליך בתוך חולי ישראל". ובשבת אומר "שבת היא מלזעוק, ורפואה קרובה לבוא" כך כתב בשו"ע יו"ד סי' שלה סעיף ו. וכתב שם בערוך השולחן כתב שסבפני החולה יכול להתפלל בכל לשון שהרי השכינה שם וכביכול מבקש מלפני השכינה ובהתפלה יכלול אותו בתוך שארי חולי ישראל שיאמר המקום ירחם עליך בתוך שארי חולי ישראל דתפלה בעד רבים יותר חשובה כי לא בזה את תפלתם ובשבת אומר שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבא ורחמיו מרובין ושבתו בשלום עכ"ל. .

טו) הוספות בתפילת העמידה - אפשר להוסיף את שמו של החולה בתוך תפילת רפאנו ולכלול עמו את כל חולי עם ישראל וכתב במשנה ברורה סימן קטז ס"ק ג ויכול להתפלל על חולים ברפאנו ויאמר רפא נא פב"פ רפואה שלמה בתוך שאר חולי ישראל וה"מ שלא בפניו אבל בפניו א"צ להזכיר שמו.כנ"ל. .

טז) תפילה ברבים - יש לבקש רשות מהחולה על מנת לפרסם את שמו ברבים שיתפללו עליו יש חולים שאינם רוצים שיפרסמו את שמותם כדי שעניין החולי לא יתפרסם ידוע ומפורסם בשם מרן הקהלות יעקב זצ"ל שהיה מורה לבאים לבקש רחמים עבור חולה שלא יפרסמו החולי שאחר שנתפרסם קשה יותר לזכות ישועה שהרי נראה לעיני כל שנעשה עימו שלא כדרך הטבע ופעמים שאין ביד

האדם די זכויות עבור כך ולכן יש עניין לא לפרסם את החולי. אבל לאחר שהדבר התפרסם ברבים יש עניין גדול שרבים יתפללו עליו מפני שה' לא מואס בתפילת רבים. .

יז) להתפלל לרפואה שלימה - אדם הרואה מודעה שמבקשים שיתפללו לרפואת פלוני יש עליו חיוב להתפלל לרפואתו ואם אינו עושה כן הרי הוא מונע טוב מבעליו יש חיוב על כל אחד להתפלל על כל ישראל ועל כל אדם יהודי מכח המצוה של ואהבת לרעך כמוך וכן לא תעמוד על דם רעיך ולכן כשיהודי בצרה ומבקש תפילה אין להתעלם מבקשתו. וכתב בשו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ד סימן נא וזה לשונו וגם הא עיקר מצוות בקור חולים הוא כדי שיתפלל כשרואהו שהשי"ת ישלח לו רפואה, כדמשמע בשבת דף י"ב ע"א וע"ב (ת"ר הנכנס לבקר את החולה אומר שבת היא מלזעוק וכו'), ומפורש בנדרים דף מ' ע"א, כי אתא ר' דימי אמר כל המבקר את החולה גורם לו שיחיה, ופי' בגמ' שהוא בזה שמבקש עליו רחמים שיחיה. ואמר רב שישא בריה דרב אידי לא ליסעוד אינש קצירא לא בתלת שעי קדמייתא ולא בתלת שעי בתרייתא דיומא כי היכי דלא ליסח דעתיה מן רחמי, תלת שעי קדמייתא רווחא דעתיה (וכסבור המבקר שנתרפא ואין צריך לבקש רחמים עליו - ר"ן) בתרייתא תקיף חולשיה (וכסבור שהוא באפס תקוה ומתיאש מן הרחמים - ר"ן). ובקור חולים הוא ג"כ מצוה וחיוב על כל אחד מישראל, אפילו לאנשים פשוטים שמצד סברותינו לא היה שייך שיקבל השי"ת תפילתו. הרי מוכרחין לומר שתפילת וברכת כל איש ואיש, אפילו דפשוטים וגם אלו שלא נזהרו כל כך מחטאים, נמי מועיל תפילתם. והני מילי אפילו דיחידים, דהא ליכא חיוב דיבואו דוקא עשרה בנ"א יחד לבקר את החולה, ויותר מסתבר דאסור ברוב הפעמים ליכנס לבית החולה הרבה אינשי ביחד - בלא ידיעה מהרופא שלחולה זה הוא טוב. אלא ודאי דהוא משום דתפילת כל אחד ואחד, אפילו סתם אינשי ואפילו אלו שחטאו הרבה ואין חוששין כל כך לחטא, נמי אפשר שתתקבל תפילתו וברכתו ע"כ. .

כשנכנס אל החולה יכוון לקיים מצות עשה של והלכת בדרכיו ויאמר:

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו
ליחד שם י"ה בשם ו"ה בשם כל ישראל הריני מקיים
מצות עשה והלכת בדרכיו וכשם שאני גומל חסד
בעולם הזה כן בחסדך תעשה עמי בעולם הבא ותנצל
נפשי ונשמתי מן החיצוניים ובשבעת ענני חסד
תסובבני ובצל כנפיך תסתירני ותצילני מדינה של
גיהנם ותשמרני ותחייני ותאשרני בארץ ואל חתנני
בנפש אויבי כמו שהבטחת על ידי דוד משיחך אשרי
משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו ה' ה' ישמרהו ויחייהו
ואשר בארץ ואל תתנהו בנפש אויביו ותהא חשובה
לפניך מצוה זו כאילו קיימתיה בכל פרטיה ודקדוקיה
וכל התרי"ג מצות התלוים בה אמן סלה לא תאונה
אליך רעה ונגע לא יקרב באהלך כי מלאכיו יצוה לך
לשמרך בכל דרכיך רפאני ה' ונרפא הושיעני ונושעה כי
תהלתנו אתה ה' יסעדנו על ערש דוי כל משכבו הפכת

בחליו המקום ירחם עליך בתוך כל חולי ישראל (בשבת
אומר רק זה שבת הוא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא ורחמיו
מרובין ושבתו בשלום)

וכשהולך מהחולה יאמר

קודשא בריך הוא יחוס לקיבלך ועליך יתמלא רחמין
רבונו של עולם עשה למען רחמיך וחסדיך ולמען שמך
הגדול ואל תבוש החולה הזה מסברו וכל עמך ישראל
יהיו בכלל הברכה והתחינה אמן

(מתוך ספר השל״ה הקדוש והובא בסידור בית יעקב לרבי יעקב
עמדין הלכות ביקור חולים)

ניחום אבלים

ע״פ דברי הרב דסלר בספרו מכתב מאליהו (חלק ד עמוד 342), והו״ד בדברי סופרים (עמוד שיב). **עובדה היא שהנחמה שמנחמים את האבלים, אינה מרגיעה אותם, ואינה מסירה את הכאב מליבם, והטעם לכך שיש לאבלים קושי רגשי לשכוח את הנפטר, ואפילו אם יסבירו לאבל על פי השכל שאל לו להיות עצוב על קרובו, וכך היא דרכו של עולם עדיין הוא לא ירגע מהכאב. ומה שבכל זאת בני אדם מתנחמים, הוא רק מפח מתנה מיוחדת מהקדוש ברוך הוא שנותן לאבלים את הכוחות להתנחם, להפיג את הכאב מליבם, ולחזור למהלך החיים. וצריכים אנו לדעת שהניחום שאנו עושים, הוא סוג של בקשה, סגולה, שעל ידה מברך הקדוש ברוך הוא את האבל שישכח את מתו, ולכן ״מאחלים״ לאבלים ״המקום ינחם אתכם״, או ״תנוחמו מהשמיים״, לרמוז להם שאנו יודעים שאי אפשר להתנחם על ידי בני אדם אלא כל הנחמה היא מתנת שמים .**

ולכן המנחמים אינם צריכים לתת תירוצים ופתרונות או להציע לפניהם תיאוריות דמיוניות של ״מה היה קורא אילולא״ או ״היו יכולים להציל״

וכו' אלו דברים בטלים שאינם יכולים לשנות מציאות קיימת ולכן רק מוסיפים כאב וצער.

כתב החפץ חיים בספר אהבת חסד (חלק ג פרק ה), שבעוונות הרבים, הרבה מקילין במצוה זו, ובפרט אצל עניים, מצוי הוא שאין איש פותח דלתו לנחמו. ואין איש משתתף בצערו, ואילו אצל העשירים, באים כולם, לחלוק כבוד למשפחה, ודווקא זה שאין לו צריך יותר מזה שרבים באים לנחמו. בפרט, שאבלותו וצערו של העני, גדולה יותר מהעשיר, ואין לו רֵעים ואוהבים בעולם הזה, אבל יש לו יתרון והוא שה' יתברך קרוב אליו יותר מאחרים, ועל כן גדול שכרו של המנחם אותם ומדבר על לבם.

המנחמים את האבלים צריכים לזכור שמטרת הניחום להראות השתתפות בצער ובכאב אע"פ שכאבם הוא גדול ואין מי שיכול להקל עליהם, אבל העובדה שמכבדים ומשתתפים בצערם מהווה ניחום, ונותנת כוחות לאבלים להמשיך את מהלך החיים.

כל אחד שמשפיע מהווה תוספת של ניחום ועידוד לכן כל אחד יחשוב שהוא עושה חסד בלעדי עם האבלים, וככל שרבים באים כך האבלים מתעודדים.

הנחיות למנחמים

את זמן הניחום אפשר לנצל לדברי תורה לעילוי נשמת הנפטר ויחד עם זאת לדבר על מעלותיו של הנפטר, מצוות ומעשים טובים שעשה, ולהזכיר לכולם כמה הוא יהיה חסר, וכך האבלים מרגישים שיש שותפים איתם להרגשת החיסרון הגדול.

קלות ראש - אסור ובשום פנים ואופן אין לנהוג קלות ראש אצל אבלים ולכן לא טוב עושים אלו שיושבים על המאכלים והמשקאות ודבקים בשיח חברים ודברי הוללות. וזהו הזמן לחשבון נפש אצל כל אחד לדעת מהו סופו ולא זמן בילוי...

ברכות לעילוי נשמת - הכיבוד והמשקה שמוגש בבית האבלים נועד להוסיף זכויות לנפטר על ידי דברי תורה וברכות לכן יש להקפיד לברך על כל דבר ודבר, ולא לגזול מהנפטר את זכויותיו שמגיעות לו על פי הדין.

צניעות - על הנשים המגיעות לנחם מוטלת החובה להגיע בצניעות וכן האבלות צריכות להתנהג בצניעות, בפרט שיש משפחה ששומרת תורה ומצוות וחוסר צניעות מפריע מאוד לכולם.

זמן ניחום - יש לבוא לנחם בשעות המקובלות ולא בשעות שהאבלים צריכים זמן לעצמם לאכילה, למנוחה, ולשינת הלילה, הניחום נועד לעזור לאבלים ולא להכביד עליהם.

סיבת הפטירה - יש להמנע כליל מלשאול שאלות מיותרות על דרך פטירתו של הנפטר, מה גרם ואיך, ומדוע לא הצליחו להצילו... וכל שכן שאין לחפש אשמים, שכבר בראש השנה נחתם גזר דינו של כל אדם ואדם.

כבוד לרבנים - מצוי בבתי אבלים שיש תלמידי חכמים שאומרים דברי תורה ומצוי גם שיש הממהרים לדרכם ומרגישים מעוכבים בדברי תורה, וצריכים אלו להזהר שלא לזרז את הדרשן ולא לבקש ממנו שיפסיק, שזוהי פגיעה בכבוד התורה.

מידה כנגד מידה

כתובות עב ע"א **תניא: היה ר' מאיר אומר, מאי דכתיב: טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה באשר הוא סוף כל האדם והחי יתן אל לבו, מאי והחי יתן אל לבו? דברים של מיתה, דספד - יספדוניה, דקבר - יקברוניה, דידל - ידלוניה, דלואי - ילווניה, דטען - יטענוניה.**

פירוש: ר' מאיר היה אומר שאדם יתן אלו דברים של מיתה שאם הוא יספיד אחרים יספידו אותו וכמו שהוא קובר אחרים יקברו אותו וכמו שהוא בכה על אחרים כך יבכו עליו וכן כמו שהוא הלך ללוויה של אחרים כך ילכו ללוויה שלו.

מכאן למדים שהעולם הזה מנוהל מידה כנגד מידה ולכן אדם שהולך לנחם אבלים, ועושה נחת לנפטר על ידי תפילות וברכות, כך יעשו לו לאחר שנותיו, אבל אדם שהולך לנחם ומחסיר מהנפטר זכויות, של ברכות ודברי תורה, כך יעשו עמו.

דיני ניחום אבלים

א) ניחום אבלים - מצות ניחום אבלים יש אומרים שהיא מהתורה ויש אומרים שהיא מדרבנן כתבו תלמידי רבינו יונה במסכת ברכות (דף יא מדפי הרי"ף), דתנחומי אבלים מדאורייתא, דבכלל גמילות חסד הוי, וגמילות חסד מן התורה, כדאמרינן "והודעת להם את הדרך", זו גמילות חסדים. אולם הרמב"ם (פי"ד מה' אבלות ה"א) כתב, שהיא מצות עשה של דבריהם. וכתב בספר ראשית חכמה (פרק גידול בנים), כי ההולך לגמול חסדים, כגון ניחום אבלים והלוית המת וכדומה, יוליך בניו עמו, כי מחנכם לגמול חסד יש חשיבות גדולה ביותר למצוות ניחום האבלים .

ב) מהו עיקר הניחום - עיקר הניחום שיגיע לאבל ויעודד את רוחו על ידי אמירת דברי ניחום כגון: "תנוחמו מהשמיים" או "המקום ינחם אתכם" ויש חשיבות גדולה לכך שיתפלל שם הניחום הוא הן על ידי שרואהו והן על ידי שאומר לו דברי ניחום כמנהגו ובשלטי גיבורים (מו"ק דף יח מדפי הרי"ף). הביא דברי הרמב"ן, שעיקר הניחום למת הוא שיתפללו בבית האבל, אך גם הניחום שמנחמים את האבל מועיל למת. וכן כתב הפתחי תשובה יורה דעה סימן שצג (ס"ק ב), שמצוה להתפלל בבית האבל. .

ג) "מת מצוה" - כפי שיש מצוה לקבור מת שאין לו קוברים כך יש מצוה לנחם אבלים שאין להם מנחמים. זה קורה לרוב במשפחות פשוטות, שאין הרבה באים לנחם אותם, ונשארים בודדים באבלם, ודווקא הם צריכים ניחום יותר מהכל וכתב בספר אהבת חסד (חלק ג פרק ה), שבעוונות הרבים הרבה מקילין במצוה זו, ובפרט אצל עניים. .

ד) ניחום אבלים קודם לביקור חולים - מצות ניחום אבלים קודמת לביקור חולים, שניחום אבלים הוא חסד עם החיים ועם המתים וביקור חולים הוא חסד רק עם החיים פסק בשו"ע יו"ד סי' שלה סעיף י ניחום אבלים, קודם לביקור חולים וכתב בארחות חיים: בני הזהר לנחם אבלים ולדבר על לבם, כי לא היו ראויים חבריו של איוב להיענש אלא על שאמרו דברי קינטורין ולא דיברו ניחומין. וכן בחכמת אדם שער השמחה כלל קנא דניחום אבלים הוא גמילות חסדים לחיים ולמתים וזה דוקא כשאי אפשר לקיים שניהם אבל כשאפשר לקיים שניהם ביקור חולים קודם כדי שיבקש רחמים עליו שיחיה או לכבד ולרבץ לפניו דהוי כאילו מחייהו. .

ה) ניחום בשבת - לכתחילה לא מנחמים בשבת, אך מי שאין באפשרותו לבוא לנחם בימי החול, יכול לנחם בשבת באופן שיאמר שם דברי עידוד ודברי תורה ויש עדיפות שיבוא לתפילות בבית האבל כנפסק בשו"ע או"ח סי' רפז סעיף א יכולים לנחם אבלים בשבת וכתב שם במשנה ברורה ס"ק א אמרינן בגמרא בקושי התירו לנחם אבלים ולבקר חולים בשבת וע"כ לא יפה עושין אותן שכל ימי השבוע אין הולכין רק בשבת ילקו"י שם עמו' תלא. ומש"כ שיבוא לתפילות כך עושה נחת רוח לנפטר בפרט כשעוזר להשלים מניין תפילות בשבת. .

ו) תפילות בבית האבל - מצוה גדולה להתפלל בבית האבל בפרט כשאין שם מנין, וכך נעשה נחת רוח גדולה מאוד לנפטר ויוצא ידי חובת ניחום אבלים עם החיים והמתים כתב הרמ"א בהגה בסימן שפד סעיף ג , שמצוה להתפלל בבוקר ובערב במקום שמת שם אפילו אין שם אבל, כי יש בזה נחת רוח לנשמה ועיין עוד לעיל שהרמב"ן כתב שעיקר הניחום הוא התפילה אצל האבל. .

ז) "אין מה לעשות" - אסור לומר לאבל תתנחם בכך שאין לך מה לעשות ואי אפשר לשנות, אלא דברי הניחום צריכים להיות שלמים עם גזרת ה' ולא לתת לאבל הרגשה של כפירה ברצון ה' כן ברמ"א בשו"ע בסימן שעו סע' ה ועי' ט"ז סק"א וכתב שם בערוך השולחן דהמנחמין אסור להם לנחמו בדברים שנראה כהעדר כבודו יתברך כגון שיאמרו לו מה לנו לעשות כי אין ביכולת לשנות גזירתו יתברך וזהו כגידוף דמשמע אלו היה אפשר לו לשנות היה משנה אלא ינחמו דכל מה דעביד רחמנא לטב עביד ויקבל גזירת השי"ת באהבה ואין אנו יודעים מה נקרא טובה ומהו ההיפך והוא יתברך יודע הכל וכיוצא בדברים אלו. .

ח) כשלא ראו אותו - בדרך כלל כשהאבלים רואים את המנחמים הם מתעודדים ואם המנחמים רבים והאבלים אינם יכולים להבחין בו, ראוי שיאמר כמה פרקי משניות לעילוי נשמת הנפטר יש מחלוקת האם הניחום הוא יקרא דשכבי או יקרא דחיי ונפק״מ לנד״ד שאם הוא יקרא דחיי אז יש חשיבות לכך שהאבלים רואים את המנחמים, ושומעים מהם דברי ניחום ועידוד, אבל אם הוא יקרא דשכבי אז די בכך שלומדים משניות לעילוי נשמתו. ולמעשה נוהגים כשתי השיטות ולכן יש חשיבות גדולה לכך שהאבלים רואים את המנחמים, עיין בילקוט יוסף הלכות אבלות עמ׳ תלד ובהערה שם. .

ט) ניחום בישיבה - אע״פ שהאבל צריך לשבת מכל מקום אם ניחמו מעומד יצא ידי חובה ובכל אופן יש איסור לומר לאבל שב יש ניחום כשהאבלים עומדים כמובא ברמב״ם הלכות אבל פ״ג הל׳ ב האבלים עומדין לשמאל המנחמין וכל המנחמין באין אצל האבלים אחד אחד, ואומרים להן תנוחמו מן השמים, ומש״כ שהאבלים צריכים לשבת כן מבואר ב שו״ע יורה דעה סימן שפז סעיף א׳. ע״ע בנטעי גבריאל על אבילות פרק פח סעיף ג. .

י) אמירת שלום - אין אומרים לאבלים שלום ורצוי שגם המנחמים אל יעשו זאת בינם לבין עצמם ואל יהפכו את המפגש אצל אבלים לפגישת ריעים פסק בשו״ע יו״ד סי׳ שפה סעיף א אבל אסור בשאלת שלום. ומש״כ לעניין המנחמים רצוי שלא יעשו זאת למפגש חברתי ועל ידי כך תתבטל הרגשת הניחום אבלים וכתב בספר ערוך השולחן יורה דעה סימן שמג סעיף ד דגם בבית האבל אין שואלין בשלום זל״ז כיון דהוא מקום צער לא נאה להתראות בשלום דהוי כלועג לרש, כלומר אתם שרוים בצער ואנחנו בשלום. .

יא) שיחה עם האבל - אין המנחמים רשאים לפתוח בדיבור עם האבלים, אלא אם כן האבל התחיל לדבר,או ששרוי בדכאון רב כן מובא בשו״ע יו״ד סי׳ שעו סע׳ א אין המנחמים רשאים לפתוח, עד שיפתח האבל תחלה. וכתב בילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן כו סעיף ו אם ניכר צערם של האבלים, אין צריך להקפיד שהם יתחילו בדיבור. וכן אם הבא לנחם הוא אדם מכובד או תלמיד חכם מפורסם, שהאבלים מתרגשים מפניו, מותר לו לפתוח בדיבור. .

יב) איש מנחם אשה - כשיש צורך בכך יש אפשרות לאיש לנחם את האבלה במילים ״תנוחמו מן השמים״ ויזהר שלא יכשל באיסור יחוד ובנוסף צרך להזהר לשמור על גדרי הצניעות בין נשים וגברים ומצוי הדבר שבאות נשים שאינן צנועות והמגיע לנחם נשים יוצא נפסד בשו״ת באר משה (חלק ב סימן קז). וכתב בילוק״י שם והמנהג שאחר התפילה ניגשים לפתח החדר שיושבות שם הנשים ומנחמים גם אותן, ואומרים גם לנשים היושבות שבעה ״מן השמים תנחומו ולא תוסיפו לדאבה עוד״. ונכון שההולך לנחם את הנשים יעמוד בפתח ויקח עמו עוד אנשים לנחמן. .

יג) ניחום בטלפון או במכתב - לכתחילה יש להגיע באופן אישי לנחם אבל בדיעבד יוצאים ידי חובה בניחום בטלפון או במכתב או בשליחת הודעה וכד׳ בשו״ת אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן מ שכתב, שאם אפשר לו לילך לבית האבלים שהוא קיום מצוה שלמה, לא שייך שיפטר בניחום דרך הטלפון. אך אם אי אפשר לו לילך לנחם, כגון מחמת חולי או שהוא טרוד בטירדא דמצוה, יש עליו חיוב לקיים מה שאפשר לו, וינחם דרך הטלפון, ולא יאמר שמאחר ואינו יכול לילך לבית האבלים, אין עליו שום חיוב כלל. וכן בשו״ת תשובות והנהגות חלק ב סימן תקפז שכתב, שניחום אבלים במכתב מועיל רק לנחם את האבלים, אבל את החלק השני שהוא תיקון למת, אינו מקיים במכתב. ועל כן, כאשר אינו יכול לבוא לנחם בעצמו, לפחות ישלח מכתב כדי

לנחם האבלים, אבל כשיכול לבוא, יש בזה מצוה מן המובחר יותר, מפני שמכבד בכך גם את הנפטר, וגם האבלים מתכבדים ומתנחמים בזה יותר. ע״כ. בשו״ת יביע אומר חלק י יורה דעה סימן מח כתב שיוצאים ידי חובת ניחום אבלים דרך הטלפון ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן כו סעיף ז עמוד תלב .

יד) הפרדה בין נשים לאנשים - האנשים מנחמים את האנשים, והנשים מנחמות את הנשים. ולכן נכון שהנשים תשבנה בחדר נפרד, ובפרט בזמן התפלות וביקורי הניחומין.

טו) ניחום בלילה - מי שאין לו פנאי ללכת לנחם אבלים ביום, רשאי ללכת לנחם אבלים בלילה אך לא יעשה זאת בשעות מאוחרות שמכבידות על האבלים כתב בגשה״ח עמ׳ רט שיש רבים הנזהרים מלנחם בלילה ולא מצא מקור לזה והביא בשם ספר ״אח לצרה״ שגם סי׳ גנזי יוסף העיר שאין למנהג זה יסוד ע״ש ע״ע ביביע אומר חלק י׳ חלק יורה דעה סימן מח עמוד רצט. .

טז) ניחום פעמיים - ניחום אבלים נכלל בגמילות חסדים שאין לה שיעור ולכן בכל פעם שהולך לנחם מקיים מצות ניחום אבלים. ובפרט אם הולך להתפלל שם כמה פעמים מצאתי כתוב בספר חמדת משה עמ׳ תפח שיש מנהג בארם צובה כאשר הולכים לנחם אבלים או הולכים פעם אחת בלבד או שהולכים שלוש פעמים לפחות אבל בכל אופן אין הולכים פעמיים בלבד אבל בילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן כו סעיף י עמוד תלה כתב בשם אביו מרן הגאון רבינו עובדיה יוסף שליט״א שלא חשש לדברים האלו. .

יז) ניחום שונא - יש שכתבו שאין לשונא לנחם שונאו האבל כדי שלא יחשוב שהוא שמח בצערו ונראה שלמעשה הכל לפי גודל השנאה והיריבות ביניהם כתב הרמא בשו״ע יו״ד סי׳ שלה סעיף ב ולא ינחם האבל שהוא שונאו, שלא יחשב ששמח לאידו, ואינו לו אלא צער, כן נראה לי עכ״ל וכתב שם הש״ך ס״ק ב ומיהו הכל לפי מה שהוא השנאה ולפי מה שהם השונאים ולכן אם הוא מרגיש שלא תצא מכך תקלה ומחלוקת ילך לנחם. .

יח) חינוך הבנים - ההולך לנחם אבלים טוב ונכון שיקח עמו את בניו, כדי לחנכם במצוה יקרה זו של גמילות חסד. וגם כדי שיתנו אל לבם כי זה סוף כל האדם, ועיקר בואו של האדם לעולם הזה הוא לקיים תורה ומצוות מוטלת על האב מצוות חינוך הבנים לתורה ולמצות גמילות חסד ולכן כשלוקח את ילדיו לאבלים הרי שהוא מלמדם כיצד לגמול חסד עם אחרים,וכך כשיגדלו ילכו בדרכו,כן כתב בספר ראשית חכמה בפרק גידול הבנים שיש מצות חינוך בכך שלוקח את בניו לנחם אבלים. .

יט) כיבוד קל - יש מצוה גדולה לברך בכוונה בבית אבלים ולכוון שכל הברכות יהיו לעילוי נשמת הנפטר אבל אין חיוב לערוך סעודות בפת אלא אפשר בכיבוד קל וכתב בספר הקונטריס היחיאלי בית עולמים סעיף כו שהאכילה בבית האבל היא תיקון אכילותיו והנאותיו של הנפטר בזה שאכל ללא ברכה ועל ידי שהבאים מברכים היטב עושים תיקון לנשמתו ע״כ ולצערנו יש מקרים רבים שבהם המפגש אצל האבלים הופך להיות כ״אירוע משפחתי״ שבאים לאכול ולסעוד וכמעט שוכחים מהאבל ולכן עדיף להמנע מלערוך ארוחות אלא לצמצם את הכיבוד באופן כזה שלא יהפך לשמחת חברים. .

כ) דברי תורה - מצוה לכל אחד שנכנס לומר דברי תורה לעילוי נשמת הנפטר וכל אחד שמזכה את הרבים סופו שיזכו גם את נשמתו לאחר מאה ועשרים שנה אבל אם מגיע רק כדי לאכול ולשתות ולהיראות לפני האבלים הרי מידה כנגד מידה תנהג עם שכמותו ובימי האבל עליו, נשמתו עליו תאבל ותחפש מי יאמר דברי תורה לעילוי נשמתה. .

כא) דרשות - הדרשן לא יכביד על הציבור בדרשותיו בפרט בין מנחה לערבית כדי שלא לגרום לאחרים לא להגיע מפאת טורח הזמן כתב בבית הבחירה למאירי מסכת אבות פרק א הזהיר להיות כל אדם שומר פתחי פיו לתת להם בל יכביד השומעים בהם וכ״ש כשמדבר בדברי תורה שלא ידבר בהם אלא בזמן הראוי בשעור הראוי ובמקום הראוי לו ובדברים הראוים לו אם מצדו אם מצד השומעים כשם שהקב״ה סייג לדבריו ונתן את התורה ואת המצוות בהתאם למידת הסיבולת של בני האדם כך יהיו דבריו של הרב ושל הנואם כפי מה שהציבור יכול לעכל אע״פ שדברי התורה נאים מצד עצמם צריכים הם להיאמר במידה במשקל ובמשורה. .

הכנסת אורחים

כתב השל״ה הקדוש : (של״ה - ויראו). מצות הכנסת אורחים בכלל מצות עשה ״והלכת בדרכיו״, נוסף על שהיא מעלה גדולה ממעלות המידות. וזה לך האות שהאריכה התורה בסיפור הכנסת אורחים דאברהם אבינו ורמזה לנו מענין שכרה. שכל מה שעשה בעצמו לאורחים, עשה הקב״ה עצמו לבניו... והמקיימה, מקיים מצות עשה ״והלכת בדרכיו״. כי הקב״ה מכניס אורחים בכל שעה ובכל עת ובכל רגע. ואם לא היה מכניס אורחים, ברגע כמימרא היה העולם אבד. כי כל העולם אורחים הם לגבי השי״ת. כי גרים אנחנו, הוא מכניס קיום העולם בשפע שמשפיע עלינו.

גדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני שכינה.

מסכת שבת קכז ע״א. שישה דברים שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא והן: מצוות ביקור חולים, השכמת בית המדרש, הכנסת אורחים, המגדל בניו לתלמוד תורה והדן את חברו לכף זכות. ועיון התפילה.

הכנסת אורחים סגולה לכפרת עוונות

בזמן שבית המקדש קיים, מזבח מכפר על האדם על ידי שמקריב עליו קורבנות. ועכשיו שחרב בית המקדש, שולחנו של אדם מכפר עליו, על ידי שמכניס אורחים לביתו ומאכילם על שולחנו מסכת חגיגה (דף כז.), ורש"י שם. וכתב המאירי (שבת קכז.): לעולם ישתדל אדם בהכנסת אורחים, שאין לך מצוה גדולה מזו. וראה בספר ערוך לנר (נדה כד: ד"ה אכילתו).

הכנסת אורחים סגולה לבנים

תנחומא כי תצא פרק ב אמרו חז"ל כל מצוה ומצוה נזכר מתן שכרה כגון כבוד אב ואם ושלוח הקן שכתוב בהן אריכות ימים ויש מצות שמתן שכרה בנים, כמו שרה שאירחה את האורחים, ושונמית על שקבלה את אליהו הנביא, וכן כתב כד הקמח אות א' מערכת אורחים רבינו בחיי בספרו יש לקצת מצוותיה של תורה פירות בעולם הזה והפירות חלוקים זה מזה כי יש לזה שכר אריכות ימים וזה עושר וכבוד ולוה שכר פרי מבטן וכן מצינו שמצוה הזאת הכנסת אורחים שהפרי שלה והשכר בעולם הזה הם הבנים שכל הזהיר בה זוכה לבנים שכן מצינו באברהם כי מתחילה היה עץ יבש בלא בנים ואחר שנטע נטוע זו שהמשילה הכתוב לעץ זכה לבנים.

ללמוד את ההנהגות וההלכות

מי שרגיל באורחים צריך ללמוד הלכות "הכנסת אורחים" שלא תצא תקלה על ידו בכבודם ובמעמדם. ויקפיד להתנהג באופן שלא יבואו לידי אי נעימות כגון: שלא ירגישו שמסתכלים עליהם בכל עת שהם אוכלים, ועל מנתם גדולה או קטנה, לא ילעגו על סגנון דיבורם או לבושם, פשוט לתת להם חופש פעולה לגמרי.

ויש מקרים שיש להתייעץ עם חכם אם כדאי וראוי לו להזמין אורחים, כי לא מתאים לכל אחד לארח או להתארח. וגדרי הקדושה והצניעות צריכים להיות עטרה לראשנו.

על בעל הבית לשכוח את טרדותיו ולתת את כל תשומת הלב לאורח. עד כדי כך, שירגיש האורח כאילו הוא בביתו שלו, ולכן צריך בעל הבית לאכול יחד עם האורח, ולא לשבת לידו מבלי לאכול. לגרום לאורח להרגיש רצוי ואהוב, לתת לו הרגשה נעימה.

אף אחד לא אוהב להתארח במקום שבו הוא לא מרגיש בנוח, או שמסתכלים עליו, ולכן כך צריך להתנהג עם האורח עם הכלל הידוע מה

ששנוי עליך אל תעשה לחבירך.

הנחיות לאורח ולמארח

למנוע בושה - יש לתת לאורח תחושה שהוא כמו בביתו, ולכן להימנע מלהעיר הערות ולא להתווכח לידו, וכל שכן שלא איתו, על מנת שלא ירגיש אי נעימות.

מארח חכם - מארח צריך להבין את האורחים, ובמקרה שהם רעבים יזדרז בסעודה על מנת שלא ימתינו ויתענו וכן יגיש לפניהם כל צרכי סעודה מבלי לשאול אם רוצים.

בלי שאלות - אין שואלים את האורחים מה הם רוצים לאכול, אלא מגישים להם לאכול ולשתות, להניח לידם מכל מאכל ומשקה, וכמובן לא להכריח אותם לטעום.

סבר פנים יפות - עיקר מצות הכנסת אורחים, היא לקבל האורחים בסבר פנים יפות, כמו שאמרו חכמינו "והוי מקבל את כל אדם בסבר פנים יפות" אם אדם נותן לחברו את כל המתנות הטובות שיש בעולם ופניו זועפות, מעלה עליו הכתוב כאילו לא נתן לו כלום, אבל המקבל את חברו בסבר פנים יפות ונפרד ממנו באוירה נעימה ומכובדת, אפילו לא נתן לו כלום, מעלה עליו הכתוב כאילו נתן לו את כל המתנות הטובות בעולם.

כשרות המאכלים - הידור הכשרות צריך להיות ברור, בפרט שיש המקפידים על הידורים מסויימים ולכן בעל הבית צריך להיות מוכן לכל השאלות ואם ברצונו לארח ישאל לפני כן את האורחים על ההידורים שהם מבקשים שיעשה בשבילם.

ללוות את האורחים - כתוב בחז"ל שגם ליווי האורחים מצוה גדולה ואפילו יותר מהכנסת האורחים, שכך מראה לאורחיו שקשה עליו הפרידה ובאמת הם חשובים לו ולא מחכה לסלקם מביתו.

אחרי הכל...

העולם הוא גלגל של תפקידים, פעם אורח ופעם מארח, כל אחד מאיתנו עבר פעם את ההרגשה של "להיות אורח", בין במשפחה ובין אצל חברים בין באונס ובין ברצון, זוכרים את ההרגשה שאיננו רוצים להיות לנטל, ולא לגרום לטורח, וככל שמראים לנו שלא טורחים בשבילנו, ומאירים

לנו פנים נעים לנו יותר, וכך צריך לנהוג בזמן שהגלגל מתהפך ואנו כעת המארחים.

צריך לזכור שביתנו הוא למעשה ביתו של הקדוש ברוך הוא, כל מה שבבית הוא רק מהקדוש ברוך הוא, ואנו גם אורחים בעולם הזה, ואם זיכו אותנו מן השמיים ומזמנים לנו אורחים, הרי שאנו חייבים לגרום להם להנאה מהפיקדון שהפקיד בידינו בורא עולם.

חובותיו של האורח

אורח מזמין אורח - מסכת דרך ארץ פרק ז הלכה ט כל תלמיד חכם שמזלזל בנטילת ידים הרי זה מגונה, מגונה ממנו האוכל מלפני אורח, מגונה ממנו אורח מכניס אורח, ואורח מטריח אורח מגונה משלשתן. האורח אינו רשאי להביא עימו אורח אחר, רק ברצון בעל הבית והסכמתו.

התחשבות במארח - האורח ישתדל מאוד שלא יכביד על בעל הבית, ולכן לא יבקש מאכלים או חפצים שיש ספק אם ישנם לבעל הבית,.ואורח המעוניין להביא איתו דברי אכילה ושתיה יאמר לבעל הבית לפני כן מה הוא מביא, כדי שלא יטרח בחינם.

סיגריות - יש משפחות שנסלדות מעשן הסיגריות ולכן כל אורח יבקש רשות לעשן סיגריות, ועדיף שלא יבקש לעשן כדי שלא יגרום אי נעימות לבעל הבית.

ידיים ריקות - מן הראוי שאורחים הבאים להתארח לזמן ממושך כגון לסוף שבוע, יביאו איתם שי קטן או מיני מאכלים וממתקים לקטנים. וכמובן שיקפידו על השגחה מהודרת כדי שהמארחים יוכלו להינות מהשי.

לא לשאול שאלות - אורח אינו צריך לשאול שאלות על עיסוקיו של המארח או על מצב בריאותו או שאר ענייניים אישיים אלא ישאל שאלות נימוס בלבד ואם לא מספרים לא ירבה לחקור...

להתנהג בהתאם - אורחים צריכים להתנהג כמנהג המקום כלומר להתלבש בצניעות (אפשר שבעלת הבית תבקש בעדינות מהאורחים להגיע בלבוש צנוע) וכמובן שלא לבוא בשבת ולא לחלל שבת.

השתתפות בהוצאות - אורח ששוהה מספר ימים מן הראוי שיציע ויתעקש להשתתף בהוצאות השוטפות ולקנות מצרכי סעודה, ובעת לכתו ידע להודות להכיר טובה לאשר היטיבו לו ולברך את בעל הבית ואישתו.

פרטיות המארחים - אורח צריך להישמע להוראות המארח, ולכן לא להכנס לחדרים שלא הורשה להכנס, וכן לא לפתוח ארונות מגרות ושאר חפצים, וכמובן שאין לו לקרוא מכתבים של המארחים.

זהירות מגזל - אסור לאורח להשתמש בחפצים או באוכלים כשלא קיבל רשות מפורשת שמותר לו בשימוש. וכידוע ששואל שלא מדעת נקרא גזלן.

תנאי אירוח - כ' בספר צדקה לחיים אות קמד. " על המארח לשים לב שיש ביכולתו לארח ולא יביא את אורחיו למקום צר מלהכיל בפרט כשמזמין ללינה ויכין מצעים נקיים ושמיכות שיוכלו לנוח ברווח, יניח מגבות נקיות בקרבת מקום, וישמור על נקיות כדי שלא ירגישו דחייה.

הכלל הוא שצריך להבין את נפשו של האורח.

וכדי להצליח בזה צריך להכין את בני הבית המארחים להבהיר להם את מעלת מצוות הכנסת אורחים

ואם חושש שבני הבית אינם מסוגלים לארח או שתנאי הבית אינם מתאימים לאירוח נעים, עדיף שלא לארח כדי שלא לגרום עוול לאורחים ולו...

וכמובן שיש חשיבות לסבר פנים יפות לאורח במס' כתובות קיא ע"ב דאמר ר' יוחנן: טוב המלבין שינים לחבירו יותר ממשקהו חלב, שנאמר: ולבן שנים מחלב, אל תקרי לבן שינים אלא לבון שינים. הרי יש חשיבות גדולה לכך שנותן שמחה לאדם ולא משרה אווירת עצב שכך יצא שכרו בהפסדו. .

דיני הכנסת אורחים

א) מצוה בו - מצוה בו יותר מבשלוחו ולכן ראוי שבעל הבית יטרח הוא ולא יאמר לאחרים שיטרחו בעבור האורחים קידושין לב ע"ב ממעשה דרבן גמליאל מוכח שמצוה בו יותר מבשלוחו וגם שם בגמרא בעמ' מא ועיין עוד בספר אהבת חסד חלק ג בפרק א בהגהה. ובפרט שעל ידי כך לומדים בני הבית כיצד לארח ויש בכך דוגמא אישית. .

ב) סגולה לבנים - מצוות הכנסת אורחים מפורסמת כסגולה גדולה לבנים וזוהי סגולה בדוקה וכל המרבה לארח הרי זה משובח כן כתב באהבת חסד וראייתו ממדרש תנחומא פרשת כי תצא שגם זוכה לבנים עבור מצוה זו אם הוא מוחזק בה. וכן בסגולות ישראל מערכת ב אות לב בשם רבנו בחיי זצ"ל הובא בבית היהודי סוף סימן ב. .

ג) שלום בית - אין לאשה להזמין אורחים ללא רשות הבעל וכן אין לאיש להזמין אורחים מבלי שהתייעץ בתחילה עם אשתו ורק כשיש הסכמה ונכונות על שניהם אפשר לארח אין ראוי לאדם לפגום בשלום ביתו עבור מצות הכנסת אורחים ולכן יתייעץ עם אשתו וכן אשה עם בעלה. ורק לאחר שיש ביניהם הסכמה משותפת כדי שלא ירגיש האורח במתיחות השוררת בבית המארחים ויצא שכרו בהפסדו.ובפרט שהאשה היא מקיימת את עיקר האירוח. וראיתי שיש אומרים שהבעל אינו צריך לבקש רשות מאשתו ויכול לארח בניגוד לרצונה, אבל לענ"ד לא נראה כן היות שכך יצא שכרו בהפסדו, שטורח להרבות שלום ואחוה עם אחרים, ואת ביתו מזניח למחלוקות.ומי יכול להכריע שיש חשיבות גדולה יותר לאירוח מאשר השלום בית. אמנם יש מקרים קיצונים ביותר שיש לעשות שאלת רב, אבל לכתחילה שב ואל תעשה עדיף. .

ד) אדם שאינו מברך - ישתדל ללמדו לברך על כל מאכל ומשקה ובמקרה שיש חשש למחלוקת יעלים עין או שבעל הבית יברך בשבילו פסק בשו"ע או"ח סי' קסט סעיף ב לא יתן לאכול אלא למי שיודע בו שיברך, שיש כאן איסור של לפני עיוור שמאכילו מבלי שיברך, לכן יברך בשבילו על מנת להוציאו ידי חובה. וכבר כתבו אחרוני זמננו בדין זה שיש להזהר שלא לגרום לשנאת חינם בפרט הורים שבניהם חזרו בתשובה ומתארחים אצל ילדיהם וכן שאר מקרים שבהם יכול להגרם חילול ה' ושנאת הדת כתוצאה מכך עיין עוד בילקוט יוסף סימן פט עמ' קנג. .

ה) אורח שבא בשבת - אין להזמין אורח אשר יחלל שבת על מנת לבוא להתארח אלא יש להזמינו לפני שבת ולבקש ממנו שלא יחלל שבת בשביל להתארח והוא הדין ביום טוב ומצוי הדבר בקרובי משפחה שבאים להתארח בסעודה ראשונה וחוזרים לביתם באותו הלילה והמזמינים נכשלים בכך שהם מביאים להם את האפשרות לחלל שבת בשביל הסעודה אבל כשעושה זאת על מנת לקרב את הרחוקים ונותן להם את האפשרות להשאר בביתו ומנסה לעשות את כל ההשתדלות על מנת שלא יחללו שבת, ובכל זאת הם מחליטים לחזור לביתם, אין כאן לפני עיור כיון שאין כאן מכשול היות והאורח יכול להישאר ללון ופעמים רבות הרחוקים מתחזקים מאירוח בערבי שבת או בחגים ועוד שנמנעים מלחלל שבת אצל האורחים כך יש הצלה פורתא, ולאט יחזרו הם לדרך הנכונה. .

ו) אירוח משפחות - כשמארחים משפחות ראוי לשבת בצניעות גברים לחוד ונשים לחוד אבל בקרובי משפחה בקרבה ראשונה אין חיוב להקפיד בכך באחרונים דנו האם אפשר לשבת במעורב בארוחות משפחתיות, ויש דעות לכאן ולכאן בכל אופן החשיבות העליונה היא לשמור על גדרי הצניעות וכאשר יש מציאות של חוסר צניעות יש לנהוג בהפרדה ממש גם בקרובי משפחה. .

ז) מקום ישיבה - יש לבחור לאורח מקום נוח לישיבה שבו יכול לשבת ברוגע ולכן לא להושיבו ליד אשה זרה או ליד ילד קטן המלכלך את סביבתו המארח צריך לרדת לסוף דעתו של האורח ולא להביאו לידי מצבים מביכים ולכן יבחר לו מקום ישיבה נוח, ויקפיד על כללי הצניעות בין איש ובין אשה וכן לא ליד ילדים קטנים שיכולים ללכלך או להפריע את מנוחתו, וכמובן שלא יושיבו ליד אדם אחר שאינו מסתדר עימו. .

ח) אורח המגיע מרחוק - יש לאפשר לאורח לנוח ולהראות לו מקום המקלחת והשירותים וכן לתת לו מצעים נקיים ומגבות על מנת שירגיש בנוח וראוי שיאמרו לו בפירוש שהכל נקי ומוכן לכבודו כדי שיוכל להתרחץ ולהתפנות לצרכיו מבלי שתגרם לו מבוכה וכל שכן לא להביאו לידי כך שיצטרך לשאול שמא יתבייש לשאול חס"ל פ"ח סי"ד. ובפרט שיש שאינם משתמשים במגבת של אחרים,

או אינם מרגישים בנוח לשכב על מצעים משומשים, לכן יש להחליף את המצעים והמגבות למכובסים. .

ט) שינה בחדרם של בני הזוג - אין להציע לאורחים לישון על מיטה שאיש ואשתו ישנים עליה ואפילו שהאורח ישן על מיטה אחרת יש להמנע ויש מקילים לאשה וגם כאן יש להזהר שלא לפגוע בפרטיות של המארחים במס' שבת קמ ע"ב אמר רב קטינא: העומד באמצע המטה - כאילו עומד בכריסה של אשה. ופירש"י העומד במיטה של איש ואשתו יכול להכשל בהרהורים ולכן אין לאיש לישון על מיטה שהזוג ישן עליה וכתב בספר אום אני חומה עמ' לז שאפילו להסתכל על המיטה אסור אבל באשה אין איסור .ונראה שאם היא פוגמת בפרטיות של המארחים, היות והיא ישנה בחדר שינה שלהם צריכה להמנע בנימוס, והטעם פשוט. .

י) שירת נשים - אסור לגברים לשמוע שירת נשים ולכן יש לבקש מבנות הבית והאורחות שלא ישירו בקול רם כדי שלא יכשילו את הגברים בשמיעת קול זמר של אשה כמו שפסק בשו"ע אה"ע סי' כא ואסור לשמוע קול ערוה או לראות שערה. והמתכוין לאחד מאלו הדברים, מכין אותו מכת מרדות. וכל שכן שאסור לשמוע קול שירתה כשהיא לידו ומכירה, כמו שכתב במשנה ברורה סימן עה ס"ק יז וזמר אשת איש וכן כל העריות לעולם אסור לשמוע וכן פנויה שהיא נדה מכלל עריות היא ובתולות דידן כולן בחזקת נדות הן משיגיע להן זמן וסת עכ"ל. ולכן צריכות להזהר בכך שלא יבואו להכשיל את הגברים המתארחים בביתם. .

יא) לא לביישׁ את האורח - יש להקפיד שלא להביך את האורח או לביישו כגון: להסתכל על אופן אכילתו, לעשות לידו דברים המאוסים וכמובן שהבעלי הבית לא יתווכחו לפניו כמו שפסק בשו"ע או"ח סי' קע סעיף ד אין מסתכלין בפני האוכל ולא במנתו, שלא לביישו. ויש למארחים להקפיד שלא לגרום מבוכה לאורחים בפרט בעניני צניעות או שלום בית שהאורח רגיש להתנהגות המארחים ולשיחות שבינהם וחושש שהמריבות הן בגללו לכן יש להמנע כליל מהתנהגות שאינה הולמת את מעמד האירוח. .

יב) מידה כנגד מידה - ידע האדם שגלגל חוזר בעולם ולכן יכבד האורח כמו שהיה רוצה שיכבדו אותו ולכן יעשה את הטוב ביותר בשביל האורח כשם שאדם מתנהג עם אחרים כך יתנהגו עמו וכן כתב באהבת חסד וגלגל הוא שחוזר בעולם כדאמר לה ר' חיא לדביתהו שבת קנא ע"ב. .

יג) ביטול תורה - אם באו אליו אורחים יבטל לימודו ויארחם בכבוד שגדולה מצוות הכנסת אורחים מהקבלת פני השכינה והסתפקתי מה הדין כאשר יש לו שיעור קבוע הרי ביטול תורה דרבים חמור מאוד ולכן נראה שיבקש מאדם אחר שיטפל בהם או שיקח אותם עמו ולא יבטל שיעור תורה לרבים .

מארח טוב

נותן הרגשה לאורח שהוא עושה עמו חסד
שהוא מתארח אצלו
ואילו אורח טוב

מעריך ומוקיר את כל טרחתו של המארח
ומתפלל לבורא עולם שיברך את בעלי הבית
שטרחו בעבורו ועמלו לכבודו
ובהזדמנות הראשונה ישתדל עד מאוד
להחזיר טובה וברכה בבא הימים
לאלו המארחים

הנהגת האורח

א) אורח מזמין אורח - אין לאורח להזמין אורח נוסף לבעל הבית וכן אם לא הוזמן עם ילדיו, לא יביאם כדי לא לגרום טרחה מיותרת לבעל הבית, אלא אם כן בעל הבית ביקש ממנו שיזמין מסכתות קטנות מסכת דרך ארץ פרק ז הלכה ט כל תלמיד חכם שמזלזל בנטילת ידים הרי זה מגונה, מגונה ממנו האוכל מלפני אורח, מגונה ממנו אורח מכניס אורח, ואורח מטריח אורח מגונה משלשתן. וכל זה מפני שיכול לגרום אי נעימות למארחים .

ב) לא להטריח - האורח צריך לשים לב ולהקפיד שלא להטריח את בעל הבית בבקשות מיוחדות שיכולות לגרום לטורח רב או לעלבון לבעל הבית כנ"ל בהערה הקודמת.ומצוי הדבר כאשר האורחים מבקשים מאכל מסויים או בשעות שאינן מקובלות בבית המארחים, או כשיש ילדים קטנים שגורמים טרדה גדולה, לכן צריכים להיות רגישים ביותר שלא לגרום לאי נעימות למארחים. .

ג) להודיע מראש - אין לבוא ללא הזמנה אפילו שמרגישים קרובים מאוד,אלא יש להודיע מראש כדי לא להפתיע את המארחים והלכה זו שייכת גם בקרובי משפחה, מפני שפעמים רבות יצא דבר תקלה בגלל שבאו ללא הזמנה מוקדמת והמארחים לא ידעו כיצד לארח באופן כזה שיהיה די מזון לכולם.והיו מקרים שנגרמו בעיות רבות בשלום בית, כאשר בעלת המשפחה שראתה שבאו אורחים רבים לפני שבת,יצאה לקניות והשאילה מהשכנים והדבר גרם למחלוקת בינה לבין בעלה. .

ד) בלי תלונות - אורח טוב לא מתלונן על מה שהוא מקבל אלא אומר תודה רבה על הכל, ומכיר טובה למארח על כל החסד שעושה עימו כמו שאמרו חז"ל (ברכות נח.) אורח טוב מה הוא אומר, כל מה שטרח בעל הבית לא טרח אלא בשבילי, וזוהי הכרת הטוב.ואילו אורח רע אומר שכל הטרחות שטרח בעל הבית בשבילו ולא בשבילי. ולכן מה טוב שהאורח מכיר את מעלותיו של מארחיו ויודע להכיר להם טובה. .

ה) חושש מכשרות - אורח שמגיע למקום ומגלה שהכשרות שם מפוקפקת יכול לשנות ולומר שהוא מתענה או שאסור לו לאכול על מנת שלא לפגוע בבעל הבית מצאנו שמותר לשנות על מנת שלא לפגוע במארח וכן שמשנים מפני השלום כפי שפסק בשו"ת תורה לשמה סימן שעא "דארז"ל משנים מפני

דרכי השלום והא עדיפא להקים דגל התורה ואין לך שלום גדול מזה״ עכ״ל.ואם מסופק בדרגת הכשרות ומתבייש לשאול, יכול לבקש את המתכון והסבר מדוייק כיצד עושים את המאכל על מנת לעשותו בביתו וכך יוודא שהכל נעשה כהלכה. ומאידך אפשר לומר שאם יודע שבעלי הבית מקבלים מוסר,וברצונם לשנות דרכם, מה טוב שיאמר להם בדרכי נועם את הדרך הנכונה בכשרות. .

ו) לא להכביד - אין ראוי לאורח להכביד על מארחיו אפילו שמאירים לו פנים. ולכן מיד ברגע שמבחין שיש קושי מסויים בביתו של המארח מחוייב לסיים את ביקורו כתבו בשם הגאון רבי אליהו מוילנא זיע״א שפירש דברי הגמרא ׳צל מה שיאמר בעל הבית עשה חוץ מצא״ כלומר מה שאתה שומע ממנו מפורש תעשה חוץ מצא שבזה אל תמתין עד שיאמר לך מפורש אלא כאשר יבין מחשבתו של בעל הבית שרצונו בכך שיצא אזי יצא מיד וכן ראיתי שהובא בספר ואין למו מכשול חלק ג עמ׳ קכ״ה. .

ז) ברכת האורח - מצוה על האורח לזמן ולברך ברכת המזון בקול רם ולהוסיף שם ברכת האורח וגם בן האוכל אצל הוריו אפילו באופן קבוע ראוי שיוסיף ברכה זו כן פסק בשו״ע או״ח סי׳ רא סע׳ א אם יש שם אורח, הוא מברך אפילו אם בעל הבית גדול ממנו, וכן ברמב״ם פ״ב דברכות (ה״ז) ״ברכה רביעית צריך להזכיר בה שלש מלכיות, וכשמברך האורח אצל בעה״ב מוסיף בה ברכה לבעה״ב וכתב בתשובות והנהגות כרך ב סימן קכב לדייק מלשונם שאורח מחוייב להוסיף ברכה לבעה״ב בברכה רביעית דברכת המזון, ונראה שזהו חיובא מעיקר הדין ושייך לעיקר ברכה רביעית דברכת המזון עכ״ל. וכבר נהגו לברך ברכת האורח בכל אופן אפילו שאינו מברך בקול רם ומוציא את כולם וכן ראוי שהבנים יברכו ברכת אורח על שולחן הוריהם ויקיימו בכך גם מצוות כיבוד הורים. .

ח) לקחת מהשולחן - לאורח יש רשות לאכול כרצונו מכל המוגש לפניו אבל אין לו רשות לקחת מהשולחן ולתת לאדם אחר אמנם בשו״ת נשמת כל חי חלק א סימן נא כתב שבעל הבית לא מקפיד אם יתנו מסעודתו לעני שמבקש דבר מה לאכול או לשתות אבל יש לומר שכל זה כשהבעל הבית נמצא ורואה ומתיר אבל כשאין בעה״ב יודע מכך אין רשות לאורח להוציא מאכלים מהבית .

ט) אירוח בישיבה - אין לתלמיד לארח בישיבה אורח מבלי ליידע את האחראים לכך אפילו שכונותו כדי שיתחזק או כדי שיכנס לישיבה וכתב באור יחזקאל ח״ו עמ׳ פא וזה לשונו ״יש מהבחורים מכניסים אורח לחדרי הישיבה ולחדר האוכל ודומה בעיניהם כאילו ומקיימים מצוות ומכניסים אורחים ואינם יודעים כי גזל בידם. כולם רק בגדר אורחים פה בישיבה, ואין אורח מכניס אורח״ עי״ש. .

י) לעשר מהפירות והירקות ומהתבשילים - כשחושש שלא עישרו את הפירות והירקות יבקש רשות לעשר מהכל ואם אינם מתירים לו יכול לעשר בצנעה ממה שלוקח לצלחתו בלבד ראה מה שכתב בחזון איש דמאי סי׳ ט ס״ק כב הרי שבעל הבית אינו מקפיד בכך שהוא מעשר בצנעא וגם רק ממה שלפניו כלומר מהצלחת הפרטית של האורח ולא מהקערה המרכזית ויעשה זאת באופן שלא יגרם מחלוקת כגון ישאיר אצלו בפינת הצלחת ויאמר את הנוסח בשקט. .

יא) עשה כל שבעל הבית אומר - על האורח לציית לדברי בעל הבית ולעשות כרצונו בכל ענייני האירוח כגון מקום לינה, אכילה וכו׳ ובפסחים (דף פו ב) כל מה שאומר לך בעל הבית עשה חוץ מצא. ויש פירושים הרבה על חוץ מצא

אבל בשו״ע או״ח סי׳ קע סעיף ה כתב הנכנס לבית, כל מה שיאמר לו בעל הבית יעשה. .

עניני שידוכין

אחד ממבחני האמונה שיש לאדם זהו זמני השידוכין, שבו רואים את ההשגחה הפרטית שיש לאדם במציאת זיווגו או בעיכובו עד למציאת השידוך המתאים.

לפני שניגשים לשידוך צריך להתפלל לבורא עולם שיתן את ההבנה הנכונה והחלטות בירורי השידוכים בהשגחה פרטית.

שאלו פעם את הרה״ק בעל בית אהרן זי״ע מדוע צריך לברר בהצעות השידוכין? הרי בכל מקרה שיהיה, אם שואלים ידיד הוא בדרך כלל מגזים לטוב, ולא נדע האמת... ואם שואלים אדם שהוא שונא... הרי הוא מגזים לרע.. ושוב לא נודעה האמת, ומה הועילו כל הבירורים כאשר כל אחד נותן תשובה לפי הנגיעות שלו בדבר, ענה להם הבית אהרן כאשר השידוך נכון,והזוג אמורים להתחתן אחד עם השני, אז מן השמים מסבבים את האדם אל הידידים כדי שישמע הדברים הטובים

ואם אינם אמורים להתחתן משמיים מגלגלים את הדבר ומביאים אותו אצל השונאים כדי שישמע הדברים שאינם טובים ולכן לא ירצו את השידוך הרי בכל מקרה תמיד בני הזוג ישמעו את הטוב ביותר בשבילהם.

מצאנו הרבה זוגות שמרבים בפגישות לחיפוש השידוך והוא טעות גדולה. כי בדרך כלל הפגישות הן זמן למשחק והצגה וכמה שירבו בפגישות לא יועילו באמת להצלחת הנישואין.

כדי להצליח בנישואין צריך להקריב מעצמך לתת ולהשקיע וככל שנרבה כך נצליח, ואת כמות ההקרבה יודעים רק לאחר החתונה.

ועובדה היא שפעמים רבות שחיפשו וחקרו ופשפשו לבסוף, התברר הכל כהצגה גדולה.

וכל אחד שמע, מכיר, יודע, על זוג שהכירו שנים רבות לפני החתונה ואף חיו כבעל ואשה, עד הרגעים הקסומים של החתונה שאז התברר האופי האמיתי של שניהם...

"טיפים" ליוצאים לשידוכין

בירור פרטים - את הפרטים יש לברר אצל אנשים שיודעים ובנוסף שלא יחששו לספר את האמת וכל האמת, סוג של "קרובים רחוקים" כגון: שכנים חברים ללימודים משפחה קרובה מספרת רק דברים טובים.

מטרת הפגישות - הפרט החשוב ביותר הוא, שבני הזוג ימצאו שיש ביניהם מטרה משותפת, כשיש מטרה משותפת יש רצון לשתף פעולה ולעזור אחד לשני לממש את המטרה של שני בני הזוג.

החלטות - החלטה על שידוך צריכה להיות מתוך ישוב הדעת ולא בבהילות ובחיפזון. וכמובן שצריכה להיות התייעצות עם אנשים הרוצים בטובתנו באמת כגון הורים או רב.

מושלם - אין אדם מושלם, ולכן אם עדיין לא מוצאים מגרעות בצד השני זה סימן שאנו צריכים לשמוע חוות דעת נוספת ויש הרבה דברים שעדיין אינם ידועים.

מושלם לאחר תירוצים - כשמוצאים מגרעות רבות ומתרצים בתירוצים שונים כגון: הוא כעסן כי היתה לו ילדות קשה, היא חוצפנית... בגלל אמא שלה, הוא קמצן כי אין לו וכד' לא לסמוך על כך שהשינוי יגיע לאחר חתונה... אלא כבר עכשיו להסיק מסקנות בהתאם.

זוג מתאים - לעולם לא תהיה התאמה מושלמת בין הצדדים לכן יש לעשות סדר בעדיפויות (אפשר להתייעץ עם רב). אלו דברים אפשר לוותר עליהם ואלו דברים שעליהם לא מתפשרים כגון (רמה רוחנית, השקפה, עדה, גיל, מגורים, מראה חיצוני, וכד')

תכונות טובות - לא מבטלים שידוך על תכונות טובות כגון על ביישנות יתר, צניעות גדולה, שמרנות, או על חוסר ידיעות בעניני העוה"ז, עדינות וכד'.

משפחה שלילית - לפני שמחליטים להכנס למשפחה עם בעיות שונות, בודקים היטב ומתייעצים, כי יש מקרים שעדיף לוותר על השידוך.

החיצוניות - מראה חיצוני טוב הוא חשוב, אבל משתנה עם הזמן, ולכן זה לא מה שצריך להכריע.

חוש הומור - לא כולם אוהבים בדיחות באמצע פגישה רצינית, ולפעמים זה נשמע כפגיעה אישית ולכן השתיקה עדיפה.

סייעתא דשמייא - יש להרבות בתפילות לבורא עולם שיסיר את כל הקטרוגים והבלבולים מעל בני הזוג, בימים של הפגישות ובימים של החתונה וכמובן גם לאחר החתונה.

כך הוא מספר...

כשגיליתי את בורא עולם
חשבתי להחזיר את כל העולם בתשובה
נטוס עם חב"ד נעשה כנסים
ואז הבנתי שזה לא פשוט בכלל
החלטתי אז לפחות שיעורי תורה בכל ארץ ישראל
ניסיתי והבנתי שזה קצת מסובך
אז החלטתי לפחות אנסה להחזיר בתשובה
את התושבים בעיר שלי
עברתי מבית כנסת לבית כנסת, צעקתי והתרעתי
ואילו גם אז לא כל כך הצלחתי
אז התמסרתי לשכונה שלי
ארגני חוגי בית הוכחתי ולימדתי
וראיתי ש...לבדי נשארתי
אז החלטתי
לעשות מהפך בבית שלי לחנך את אשתי והילדים
שיחזרו בתשובה שיתנהגו כמו בני אדם
ומהר מאוד הבנתי שגם זה בלתי ניתן להשגה
אז החלטתי הפעם לא אוותר
קודם כל אני אשתנה אתנהג באיפוק
לבלום לא להעליב ולא להתפרץ
לשמור על כבודם של אחרים
ופתאום ראיתי שסביבי כולם לטובה משתנים

דיני שידוכין

א) דעת ההורים - ראוי שלפני שמציעים שידוך לילד מתייעצים עם הוריו על מנת שהם יבחנו את ההצעה לפני שיגישו אותה לאחד מהילדים אע"פ שבדרך כלל הורים מכירים את ילדיהם באופן הטוב ביותר, והם היודעים בבירור איזה סוג של שידוך עדיף לילד, מכל מקום יש מקרים שההורים והילדים בעלי השקפה שונה

מה שגורם לרצונות ועדיפויות שונות. ולכן יש פעמים שאין השקפתם כהשקפת הילד כגון הורים שאינם שומרי תורה ומצוות לעומת ילדיהם שחזר בתשובה ולכן יש לבדוק כל ענין לגופו. .

ב) שידוכים בשבת - מותר לדבר עם שדכן או עם הורים על שידוכים בשבת ואפילו לקבוע פגישה בין בני הזוג בשבת או לאחר השבת כיון שזהו צורך מיצוה כמבואר בשו״ע או״ח סימן שו סעיף ו. ומותר אפילו לדבר עם השדכן שיחפש הצעה טובה שכל זה נחשב למצוה. .

ג) תמונה של משודכת - מותר לבחור להסתכל על תמונת המשדוכת לצורך פגישה עבור כוונת נישואין, ויש שהתירו אפילו לאביו של הבחור להסתכל, על מנת להתאימה לבנו, אבל הסתכלות אחרת אסורה במס׳ קידושין מ״א ע״א אמר רב יהודה אמר רב אסור לאדם שיקדש את האשה עד שיראנה שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו ורחמנא אמר ואהבת לרעך כמוך וכן פסק הרמב״ם בפרק כא מהלכ׳ איסו״ב הלכה ג׳ דמותר להסתכל בפנויה ולבדקה כדי שיראה אם היא נאה בעיניו לישאנה ואין בזה צד איסור וכן נפסק בשו״ע אבה״ע סי׳ כ״א סעי׳ ג׳ וכתבו אחרונים שכל ההיתר הוא הסתכלות רגילה אבל ודאי שאסור להסתכל במקומות המכוסים או לשם תאווה וכתב מהר״י פלאגי׳ בספר יפה ללב סימן כא סק״ח דההיתר להסתכל לצורך נישואין הוא לא רק לאדם שרוצה לשאת אותה לעצמו אלא גם לאדם אחר, כגון שרואה אותה אם מתאימה לבנו או לאחיו, וכמובן צריך להשמר שלא יהנה, וירגיש בליבו שעושה זאת בעל כרחו וכן הובא בספר משנת יהשוע. .

ד) אינו מעוניין בפגישה - אין לדחוק ולהכריח להפגש כשאחד מהצדדים אינו מעוניין בכך וכמובן שאין צריך לבקש ממנו סיבה או תירוץ להחלטתו שיש בכך חשש לשון הרע, ובמקרים שיש בכך תועלת יתייעצו עם תלמיד חכם כיצד להתנהג כתב בספר חסידים סימן תקיד כתיב (בראשית כ״ד מ״ט) ואם לא הגידו לי ואפנה על ימין או על שמאל זה מודיענו מי שמשדך באשה אם אינה רוצה להנשא לו ואמרו לו אין אנו רוצים מיד יפנה לדבר באשה אחרת. וכשנותן סיבה מדוע אינו מעוניין יש בכך הוצאת לעז ושם רע, כגון שאומר שהיא ״לא יפה״ או ״אינה חכמה״ אחרים שומעים ומעבירים את המידע הלאה. .

ה) בירורין ראשונים - לפני הפגישה הראשונה יש לברר קווי התאמה כלליים כגון: השקפה, עדה, גיל, רמה רוחנית ורק אחר כך ניגשים לפגישה. ויש חשיבות גדולה למוסרי המידע שיאמרו את האמת לאמיתה בין לטובה ובין לרעה צריך לדעת שאדם שמשקר על אופיו של המשודך אפילו לטובה הרי הוא מזיק לשני הצדדים בפרט כשהאשה רוצה אדם למדן והוא אינו כזה או שהוא רוצה אשה צנועה והיא אינה כזו והשוני הזה יגרום למחלוקת בין שני הצדדים ונמצא שהממליץ קלקל לשניהם ובגללו שניהם יצטערו. .

ו) פגם במידות או יראת שמיים - היודע שאחד מבני הזוג לקוי ביראת שמיים או במידות באופן שיכול לגרום נזק לשני, יתייעץ עם תלמיד חכם כיצד להעביר את הפרטים כראוי לפעמים שהשכנים יודעים על התנהגות מסויימת של אחד מהצדדים כגון חוסר צניעות או התפרצויות של כעס וזעם, וכן כשחבר יודע על תופעה מיוחדת שיכולה לגרום לבעיות גדולות בשלום בית, מצוה עליו לומר זאת לאחד הצדדים על מנת שישקלו היטב את ההצעה. .

ז) לגלות ״הכל״ בפגישה ראשונה - מטרת הפגישה הראשונה היא רק אבחנה חיצונית של מראה סגנון לבוש או סגנון דיבור וכד׳ וכן להרגיש

שיש תקשורת ושיחה בין השניים ובשלב זה אין צריך לספר על בעיות רפואיות ואישיות וצריך להתייעץ עם תלמיד חכם מה לספר וכיצד, היות והמציאות מוכיחה שהרבה פעמים לאחר פגישה ראשונה הצדדים אינם רוצים להיפגש שוב בגלל מראה חיצוני לכן אין צריך לחשוף בפגישה הראשונה את כל הפרטים האישיים אלא רק בפגישה השנייה שיש רצון מסויים להמשיך להיפגש. .

ח) **מספר פגישות** - אין אפשרות להכיר את האדם על כל תכונותיו, כל עוד לא הגיע לנסיונות החיים, לכן אין מספר מוגדר של פגישות אלא יש להתפלל אל ה' שיתן בלב עצה טובה והחלטה נכונה ריבוי הפגישות אינו הבטחה לכך שמכירים אחד את השני היטב וראייה לכך היא בעולם שאינו שומר תורה ומצוות ששם יש המון זוגות שנפגשים שנים רבות וכעבור זמן מועט לאחר החתונה מתגרשים. והסיבה לכך היא שלפני החתונה הכל עושים "הצגה" בפגישות, אופן הדיבור והלבוש הכל מותאם וכן יש הבדל עצום בין החיים לפני ההתחייבות של חיי הנשואין לבין כשיש התחייבות אחד לשני. .

ט) **התנאים להמשך** - כשמוצאים התאמה ראשונית בין הצדדים כגון: מראה חיצוני, השקפה, שאיפות דומות ומטרה משותפת, אפשר להמשיך בפגישות תכונות אלו של מראה חיצוני ושל השקפה, שאיפות וכד' נחשבות כגורם מכריע להמשך הקשר בין הבני הזוג ושאר הדברים מהווים כגורם משני שאפשר לשנות או להשתנות בהתאם כיון שאין שום אמצעי להכיר את האדם על בוריו לפני החתונה אלא רק לברר את הדברים המפורסמים שאין אפשרות להסתירם וכן התאמת שאיפות לשני הצדדים. .

י) **מתן תשובות** - את ההחלטות לגבי המשך הקשר יש להעביר לשדכן ששידך בין בני הזוג ויש לתת תשובות ברורות ומיידיות כדי לא למשוך את הצד השני שלא לצורך כשהשדכן נותן את התשובה לצד השני יש בכך יתרון, שהצדדים פחות נפגעים מדחיה וכן יכולים לבקש להתמקד על תחום מסויים שאותו רוצים לברר, והשדכן כעין מגשר בין הצדדים ובכל אופן כשהתשובה שלילית מוטלת הליהם החובה לתת תשובה ברורה ומיידית לצד השני היות ויש להם הצעות אחרות ולכן יש חשיבות גדולה למתן התשובה לשדכן. .

יא) **קלות ראש** - השיחה צריכה להיות רצינית לחלוטין ולכן יש להמנע לחלוטין מקלות ראש וליצנות בזמן השיחה על מנת שלא להגיע לידי חטא ועבירה המשנה באבות פרק ג משנה יג רבי עקיבא אומר שחוק וקלות ראש מרגילין לערוה ויש להזהר ביותר בפרט בין הצדדים שיושבים בפגישות ויש למנוע מלהגיע לידי רגעים של שחוק וקלות ראש שיכולים להוביל לידי חטא. וכבר שמענו על מקרים שאחד מבני הזוג התבדח והשני הרגיש שהוא צוחק עליו והשידוך כמעט והסתיים, או שאחד הצדדים צחק על תכונה מסויימת והתברר שהצד השני יש לו את אותה תכונה ונפגע מכך. .

יב) **כבוד הצד השני** - בכל מקרה שמודיעים על הודעה שלילית יש לעשות זאת באופן העדין ביותר על מנת שהצד השני לא יפגע אמנם בפגישה הראשונה והשניה אפשר להעזר בשדכן אבל לאחר מכן יש לעשות את ההשתדלות המירבית כדי שהצד השני לא יפגע בפרט כשהשידוך היה בשלב מתקדם. .

יג) **בת כהן לישראל** - ישראל הרוצה להתחתן עם בת כהן יקבע לעצמו עיתים לתורה ויראה ברכה בזיווגו בטור ובשולחן ערוך באבן העזר (סימן ב' סעיף ח'): עם הארץ לא ישא כהנת, ואם נשא אין זיווגם עולה יפה, שתמות היא או הוא במהרה,

או תקלה תבא עליהם. אבל תלמיד חכם שנושא כהנת הרי דבר זה נאה ומשובח, תורה וכהונה במקום אחד. וכתב בשו"ת יחווה דעת חלק ה סימן סא אין לישראל לישא בת כהן אלא אם כן החתן ירא ה' מרבים, וקובע עתים לתורה, וכל שכן אם הוא לומד בישיבה באופן קבוע, אף על פי שהוא עדיין אינו בגדר תלמיד חכם. .

יד) הפרשי גילים - אין מניעה להיפגש עם אשה מבוגרת ממנו בשנים וידוע על תלמידי חכמים גדולים שהאשה היתה מבוגרת מהם בשו"ת וישב הים י"א סי' נ' כתב שלא מצאנו בדברי רבותינו או במדרשים שום גילוי שיש קפידא שישא אדם דוקא אשה הצעירה ממנו וממילא גם בספרי הפוסקים לא נמצא שום זכר לאזהרה זו מובא שהיו מקרים רבים שהאשה היתה מבוגרת ומובא בשם הרב שך שרעיתו היתה מבוגרת ממנו בארבע שנים וכן בספר מנהג ישראל תורה עמ' לח בשם ספר כרם שלמה הביא ראיה שהאיש יכול להיות צעיר מאשתו וכן הובא בנתיבי השידוך פ"א ס"ח. .

טו) שקר כדי למנוע בושה - כשרוצים להפסיק את הפגישות מבלי לפגוע בצד השני אפשר לעשות זאת על ידי סיבה צדדית שאינה קשורה לתכונות האופי או היופי וכד' כדי שאף אחד מהצדדים לא יפגע ומותר אפילו לשקר בשביל שלא יגרם עלבון כגון לומר שאנו בעלי השקפה שונה, או שרוצה להיות אברך כולל או להיפך. וכן לגבי דרישות האשה מהבחור שנפגשת איתו ע"ע בתתן אמת ליעקב שאלה צא וכן בספר ניב שפתיים עמ' סה שכתב שאפשר לשנות כדי למנוע בושה מחבירו, והוא הדין לנד"ד שרוצה למנוע בושה מהמשודכת ובפרט שלא רוצה שיצא עליה שם רע והעולם יתחיל לשאול אותו שאלות על אופייה וטיבה וכן הדין כשהיא רוצה לבטל שידוך. .

טז) מום אצל חתן או הכלה - היודע בוודאות שיש מום או חולי לחתן או לכלה, שבוודאי יגרמו נזק בעתיד, חובה עליו ליידע את המשפחה על מנת שלא יגרם לזוג עוגמת נפש. ובכל מקרה יתייעץ עם תלמיד חכם כיצד לעשות זאת התורה סמכה "לא תעמוד על דם רעך" ל"לא תלך רכיל" לומר שמותר ומצוה להיות כרכיל כשהוא להציל את חברו כגון שיש לאחד הצדדים חסרון עצום שהצד השני איננו יודע זאת. או כשמכיר את שני הצדדים בוודאות ויודע שיגרם להם נזק אחד לשני בשידוך ואם יש לו ספק יתייעץ עם תלמיד חכם שמבין בנושאים אלו עיין בזרע חיים עמ' תלו. .

יז) בעלי תשובה - כשזוג בעלי תשובה משתדכים צריכים לספר על עברם אחד לשני בכלליות ואינם צריכים לפרט את החטאים שנכשלו בהם ויכולים להשתמט ולא להשיב במדוייק, אלא אם כן היא בעלת תשובה והוא בחור ישיבה שחטאיה יגרמו לו לבטל את השידוך אין חובה על הצדדים לגלות את חטאי נעורים אלא בדברים שיש להם השלכות על העתיד וכן כשידוע שאחד מהצדדים היה מבטל את השידוך מחמת מעשה שעשו בעבר כגון: שכבר אינה בתולה ונפגשת עם בחור ישיבה מבטן ומלידה שנושא אותה לאשה על שעת שהיא בתולה. במקרה כזה חייבת לספר לו אך יכולה לשנות ולומר לו שנאנסה ועשתה זאת מבלי רצונה ומתחרטת על כך מאוד, אבל כשהיא משתדכת עם חוזר בתשובה שגם הוא בעברו חטא בחטאים כאלו ואחרים, אינה חייבת לספר לו כשהוא יודע שהיא בעלת תשובה שזהו כדבר מפורסם וגלוי שבעולם החופשי אין מקפידות להשמר בכך וכשמסכים להפגש עם חוזרת בתשובה הרי מניח בדעתו שנכשלה עם גברים אחרים ועל דעת כן נפגש איתה אלא אם כן שאל אותה בפירוט וגם כאן יכולה לשנות ולומר שאנסו אותה לכך או שהיתה מבלי דעת ומתחרטת על כך מאוד. .

יח) בעלת תשובה וכהן - רווקה שנכשלה עם אחרים מותרת לכהן, אבל אם נכשלה עם גוי או גר שלא התגייר כהלכה אסורה לכהן (ואינה חייבת לספר את הסיבה האמיתית שהיא אינה מעוניינת בשידוך) ואפילו מסופקת אם נכשלה עם גוי לא תפגש עם כהן, כיון שפסק בשולחן ערוך אבן העזר הלכות פריה ורביה סימן ו סעיף ח וט' מבואר שהנבעלת לגוי אסורה להנשא לכהן וגר שיש ספק בגירותו הרי יש להחמיר כאן אלא במקרה שכבר השתדכו ואין אפשרות לפרק את הקשר, יש להתייעץ עם תלמיד חכם המבין בהלכות אלו כיצד לדון את הזוג. .

יט) איסור נגיעה - יש איסור נגיעה בין בני הזוג עד החופה והקידושין ואין להקל בזה כלל וכלל והמקילים בזה לא רואים ברכה בזיווגם אלא אם כן עשו תשובה שלימה על כך והפסיקו כליל עם מנהג מקולקל זה כתבו אחרונים שאשה פנויה שהיא נדה מכלל עריות היא וגם בתולות דידן כולן בחזקת נדות הן משיגיע להן זמן וסת. ולכן יש איסור נגיעה בכל אשה שאינה נשואה וכמובן שכל עוד שאינה נשואה אסור לה ללכת לטבול ויש להזהר בכך מאוד בפרט בימים שלאחרי האירוסין שיש הרגשה של קירבה מסויימת. והדברים פשוטים ומבוארים ארוכות בספרי האחרונים. וכתב בספר משנת יהשוע: "איסור גמור לנגוע במשודכתו אפילו שלא לשם חיבה, ולכן יש להזהיר את החתן והכלה שישמרו בכל משמר שלא להכשל ח"ו בנגיעות. וכן גם הכלה אסור לה לגעת במשודך לה שמכשילתו באיסור נגיעה ומיהו אם משודכתו נפלה ברחוב וכדו' אז הדבר תלוי אם באמת יכולה לקום מעצמה, ברור דאסור לעזור לה להקימה. אבל אם אינה יכולה לבדה ששברה את הרגל וכדו' ידאג שיבואו לעזור לה, ואם אין שם אף אחד נראה שיכול להקל בנגיעה ע"י דבר אחר ונסתמך על שיטת הש"ך דהקל בנגיעה ממש שלא בדרך חיבה ואם הדבר הוא בגדר סכנה וההצלה מוטלת רק עליו א"כ מותר ואף חייב להקימה ואם לא עוזר לה הרי הוא חסיד שוטה וכשנאלץ לעזור במקרה כזה ישתדל מאוד לא להנות מזה. .

כ) צביעת שיער \ עדשות צבעוניות - מותר לאשה להתייפות לפני פגישה וכן לצבוע את השיער ולהתקשט ואין בכך הטעייה של הבחור כל עוד שאינה מכסה מום מותר לאשה להתקשט ואין בכך פגם שלא מבטלים שידוך בגלל צבע עיניים או שיער וידוע ומפורסם הדבר שנשים טבען להתקשט ולהתייפות ואין בכך אונאה היות וכך היא דרכה של אשה, להתקשט ולהתאפר והבחור מביא זאת בשיקוליו האישיים לבחירתו ולכן אין בכך עילה לבטל שידוך וכל שכן שהיא יכולה להמשיך לצבוע גם לאחר הנישואין. .

כא) צביעת שיער לאיש - לכתחילה אין היתר לאיש לצבוע שערו לשחור אבל כשגילו צעיר והלבינו שערותיו ונראה בו כמום יש לו על מי לסמוך יש אחרונים שהקילו במקום צער כאשר עושה הדבר לשם שידוכין ובאופן שהשיער הלבן נראה כמום עיין שו"ת אגרות משה חלק יו"ד ב סימן סא שכתב אם כוונת צביעתו הוא לא ליפוי אלא כדי שיקבלוהו למשרה באופן שאין איסור אונאה כגון שיודע שיעשה המלאכה כצעיר מסתבר שיש להתיר שמותר אפילו לכתחילה וכן בשו"ת ישכיל עבדי חלק ח' סעיף י"ז אות ז' כתב שלפי דברי מרן מותר לגבר לצבוע שערותיו למטרת שידוכין עי"ש. וכן ראיתי שכתב בשולחן שלמה סימן שם הלכה א שהתיר למטרת שידוכין במקום שמתבייש ע"ע, בשו"ת מנחת שלמה מהד"ת ח"ב סי' פ"ו, וכן בשו"ת משפטי עוזיאל כרך ב - יו"ד סימן כה שלימד שהגדרת איסור "לא ילבש גבר" הוא כל דברי התנאות שהם מיוחדים לנשים, אבל דבר שהוא נהוג לכל אדם אנשים ונשים אין בו משום לא ילבש. וכן כתב הר"ן לענין הסתכלות במראה, דבמקום שרגילים האנשים לראות כמו הנשים שרי ע"כ ואם כן כיום שהמנהג של הרבה מגברים לצבוע שערותיהם שוב אין כאן איסור לא ילבש. וכן בשו"ת שרידי אש חלק ב סימן מא שכן האנשים בזמננו נוהגים כן. בשו"ת מחנה חיים ח"ב יו"ד סי' ל', ושו"ת אבני זכרון ח"ג סי' ל"ט ומנחת פתים יו"ד סי' קפ"ב ושו"ת בית היוצר יו"ד סי' מ"ה , ושו"ת מנחת יצחק ח"ו סי' פ"א. .

כב) פאה נוכרית - רווקה המשתמשת בפאה נוכרית כדי לכסות מום בשערותיה צריכה לספר זאת לחתן בפגישות המתקדמות לפני התנאים
כתב בשו״ת שבט הלוי חלק ו סימן רה דכל המומין הפוסלים בכהנים פוסלים בנשים לכן צע״ג להקל בזה מיהא הא ודאי אפשר ליעץ דלא תגלה בפעם ראשונה ושניה עד שאולי ירצה בה רק אח״כ תגלה לו לפני קשרי השידוכין ולא יכול לטעון אח״כ אחרי קידושין כלום. .

כג) פריה ורבייה - יש חיוב על כל אחד מהצדדים להודיע לשני על בעיות פריון, ובמקרים כשיש חשש יכולים לדרוש אחד מהשני אישורים רפואיים שהכל תקין ויתייעצו עם תלמיד חכם איזו בדיקות מותרות ובאיזה אופן אמנם אצל האשה הבדיקות מבחינת ההלכה מותרות אבל בדיקת פריון לאיש צריכה אישור הלכתי כיצד לעשות זאת באופן שהתירו בשעת הדחק, וצריך ליידע את הכלה או את החתן בכל התשובות וההשלכות שלהן, אחרת יכולה לטעון שיש כאן מקח טעות. .

כד) פרסום שידוך - מקובל בין המשפחות שלא מפרסמים את עניין השידוך עד ה״וורט״ או היכרות המשפחה והמפרסמים את השידוך מבלי רשותם הרי עוברים על איסור רכילות ולעיתים גם על לשון הרע
שאין הברכה שורה אלא על הדבר הסמוי מהעין ולכן ככל שהתהליך נעלם מעיני הבריות כך הברכה שורה בו וכשבני הזוג מקפידים לא לספר דבר מסויים, אז המספר את הדברים עובר על איסור רכילות, כיון שעדין אין הדבר מפורסם. .

כה) רגשות - אין להפעיל רגשות אלא להתייעץ עם אנשים שמבינים הורים ומשפחה וכד׳ וסוף האהבה לבוא עם הזמן מצוי בעולם החופשי מושג של אהבה ממבט ראשון וזהו שקר גמור היות וישנה תאווה ממבט ראשון ואין אפשרות לאהוב אדם שלא מכירים באופיו אלא רק במראה החיצוני ובודאי שזוהי התאווה ששולטת על האדם ונותנת לו להחליט בהתאם לרגשותיו ולא מה שהוא צריך באמת. לכן יש להתייעץ עם מבינים בדבר על מנת לקבל הכוונה מדוייקת בעניין השידוך. .

כו) תשלום לשדכנים - יש לשלם את התשלום לשדכן שלא יגרם לו צער ולהציע תשלום גם לקרובי משפחה שעשו את השידוך מכיון שאי תשלום לשדכן יכול לגרום לבעיות בין בני הזוג כתב בשו״ת תשובות והנהגות חלק ג סימן תנז, שאין לקפח שדכן ולמנוע מלשלם לו את שכרו כראוי. וידוע שלפעמים יש לזוג צרות ל״ע או אין להם ילדים וחולין, הסיבה מאחר שלא קיבלו השדכנים המגיע להם ולכן ראוי לשאול רב ולשלם על פיו כשיש בזה ריב. .

אונאת דברים

צריך לזכור שיש איסור לצער בת ישראל

ולכן כשאין לו סיבה הגונה לביטול,

יתייעץ עם תלמיד חכם כיצד לעשות זאת.

מבלי להכשל בביזוי בת ישראל

דינים הקשורים לשידוך שהתבטל

התפרקות של קשרי שידוכין זהו מבחן אמונה לשני הצדדים, יש הרגשת אכזבה והחמצה אבל תמיד צריך לזכור שכל שידוך שהתפרק מכל סיבה שהיא זהו סימן מובהק שאין הזיווג מתאים וצריך להודות לה׳ על כך שהתפרק לפני החתונה ולא לאחריה...

א) שאלות לאחר ביטול שידוך - יש לשני הצדדים לנהוג בכבוד אחד עם השני, בפרט כשהחליטו לבטל שידוך ואסור לגלות את המניעים לביטול כשיש בכך נזק לצד השני בדרך כלל אם מספרים נעשה נזק לצד השני ולכן יש להמנע לחלוטין מלספר סיבות לפירוק הקשר ורק כשיש אדם אחר שרוצה להפגש ומבקש לברר פרטים ויש לסיבות השלכות להצלחת הקשר או לכישלון, במקרה כזה ממש צריך לעשות שיקול דעת נכון האם יכול לספר ומה לספר, כדי לא להזיק לשידוך של הצד השני. ויש להתייעץ עם תלמיד חכם המבין בהלכות לשון הרע על מנת שידע כיצד לשקול את המילים באופן המועיל ביותר. .

ב) תביעת מתנות לאחר ביטול - החתן רשאי לקבל בחזרה מהמשדוכת את התכשיטים שניתנו לה והיא יכולה לקבל את המתנות שנתנה לו באירוסין כתב בערוך השולחן אבן העזר הלכות קידושין סימן נ ס״ב דאומדנא גדולה היא שלא נתן לה המתנות אלא ע״מ לכונסה אבל אם יתבטלו הנשואין יוחזרו לו המתנות וזהו בכל מיני מתנות של כסף וזהב ותכשיטין וכלים ובגדים שלא בלו ואין חילוק במתנות בין ששלח לה קודם אירוסין לאחר שנתקשרו בשידוכין ובין שנתן לה אחר אירוסין דאין שום טעם לחלק ביניהם אמנם מתנה שנתן לה קודם השידוכין נראה שאינו חוזר לו דזהו כמתנה בעלמא אא״כ אמר מפורש שנותן לה בתנאי שתנשא לו. .

ג) תשלום עבור הוצאות אירוסין וכד׳ - יש לדון כל מקרה לגופו ולבחון את הסיבות והגורמים לביטול ובמקום שיש מחלוקת בין הצדדים יש לגשת לבית הדין שיעשו פשרה בין הצדדים בדרך כלל המבטל ללא סיבה הוגנת צריך לשלם את ההוצאות, אבל כשיש לו טענת מקח טעות, כגון שנודע על מום נסתר של אחד הצדדים, אינו חייב לשלם את דמי הסעודה ובאופן כללי קשה לקבוע כללים ברורים בדינים אלו שלכל פרט יש חשיבות בקביעת הדין כגון : במנהג אותו מקום ולכאורה יש מקום שהחוזר בו ישלם הכל שהרי הוא גרם לשני לאבד ממונו ואם יש עדים כמה הוציא (כגון קבלות וכד) הרי יצטרך לשלם ויש חולקים על כך שכל איבוד ממון שבעל הממון עושה אותן מדעתו אפילו שנתהוה היזק מתוך זה פטור הא למה זה דומה למוכר זרעוני גינה ולא צמחו דאינו משלם לו הוצאות כמ״ש בח״מ סי׳ רל״ב וכמו דתניא בתוספתא המוכר כדין לחבירו ונמצאו שאינם טובים ונשתברו חייב להעמיד לו דמי כדין ולא דמי יין שהכניס בהם הלוקח [ראב״ד והגר״א סק״ט] דאין זה עניין להיזק גרמי ולגורם להזיק אבל דעת הרמב״ם דלא דמי לכל הנך שכיון להרויח והוציא הוצאות אבל בכאן לא כיון להרויח אלא להתנהג כמנהג המדינה ולכן חייב החוזר לשלם להשני כל ההוצאות ולכן

במקום שיש מחלוקת עדיף לגשת לדין תורה או לדיין מומחה שיעשה פשרה בין שני הצדדים. .

ד) תשלום קנס לבעלי מקצוע ואולם - באופן כללי שני בני הזוג צריכים לשלם את הקנסות לבעלי המקצוע עקב הביטול, אפילו שרק אחד מהצדדים חתום על ההזמנה, אלא אם יש סיבה הוגנת לביטול כמבואר לעיל ובכל אופן יש לדון כל מקרה לגופו ולהתייעץ עם דיין כמבואר לעיל. .

ה) לשלם לשדכן לאחר ביטול - כל עוד לא נוצר קשר בין המשודכים אין חיוב תשלום. אבל כשנעשו התנאים וההתבטל השידוך בלי סיבה הגיונית וללא טענת מקח טעות יש המחייבים לשלם לשדכן עיין ברמא בחושן משפט סימן קפה סעיף י וכתב בערוך השולחן שם השדכן הוא כמו סרסור ואם רוצה שישלמו לו מיד אחר התנאים והבעלים אינם רוצים לשלם עד אחר הנשואין תלוי במנהג המדינה. ויש נוהגים לשלם שדכנות אחר כתיבת התנאים מיד ולכן אף אם נתבטל השידוך אח"כ ואף ששני הצדדים נתרצו בביטולו מ"מ לא הפסיד השדכן שכרו ובמקום שאין מנהג ישלמו אחר הנשואין דעיקר הגמר הוא הנשואין וכתב רבינו הרמ"א דבמקום שא"צ לשלם לו עד הנשואין אם חזרו בהם ונתבטל השידוך פטורים הבעלים מלשלם לו שכרו אא"כ התנו בהדיא שלאחר כתיבת התנאים השדכן יקבל שכרו ואז צריכים לשלם לו מיד אפילו יחזרו בהם ועיין במנחת צבי חלק א סימן יט שהביא כמה מצבים שבהם פטורים או חייבים לשלם לשדכן ונראה שבמקום מחלוקת צריך להתייעץ עם דיין שיכריע בין הצדדים. .

ו) כתב מחילה - היות וכתוצאה מביטול שידוך נגרמת בושה לשני הצדדים לכן ראוי שיפייסו את אחד את השני ויבקשו מחילה בעל פה ורצוי גם בכתב עיין שו"ת תשובות והנהגות חלק ב סימן תרכב .

ז) נוסח שטר המחילה

"אני החתום מטה החתן פלוני בן פלוני (או הכלה פב"פ) מוחל לכלה (או מוחלת לחתן פב"פ) על עלבונו (או על עלבונה) בלב שלם, ומסכים לפוטרה (או ומסכימה לפוטרו) מכל חיוב ושעבוד שבעולם. ובאתי עה"ח, יום.... פב"פ" כתב בשו"ת שרידי אש ח"ג סימן כ"ו שאין נוסח אחיד לכתב מחילה ולכן כל רב יכול לכתוב את הנוסח כרצונו והיינו יכתוב שהכלה או החתן מחלו לצד השני על עלבונם בלב שלם והסכימו לפוטרו מכל חיוב ושיעבוד. והנוסח הנ"ל הובא בשו"ת תשובות והנהגות הנ"ל. מתוך קיצור נחלת שבעה עמ' רפ. ונוסח שטר זה ראוי שיעשו זאת לפני שלושה תלמיד חכמים שישבו כבית דין ויחתמו בפניהם על הנוסח הנ"ל ובשעת הצורך אפשר לשנות פרטים לפי הצורך של בני הזוג שהחליטו לפרק את השידוך ויכולים להוסיף פרטים נוספים בעניין חלוקת התשלומים וכן לגבי החזרת המתנות אחד לשני.

נוסח נוסף של שטר מחילה

אנו החתומים מטה מודים בזה, כי בהסכמת שני הצדדים החלטנו להפריד את קשר השידוכים שבינינו וכל הכספים יתחלקו בנינו כמסוכם.

כמו כן, אנו מצהירים בזאת, כי הננו מוחלים ומוותרים בלב שלם ובנפש חפיצה על כל תביעה מסוג כל שהיא אחד כנגד השני לאחר ביצוע החלוקה כדלעיל, ואין לנו זה על זה כל תרעומת שהיא, והכל מחול לשני הצדדים ואין לנו ולא תהיה לנו כל קפידא זה על זה בין בעלמא הדין ובין בעלמא דאתי.

ומעתה אין שום עיכוב על שני הצדדים לבנות בית נאמן בישראל כפי רצונם על צד היותר טוב. ואנו מתחייבים בזאת לא להוציא דיבה ולעז בכל צורה שהיא זה על זה במשרים ובעקיפין.

וקבלנו כל זה עלינו בקנין גמור אגב סודר בבית דין חשוב דלא כאסמכתא ודלא כטופסא דשטרי

ובאנו על החתום מרצונינו הטוב ללא כל אונס

ביום _____חודש_____שנה_____

והכל שריר וקיים

חתימה צד א' _____ חתימה צד ב' _____

שמחת חתן וכלה

חכמינו ז״ל החשיבו מאד את המצוה לשמח חתן וכלה. ״ואמר רבי חלבו אמר רב הונא: כל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו - עובר בחמשה קולות, שנאמר: ירמיהו ל״ג קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול אומרים הודו את ה׳ צבאות. ואם משמחו מה שכרו? - אמר רבי יהושע בן לוי: זוכה לתורה שנתנה בחמשה קולות״ מובא בגמ׳ (ברכות ו׳ ע״ב) .

על גודל מעלת מצוה זו למדים מאשתו של אחאב מלך ישראל איזבל, אע״פ שהיתה מרשעת גדולה ורדפה למוות את נביאי ישראל, בכל זאת היתה לה זכות מסויימת, ביתה היה סמוך לשוק, וכל מת שהיה עובר בשוק, היתה יוצאת מתוך ביתה ומכה בכפיה, ומקוננת בפיה, ומהלכת עשרה צעדים. וכל חתן שהיה עובר בשוק, היתה יוצאת מפתח ביתה ומסלסלת בכפי ידיה, ומהלכת עשרה צעדים. וזאת עשתה בקביעות לשמח חתן וכלה. אע״פ שהיתה לה חשיבות של מלכה, היתה מקפידה לשמח חתן וכלה. ונתנבא עליה אליהו הנביא ז״ל; ״הכלבים יאכלו את איזבל בחלק יזרעאל״. והאברים שגמלו חסד, לא שלטו בהם הכלבים וניתנו לקבורה״ שנאמר: ״וילכו לקָבְרָה ולא מצאו בה כי אם הַגֻּלְגֹּלֶת והרגלים וכפות הידים ראה בילקוט שמעוני (מלכים רמז רלב) .

לשמור על גדרי הצניעות להצלחת החופה

עיין בספר קב הישר (פרק פז) על פי הרוב כשהחתונה אינה מתקיימת בקדושה אין ברכה במהלך החתונה והמזל הטוב מתרחק. אם לא בדקות הקרובות, אז בימים הבאים. היות והדבר נעשה שלא על פי דעת התורה וחכמיה, אז אין שכינה ואין הצלחה במקום הזה. ואפילו שהמנות יקרות, התזמורת יוקרתית והאולם הוא היוקרתי ביותר, אין לכך כל חשיבות. כיון שאין נחת רוח להקדוש ברוך הוא במסיבות שאין בתוכם שמחה של מצוה, באירועים המהולים בחטאים של החתן והכלה והמוזמנים, ועל אחת כמה וכמה כשהשמחה מעורבבת בריקודים מעורבים, במחשבות זרות בראיות אסורות...

לא להכניס אותו לחתונה...

כאשר בשולחן אחד יושבים אנשים ונשים יחדיו משוחחים וצוחקים ומקילים ראש, אחד מסתכל על השני ומנסה להרשים והשני מתרשם וכך באים לידי מכשולים גדולים, וכל שכן כאשר במחולות רוקדים אנשים עם נשים ביחד, ואינם יודעים שהשטן נכנס גם הוא בין הרוקדים עם

הרבה מזיקים הרוקדים לפניהם, וכשכל המוזמנים הולכים הביתה הוא נשאר עם בני הזוג ומלווה אותם בדרכם החדשה.

וזוהי הסגולה לשלום בית ולהצלחה לבני הזוג

כל חתן וכלה שמתחילים בדרכם החדשה, מחפשים סגולות ברכות ורבנים להצלחה, וברכה לילדים, אך, כיצד ניתן לבקש שתהיה הצלחה לבני הזוג, איך אפשר לברך את בני הזוג בשפע של ברכה והצלחה לבנין הבית שלא על דרך של צניעות ותורה, בזמן שיצר הרע ושותפיו נמצאים שם בינהם, על כן כל זוג הירא את דבר ה', ורוצה לראות ברכה בבנין ביתו יראה להושיב אנשים בפני עצמם ונשים במפני עצמן, כדי להתרחק מהעבירה.

ולכן בני הזוג וכל בני משפחתם ישמרו במשך כל זמן האירוע, שלא יערבב השטן את השמחה של מצוה ויכניס את ידו ורגלו לתוך חייו של הזוג שמתחתן. זוהי הסגולה הגדולה ביותר לבני הזוג להצליח בחייהם להתחיל ולהמשיך בקדושה ובטהרה.

לחץ משפחתי שאינו משתלם.

שומעים מהרבה זוגות המעוניינים לעשות את החתונה בקדושה ובהפרדה מלאה. ומבחינתם יעשו זאת כהלכה. אבל יש בסביבתם קרובים המבקשים לחטוא בריקודים מעורבים ומאיימים שלא יגיעו... החתן והכלה צריכים להבין שכל עתידם והצלחתם מבוססים על חתונה שנעשית בקדושה ובטהרה. כל השלום בית מתחיל משעת החופה ובנוסף יחשבו החתן והכלה בינם לבין עצמם מדוע הם צריכים להיות ממחטיאי הרבים? אותם הגורמים לציבור לרקוד מעורב, הרי כשאדם חוטא וחוזר בתשובה נסלח לו. אבל כשאדם מחטיא את הרבים, הכיצד יעשה תשובה מאחר שכל הרוקדים במעורב חטאו ואינם, והוא כיצד יעשה???

עצות והנהגות לבני הזוג

תדרוך לפני החתונה - בני זוג חייבים תדרוך לפני חתונה. מלבד הלכות טהרה החמורות, יש לדעת כיצד להתנהג אחד לשני. לכבד, לחיות יחדיו ללא מחלוקות, מתי להתעקש ומתי לוותר הנהגות אלו צריך ללמוד מתלמיד חכם בעל נסיון.

אפשר לחסוך הרבה מריבות וגירושין אם בני הזוג יקדימו ללמוד את הכללים. ואפילו אם צריך לשלם, זה משתלם.

התחשבות במוזמנים - יקפידו החתן והכלה שבשעת חתונתם לא יגרם צער של המתנה מיותרת לציבור האורחים וכן שהמוזיקה לא תהיה מרעישה יותר מהרגיל.

כשרות המאכלים - בעלי החתונה הם המארחים וכולם באים לסעוד על שולחנם וסמוכים ובטוחים שהאוכל בהכשר מצויין, ולכן יש על בעלי השמחה להקפיד בכך יותר מכולם שח״ו לא יגרם בליל חופתם הכשלה לרבים.

מחילה מההורים - ראוי שהחתן והכלה לפני חופתם יבקשו מחילה מהוריהם על הצער שגרמו להם כבר מילדותם. וכן יבדקו אם יש שאר קרובים או חברים שנפגעו במהלך השנים, ואם כן יבקשו את סליחתם. וכל זאת על מנת שלא תהיה בשעת חופתם הקפדה של אדם שימנע את הצלחתם.

חובות - יש על החתן והכלה לסלק את כל החובות שיש להם במכולת או לאנשים פרטיים ולשאר בעלי עסקים עד החתונה ואם אין ביכולתם, יודיעו להם שבכוונתם לשלם, כדי שלא ירגיש מאן דהו שהם מתחתנים והוא מפסיד את כספו.

צדקה - פיזור צדקה הוא סגולה לברכה ואחת האפשרויות היא שבעלי השמחה יכינו מראש שולחן שבו יושיבו עשרה אברכים בני תורה שיאכלו ויהנו מסעודת המצוה, מבלי לשלם, ויברכו את החתן והכלה בפריה ורביה, בבנים ובתורה.

שבע ברכות - יקבעו מראש את המברכים שבע ברכות בשעת החופה וישתדלו לברר היטב את המברכים כדי ששום אדם לא יפגע מכך שלא קיבל את הכבוד הראוי לו.

הרב המקדש - בחירת הרב המקדש צריכה להיות על פי שיקולים הלכתיים בלבד ולטובת הצלחת החתן והכלה ולכן אין צורך ברב שמזמר או שמצחיק, בפרט ששעת החופה היא זמן קדוש ביותר ואין להעבירו בקלות ראש.

איסור מלאכה כל שבעת הימים - החתן והכלה אסורים במלאכה כל שבעת הימים וצריכים להשתדל מאוד להתנהג בימים אלו בשלווה ובמנוחה.

דיני שמחת חתן וכלה

א) לשמח חתן וכלה - כל הנהנה מסעודת חתן וכלה ואינו משמחו עובר בחמישה קולות ולכן מצוה לשמחו וכשאין מי שישמחם מותר לבטל תורה בשביל זה כמו שנפסק בשו"ע אה"ע סי' סה סע' א מצוה לשמח חתן וכלה ולרקד לפניה, ולומר שהיא נאה וחסודה (פירוש מן ותשא חן וחסד לפניו (אסתר ב, יז)) אפילו אינה נאה. וכתב הרמ"א ומצינו שרבי יהודה בר אילעי היה מרקד לפני הכלה ומבטלין תלמוד תורה להכנסת כלה לחופה. כבר אמרו בית הלל במס' כתובות יז ע"א שצריך לומר כלה נאה וחסודה. הרי שמותר לשנות מפני השלום וכאן שכבר התחתן יש להחמיא ולשמחו באופן הטוב ביותר. .

ב) עיקר המצוה - כל שבעת ימים יש מצוה לשמח חתן וכלה, אבל ביום הראשון זוהי עיקר המצוה מצוה זו מובאת בשו"ע אה"ע סי' סה סע' א והחשיבות של היום הראשון מובאת בשו"ת ישכיל עבדי או"ח סי' כ אות נא כתב שחיוב שמחה ביום הראשון כל עוד לא היתה בעילת מצוה, ודייק מלשון הלבוש באבן העזר סימן סד שכתב שמצוה גם כן לחבב הכלה על בעלה ביום נישואיה. אבל ראיתי בשו"ת ציץ אליעזר חלק יח סימן סח שכתב לחלוק על דבריו ודייק מדברי הרמב"ן דהמצוה לשמח את החתן הוא כל שבעת ימי המשתה. וכן כתב בתשובות והנהגות כרך ה סימן קסז דדהחיוב לשמח חתן וכלה הוא כל שבעה ולכן מברכין שבע ברכות על הששון והשמחה כל שבעה. .

ג) שתי חתונות - כשיש הזמנה לשתי חתונות באותו תאריך ושניהם חשובים, ילך בראשונה לקרוב יותר, ואחר כך לאחרים עיין בשו"ע בסימן רנא סעיף יא וכתב שם בערוך השולחן אם באו עניים הרבה לגבאי של צדקה ואין בכיס כדי לפרנס את כולם או לכסות את כולם או לפדות את כולם מקדימין הכהן ללוי ולוי לישראל וישראל לחלל, וחלל לשתוקי, ושתוקי לאסופי, ואסופי לממזר, וממזר לנתין, ונתין לגר, וגר לעבד משוחרר. בד"א בזמן שהן שוין בחכמה שאין זה גדול מזה הרבה אבל אם אחד מכל אלו מופלג בחכמה והשני קטן בחכמה וכ"ש עם הארץ, בגמ"ח הקרוב קרוב קודם ולכן גם במצוות שמחת חתן וכלה הדין כך. .

ד) השתתפות בחתונה - מעיקר הדין אין חיוב להשתתף בכל אירוע שמקבלים הזמנה אליו. מן הראוי לשמח את הקרובים ואת אלו שבעבר שמחו אותו וכן את אלו שאין מי שישמח אותם את החיוב לשמח אחרים הוא גם מכח הכרת הטוב כלפי אלה ששימחו אותו בעבר, וכשיש חתן וכלה שאין מי שישמח אותם בוודאי שראוי לו לאדם לעסוק במצוה זו כשאין אחרים שעושים כן. .

ה) שמירה על הצניעות - הבימה של הנגנים והתזמורת לא תהיה במקום שרואים את הנשים רוקדות וכן יש להקפיד שתהיה צלמת וכן מלצריות אצל הנשים ואילו לגברים צלם ומלצרים וכו' מתוך תשובתו של מרן בעל שבט הלוי בקובץ אור ישראל כג עמ' רכט.ועיין באום אני חומה חלק א הערה שכב, שכתב צלם בחתונות או בפוטו וכדו', אסור לצלם את אלו שאינן מכוסות כדין. וכשהן בצניעות ישאל חכם אס שרי לצלם. ובודאי שלכתחלה יש להקפיד בחתונות שאשה תצלם נשים טעם דבעבידתיה טריד הוא רק בדבר שמטרידו ביותר עיין עוד בשו"ת עולת יצחק חלק ב סימן רלה. .

ו) הקפדה על הזמנים - אמנם אי אפשר להקפיד על דיוק בזמנים, אבל צריך להשתדל מאוד שלא לאחר את החופה כדי לא לצער את האורחים ויש כאן אונאת דברים שהאורחים ממתינים ומצטערים וחלקם משאירים ילדים בהשגחה תמורת תשלום ויש להם הפסד כספי מכך ועוד מיני צער יוצאים מכך. .

ז) כשרות העדים - יש לבחור עדים כשרים שאינם מחללים שבת וכן שאינם מתעסקים בהימורים, ואינם אוכלים ברחוב, אלא יראי שמיים עיין בהלכות עדים בשו״ע חו״מ סי׳ לד סעיף יז מי שאינו לא במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ, הרי זה בחזקת רשע ופסול לעדות מדבריהם. לפיכך אין מוסרים עדות לעם הארץ, ובסעיף יח הבזויים, פסולים לעדות מדבריהם והם האנשים שהולכים ואוכלים בשוק בפני כל העם, וכגון אלו שהולכים ערומים בשוק בעת שהם עסוקים במלאכה מנוולת וכיוצא באלו, שאין מקפידים על הבושת, שכל אלו חשובים ככלב ואין מקפידים על עדות שקר. .

ח) חתימה על הכתובה - חייבים העדים להקשיב ולראות את כל מהלך החופה, ולאחר מכן לחתום על הכתובה. והחתן מתחייב בכתובה אפילו שלא חתם כיון שיש עדים המעידים שהחופה נעשתה כהלכתה והחתן קיבל קנין ומתחייב כל תנאי הכתובה אף בעומד וצווח שלא הסכים למה שכתוב בכתובה לאו כלום הוא ולכן חתימתו אינה פוגמת בנאמנות העדים עיין בספר סדר כתובה כהלכתה פרק ט מ״ק ו ובמדור התשובות שם סימן יא אות ה וביסוד ציון חלק ג עמ׳ סא. .

ט) עמידה בשעת החופה - יש לעמוד בשעת החופה להקשיב לברכות ולענות אמן, ואין לדבר דיבורים בטלים או לעשן בזמן מיוחד זה מבואר בפוסקים באורחות חיים הל׳ קידושין וכנסת הגדולה סי׳ ס״א אות ב׳ שנהגו לעמוד בשעת ברכת אירוסין ולכן אין מן הראוי להעומדים אצל החופה לדבר דברים בטלים ולנהוג בקלות ראש וראה ביוסף אומץ דף של״ב שלא ישיח באמצע ברכות החופה כי עונשם גדול וכ״כ במורה באצבע להחיד״א אות רי״ב ושדי חמד חו״כ אות ג׳. .

י) קוסם - אין להזמין קוסם שיעשה מעשה אחיזת עיניים ורק כאשר הוא מגלה כיצד עושה קסמים אפשר להקל עיין באורך בשו״ת יביע אומר חלק ה יורה דעה סימן יד כתב שאחיזת העינים אף על פי שעושה לשמחת פורים או לשמחת חתן וכלה אסור בהחלט, וגם הרואים שלא שיתפו פעולה עם הקוסם הלזה, יש עליהם איסור. ושומר נפשו ירחק מהם. ומ״מ נראה שאם הקוסם הלזה גוי יש להקל. ו ובחישוקי חמד על סנהדרין עמ׳ שעא כתב בשם הגרי״ש אלישיב זצ״ל שאף לשיטת הרמב״ם והחינוך שאחיזות עיניים אסור אם יראה לרואים באיזה אופן עושה הוא את מעשיו שוב אין זה אחיזת עינים וכן באג״מ יו״ד חלק ד סימן יג וכן פסק בשו״ת אבני ישפה ח״ג סימן עח. .

יא) חתונה מעורבת - אין שום היתר לרקוד בחתונה מעורבת שיש בכך איסור תורה והמנגנים שם מחטיאים את הרבים ואין שמחה בחתונה כזו כמבואר בשו״ת בנין אב חלק א סימן נה. הדבר פשוט וברור שלפי ההלכה אסור לרקוד ריקודים מעורבים בחתונה, אנשים ונשים יחד, או מעגל של נשים ומעגל של גברים זה ליד זה, והעובר על זה גדול עוונו מנשוא. ואף המסתכלים בריקודים אלה לא ינקו מעון, אף על פי שיש מצוה גדולה לשמח חתן וכלה, אין לעשות מצוה על ידי עבירה, וכל שכן עבירה חמורה כזו.עיין בילקו״י חופה וקידושין עמוד רסט. .

יב) ריקודים נפרדים ללא מחיצה - אסור לנשים לרקוד במקום שאין מחיצה אפילו בריקודים נפרדים כל שאפשר לראותה רוקדת הרי היא מכשילה את הצופים בה כן כתבו בכל ספרי המוסר ופשוט הדבר שאין לנשים לעשות כן כיון שגורמות לאחרים להסתכל עליהם ונחשבות למחטיאי הרבים כנ״ל בהערה הקודמת. .

יג) סעודת מצוה - יש חסידים ואנשי מעשה המקפידים להתחיל לאכול דווקא לאחר החופה ולא לפניה כדי שתחשב לו כל הסעודה למצוה היות ורק לאחר שנערכה מצוות החופה והקידושין נחשבת לסעודת מצוה אבל לפני כן נחשבת לסעודה רגילה כיון שעדיין שם המצוה לא נקרא עליה. וכתב בספר אדני שלמה "אינה השם לידי קובץ קטן פירוש על מסכת תמיד ושם המחבר בראשי תיבות אוה"ל וחפץ בעילום שמו וכתב בעמוד האחרון אות ד' בשם הגאון רבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל וז"ל אם עשו סעודה ובאמצע בא מישהו ועשה סיום מה שאכלו לפני הסיום לא נחשב סעודת מצוה רק אם חשבו קודם שהסעודה בשביל הסיום שאז גם מה שאכלו קודם נחשב סעודת מצוה ולא מספיק שהמסיים יחשוב אלא צריך שכולם יחשבו" עכ"ל ולכן צריך לחכות עד שתיערך המצוה ולאחר מכן לאכול. .

יד) סעודת שבע ברכות - רצוי שהחתן והכלה יבצעו על פת כדי שתחשב סעודת שבע ברכות ויקפידו על כך גם בשאר ימי השבע ברכות אע"פ שאין חובה לקיים שבע ברכות מדי יום היות וכל השבעה ברכות הן אינן חובה אלא רק אם רוצה בסעודה לעשותם ואינו מוכרח להטריח עשרה אנשים שרק ביום הראשון יש חובה לאחר החופה ראה בשו"ת רב פעלים חלק ד - אבן העזר סימן ו שכתב דאינו מחוייב לדחוק עצמו לעשות כן כי אין זה עליו בתורת חובה אלא רק הוא למצוה מן המובחר אבל אם יש לאל ידו להרבות בהוצאה הא ודאי למצוה גדולה תחשב לו וכן ראיתי בספר ברכת החתנים עמ' צג בשם הגרח"ק . .

טו) לחיצת יד - איסור חמור ללחוץ יד לנשים וכל שכן שאר קרבה אפילו שהן קרובות משפחה שו"ע אבה"ע סימן כא ס"ז ואיסור זה קיים בכל גיל של אשה אפילו זקנה מופלגת. וכתב בילקוט יוסף הלכות חופה וקידושין עמוד רעג, חתן שיש לו קרובות משפחה שיודע שהן עלולות לנשקו אחר החופה, יכין עצמו לכך להתרחק מזה., וגם הכלה אין לה להושיט יד לגברים. .

דינים הקשורים לעניני ממונות בשמחת חתן וכלה

א) מתנות לחתן ולכלה - המנהג שהבאים לשמח את החתן והכלה נותנים מתנה על מנת להקל עליהם את הוצאות החתונה דין שושבינות היה נוהג מקדם בזמן הש"ס והראשונים דהיינו כשנושא אדם אשה היו רעיו ומיודעיו שולחים לו מעות כדי שיתחזק על ההוצאה שמוציא במשתה ואינה מתנה גמורה אלא כשהשני ישא אשה חוזר ושולה לו כמו ששלה לו הראשון ואם לא החזיר תובעו בבית דין וכמבואר פרטי הדינים באריכות בבבא בתרא דף קמ"ר ע"ב וברמב"ם פרק ז' מזכייה ומתנה ובטור סימן ס' וכבר כתב מרן בשולחן ערוך שם שבזמן הזה לא נהגו לתבוע תביעה זו בדין ועל כן לא האריך בזה יעו"ש וכיום נתינה זו נחשבת כעין הלוואה עד לאירוע של הנותן שבו החתן מחזיר את מה שקיבל וכל זה נעשה מתוך ידיעה שהנתינה עבור הסעודה ועבור כיסוי ההוצאות, וכשלא נותנים יש בכך משום גזל היות ובעלי האירוע מצפים להכנסות ופעמים רבות על דעת כך מזמינים. וכן כתבו באחרוני זמננו. .

ב) תשלום על הסעודה - השיושבים לאכול באולם חתונה צריכים לתת מתנה כספית הולמת את מחיר המנה שאוכלים ואדם שאינו משלם נכשל בסרך גזל מפני שהחתן והכלה מצפים לכסות את ההוצאות של החופה באמצעות הכספים שהם מקבלים ואורח שאינו משלם נכשל בגזל אלא אם כן יש לו אישור מפורש מהבעלים של האירוע. ונראה שאדם שקיבל בעבר מתנה מהחתן מוטל עליו החיוב להחזיר מתנה לחתן כפי שקיבלו ממנו אפילו שאינו מגיע לסעודה. וכתב בספר חופה

כהלכה פרק ב סעיף ב ושמעתי ממו״ר מרן הראש״ל הגר״ע יוסף שליט״א שמי שאינו נותן מתנה לחתן או מי שנותן מתנה זעומה הרי הוא גוזל את החתן ומפסידו לכן יש להזהר בזה מאוד ולא כאותם האנשים שנותנים איזה מתנה זעומה כדי לצאת ידי חובה ואפילו את המנה שאוכלים אינם מכסים ודי בזה למי שיש לו לב טוב עכ״ל .

ג) **גובה דמי המתנה** - אין חיוב לשלם עבור מנה יקרה אלא כפי שהוא קיבל ממנו בעבר, ואם עדיין לא קיבל ישלם לפי מנה הממוצעת בשוק היות ומוטל עליו החיוב להחזיר את הממון שקיבל בחתונתו, יחזיר לפחות כפי שקיבל ויכול להוסיף כרצונו ואם הגישו מנה יקרה מאוד ומצפים ממנו שיחזיר את שוויה יתן כפי שבאפשרותו ויש שנוהגים שלא לאכול כאשר לא שילמו מחיר שלם עבור המנה מחשש גזל. .

ד) **מתנה מהמעשרות** - אע״פ שמותר לתת להכנסת חתן וכלה בני תורה מהמעשרות מכל מקום התשלום עבור המנה לא נכלל במעשרות היות ואדם מחוייב לשלם עבור המנה שאוכל, אינו יכול לשלם זאת מהמעשר כספים אלא אם הוא שולח מתנה מבלי להגיע וגם במקרה כזה מוטל עליו החיוב להודיע לחתן ולכלה שמתנה זו ממעשר, כדי שהם לא ירגישו בעלי חוב כלפיו וצריכים להחזיר לו סכום דומה. ועיין בתשובות והנהגות חלק ב סימן תפב הביא דברי הגר״א יו״ד ס״ס רנ״ג בשם התוספתא שאין עושין ממנו שושבינות השושבינות היינו שרגילים לשלוח זה לזה בנישואין וכששלח אחד לחבירו מחויב חבירו לשלוח לו בחזרה בנישואין ונגבה בדיינין ואף לשלוח לעני בתורת שושבינות אף שהוא ג״כ עני אסור דאסור לקבל דבר תמורת צדקה עכ״ל. .

ה) **הבאת ילדים או חברים** - אין להביא ילדים או חברים לאולם מבלי אישור מבעלי האירוע המזמינים מחשבים את מספר המנות לפי מספר המוזמנים ועוד מנות נוספות יתרות למקרה שיחסר אך שבאים אנשים שאינם קרואים כגון ילדים ושאר אחרים הרי שהם מחסירים ממנותיהם של המוזמנים ועוד יושבים במקומתיהם וכשהמוזמנים באים אין להם מקומות ישיבה היות והבלתי קרואים התיישבו ובעלי האירוע אינם יודעים כיצד לנהוג שלהוציאם אי אפשר ומנות נוספות נגמרו לכן חכם עיניו בראשו ולא ישב לאכול במקום שלא הוזמן וכל שכן שלא יביאו את ילדים קטנים מבלי אישור של המזמינים ועיין מה שכתב בשער שמעון אחד חלק ה חו״מ סימן יא ויב. .

ו) **אורחים שאינם מוזמנים** - כשמגיעים אורחים שאינם מוזמנים לחתונה לקבץ נדבות או לסעוד את ליבם אע״פ שאינם עושים כהוגן מכל מקום בעל האירוע יעמוד בנסיון ואפילו לא ירמוז להם לצאת כן ראיתי שכתב בספר צדקה וחיים של הרב פלאג׳י מערכת מ׳ וידעו שבעוון קמצא ובר קמצא חרב בית המקדש ואין צריך לעשות זאת שוב אלא להיפך והזוכה להעביר על מידותיו זוכה לברכה גדולה מהשמיים. .

ז) **תשלום למלצר עבור מנות נוספות** - אין לאורח לשלם טיפ למלצר על מנת שיגיש לשולחן מנות כפולות, אלא רק לבעל האירוע מותר לעשות כן מפני שהמנות ספורות ולפעמים מסכמים עם בעל האולם שהמנות הנשארות יעברו לביתם של החתן והכלה או לצורך שבת חתן והמקבל שלא ברשות הרי הוא גוזל את בעלי האירוע. ואין רשות למלצרים לקבוע את כמות החלוקה לאורחים, אלא אך ורק לבעלי האירוע. .

ח) **פרחים מהאולם** - אסור לקחת מהאולם פרחים או נרות או כל קישוט אחר אלא רק אם יש אישור מפורש של הבעלים או בעל האולם ואין

מועיל היתר מהמלצרים כל הקישוטים הנמצאים באולם שייכים לבעלי האולם או למארגני העיצוב והמעצבים של האירוע ויש המשתמשים בציוד לאירועים נוספים ולכן יש לוודא שאכן אין בכוונתם להשתמש שוב באביזרים אלו. וכן ראיתי שכתבו באחרוני זמננו, ע"ע בשו"ת שבט הלוי חלק ד סימן רכה שכתב שלקחת הביתה מאוכלים ופרחים פשיטא לי דאיכא סרך גזל עכ"ל. וכן כתב בשו"ת אבני ישפה חלק ב סימן קכא "אסור לקחת פרחים או שאר כלי סעודה לביתו בלי רשות מן הבעלים וצריך לברר אם הם שייכים לבעלי הסעודה או בעל האולם ועכ"פ לא מועילה רשות מלצרים". .

ט) לקיחת מנות - כל הוצאת דברי מאכל או פסולת צריכה אישור מהאחראים לכך אפילו ששילם על המנה במתנה שנתן כתב בשו"ת שבט הלוי חלק ד סימן רכה כשיושבים על השולחן אבל לקחת הביתה מאוכלים ופרחים פשיטא לי דאיכא סרך גזל מלבד ממנתו ממש שהיתה כבר מוכן לו לאכלו ומנע עצמו מאכילה בזה יראה דאין חשש אבל לקחת ממאכלים שנותרו שם על הסעודה שלא היו שייכים לו ממש לפי ענ"ד אין היתר ואין נפ"מ בזה אם כתוב על ההזמנה לכב' ולבני ביתו שזה נוסח בעלמא אלו באו שם אבל אין זה סבת היתר לקחת לילדיו וב"ב שלא באו לכאן ודבר ידוע שבהרבה מקומות מחזירין מהמנות לבעל האולם ועושים עמו חשבון על הנותר או שהוא שייך לגמרי לבעל האולם והוא בכלל רווח שלו עכ"ל. ונראה לומר בנוסף שהמנות ניתנות על מנת לשמח את החתן והכלה, שהמסובים ישבו ליד שולחנות ערוכים והלוקח את מנתו ויוצא לביתו הרי הוא אינו ממלא את תפקידו ואם כולם יעשו כן החתן ישאר לבד באולם. .

י) למסור את מנתו לאחר - אורח אינו יכול ליתן את מנתו לאדם אחר שאינו מוזמן, אבל אם שילם על מנתו יכול לתת לו מנתו שיאכל בביתו אבל לא באולם אורח המשלם עבור המנה הרי הוא זכה בה בשבילו ממש ויכול להעבירה לאדם אחר אבל זכות הישיבה והשימוש בכלים הוא לא קנה לרשותו הפרטית אלא לשימושו בסעודה וכשאינו רוצה להשתמש בהן לצרכי סעודה אסור לו למסור זכות זו לאדם אחר אלא אם קיבל רשות מבעלי האירוע אמנם יש סברא לומר שאדם משלם עבור מנה והכלים והמקום, מכל מקום יש סברא נוספת של "והייתם נקיים" כלומר יש צורך להזהר ממראית עין של בעל הבית והאורחים שיראו אדם זר יושב במקום שלא מוזמן אליו, ולא שילם על מנתו. וכן ראיתי שכתב בשו"ת אבני ישפה חלק ב סימן קכא. .

יא) השבת אבידה - מציאה שנמצאה באולם חתונות בזמן האירוע או לאחריה אם יש עליה סימנים צריך לקיים מצוות השבת אבידה ואם אין עליה סימנים שייכת למוצא ואין לומר שהבעלים התייאשו היות והאורחים סומכים על כך שבעל האירוע יחזיר להם את האבידה אבל כשאין עליה סימנים אין חיוב להשיבה שנחשבת כחצר שאינה משתמרת ושייכת למוצא כמבואר לעיל בהלכות השבת אבידה. .

יב) ביטול הזמנה של אנשי מקצוע - המזמין אנשי מקצוע לאירוע כגון תזמורת או צלם ומבטלם ללא סיבה מוצדקת יצטרך לשלם להם פיצוי אבל אם האירוע התבטל מסיבות שאינן תלויות בו פטור מלשלם ורצוי שיעשו בינהם פשרה כתב בספר משפט שלמה חלק ב נתיב כא אעפ"י שהפועלים הנשכרים מזומנים לעשות מלאכתן מ"מ כיון שלא החלו לעשות והחתן אנוס בהפרת ההסכם אינו חייב ליתן את שכרן ואף אינו צריך לשלם להם על ההפסד שנגרם להם כתוצאה מבטול השכירות מכל מקום עדיף שיעשו בינהם פשרה כל שהיא. .

יג) שלח בעל מקצוע אחר - אין אפשרות לתבוע איש מקצוע כגון צלם או זמר שלא יכל להגיע, ושלח אומן אחר, אבל אם הוא אינו "מקצועי" כמו

הראשון הרי אין חיוב לשלם את מלא המחיר שסיכמו ואם שילמו מקדמה לראשון יבקשו מהשני שיקח ממנו את החוב וישלימו את התשלום הנותר כיון שבכל מקרה יש חיוב לשלם עבור השירות המקצועי שקיבלו, שאם לא היו מעונינים בו לא היו מסכימים להעסיקו ומאחר שהסכימו ונהנו מעבודתו הרי הם צריכים לשלם עבור עבודתו. אמנם כשעבודתו של השני לא היתה מקצועית הרי יש כאן סוג של הפרת חוזה שיש לה השלכות לשינוי בתשלום לא כפי שסיכמו עם הראשון אבל יש להם לסכם עם השני לפני שמתחיל את העבודה. .

יד) מנות בכשרות אחרת - כשהוגשו מנות בהשגחה אחרת מאשר סוכם, אין בכך מקח טעות וצריכים להתפשר על הפרש המחיר, אבל כשהוגשו מנות ללא השגחה כלל הוי מקח טעות על כל השלכותיו בשו״ע חו״מ סי׳ רלד סעיף ב מבואר שהמוכר דבר שאיסור אכילתו מן התורה אף שאכלו בשוגג לא נחשב שנהנה מהמאכל משא״כ האוכל איסור דרבנן בשוגג אין צריך כפרה כלל כיון דהוי כאכל מאכל כשר דלא עשה איסור כמבואר שם בסעיף ג׳ שהמוכר לחבירו דבר האסור מדרבנן ואכלו אין המוכר צריך להחזיר ללוקח הדמים ומשום דחשיב שנהנה מהמאכל כמו מן הכשרה ומשו״ה צריך לשלם כל דמי הנאתו כמו בזה נהנה וזה חסר מועט שצריך הלה לשלם כפי מה שנהנה ורק באיסור דאורייתא קנסוהו ועוד דרק באיסור תורה אין הלוקה נהנה באכילתו משא״כ באיסור דרבנן שאכל בשוגג נחשב שנהנה באכילתו וכתב בפתחי משפט שם די״א שאף אם קנה הקונה בהקפה ואכל האיסור האסור מדרבנן אעפ״כ צריך הלוקח ליחן למוכר את כל דמיו וי״א שאף אם הקונה שילם את דמיו צריך המוכר להחזיר את דמי ההפרש שיש בין כשירה לטריפה מדרבנן וי״א בדרך אמצעית שאם המוכר מוחזק בדמים אין צריך להחזיר ללוקח כלום ואם הלוקח עדיין לא שילם הדמים אין צריך לשלם אלא כדמי טריפה ולא כדמי כשרה. .

טו) טיפ למלצרים - מנהג המדינה שאכן נותנים טיפ למלצרים אבל ראוי לציין כבר בהסכם מי הנותן בעל האולם או בעל השמחה שלא יקרה שבעל האולם ייקח את הטיפ לעצמו וישאיר את המלצרים ללא הסיכום צריך להיות בחתימה על ההסכם בין בעלי האולם לבעלי האירוע כדי למנוע אי הבנות לאחר סגירת האירוע זה יטיל את חוב התשלום הטיב על הבעל הבית וזה יטיל על בעלי האולם לכן יש לסכם את אופן התשלום מראש. .

טז) מלצר שהזיק - מלצר שהזיק לבגדיו של אורח צריך לשלם עבור כיבוס של הבגדים, ובמקרה שנעשה נזק גמור לבגד צריך לפצותו מלצר דינו כפועל שהזיק ואין המלצר יכול לטעון שעל דעת כך השתעבדתי לו לעבוד כמלצר שלא יפלו עלי ההוצאות של הנזק שאעשה שהרי החיוב על המלצר משום דין מזיק ולא משום דין פועל ולכן מהות החיוב עליו הוא משום שהזיק ממון חבירו ואין נפק״מ אם היה שכיר או לאו שהמעסיק לא הבטיח לו שהוא יפטר מהתשלום נזקם לכן חייב לשלם מה שהזיק הנזק לאורח ובמקרה שנעשה באונס גמור ראוי שיגיעו בינהם לפשרה. .

יז) קיטרינג שהגיע מקולקל - כשראו שהמזון מקולקל ועדיין לא נאכלו המנות יכולים להחזירם ואינם חייבים לשלם כדין מקח טעות כמבואר בחושן משפט סימן רלג סעיף א המוכר לחבירו מין ממיני פירות ונתן לו מין אחר אין כאן מכר ושניהם יכולים לחזור בהם ואף אם המין שנתן לו היא ביוקר ממה שמכר לו ולא מבעיא במין אחר ממש כמו חטין ושעורין אלא אפילו בחטין עצמן כגון מכר לו חטים לבנות ונמצאו אדומות או להיפך או יין ונמצא חומץ או להיפך או עצים של זיתים ונמצאו של שקמה או להיפך אין המכר חל על זה כלל אבל אם מכר לו חטים יפות ונמצאו רעות הלוקח יכול לחזור בו אפי׳ לא נתאנה בשווי המקח עיי״ש. .

יח) ניזוק כתוצאה ממנה מקולקלת - אורח שקיבל קלקול קיבה וחושש שנגרם לו נזק כתוצאה מהאכילה אינו יכול לתבוע את בעלי האירוע או הטבחים כאשר הוא ניזוק לבדו אין כאן הוכחה ברורה שהאוכל גרם לנזק. ובפרט שלא הוכרח לאכול אלא מרצונו , והוא גרם לעצמו את נזקו. לכן בעל האירוע פטור מלשלם לו על נזקים שגרם לעצמו. עיין בשערי יושר סימן יא שדן במי שהזמין קטרינג ומנה אחת מהמנות היתה מקולקלת והביא שם את שתובתו של הג"י גרוסמן בספר דברי משפט ח"ד עמ' שצד אין אפשרות לחייב את בעל הקטרינג על הבושה ועגמת נפש שנגרם לאוכל כי לא חייבוהו לאכול עי"ש. .

יט) עוגמת נפש - אפשר לתבוע ממון עבור חוסר שירות או חיסרון בתפריט או בעוגה וכן לדרוש את דמי המקדמה כשהשירות לא היה מושלם אבל אסור לתבוע בערכאות על מנת לזכות בדמי עוגמת נפש על פי דין תורה אפשר לחייב נזק ממוני שנגרם או חסרון במקח או כשיש אונאת ממון וכד' אבל קשה מאוד להוציא ממון כתוצאה מעגמת נפש, ובוודאי שיש איסור מוחלט לפנות לערכות על מנת לזכות בתביעה כזו, ואדם שתובע בערכאות מבלי היתר מבית הדין נכשל בגזל ונחשב כמרים יד בתורת משה רבינו. .

כ) אריזה שזכתה בפרס - כשאורח מצא באירוע של אולם חתונות וכד' אריזה שזוכה בפרס הרי זכה בה לעצמו אבל כשמצא בביתו של אדם הרי היא שייכת לבעל הבית ואין זכות לבעל האולם לקחתה ממנו היות והוא יכל לקחת את האריזה הריקה לעצמו הרי זכה בה ואפילו אם נדון את האריזה כאבידה הרי באולם חתונות אבודה ממנו ומכל העולם ואין כאן דין של חצר המשתמרת ואפילו שטר כסף שאבד זכה בו המוצא ולא גרע אריזה הזוכה משטר כסף. אבל כשמצא בתוך ביתו של המארח הרי יש כאן דין של חצר המשתמרת וחייב להחזיר את האבידה לבעלי הבית. .

כא) הפסקת חשמל - הפסקת חשמל שאינה מתוכננת ולא ידעו עליה מראש אין בעלי האולם חייבים לפצות את בעלי האירוע כדין אונס שאינו באשמתו שפטור. אבל אם היה חתום בחוזה שהיה צריך להפעיל גנרטור הרי שיש כאן מקח טעות וחייב לפצות את המזמינים מדין מקח טעות ויתייעצו עם דיין כיצד להעריך את השווי הכספי של ההפסד הנגרם כתוצאה מההפסקת חשמל וכן כמה שווה אירוע עם חשמל וכמה שווה בלי חשמל ויעשו פשרה בינהם על ההפרש. .

צדקה ומעשר כספים

גלגל הוא שחוזר בעולם

מסכת שבת קנא. **ביקש רבי חייא מאשתו: אם יבוא עני לבקש אוכל, תזדרזי להגיש לפניו פת, כדי שכך יעשו לבנייך כשיבקשו צדקה. התפלאה אשתו ושאלה: וכי אתה מקלל את בנינו שיהיו עניים?! אמר לה איני מתכוון לקלל אך יש פסוק בתורה שאומר: "כִּי בְּגִלַּל הַדָּבָר הַזֶּה" ותנא דבי רבי ישמעאל: גלגל הוא שחוזר בעולם". כלומר כפי שאדם מתנהג עם הבריות כך יתנהגו עם ילדיו.**

בורא עולם יצר את העושר והעוני כגלגל שמסתובב, ולכן אנחנו מוצאים את מי שהיה עשיר ונהיה עני, וכן להיפך. עושר ועוני אינו דבר מובטח וקבוע בעולם.

אבל הנהגת בורא עולם נשארת קבועה לנצח נצחים ולכן אם אדם נותן מעצמו לאחרים, יבוא יום ויתנו גם לו. אם אדם גורם שלאנשים אחרים לא יחסר, אז גם משולחנו לא יחסר, הנותן הוא כעין שומר את כספו במקום בטוח, בכיסו של העני המבקש ממנו עזרה... ומובטח לו שלא יפסיד מזה אלא ירויח והנתינה שלו תחזור אליו ותסייע לו.

לאופן נתינת הצדקה השפעה על הדורות הבאים

וזה מה שהתכוון רבי חייא ללמד את אשתו: אם היא תזדרז ותתן לעניים ביד רחבה, בכבוד ובמהירות. היחס והנתינה ישמרו אצל בורא עולם ובבוא העת גם צאצאיה יהנו מכך. שאם יבוא יום והם יצטרכו לאחרים, הם יקבלו עזרה בכל תחום שיבקשו ולאו דווקא ממון, והיחס הטוב שניתן בעבר לעניים, עומד כמליץ טוב, וכאן בורא עולם יפרע את חובו, כפי שמנהיג את עולמו מידה כנגד מידה.

ובפרט כשנותנים ברצון ובשמחה זה משפיע, וככל שמקפידים לתת הרגשה טובה למקבל, יש לכך מעלה גבוהה יותר.

שמונה מעלות יש לנתינת הצדקה

המעלה הגבוהה ביותר - נתינה שאינה גורמת שום בושה או אי נעימות מצד המקבל כגון: תעסוקה, כלומר שנותן לו עבודה, או קונה ממנו ,אפילו שהמחיר יקר יותר, ואפילו עושה איתו שותפות אך ורק כדי שהעני יתפרנס בכבוד יש בכך מעלה גבוהה מאוד.

או נתינת הלוואה בתנאים נוחים המקבל אינו מתבייש כיון שהוא יחזיר את כל הסכום.

או נתינת מתנה כספית בחגים או בזמנים מיוחדים, באופן כזה המקבל אינו מתבייש לקבל, שכך זו דרכו של עולם אחד נותן מתנה לשני.

המעלה השניה היא: נתינה אנונימית לחלוטין - כלומר המקבל לא ידע ממי הוא קיבל, והנותן לא ידע למי נתן, כגון קופת צדקה של עניי העיר.

כאשר נותנים צדקה לקופה או כשמעדיפים לתת בהוראת קבע צריך לוודא שהממונה הוא איש נאמן המונהג ע״י גדולי הדור, ולא אחד שנוהג כפי שכלו ומבלי הכוונה.

נתינה אנונימית חלקית - וזוהי המדרגה השלישית כלומר נתינה שהנותן יודע למי נותן והמקבל אינו יודע ממי מקבל כגון שמוסר הצדקה ע״י שליח ואין השליח מגיד מי נתנה ואפשר לעשות זאת כאשר לא סומכים על הממונים על החלוקה או כשרוצים לוודא שכל הכסף מתקבל אצל העני מבלי שיילקחו מהסכום אחוזים עבור דברים אחרים.

העני יודע ממי מקבל - המדרגה הרביעית היא כאשר העני יודע ממי הוא מקבל אבל הנותן אינו יודע מי זה העני שמקבל ולכן כאן העני פחות מתבייש.

לתת לפני שמבקש - והמדרגה החמישית שיתן לעני בידו קודם שישאל וזהו על דרך ״והיה טרם יקראו ואני אענה״ ועל זה נאמר [משלי לא, כ] ״כפה פרשה לעני וידיה שלחה לאביון״ ושכרו מרובה וגם הקדוש ברוך הוא יעשה לו צרכיו קודם שיבקש, מידה כנגד מידה.

נתינה לאחר שביקש - והמדרגה הששית שיתן לו כראוי אחר שיבקש. כלומר לאחר שהעני פונה אליו ומבקש צדקה אז ניאות לתת לו כפי רצונו. כאן הבושה גדולה יותר אצל העני שהוא נאלץ לבוא ולפנות לנותן ולכן המעלה שלה פחותה יותר.

נתינה מועטת - זוהי המדרגה השביעית שיתן פחות מהראוי לו אבל בסבר פנים יפות העני מקבל סכום שאינו ממלא את כל צרכיו, אבל לפחות יש כאן פנים יפות כנגדו שאינן גורמות לו להרגיש בושה וכלימה.

מדרגה הנמוכה ביותר - והמדרגה האחרונה, אמנם היא גם מעלה אבל הנמוכה ביותר, כשנותן לעני בסבר בפנים עצובות, או בפנים קודרות, מבלי לתת לו תחושה טובה. כך העני מרגיש בושה וכלימה כאילו שלקח את ממונו של הנותן והחסיר ממנו את שמחתו.

רמב״ם הלכות מתנות עניים פרק י הלכה ד. **כל הנותן צדקה לעני בסבר פנים רעות ופניו כבושות בקרקע, אפלו נתן לו אלף זהובים איבד את זכותו והפסידה, ועובר על ״ולא ירע לבבך״ וגו׳ אלא צריך לתן לו בסבר פנים יפות ובשמחה.**

כל דבר שאדם עושה למצוה, יהיה מהטוב והיפה. אם מאכיל רעב, יאכילהו מהטוב שבשולחנו. אם נותן בגד לעני יתן בגד טוב ולא בגדים ישנים שיש בהם פגם, וכן כיוצא בזה, כשרוצה לתרום מכשיר חשמלי כגון: מ קרר, או מכונת כביסה יוודא שהמכשיר תקין ובמצב טוב ולא יגרום למקבל להוציא הוצאות על תיקונים וטכנאים.

ובכל מקרה יש להשתדל מאוד שלא להשיב פני העני ריקם ולכן אפילו כשאין באפשרותו לתת סכום גדול, יתן סכום מועט.

דיני צדקה ומעשר כספים

א) עשר בשביל שתתעשר - מצוה זו היא היחידה שבה אפשר לנסות את הקב"ה ולבקש שכר של עושר, אך יש להגדיר היטב מה גורם לאדם להרגיש ולהיות עשיר אמיתי חז"ל בתענית ט, א שמותר לנסות בזה את ה', שיפריש אדם מעשר ויראה שיתעשר. ואף שנאמר (דברים ו, טז): לא תנסו את ה' אלוהיכם זו המצוה היחידה שמותר לנסות בה את ה', שנאמר (מלאכי ג, י): "הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת אמר ה' צב-אות אם לא אפתח לכם את ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די". ועל מנת שהברכה תחול צריך לדעת על איזה צרכי מצוה להוציא את הכספים. .

ב) שיעור הפרשה - המידה המהודרת ביותר בנתינת מעות מעשר כספים היא "חומש", שהוא עשרים אחוז מהמשכורת. ומעיקר הדין די בנתינה של "מעשר" בסימן רמט סעיף א כתבו הטור והש"ע שיעור נתינתה אם ידו משגת יתן כפי צורך העניים וכתב בעה"ש ואם אין ידו משגת כל כך יתן עד חומש נכסיו מצוה מן המובחר ואחד מעשרה מדה בינונית פחות מכאן עין רעה. עיין עוד בחכמת אדם שער משפטי צדק כלל קמד שכתב: עשיר מופלג מותר לבזבז אף יותר מחומש מנכסיו ואם אינו מופלג בעשירות יתן עד חומש נכסיו ואל יבזבז יותר מחומש כדי שלא יצטרך לבריות. ובשו"ת שבט הלוי חלק ב סימן קכא שכתב שיש פעמים שהחיוב גם יותר מחומש וממעשר. .

ג) תנאי במעשר כספים - הרוצה להפריש מעשר מכל רווחיו וממשכורתו, יתנה מראש במפורש לפני שיבוא לו הרווח או המשכורת, שיוכל לעשות במעות המעשר כל מצוה שירצה כפי ראות עיניו כשלא עושה תנאי יש בכך סוג נדר של נתינה למקום מסויים וכדי שלא יהיה מחוייב לתת לארגון חסד מסויים או לעניים מסוימים, ישאיר בידיו את האפשרויות לשנות את סדר הנתינה לפי צרכי העניים וצרכי המצוות הנצרכות מדי חודש בחודשו. עיין עוד בשו"ת יחווה דעת חלק ג סימן עו. .

ד) בלי נדר - כשעושה מצות צדקה או מעשר כספים או הוראת קבע בקביעות יתנה ויאמר בפירוש שעושה כן בלי נדר ובלי התחייבות ויכול להפסיק או לשנות בכל עת שירצה כנ"ל וכתב באהבת חסד חלק שני פרק יח טוב שיתנה בתחילת קבלתו את המצוה שהוא מקיימה בלי נדר, כדי שלא יכשל חס ושלום בעון נדרים, על ידי איזה סיבה לפעמים עכ"ל. מטרת האמירה "בלי נדר" היא כדי שלא יחשב לו לנדרי צדקה ולא יוכל לבטלם לכן טוב שיעשה תנאי זה כמו שכתב בשו"ת יחווה דעת חלק ג סימן עו ומה טוב ומה נעים שהרוצה להפריש מעשר מכל רווחיו, וממשכורתו, יתנה מראש במפורש לפני שיבוא לו הרווח או המשכורת, שיוכל לעשות במעות המעשר

כל מצוה שירצה כפי ראות עיניו. ואם לא התנה כן בפירוש, יעשה התרה בפני שלשה על שלא אמר שהוא מפריש המעשר בלי נדר, ואחר שיתירו לו, יתנה התנאי הנ״ל. .

ה) **שלוש שיטות במעשר כספים** - עישור מכל רווח שמגיע, ויש אומרים שאפשר לעשר לאחר ניכוי ההוצאות, ויש סוברים שאין חיוב לעשר מעיקר הדין אלא מתוך מנהג עיין ביחווה דעת הנ״ל. וכן שו״ת שבט הלוי חלק ז סימן קצה שכתב הנה בעיקר חיוב מעשר כספים איכא ג׳ דרכים בפוסקים א. יש מצדדים שהוא מהתורה. ב. אבל רוב פוסקים ס״ל דהוא רק מדרבנן, ג. ולדעת הט״ז בשם הב״ח ביו״ד סי׳ של״א אפילו מדרבנן ליתא אלא הנהגה טובה, עי״ש. .

ו) **פרנסה מצומצמת** - אדם שפרנסתו מצומצמת והוא במצב כלכלי ירוד יתאמץ לתת צדקה כפי יכולתו ופטור מלעשר כספים כן כתב הרמ״א בשו״ע יו״ד סי׳ רנא פרנסת עצמו קודמת לכל אדם, ואינו חייב לתת צדקה עד שתהיה לו פרנסתו כיון שחייו קודמים לחיי חבירו.ע״ע בטור בשם רב סעדיה גאון חייב אדם להקדים פרנסתו לכל אדם ואינו חייב לתת צדקה עד שיהיה לו פרנסתו שנאמר וחי אחיך עמך חייך קודמין לחיי אחיך .

ז) **למי נותנים את כספי המעשר** - לכתחילה יש ליתנם לבני תורה עניים ואפשר להוציאם לצורך זיכוי הרבים, ולימוד תורה כגון: לארגן שיעורי תורה או קניית תפילין לגמ״ח או הכנסת כלה וכדי או לחלק את המעשר חלקו לעניים וחלקו לחסדים וכו׳ כתב באהבת חסד פרק יט סעיף ב דיכול להכניס חתן וכלה לחופה ממעות מעשר, אם לא היה יכולת בידו לעשות המצוה בלתי זה. וכן כהאי גונא לענין להיות בעל ברית ממעות מעשר, או לכתוב בהן ספרים ולהשאילם לאחרים; ומתר ללמד בהם גם כן בעצמו, רק שיזהר לכתוב עליהם שהם ממעות מעשר, כדי שלא יחזיקו בהן בניו אחר פטירתו כשלהם. ויש שמפקפקין בכל זה, עין ב׳פתחי תשובה׳ [בשם ה׳חתם סופר׳ בסימן רמ״ט (ס״ק ב׳)], שכתב דלמהרי״ל והרמ״א המעשר הוא רק לעניים לבד, ולא שאר דבר מצוה כלל. ונראה, דאם על ידי שהוא בעל ברית, יש טובה לאבי הבן, שמטה ידו, ואין לאל ידו להוציא הוצאות; וכן להכנסת חתן וכלה לחופה, אם מטה ידם; וכהאי גונא לענין לקנות ספרים להשאילם לאחרים, שאין ביכולתם לקנות לעצמם - אין להחמיר בזה כלל, דזה גופא הוא כמו צדקה. ולקנות עליות ממעות מעשר - אם המעות מתחלק לעניים, גם כן אין להחמיר לכלי עלמא. ולשלם ממעות מעשר שכר למוד לבניו - אסור לכולי עלמא, דזה הוי מצוה, שמחויב בעצמו ללמד את בניו, או לשכור להם מלמד, ואין לפרוע חובו ממעות מעשר, אבל לבני עניים אחרים מותר, ומצוה רבה איכא בזה. .

ח) **קופת מעשר** - הנהגה נכונה לעשות קופה בבית של מעשר כספים וכל רווח שבא לידו יפריש מיד לקופה מיוחדת, מזה יקח לכל צרכי מצווה שהוא צריך ויתנה עליה שהוא משתמש בה לכל מה שצריך היות ויש אפשרות לפזר את הכספים לפי חשיבות הצדקה, ראוי שיעשה קופת צדקה מזומנת לידו ובכל עת שיצטרך להוציא מעות לצדקה לכל צורך מצוה או עניים יקח מקופה זו. שאין חיוב לתת רק לעניים כנכתב בהערה קומת ובשו״ת שבט הלוי חלק י סי׳ קסה וע״ע בפירוט בשו״ת ציץ אליעזר חלק ט סימן א פרק ה ושם כתב שאפשר לרכוש מצוות שאינו מחוייב בהם ממעשר כספים. .

ט) **הגדרת עני** - אדם שאינו עובד, ואין לו הכנסה קבועה ואין לו לצרכים הבסיסים שלו ושל משפחתו כגון הוצאות לימודים לילדים או הוצאות הכלליות של הבית מבלי מותרות בסימן רנג סע׳ ו כתבו הפוסקים שבזמננו יכול ליטול מכספי צדקה עד שיהיה לו קרן כדי להתפרנס הוא ובני ביתו מהרווח ודברי טעם

הם והכל לפי הזמן ולפי המקום וכן כתבו פוסקי זמננו עיין בפסקי תשובות סימן תרצד בהלכות מתנות לאביונים סעיף ב שכך הגדיר מהו עני ומהו אביון בזמננו. וכן בשו״ת ישיב יצחק חלק ג עמ׳ שנט. .

י) מעשר כספים או החזרת חובות - בעלי החובות קודמים למעשר כספים, ולכן עליו להחזיר תחילה את חובותיו. ואם הוא נחשב עני, הוא פטור ממעשר כספים מעשר כספים צריכים לתת מהרווח שבידו ואם אין לו אינו צריך לעשר ובפרט שהחיוב של החזרת חובות הוא יותר חשוב מאשר מעשר כספים ברכי יוסף סי׳ רנא ס״ג והיינו דווקא אם גם לצרכי עצמו אינו מוציא יותר מההכרח ומשאר מעותיו משלם חובותיו והחזו״א הורה שירשום את המעשר עליו כחוב וכשירווח לו יחזיר למעשר דרך אמונה מתנו״ע פ״ז ציון הלכה ס״ק ריד. .

יא) לא לאחר צדקה - המתחייב לתת צדקה, צריך לתת מיד. ומכל מקום אינו עובר ב״בל תאחר״ עד שיבוא אותו עני שהבטיח לו תרומה וידרוש את תרומתו פסק בשו״ע יו״ד סי׳ רנז סעיף ג וז״ל ״הצדקה, הרי היא בכלל הנדרים. לפיכך האומר: הרי עלי סלע לצדקה או הרי הסלע זו צדקה, חייב ליתנה לעניים מיד. ואם איחר, עובר בבל תאחר (דברים כג, כב). שהרי בידו ליתן מיד, ועניים מצויים הם. ואם אין שם עניים, מפריש ומניח עד שימצא עניים״. וכתב שם הרמ״א שאם אמר סלע זה לפלוני אינו עובר על בל תאחר אלא אם כן ביקש ממנו ולא נתן לו. .

יב) נדר לבית הכנסת - אם נדר תרומה לבית הכנסת, אינו עובר על ״בל תאחר״ עד שיתבע אותו הגבאי בספר המצות ל״ת קנז כתב דאף הנודר צדקה לבית הכנסת ישנו ״בבל תאחר״ כגון שנדר ספר תורה או מפה או עטרה או שמן למאור וכיוצא בזה. אמנם המאירי במס׳ ר״ה ז ע״א כתב דבזמן הזה כל הנורר בבית הכנסת על דעת עצמו הוא נודר, ואם מאחר עד שיבוא לידו מה שדעתו עליו אין בכך כלום. והרדב״י ח״ב סי׳ תרצח כתב שכל הנודר לבית הכנסת כגון שמן למאור אינו עובר כלל בבל תאחר, לפי שאין זו מצות עשה של תורה כצדקה לעניים ולהלכה פסק הרמ״א בשו״ע יו״ד סי׳ רנז כשנודרין צדקה בבית הכנסת ליתנה ליד גבאי, או שאר צדקה שיש לו ליתן לגבאי, אינו עובר עליה אף על גב דעניים מצויים, אא״כ תבעו הגבאי. .

יג) לצורך לימודי הילדים - יש מתירים לשלם מכספי מעשר עבור צרכי לימוד ספרי קודש שכר מלמדים וכדי עבור הבנים הלומדים בתלמוד תורה כתב בשו״ת יחווה דעת חלק ג סימן עו הנוהג להפריש מעות מעשר ממשכורתו, ומכל רווחיו, רשאי לנכות מדמי המעשר, דמי פרנסת וכלכלת בניו ובנותיו הגדולים היתרים על גיל שש שנים, ואפילו הם סמוכים על שולחנו. וכן כתב בשו״ת ציץ אליעזר חלק ט סימן א פרק ה שאפשר לשלם עבור שכר לימודים. .

יד) לשלם ביוקר לפועל עני - כשיש שני פועלים אחד יקר והשני זול אולם היקר נזקק יותר יכול להעסיק את היקר ולחשב את ההפרש בינו לבין הזול ממעשר כספים ומצוי הדבר כשמעסיק יהודי על פני עבודת גוי זולה כיון שיש מצוה לתמוך ביהודי וכשיש באפשרותו להעסיק עובד אחר יותר זול ובכוונה לוקח את הפועל היהודי הרי יש בכך מצוות והחזקת בו ,ויכול לשלם את ההפרש מהמעשרות, וכן ראיתי שכתב בשו״ת תשובות והנהגות חלק ג סימן תעז. .

טו) פרסום תרומה - אין איסור לפרסם את שם התורם מכל מקום ראוי לאדם לא לפרסם את תרומותיו לעניים ולבית הכנסת הרשב״א (תשובות הרשב״א סי׳ תקפ״ב): אם אדם נידב דבר מה לבית הכנסת, יניח שלט שבו כתוב שהוא נדב זאת. ויש לשאול: לשם מה יפרסם עצמו, והרי אדרבה יעשה מעשיו בצנעא? אלא כיון

שזה גורם לאנשים אחרים לתרום, לכן זה מותר. כלומר תליית השלט אינה לשם גאוה אלא כדי לעורר אחרים שיתרמו עיין שו"ע יו"ד סי' רמט סעי' יג ברמ"א. .

טז) לימודי תואר - אין אפשרות לאדם לשלם תשלום לימודים גבוהים מכספי מעשר אבל מותר לאדם אחר לתמוך באדם דל אמצעים כדי שילמד מקצוע אין להשתמש בכספי מעשרות לצורך רווח והנאה פרטית אבל כדי לסייע לאדם נזקק בוודאי שאפשר והוא הדין לתת לו אפשרות לרכוש ידע עצמי ללימודים ולהשכלה ולרכישת מקצוע. .

יז) רווחים מהבנק - כל רווח שמגיע לאדם מעשרים ממנו ולכן גם רווח שנצבר על ידי המעסיק וכן על ידי חסכון בבנק לכתחילה ראוי להפריש מעשר כספים ממנו יש מצווה להפריש מעשר מכל רווח שיש לאדם, וכפי שלמדו חכמים, מהפסוק (דברים יד, כב) : "עשר תעשר את כל תבואת זרעך היצא השדה שנה שנה" אמרו חז"ל (בספרי שם) : אין לי אלא תבואת זרעך שחייב במעשר, אבל רווחים מריבית וסחורה וכל שאר רווחים מניין? תלמוד לומר את כל שהיה יכול לומר הכתוב "את תבואתך" ולמה נאמר "את כל" ללמדנו שצריך להפריש מעשר גם מריבית וסחורה ומכל דבר שאדם מרוויח בו. .

יח) התחייבות להוראת קבע - המתחייב לתרום בהוראת קבע מספר חודשים אינו יכול לבטלה תוך זמן זה אלא אם כן ירד מנכסיו (וצריך להחזיר את השי שקיבל) התחייבות זו נחשבת כנדר לכל דבר ורק אם ירד מנכסיו הוי נדר בטעות ויעשה התרת נדרים בפני שלושה ובנוסף יודיע לגבאי צדקה שמבטל את ההוראה. ומש"כ שצריך להחזיר היות והוא קיבל על דעת שהתחייב על הוראת קבע וברגע שהפר את ההסכם אז השי צריך לחזור לבעליו ואם אין השי בנמצא יודיע להם ויבקש מחילתם. .

יט) ביטול הוראת קבע - מותר לבטל הוראת קבע לאחר כשנה ויש המחמירים להצריך התרת נדרים, וכל שכן שמותר להעבירה לאגודת צדקה אחרת בשו"ת חוות יאיר (סי' קצד) כתב שנדר בכתב הרי הוא כנדר בדיבור, וז"ל : "ולכן נ"ל פשוט דכל שמקבל עליו בנדר או בשבועה ולא דיבר דבר רק כתב בפנקסו אני מקבל עלי לצום בה"ב או ליתן לצדקה כך וכך הוי כאלו הוציאו בפיו, וק"ל גבי כותב ד"ת צריך לברך דכתיבת המלות הוי כאלו דברם". והחתם סופר בחידושיו לגיטין (עא ע"א) הביא ראיה לחו"י.לכן יש מקום לומר שאסור לבטל הוראת קבע מדין נדרי צדקה, ועיין בספר אורח צדקה (של הרב יחזקאל פיינהנדלר פי"ד הל' לט) שהביא מחלוקת בכך בין אחרוני דורנו. מהגר"נ קרליץ הביא שסתם הוראת קבע לשנה ומהגריי"ש אלישיב הביא שאסור לבטלה ללא התרת נדרים. והרב בלויא בספרו צדקה ומשפט (פי"ד הי"ד) נטה לדעת הגריי"ש אלישיב וכתב שאף שיש אומדנא שלא התכוין לתמיד בכ"ז מן הראוי שיתיר זאת בהתרת נדרים. אבל נראה לומר שהחותם הוראת קבע בדעתו לסעיפים שכתובים שם ומכיון שיש סעיף בחוזה שנותן אפשרות להפסיק את ההוראה בכל עת שירצה הרי כל התחייבותו היתה מותנת בהתאם לנכתב בחוזה. .

כ) הודעה על ביטול הוראת קבע - המבטל הוראת קבע צריך להודיע לגבאים כדי שלא ימשכו את כספם ויגרם להם נזק ממוני אם לא הודיע לגבאים על ביטול נגרם להם הפסד ממוני שיש סבירות לומר שהוא אשם בכך אבל אין הכרח לחייבו שזהו דין של גרמא בנזיקין ופטור בדיני אדם וחייב בדיני שמיים לכן עדיף שיודיע להם כדי שלא יגרם להם הפסד. וכעין זה כתב בספר שערי תורת הבית הוראת קבע עמ' רמד ושם כתב לחייבו לשלם את ההיזק של הגבאים שגבו את הוראת קבע ולענ"ד לא משמע לי הכי. .

כא) צדקה מאשה נשואה - אשה נשואה אינה רשאית לתת צדקה בסכום גדול אלא בסכום שהיא יודעת שבעלה מסכים על כך פסק בשו״ע יו״ד סי׳ רמח סע׳ ד גבאי צדקה, אין מקבלין מהנשים ומהעבדים ומהתינוקות, אלא דבר מועט, אבל לא דבר גדול שחזקתו גזול או גנוב משל אחרים. וכמה הוא דבר מועט, הכל לפי עושר הבעלים ועניותם. והני מילי בסתמא, אבל אם הבעל מוחה, אפילו כל שהוא אסור לקבל מהם. ועיין בשו״ת שבט הלוי חלק ה סימן קלב שכתב שגם כיום לדינא איכא הרבה ספיקות להחמיר ולא לקבל מאשה.

כב) צדקה ברמזורים ובדרכים - את הצדקה צריך לתת לעני שצריך באמת לצרכי חיותו ולא למי שמשתמש בכספים אלו לדברים שליליים אבל רצוי שלא להתעלם מאותם אלה שעומדים ברמזורים כתב הרמב״ם הלכות מתנות עניים פרק י הלכה ה שאל העני ממך ואין בידך כלום ליתן לו פייסהו בדברים, ואסור לגעור בעני או להגביה קולו עליו בצעקה, מפני שלבו נשבר ונדכא והרי הוא אומר לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה, ואומר להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים, ואוי למי שהכלים את העני אוי לו, אלא יהיה לו כאב בין ברחמים בין בדברים שנאמר אב אנכי לאביונים. ובכל זאת אין להשיב את העני המבקש ריקם ולתת לו משהו ופשוט שאסור לצעוק עליו ולבזותו .

כג) תרומת חפץ ישן או מקולקל - המוסר לנצרכים חפץ מקולקל מבלי לידעו בכך, הרי הוא עובר על אונאת דברים, ויש כאן זלזול ממשי בו, ובני ביתו אבל אם מודיע להם שהחפץ מקולקל, ובכל זאת רוצים זאת אין בכך איסור והעושה כן יצא שכרו בהפסדו שהלוקח שמח בחפץ זה ומעוניין להשתמש בו ועל דעת זה הוא טורח להרימו אל ביתו ונגרמת לו עגמת נפש גדולה מאוד כתוצאה ממעשה שקר זה. אבל כשמודיע לו אין בכך אונאה ושקר, היות והוא אמר לו את מצבו האמיתי של החפץ, והלוקח ידע על כך. .

כד) צדקה מגוי - אסור לקחת צדקה מגוי ואגודות חלוקה של גויים בין בפרהסיא ובין ביחידות וכן הדין בתרומות לבניית בית הכנסת, או לצרכי ענייי ישראל, ועל זה אמרו חז״ל חסד לאומים חטאת כתב הרמב״ם בהל׳ עדות פרק יא הלכה ה וז״ל הפסולים לעדות מדרבנן אלו הבזויים ומכלל אלו האוכלין צדקה של עכו״ם בפרהסיא אע״פ שאפשר להן שיזונו בצנעה מבזים עצמן ואינן חוששין, כל אלו פסולין מדבריהם. וכן פסק בשו״ע יו״ד סי׳ רנד סע׳ א אסור לישראל ליטול צדקה מן העובדי כוכבים בפרהסיא. ואם אינו יכול לחיות בצדקה של ישראל, ואינו יכול ליטלה מעובדי כוכבים בצינעא, הרי זה מותר. כתבו שם הט״ז והש״ך שיש בזה חילול ה׳ שלוקח מהגוי ועוד הוסיף הש״ך שמבזה את עצמו ולכן יש בכך איסור ונפק״מ היכן שלא מבזה את עצמו אולי יהיה מותר ולכן השו״ע התיר בצנעה, הלבוש הוסיף וכתב שם אסור לישראל לקבל צדקה מן הגוים בפרהסיא משום שיש בה חילול השם, שאומרים הגוים כמה מגונה אומה זו שאין מפרנסין ענייהם .בכל אופן מבואר שלכולי עלמא אסור לקחת צדקה מהעכו״ם כשיש בכך חשש של חילול ה׳. .

כה) אגודות יהודים הנתמכות על ידי נוצרים - יש ארגונים שנתמכים על ידי נוצרים אוהבי ישראל, אסור לקבל מהם צדקה. ומכל מקום אלו שמקבלים עזרה ממשרדי הרווחה יכולים להקל אפילו שהם מקבלים את התמיכה מאגודה זו יש כמה טעמים להתיר, הראשון שאין כאן מלכות עכו״ם שנותנת אלא יחיד, והשני שאין כאן פרהסיא אלא היהודי מקבל מהרווחה, וביזוי נמי ליתא היות והוא משלם מיסים ורשאי לקבל תמיכה, וטעם נוסף שאין הוא מקבל ישירות מהגוי אלא מישראל שקיבל מגוי שבזה ראיתי שהביאו בשם חכמת שלמה בסימן רנד שאין איסור כשמקבל מיהודי שקיבל מגוי. .

משל ונמשל

שני גנבים גנבו חמור
ביום הראשון עבד ושכחו לתת לו אכילה ושתיה
בלילה נזכרו ושמחו, על החמור המיוחד
שאינו צריך אכילה ושתיה
ביום השני נתנו לו לסחוב משאות
הוליכו אותו בדרכים
אבל לאכול ולשתות אמרו שהוא לא צריך
עובדה שאתמול עבד מצויין
ועוד יום עבר על החמור בתענית
הם שמחו על המציאה זכינו בחמור ממש פליאה
ביום השלישי ראו אותו מוטל על האדמה
עיניים סגורות ללא נשימה
לא הבינו מדוע הרי הוא חמור פליאה
נראה שהוא סתם חמור מפונק

זהו משל

והנמשל הוא אותו עני שצריך צדקה
וכולם אומרים שהוא מסודר ושבע
נותנים לו להתמודד עוד יום ועוד שבוע
עד הרגע שבו הוא מתמוטט
וחושבים לעצמם סתם עני מפונק
הוא יכול להתסדר נהדר

ונשמרתם

לחיי אדם יהודי יש שווי עצום ורב ונשגב, כל רגע בחייו אין גבול לערכו, ולכן אחת המצוות המוטלות על האדם היא לשמור על חייו וקיים עליו איסור תמידי, שלא להכניס את עצמו למקום סכנה כמו שכתוב (דברים ד טו) "ונשמרתם מאד לנפשותיכם, רק השמר לך ושמור נפשך מאד". פעמיים נאמרה המילה מאוד להדגיש בפנינו שאין להקל ראש בשמירה על החיים.

המזלזל בחייו, מלבד שעובר עבירה, הרי הוא מראה לבורא עולם שאינו מעריך את חייו, ומוכן להסתכן, ומבחינתו אין מניעה להיכנס למקום סכנה.כשיש לו צורך למהר, או כשרוצה להרויח ממון, או סתם כדי לחוש את תחושת ההנאה כשהאדרנלין מתפשט בגוף... ואפילו שיודע שיש סיכוי סביר להפגע, אינו חושש ולוקח על עצמו סיכון שלא יצא בשלום מהמעשה שהוא עושה,

בורא עולם רואה את ההתנהגותו של האדם ולפי זה מתנהג איתו ולכן המזלזל בחייו ומראה לבורא עולם שאין הוא מחשיבם, כך בורא עולם יתנהג עמו...כפי שאנו יודעים העולם מנוהל מידה כנגד מידה.

לא מסתכנים בחיים

(אבות ד, יז) **יפה שעה אחת של תורה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא. כל רגע של חיים ערכו רב ושעה של לימוד תורה ומצוות בעולם הזה חשובה יותר מכל חיי העולם הבא**

חייו של האדם ניתנו לו במתנה על מנת שיעשה בהם את מירב התועלת בשביל חייו הנצחיים בעולם הבא, ולכן אסור לו לאדם להכניס את עצמו למקום סכנה.

כתב המאירי: בית הבחירה למאירי מסכת תענית דף כ עמוד ב קיר נטוי אסור לעבור תחתיו ואפילו עמד לו זמן רב בנטיה אין סומכים על זה וכל מקום סכנה אל יהא אדם עומד לשם וסומך שעושים לו נס שמא אין עושים לו נס ואם עושים לו נס מנכין לו מזכיותיו:

הרמב"ם: רמב"ם הלכות רוצח ושמירת הנפש פרק יב הלכה ו וכן לא ינעוץ הסכין בתוך האתרוג או בתוך הצנון שמא יפול אדם על חודה וימות, וכן אסור לאדם לעבור תחת קיר נטוי או על גשר רעוע או להכנס לחורבה, וכן כל כיוצא באלו משאר הסכנות אסור לעמוד במקומן.

טיולים מסוכנים

יש האוהבים לטייל במקומות מסוכנים עם מסלולים מסוכנים, נחלים, צוקים, טיפוסי הרים, שחיה במקומות מסוכנים בלי פיקוח, ואותם מטיילים מכניסים את עצמם לסכנה, ללא כל צורך ותולים את בטחונם בציוד הבטיחותי שברשותם, בחבלים, בחגורות הצלה או סומכים על המדריך, ולצערנו תופעות אלו לא פעם אחת, הסתיימו באסונות, שהוכיחו שהשטן מקטרג בשעת סכנה.

והעוברים מסלולים מסוכנים, צריכים לדעת שהם משחקים במזלם, ונכנסים למקום סכנה, שחז"ל למדו אותנו שהשטן מקטרג במקום סכנה, ואדם שאין לו מספיק זכויות עלול, לגרום לעצמו נזק.

אין היתר לשחות בים כשאין פיקוח של מצילים, והרבה רוחצים בים שידעו לשחות, מצאו את עצמם במעמקי הים, בחוסר אונים. גם אותם המטיילים במקומות חמים ויבשים, אפילו כשנוסעים בכלי רכב, ועושים את כל ההשתדלות על מנת שלא להסתכן, ובכל זאת שמענו פעמים רבות על התייבשות של מטיילים ועל נפילה מצוקים, וכלי רכב שהתהפכו.

לא תמיד עושים נס...

ועוד אמרו רבותינו זכרונם לברכה (שבת לב א) לעולם אל יכנס אדם במקום סכנה שמא אין עושים לו נס, ואם עושים לו נס מנכין לו מזכיותיו. ושלושה דברים מזכירים עוונותיו של אדם ואחד מהם העובר מתחת לקיר ישן הנוטה ליפול, מעשים אלו מראים כביכול שהמסתכן סומך על זכויותיו, ובשמים בודקים את הזכויות של אותו אדם, לוודאי שאכן הוא זכאי להנצל מהסכנה...

כניסה למקום סכנה פירושה לעשות מעשה העלול להסתיים בנזק לו או לאחרים כגון: נסיעה במהירות גבוהה, אי ציות לחוקי תנועה, וכן טיפוס על הרים, או רכיבה על אופניים במקומות שהסכנה מצוייה שם, ואפילו שאדם מיומן ומנוסה, לעולם לא ידע כמה זכויות ירדו לו כתוצאה מהסכנה שאליה נקלע ו..ניצל.

ובזוהר הקדוש אמרו על הפסוק (משלי כב ג) "ערום ראה רעה ונסתר ופתיים עברו ונענשו". שרצונו לומר, שעל שעברו זאת בלבד שלא נסתרו, אפלו אין בידם עוון אחר, על זה נענשו, שעובר על מה שכתוב בתורה (דברים ד טו) "ונשמרתם מאד לנפשתיכם".

דברי הפלא יועץ

וכתב הפלא יועץ שמי שמכניס עצמו במקום סכנה וסומך על הנס, שתיים רעות עשה לעצמו, אחת, שענוש יענש על עברו על ונשמרתם, ועוד, שמנכין לו מזכויותיו, והרי זה כמחליף מרגלית ואבן טובה על שווה פרוטה.

הנה כי כן ראוי לאדם לשמור נפשו מאד מכל חשש סכנה, ולא ילך בדרכים ולא יכנס בימים ונהרות אם לא על צד הכרח גדול, לא על בצע כסף כל דהוא. וכל אשר יבוז כסף לשמירת נפשו ושלא לכנס למקום סכנה, להוצאת מצוה רבה תחשב עכ"ל.

כלומר מחדש הפלא יועץ שכל הוצאת ממון על מנת לשמור על נפשו נחשבת לו להוצאת מצוה, ולכן אם מאריך את דרכו על מנת לנסוע בדרכים בטוחות, או שמעדיף להפסיד ממון על מנת לשמור על חייב הרי אלו הוצאות מצוה.

ומוטלת החובה על האדם לחנך את ילדיו שלא יכנסו למקום סכנה וכן שלא יסכנו אחרים וכבר בקטנותם ימנעו מלרכוב על אופניים במקומות מסוכנים על הכביש וכד' וכן שלא יבהילו אחד את השני על ידי חומרי נפץ מסוכנים, וכמובן שיש להיזהר מתגרת ידים העלולה לגרום לנזק בלתי הפיך למתקוטטים וכבר היו מקרים מעולם.

אלו מקצת דוגמאות שבהם אדם צריך לשים לב על מנת שלא יגרם בגינו צער או נזק לעצמו או לאחרים ולפעמים אנשים שניזוקים מתביישים לדבר על הצער שנגרם להם ועל הנזק שנעשה להם, בפרט כשאין להם אדם מסויים להאשים וגם בזה צריך להזהר.

וכתב בשו"ע חו"מ סי' תכז סעיף י כל העובר על דברים אלו וכיוצא בהם, ואמר: הריני מסכן בעצמי ומה לאחרים עלי בכך, או: איני מקפיד בכך, מכין אותו מכת מרדות, והנזהר מהם עליו תבא ברכת טוב.

דיני שמירת הנפש

א) מעקה על הגג - בכל דירה שמשתמשים בגג, יש מצוה וחובה להתקין מעקה בברכה אבל גג של רעפים שאין אפשרות לעלות עליו, ואי אפשר להשתמש בגג, אין בו חיוב מעקה כן פסק בשו"ע סימן תכז סעיף א מצות עשה לעשות אדם מעקה לגגו, שנאמר: ועשית מעקה לגגך (דברים כב, ח). והוא שיהיה בית דירה; אבל בית האוצרות ובית הבקר וכיוצא בהן, אינו זקוק לו. וכתב בילקוט יוסף חופה וקידושין עמוד תרסה, העושה מעקה לגגו צריך לברך על עשיית המעקה, "אשר קדשנו במצותיו וצונו לעשות מעקה". ויש לברך כאשר הפועל מסיים את עשייתו, לפני המכוש האחרון שעשוי לחזק את המעקה, שאז הוא עובר לעשייתן. והיינו במכוש האחרון בשעה שסותם את הפירצה האחרונה שלא יפלו ממנו, מפני שקודם לכן עדיין אינו מעקה, ויש שמברכים קודם התחלת הקמת המעקה. .

ב) מבנה המעקה - לכתחילה ראוי לבנות את המעקה בגובה של מטר באופן שיהיה חזק ויציב פסק בשו״ע שם סעיף ה גובה המעקה, אין פחות מי׳ טפחים, כדי שלא יפול ממנו הנופל. וצריך להיות המחיצה חזקה, כדי שישען אדם עליה ולא תפול. .

ג) מניעת סכנה - יש חובה למנוע סכנה בתוך ביתו כלומר להסיר כל סוגי פגעים שיכולים להוות סכנה לבני אדם כגון: שקעי חשמל שבורים וסדוקים כבלי חשמל בלויים, להרחיק מידיהם של הילדים חומרי ניקוי, ומסירי שומנים תרופות וכד׳ כן פסק בשו״ע חו״מ סי׳ תכז סעיף ח וכן כל מכשול שיש בו סכנת נפשות, מצות עשה להסירו ולהשמר ממנו ולהזהר בדבר יפה, שנאמר: השמר לך ושמור נפשך (דברים ד, ט). ואם לא הסיר והניח המכשולות המביאים לידי סכנה ביטל מצות עשה ועבר בלא תשים דמים (דברים ד, ט). וכל מפגע בטיחותי שקיים בבית נחשב למכשול ועל המבוגרים לפקח על כך שלא יהוו סכנה בטיחותית לדיירי הבית. .

ד) סורגים - בבתים גבוהים יש לעשות סורגים על כל חלונות הבית אפילו שהם גבוהים כדי למנוע אפשרות נפילה שהרי חלון ללא סורגים מהווה סכנת נפילה, בפרט כשיש ילדים קטנים בבית שמטפסים על כסאות. ויש חשש שיפלו .

ה) כלב רע - אין לגדל בביתו כלב רע שנושך או נובח ומפחיד את העוברים ושבים אלא אם כן הוא קשור היטב שאינו יכול להפחיד אסור לגדל כלב רע בביתו אלא אם כן קשור היטב ועושה כן צורך לשמירה והגדרת כלב רע כל שיש לו אפשרות לנשוך או לנבוח על הבריות ולהפחידם כמו שכתב הרמב״ם הלכות נזקי ממון פרק ה הלכה ט אמרו חכמים ארור מגדל כלבים וחזירים מפני שהיזקן מרובה ומצוי. פסק בשו״ע חו״מ סי׳ תט סע׳ ג אסור לגדל כלב רע, אלא אם כן הוא אסור בשלשלאות של ברזל וקשור בהם. ובעיר הסמוכה לספר, מותר לגדלו; וקושרו ביום ומתירו בלילה. ע״ע בים של שלמה ב״ק פרק ז סימן מה שכתב שאף שאינו נושך מ״מ אסור, משום שהוא נובח. והאשה מפלת מיראתו אבל אם הוא קשור היטב אפשר להקל. .

ו) כלב רע משוחרר - כלב משוחרר או כל חיה מזיקה העלול לפגוע גופנית או נפשית שבעליו אינם מוכנים לקשרו או להניחו בשמירה כדי שלא יזיק, מותר להניח לפניו רעל כדי להורגו כתב הט״ז בסימן קטז יו״ד ס״ק ו וכתב רש״ל שם מכאן מי שיש לו כלב רע שמזיקו ומפסיד המאכל אפילו אינו נושך שיכול ליתן לו סם המות ואינו עובר משום צער בעלי חיים דהא לא אסרו התוספות אלא משום בל תשחית והכא ליכא ומ״מ שמעתי למחות שלא יתן להם מחט בתוך הלחם דאיכא למיחש שמא ישתגע ואיכא סכנות נפשות טובא עכ״ל: .

ז) רחיצה בחוף ים - מלבד הלכות הצניעות שצריכים להיות בחוף הים צריך לנקוט במשנה זהירות ולא לרחוץ במקום שאין מציל או שיש בו סכנה לשחיה בגמרא יומא עז ב לומדים מדברי הכתוב יחזקאל מז שבמקום שיש סכנה אין לעבור באותם מים והדבר גם נפסק בשו״ע או״ח תרי״ג ה׳ הדבר הזה אמור בקשר לרחצה בנהר ולא לגבי רחצה בים אבל אפשר ללמוד מזה שאסור להכנס למים במקום שיש סכנה ועיין שכך כתב בספר ונשמרתם מאד לנפשותיכם. .

ח) אבנים ברחוב - יש מצוה על אדם שרואה בדרכו שיש מכשולי אבנים או ענפים להסיר את המכשולים מהדרך שלא ינזקו בהם אחרים יש מצוה להסיר מכשול מהדרך בפרט כשיכולים בני אדם להנזק מכך כשהאבן תיזרק למדרכה כתוצאה מההדף של גלגלי המכונית. .

ט) עישון סיגריות - ראוי להמנע כליל מעישון, אבל כשמעשן במקום ציבורי האיסור הוא מעיקר הדין ויש בכלל זה מזיק לציבור עיין שו"ת יחווה דעת חלק ה סימן לט שכתב להימנע מעישון סיגריות לאחר שנתפרסם שהעישון מזיק ומסוכן מאוד, ועלול להביא למחלות נוראות והמשנה ברורה בספרו ליקוטי אמרים (פרק יג) כתב, שהמרגיל עצמו בעישון סיגריות, עובר על ונשמרתם מאד לנפשותיכם, ועתיד הוא ליתן את הדין, ולכן פסק בשו"ת השבי"ט חלק ג' (דף קלד ע"ב) לאסור בהחלט העישון. ע"ש. ועל כל פנים בודאי שיש להזהר בזה. ויש להזהיר גם את הגדולים על הקטנים. גם בשו"ת אגרות משה כרך ה' (חיו"ד סי' מט) כתב, שאף שקשה לומר שאסור לעשן סיגריות, מכיון שדשו בזה רבים, ועל זה נאמר שומר פתאים ה' (שבת קכט ע"א) מכל מקום מכיון שיש חשש למחלות קשות למעשנים בודאי שמן הראוי להזהר מזה.. .

י) תרומת כליה - אע"פ שאין לאדם להכניס עצמו למקום סכנה מכל מקום מצוה עליו לתרום כליה לצורך חולה שזקוק לה בשו"ת יביע אומר חלק ט - חושן משפט סימן יב פסק להתיר שלפי דברי הרופאים המומחים, הסיכון של התורם כליה אחת מכליותיו, הוא אחוז קטן מאד, ולמעלה מתשעים וחמשה אחוזים יוצאים מהניתוח בריאים ושלמים, ומאריכים ימים ושנים, נראה שבודאי רשאי לתרום להציל את חייו של אדם מישראל הנתון בסכנת חיים ממש, ומצוה נמי איכא עכ"ל. ובשו"ת תשובות והנהגות כרך ה סימן שפח כתב בדין אדם נשוי, שאחיו צריך תרומת כליות, והרופאים אומרים שעדיף לקחת מקרובים, והוא מוכן לתרום, אבל אשתו מתנגדת לכך בכל תוקף, וטענתה, שמפחדת מעצם הניתוח, וכן שבעלה ישאר בעל מום, שאם יחלה בכליות מעכשיו אין לו תקנה, וגם לא ברור שההשתלה תצליח, וע"כ דורשת שימנע מלנתח. ונראה, שאשה נשואה עולה עמו ואינה יורדת, וכיון שלדברינו אין עליו חיוב מן הדין, ורק רוצה להתחסד לקיים מצוה וזה מפריע לה, זכותה להתנגד, כיון שהתחתנה עמו בתור אדם שלם, ועליו להשפיע עליה בנעימות שאין בזה חשש סכנה עבורו והמצוה רבה, ובהסכמתה תהא שותפה עמו במצוה, ושלום יהא ביניהם עכ"ל. .

יא) תרומת דם - כאשר לא נשקפת סכנה לתורם הדם מוטלת עליו המצוה לתרום דם וכאשר יש סכנת פיקוח נפש חובה לתרום דם כתב בתשובות והנהגות כרך א סימן תתצה אם יש חולה לפנינו הזקוק לדם למשל, ויוכל הוא עכשיו להציל נפש שאין להשיג עכשיו תרומת דם ואפילו תמורת תשלום, מסברא חייב מדינא לתרום דמו וכופין אותו על כך להציל נפש, ומה גם שאין זה אפילו צער גדול, אכן להוציא מגופו אבר כדי להציל אחר אינו חייב שזהו גופו ועין גם בשו"ת ציץ אליעזר חלק טז סימן כג שכתב שאין כל חיוב על אדם חלוש רק מזג לתרום מדמו לצורך חולה מסוכן הזקוק לסוג דם נדיר שאין להשיגו במקום אחר, ויתכן דגם אסור לו לעשות זאת באשר ישנם ידים מוכיחות מה שניזוק עי"כ ונופל למשכב, שדבר זה מביא זעזוע בכל אורגניותו, ויתכן איפוא שגם סכנה תבוא ח"ו כעבור זמן מה (אפילו לאחר כמה שנים) ולא ידעו אפילו שהגיע לו זה עקב הוצאת הדם הזה מגופו. .

יב) תרומת מוח עצם - יש מצוה גדולה להכנס למאגרי מח עצם להצלת נפשות ישראל. אבל אין אפשרות להכריח אדם להכנס למאגר או לתרום כמו שלא נכריח אדם ללמוד רפואה כדי שירפא בנ"א ושלא יסתובב בכבישים להציל מתאונות וכתב בתשובות והנהגות כרך ה סימן שפז והנה יש לדעת שמעיקר הדין אין אדם חייב לתת חלק מגופו והיינו חיותו להציל חבירו, ומהאי טעמא כשמבקשים מאדם לתרום כליה לחבירו וטוענים שאין בזה נדנוד סכנה, אין מחייבין אותו כיון שזהו חלק מגופו, ואף שלענין תרומת מח עצם יש מהרופאים הטוענים שאינו אלא כהקזת דם וחוזר, הדבר אינו מחוור לגמרי ולכן לא נוכל לחייבו. .

יג) הצלת חבירו - יש מצוה על כל אדם יהודי לעזור ליהודי אחר שסכנה מתקרבת אליו כגון מפני גנבים או מחבלים כמו שכתב בשו"ע חו"מ סי' תכו סעיף א הרואה את חבירו טובע בים, או לסטים באין עליו, או חיה רעה באה עליו, ויכול

להצילו הוא בעצמו או שישכור אחרים להציל, ולא הציל; או ששמע עובדי כוכבים או מוסרים מחשבים עליו רעה או טומנים לו פח ולא גילה אוזן חבירו והודיעו; או שידע בעובד כוכבים או באנס שהוא בא על חבירו, ויכול לפייסו בגלל חבירו ולהסיר מה שבלבו ולא פייסו, וכיוצא בדברים אלו, עובר על לא תעמוד על דם רעך (ויקרא יט, טז). . .

יד) להסתכן בהצלה של אדם אחר - אין לאדם להכניס עצמו למקום סכנה כדי להציל אדם אחר ולכן אם חושש שכתוצאה מפעולת ההצלה הוא יפגע פטור מלהציל עיין בשו"ת ציץ אליעזר חלק יב סימן נז ובח"ח סי' ט"ו פ"י אות י"ג שהביא את דברי שו"ת רדב"ז ח"ג סי' תרכ"ז דס"ל בפשיטו' שאין אדם צריך להכניס את עצמו בספק סכנת נפשות כדי להציל את חבירו מסכנה, ואם מחמיר על עצמו בכך הרי זה חסיד שוטה, משום דספיקא דידיה עדיף מודאי דחבריה. .

טו) חלון פתוח או מזגן קור - כשיש הרוצים חלון פתוח או מזגן קירור ויש מיעוט המתנגד הולכים לאחר רגילות העונה ובכל אופן ראוי שיוותרו זה לזה ושלא תגרם מחלוקת או חולי כתב בשו"ת שבט הלוי חלק ח סימן שז דאין אפשר למחות על עצם התקנת המזגן דנעשה בזמן ותקופה שלנו כחלק נורמלי מישוב הדירה או החזקת חבורת רבים של בתי כנסיות ובתי מדרשות והוא לתועלת התורה והתפלה אבל לענ"ד גם אי אפשר לקחת מהחולה או ת"ח זקן הזכות שלו כיון שמזיק לו שימוש המזגן ועיין סי' קנ"ה מסעיף ל"ו והלאה, ולפעמים הוא עד מחלה ממש כידוע, ואף על גב דאם פותח החלונות מצער הרבים אינו אלא צער לא גורם מחלה עפ"י רוב, ואם רק פותח קצת אהני לדידי' ולא מזיק כל כך לאחרים, ע"כ אם הוא שותף ממש באותו בית הכנסת אי אפשר לבטל אותו מלפתוח החלון שלא יחלה, וצריך לחפש מילתא דשויא לתרוייהו. .

טז) פינוי נבלת בע"ח - מצוה להתקשר למוקד העירוני על מנת לסלק מפגע בריאותי בכביש ואם אין היענות והוא אדם המסוגל לפנות דבר שגורם ריח רע והרגשת גועל לסביבה מצוה שיעשה זאת והעושה כן נחשב לגומל חסד עם הרבים כיון שיש רבים הנגעלים ממראות אלו ואם הדבר מונח בכביש סוטים ממסלולם על מנת שלא לעלות עליו ועלולות להגרם תאונות דרכים מכך ולכן שכרו מרובה מאוד, אבל אין אפשרות לחייב כל אדם שיעשה זאת אם הוא נגעל ואינו יכול לעמוד בזה מבחינה נפשית. .

דיני זהירות בדרכים

א) חוקי התנועה - יש חיוב על כל אדם לשמור את חוקי התנועה והנוסע שלא כחוק הרי הוא עובר על "ונשמרתם לנפשותיכם". ואם הוזהר וממשיך לעבור על חוקי התנועה מותר למוסרו למשטרה עיין שכך כתב בתשובות והנהגות כרך א סימן תתנ שכתב שכדאי לא למוסרו מיד אלא להתרותו תחילה ע"י רב העיר או הבית דין שאם ימשיך בדרכו ימסרו אותו למשטרה ויענש כראוי לו, ומרן הגאון רבי יעקב קנייבסקי זצ"ל רגז מאד על אלו העוברים חוקי תנועה, שנוסדו לפיקוח נפש דציבור, ושמעתי על אחד שבא לפניו שחושש מאד שיקבל עונש חמור על שעבר על חוקי התנועה ורוצה לבקש ברכתו שיפטרו אותו, והגיב במחאה חריפה מאד, שהאמת שראוי לעונש . והמוסר מצוה קעביד להציל את הציבור ממזיק שעלול אפילו לסכן את חייהם. ועיין בשו"ת שבט הלוי חלק י סימן רצא שכתב שאין לזה שייכות אם יש דינא דמלכותא או אין דינא דמלכותא, דהתקנות שנעשו ע"י השלטון נעשו לטובת הצבור למנוע אסונות, ואם לא נעשו על ידם היה חיוב עלינו לעשות כזה, .

ב) מעבר חציה - נהג יעשה חסד עם ילדים קטנים שממתינים לחצות ויעצור להם בזהירות (היו מקרים שאע״פ שהנהג עצר, הנהג בנתיב השני לא המתין, והמשיך לנסוע לפעמים ילדים ממתינים זמן רב עד שפוקעת להם הסבלנות וקופצים לכביש לכן כל נהג יעשה חסד עמהם ויחשוב שאם הוא לא יעצור אף אחד לא יעצור וכך יציל את נפשותיהם. .

ג) חציה באור אדום - אסור לעבור באור אדום גם כשהכביש פנוי. ואיסור זה חל בכל שעות היום גם בשעות המאוחרות של הלילה כשהכבשים ריקים צריך אדם להתרגל תמיד לחצות באור ירוק ולא לעבור באור אדום אפילו ברגעים שאינו חושש ממכוניות בפרט שבכל רגע יכולה לעבור מכונית אפילו שנראה שהכל שקט וידוע שהיו מקרים שאנשים נפגעו כתוצאה מכך שנראה להם שהכל שקט. וכן כתב בשו״ת שבט הלוי חלק י סימן רצא דאסור ע״פ הלכה לעבור ברמזור אדום בכל הזמנים, גם כשאין מכוניות מתקרבות ממש דהירוס הסדר מביא לידי סכנה בנפש כידוע. .

ד) נסיעה שלא כחוק - אין שום היתר לאדם לעבור על חוקי תנועה, שעבירות אלו הגורמות לסכנת נפשות לו ולאחרים. ובמקרים מסוימים מותר למסור למשטרה אדם שנוהג בפראות ומסכן את הציבור, כשהעירו לו ולא רצה לשמוע עיין בשו״ת שבט הלוי ח״ו סי׳ קי״א אות א׳ ס״ק ד׳ וע״ע בשו״ת אז נדברו ח״ד סי׳ כ״ד ועי׳ בס׳ ויצבור יוסף ח״א פ״ה אות קל״ב שכ׳ שבגלל הגאוה כל נהג אומר אני אשיג את חברי. וראיתי שהביא דבריהם בספר הבית היהודי חלק י סימן לא. .

ה) רמזור מקולקל - מצוה ואפילו חובה, להודיע על תמרור מקולקל בצומת מסוכן למוקד העירוני או למשטרה כדי שלא יגרם נזק או תאונת דרכים כתוצאה מנהגים פזיזים לכן חשוב ביותר להתריע על כך. ויש בכך הצלת חיים והסרת המכשול מהדרך. .

ו) רכב תקוע - יש מצוה לעזור לרכב תקוע כשיודע בוודאות שאלו יהודים שצריכים עזרה, ואין חשש סכנה לו כתב בשו״ת יחווה דעת חלק ה סימן סה שאם התקלקלה המכונית באמצע הדרך, מצוה וחובה להגיש עזרה לנוסעיה בכל מה שאפשר. ועל כל פנים יש בזה מצות גמילות חסדים. .

ז) ״טרמפ״ - בדרך כלל מוטל חיוב על אדם לעצור לאדם שמבקש ״טרמפ״ אבל במצב שיש הפסד לנהג הרי הוא פטור מלעצור כגון: הפסד ממון, או חשש של נזק מאדם שהוא לא מכיר, או שיש לו צורך לשוחח שיחה פרטית עם הנוסעים איתו מצוות גמילות חסדים מוטלת על כל יהודי כשלא נגרם לו הפסד ממון או כל הפסד אחר ולכן כשחושש מהאדם שמבקש טרמפ משום שאינו מכירו ואינו יודע את טיבו יש כאן חשש סכנה ולכן אינו חייב במצוות חסד וכן במצב שבני ביתו צריכים את שיחתו האישית או שיגרם לו הפסד ממון או הפסד זמן כתוצאה מעצירת הטרמפ הרי הוא פטור. .

ח) חניה על המדרכה - אין להחנות על המדרכה באופן כזה שהמעבר להולכי רגל נחסם או באופן המפריע לתנועת המכוניות באופן בטוח. ויש בכך נזק לעוברים ושבים שיורדים לכביש כדי לעבור ועלולים להכנס לסכנת חיים מכונית החונה באופן לא מסודר בניגוד לחוק מפריעה להולכי הרגל ומזיקה לעוברים ושבים הנאלצים לרדת אל הכביש, ויש איסור כפשוטו של הפסוק ״לפני עיוור לא תתן מכשול״, ובנוסף גם כלי רכב רבים הנוסעים באותו כיוון תנועה נאלצים

להתמודד עם מכשול של מכונית בדרכם או הולכי רגל שיורדים לכביש. עיין שכך כתב בשו"ת מים ההלכה ח"ב סימן צב וכ"כ בעמק המשפט עמ' תנא. .

ט) נוסע בלי חגורה - נהג שהסיע נוסע שלא חגר חגורה ונקנס על ידי שוטר בגלל הנוסע אינו יכול לתבוע ממון, אבל הנוסע צריך לשלם מדיני שמיים הרי החוק מחייב את הנהג לוודא שכל הנוסעים חגורים ורק אז להתחיל את הנסיעה ואפילו אם נאמר שבתחילה הנוסע היה חגור ולאחר מכן הוריד את החגורה אי אפשר לחייב את הנוסע היות ויש כאן גרמא בנזקין שפטור אבל חייב בדיני שמיים. ע"ע עמק המשפט סימן מב כתב שפטור מתשלום וכן ביצבור יוסף חלק ב סימן צב. .

י) קנסות על הנהג - הנהג הוא האחראי הבלעדי על שמירת חוקי הנהיגה ולכן אפילו שהנוסעים התחייבו לשלם לנהג עבור חניה במקום אסור או נסיעה במהירות מופרזת וכדי מעיקר הדין אינם חייבים לשלם אין ערך להתחייבות בדיבור בדבר שאין ערכו קצוב כתב בחישוקי חמד על ע"ז עמ' קמד שאולי בדיני שמים יהיה חייב כי הוא פיתה את הנהג ועל ידו שילם קנס וכעין מה שנאמר במסכת ב"ב דף כב ע"א שלא טוב לאדם שע"י יענש פלוני כך גם בענייננו ואולי צריכים לפצותו על ההפסד כדי שלא יענשו ויעוין גם במסכת שבת דף קמט ע"א כל מי שחברו נענש על ידו אין מכניסים אותו במחיצתו של הקב"ה ויעוין גם בקצות החושן סימן לב סק"א שיש כמה מיני גרמא שנפטר מתשלומין אפילו בדיני שמים ואילו עונש ודאי אית ליה אפילו בגורם דגורם והוא פשוט .

יא) נסיעה בלי קסדה - אין לרכוב על אופנוע בלי קסדה וכן נוסע בלי קסדה והעושה כן עובר על איסור "ונשמרתם" וגורם לחילול שם שמיים כל נהיגה בכלי רכב כפופה לחוקי התנועה, וכל הנוסע מבלי לקיים את חוקי התנועה הרי שהוא עובר על דין של "ונשמרתם מאוד לנפשותיכם", ואם הזהירו אותו שיפסיק לנהוג בפראות ולא הפסיק מותר למוסרו למשטרה. .

יב) התיז מים על בגדים - נהג שנהג בפראות והתיז מים על העוברים ושבים והזיק לבגדיהם חייב לשלם עבור הנזק שנעשה לבגדים. וכשנסע לאט ולכלך בגדיהם חייב לבקש את מחילתם מדין מזיק כמו שכתב במשפטי התורה חלק א סימן יז אם הנהג היה יכול בנקל להאט את נסיעתו או לעקוף את השלולית ולא עשה זאת למרות שראה שישנם הולכי רגל על המדרכה ומחמת נסיעתו המהירה ניתזו מים מלוכלכים על בגדי הולך רגל וכעת הניזק צריך להוציא כסף כדי לנקותם חייב הנהג לשלם מדין אדם המזיק שזרק אבן על חבירו שהרי גם כאן הנזק בא ע"י כחו. עכ"ל אבל אם הלכו בכביש אינו חייב לשלם היות והם גרמו זאת לעצמם .

יג) נוסע ללא אורות - נהג שנוסע בשעות החשכה ללא אורות יש מצוה לומר להדליקם, ויש פוסקים שהתירו לסמן לו אפילו בשבת, על מנת שלא תיגרם תאונת דרכים חס ושלום בשו"ת רבבות אפרים חלק ח סימן קסה אות ג כתב לאסור לומר לו להדליק אורות ולסמוך על כך שהוא יזכר וידליק. אך לענ"ד נראה שיש בכך סכנת חיים עד שיזכר ולכן עדיף שיסמן לו בידיים כדי שלא יבוא להזיק לאחרים שחוצים את הכביש ואינם רואים אותו בחשיכה, ויש בכך פיקוח נפש. .

יד) להעביר טסט בשוחד - אין שום היתר הלכתי לשחד בוחן רכב על מנת להעבירו טסט אפילו שחושב שמצב הרכב מצויין כשרכב אינו עובר "טסט" הרי הוא אינו עומד בתקנון של משרד התחבורה ומהווה סכנה לנוהג בו ולסובבים אותו והמסייע לו לקבל רשיון לרכב הרי הוא גורם לו להיות נהג ברכב שמסוכן לציבור

ויש כאן עבירה חמורה כלפי הבריות ודינא דמלכותא. .

לשון הרע

הרגלים טובים מתחילים מגיל צעיר - חייב אדם לגעור אפילו בילדיו הקטנים, על דבור לשון הרע ולהפרישם מזה, כדי להרגילם להתרחק מהמידה הרעה הזאת, שאם לא כן, כשיגדלו יקשה עליהם מאוד לפרוש מכך.

לימוד ושינון תמידי - צריך אדם לחזור ולשנן בכל עת את כל הלכות לשון הרע, עד שיהיו שגורים בפיו ויוכל בקלות לדעת כיצד לנהוג בכל מצב ומצב. ורבים מעם ישראל הקדוש קיבלו על עצמם בהוראת כל גדולי הדור שליט"א ללמוד בכל יום לפחות שתי הלכות לשון הרע.

כף זכות ואהבת ישראל - חייב כל אדם ללמוד הלכות כף זכות ולהתחזק מאוד בלדון לכף זכות כל יהודי וכן באהבת ישראל, משום שבהרבה מקרים היה נמנע הלשון הרע אם היה אוהב יותר את חבירו כפי שמצווה התורה. וצריך להזהר לא למהר לקבוע דעה רעה על מעשה חבירו, שהרי לכל אדם קורה לפעמים שעושה דברים המפריעים לשני, ולכן אף על פי שכל אחד צריך להזהר לא להפריע לשני, על השני מוטל לסבול ולקבל באהבה את סגנונו של חבירו אף שאינו כמותו, והדן את חבירו לכף זכות המקום ידינהו לכף זכות.

אל תמנע לעצמך את הברכה - צריך האדם לזכור תמיד שאין כלי מחזיק ברכה אלא השלום, ואם חס ושלום אין שלום בנינו אין ברכות השם יכולות לחול עלינו.

אל תמנע את הגאולה - צריך האדם לזכור תמיד שהשלום בנינו יקרב את גאולתינו וכל זה מתחיל בשמירת לשוננו.

לשם איזו תועלת מותר לספר לשון הרע במצוות בין אדם לחבירו

מתוך הספר "ספר החיים" קיצור הלכות לשון הרע. ישנם מקרים מיוחדים שבהם מותר ואפילו מצוה לספר בגנותו של אדם, ולהזהיר אחרים מפניו כאשר יש אפשרות למנוע נזק קיים או נזק עתידי.

והסיבה השניה שיודעים על מעשים רעים שעשה ויש צורך לגנות את המעשים הרעים ולהרחיק את הבריות מלעשות עבירות דומות.

ולכתחילה יש להתייעץ עם תלמיד חכם המבין בהלכות אלה, על מנת שישקול כל המקרה לגופו וכן לוודא, שכל התנאים קיימים. ורק אז יהיה מותר לספר.

בכל אופן גם כשיש תועלת בדבר, צריך שיתקיימו שבעת התנאים הבאים, וכשחסר אחד התנאים, הרי זה לשון הרע גמור:

א. כשיודע בוודאות שהסיפור אמיתי בלי שום ספק. כלומר שראה את הדבר בעצמו ולא על ידי שמיעה מאחרים, אלא אם כן התברר לו בוודאות, לאחר ששמע שהדבר אמת.

ב. שיהיה ברור לו היטב שהמעשה שנעשה אכן אסור , וגם אין שום צד להתיר אותו. ובזה יש להיזהר מאוד בפרט כאשר הנפגע מן המעשה הוא קרובו של המספר או הוא בעצמו, שבמקרים כאלו מצוי מאוד שאדם ממהר לפסוק שלא כדין שהמעשה אכן אסור, ובמקרים אלו צריך להתאמץ מאוד לכוון לאמת.

ג.ינסה לדבר עמו כדי שיתקן את העוול ויטיב דרכיו - להוכיח את החוטא שיתקן את העוול וייטיב את דרכיו ואם כן אין עוד צורך לספר. ואם יודע מתחילה שהוא לא יקבל את תוכחתו, צריך לספר את המעשה בפני שלושה שיהא ניכר שהוא מספר לתועלת ולא כדי להתכבד בקלונו. ואם יודע שלא יקבל את תוכחתו והמספר ידוע לרבים כאיש אמת שאינו מפחד מאיש הוא רשאי לספר את המעשה אפילו שלא בפני שלושה, ואם עושה העבירה הוא אדם אלים והמספר חושש מפניו רשאי הוא שלא להוכיחו ולספר את המעשה אפילו בפני איש יחידי.

ד. יזהר שלא להגזים בדבריו ולהגדיל את העוולה יותר ממה שהיא, כגון על ידי סיפור דברים שלא היו, או על ידי החסרת פרטים שהם לזכותו של עושה המעשה אף על פי שבסך הכל הוא לא נהג כדין. ואם הנפגע מן המעשה הוא קרובו של המספר או הוא בעצמו צריך להזהר מאוד בזה, שהרבה פעמים במקרים כאלה האדם הנוגע בדבר נוטה להגזים בסיפור העוולה או להחסיר פרטים שהם לזכותו של השני.

ה. שהמספר יכוון לתועלת שבסיפור ולא כדי להתכבד בקלונו של עושה המעשה ולא מתוך שנאה או תחרות, ואם המספר נגוע גם הוא באותה עבירה אסור לו לספר, שהואיל והוא לא מונע עצמו מאותה עבירה ניכר הדבר שאין כוונתו לשם שמים אלא להתכבד בקלונו של חבירו, וכן אסור

לספר את המעשה בפני אנשים הנגועים באותה עבירה שבעיניהם מעשה זה אינו מגונה ולא תצמח כל תועלת מסיפור הדברים. וצריך לשים לב שמסיפור הדברים אכן תצא תועלת באופן מעשי שהשומעים אכן יכולים להועיל במקרה כזה, שאם לא כן אסור לספר, אף על פי שכוונת המספר לטובה.

ו. אם ניתן להשיג את אותה התועלת שבסיפור הדברים גם ללא סיפור הדברים, אסור לספרם. וישיג את התועלת בדרך השניה, ואם אפשר להשיג את אותה התועלת שבסיפור על ידי סיפור מקצת העוולה, אסור לספר את כולה.

ז. צריך להיזהר שבסיפור הגנות לא יגרום לעושה המעשה נזק יותר מהמגיע לו על פי הדין שהיה יוצא אילו העידו עליו בפני בית דין. שעל פי חוקי התורה כל עבירה יש לה את העונש המתאים לה לפי קביעת התורה, וכן גם בעונשים המגיעים על ידי בית הדין ולכן אם ידוע שיגרם לו נזק יותר ממה שמגיע לו אז לא לספר. ואם מסופק כיצד לנהוג יתייעץ עם תלמיד חכם שמבין בהלכות לשון הרע.

וכשמתקיימים כל התנאים האלו אין זה נקרא לשון הרע כיון שאין כוונתו להרע או להזיק אלא אך ורק להועיל

בני, אל תשב בחבורות האומרים גנאי מחבריהם ובעלי לשון הרע, כי כל הדברים עולים ובספר נכתבים וכל העומדים שם נכתבים בחבורת לשון הרע
(אוצר המדרשים אליעזר עמוד 31)

דיני לשון הרע

א) מהו לשון הרע - כל דיבור שיש בו גנות על אדם או דומם, אפילו בלי להתכוון להזיק הרי נחשב ללשון הרע וכל המאמין לדברי לשון הרע ששמע הרי הוא נחשב למקבל לשון הרע, ועונשו יותר מהאומר הלכות לשון הרע כלל א - א .

ב) מהי רכילות - סיפור של מעשה שקרה אפילו חיובי אבל אין רוצים שיתפרסם או שיכול לגרום לקנאה שנאה או תחרות הלכות רכילות כלל א - ב .

ג) גילוי סוד - אסור לספר סוד שגילה לו חבירו בדרך סתר. וסוד פירושו כל דבר שפירסומו יכול לגרום למישהו נזק או צער כלשהו וכתב החפץ חיים בהלכות רכילות כלל ח סעיף ה וחייב אדם להסתיר הסוד, אשר יגלה לו חברו דרך סתר, אף על פי שאין בגלוי הסוד ההוא ענין רכילות, כי יש בגלוי הסוד נזק לבעליו וסיבה להפר מחשבתו, גם בזה הוא יוצא מדרך הצניעות, והוא מעביר על דעת בעל הסוד. .

ד) מי עובר - המדבר, והשומע, שמסכים לדברי הלשון הרע ומתעניין בהם, מקבל את הדברים, וחושב מחשבות רעות על האדם שמדברים עליו, באופן כזה שניהם עוברים על איסור לשון הרע כתב החפץ חיים שעובר נמי המספר והמקבל בלאו של "לפני עיור לא תתן מכשול" כי כל אחד נותן מכשול, לפני חברו שיעבור על לאוין. .

ה) דברי אמת - המספר לשון הרע שהוא שקר עובר משום מוציא שם רע, אבל כשאומר את האמת עובר על איסור לשון הרע כתב החפץ חיים בלאו הראשון: המרגל בחברו עובר בלא תעשה שנאמר (ויקרא: י"ט ט"ז) "לא תלך רכיל בעמיך"? איזהו רכיל זה שטוען דברים והולך מזה: לזה ואומר כך אמר, פלוני עליך כך וכך שמעתי על פלוני שהוא, עשה לך אף על פי, שהוא אמת הרי זה מחריב. את העולם ויש עון גדול מזה עד מאד והוא לשון הרע והוא בכלל, לאו זה והוא המספר, בגנות חברו אף על פי. שאומר אמת. אבל האומר שקר נמצא מוציא שם רע. .

ו) על קרובי משפחה - גם על אנשים קרובים מאוד יש איסור לשון הרע, ולכן אין היתר לדבר דברי גנות על אח או אב, אפילו שהשומע הוא אחד הקרובים כתב החפץ חיים בהלכות לשון הרע כלל ח סעיף א שכל זה נלמד ממעשה דיוסף וממעשה דמרים שהיתה אחותו. .

ז) לספר חסרונות - אסור לספר חסרונות של אחרים, כגון אלים כעסן עצלן וכדי, אפילו לא על קרובי משפחה כנ"ל ובפרט שכל דבר שהוא גנות אסור לספרו שנחשב ללשון הרע. וכתב שם בסעיף ב "אסור לשון הרע הוא בין על איש או אשה, ואין חלוק בין אשתו לאשה אחרת, ורבים נכשלין בזה, בעונותינו הרבים, שהתר בעיניהם לספר גנות על אשתו ובית חותנו לפני אחיו ובית אביו, ומדינא אין שום נפקא מנה בזה, אלא רק שמתכוון ולתועלת ולא מערב בדבריו שום שקר. .

ח) עובר עבירה - כשראה אדם שעשה עבירה ומכירו שהוא אדם כשר אסור לספר את העבירה לאחרים שם כלל ח הלכה ד ודע, דאסור סיפור לשון הרע הוא אפילו על עם הארץ, כי גם הוא בכלל עם ה' וצבאותיו, שהוציאם ממצרים וכל שכן אם הוא תלמיד חכם, בודאי המספר לשון הרע עליו עונו גדול הרבה יותר, ואמרו חז"ל: כל המספר אחר מטתו של תלמיד חכם נופל בגיהנם. .

ט) "טיפוס לא נוח" - אין לומר על אדם שהוא רע לבריות או טיפוס לא נוח שזהו לשון הרע ממש אלא אם כן הוא רשע אוכל נבלות להכעיס כנזכר לעיל. .

י) דברי ביקורת על אדם כשר - אסור לספר על חבירו שאינו מיטיב עם הבריות ללא סיבה מפני רוע טבעו או מתוך נקימה ונטירה, בין בדבר שמחוייב להיטיב מן התורה כגון להלוות את חבירו (לפי ההלכה) ובין בשאר טובות, בין שסרב להיטיב עימו ובין שסרב להיטיב לאחרים,

ואפילו מתוך קנאת האמת אסור לספר, וכל זה אסור כשהדברים אמת וקל וחומר כשהדברים אינם נכונים

יא) אדם רשע - מותר לדבר על אדם רשע כשידוע לנו בוודאות שהוא כופר בתורת ישראל ובהגדרת אפיקורס ועוד כתב שם בהלכה ה וכל זה האסור של לשון הרע הוא דוקא על איש, שעל פי דין תורה הוא עדין בכלל "עמיתך" דהינו עם שאתך בתורה ובמצות, אבל אותן האנשים, שמכירם, שיש בהם אפיקורסות, מצוה לגנותם ולבזותם, בין בפניהם ובין שלא בפניהם, בכל מה שהוא רואה עליהם, או ששומע עליהם, דכתיב: "לא תונו איש את עמיתו", ו"לא תלך רכיל בעמיך", והם אינם בכלל זה, שאינם עושים מעשה עמך, ונאמר תהלים: קל"ט כ"א "הלוא (משנאיך) ה' אשנא ובתקוממיך, אתקוטט" (וכו') ואפיקורס נקרא הכופר בתורה, ובנבואה מישראל בין בתורה שבכתב ובין בתורה, שבעל פה ואפילו, הוא אומר כל התורה, מן השמים חוץ מפסוק אחד או קל וחומר אחד או גזרה שוה אחת או, דקדוק אחד גם הוא. .

יב) לשון הרע מאבא או אמא - אסור לשמוע לשון הרע מאבא ומאמא ויש להזהירם בכבוד שזהו לשון הרע וכל שכן שיש לחנך את הילדים בכך שלא מדברים לשון הרע גם אין חילוק באיסור קבלת לשון הרע, בין אם הוא שומע מאנשים אחרים או מאביו ואמו ואנשי ביתו. ויותר מזה (כז) מצינו בתנא דבי אליהו פרק כ"א, שאם רואה אדם לאביו ולאמו, שמדברים דברים יתרים, כגון, לשון הרע וכדומה, לבד שמזהר שלא לקבל דבריהם, אלא הוא צריך גם כן למנוע אותם מזה, יזהר שיהיה זה, בדרך כבוד, ואם החריש להם, נענש הוא והם בעבור זה בעונש גדול. .

יג) גנאי על סחורה - אין לדבר דברי גנאי על סחורה של חנווני או בעל מכולת או של סוחר ואפילו לא על זמר שם כלל ה ז ודע דכשם שאסור להוציא דיבה על חברו כן על חפציו אסור להוציא דבה וזה מצוי מאד, בעונותינו הרבים, שחנוני אחד מוציא דיבה על נכסי חנוני אחר וכל כהאי גונא מפני הקנאה, וזו היא לשון הרע גמורה מדאוריתא. .

יד) רכב ישן - אסור לספר גנות על חפציו של חבירו כשם שאסור לספר על חבירו כנ"ל. .

טו) בעלי מקצוע - בעלי מקצוע צריכים להזהר זהירות יתרה שלא לדבר דברי גנאי על אחר העוסק באותו מקצוע שלו.

טז) בצחוק - אסור לספר לשון הרע גם אם אינו נאמר מתוך שנאה אלא דרך צחוק וקלות ראש כ"כ שם כלל ג הלכה ג "אסור לשון הרע, שאפלו אינו מדבר מתוך השנאה ולא נתכון בהספור לגנותו, רק אמרו דרך שחוק ודרך קלות ראש, אף על פי כן כיון שעל פי אמת דברי גנאי הוא, אסור מן התורה." .

יז) לשון הרע על נפטר - אסור לספר לשון הרע על מתים ואפילו אם היו עמי הארץ, וכל שכן אם היו תלמידי חכמים, וכל שכן אם מבזה דברי תורתם בכלל הזה חיים בכלל ח הלכה ט "ודע עוד, דאפלו (כב) לבזות ולחרף את המתים גם כן אסור, וכתבו הפוסקים, דיש תקנה וחרם קדמונים, שלא להוציא לעז ושם רע על המתים. וכל זה אפלו אם המת עם הארץ, וכל שכן אם הוא תלמיד חכם, בודאי המבזה אותו עון פלילי הוא, וחיב נדוי על זה, כמו שנפסק ביורה דעה בסימן רמ"ג סעיף ז'. ואסור של המבזה תלמיד חכם הוא אפלו אם מבזה אותו בעצמו, (כג) וכל שכן שאסור לבזות את דברי תורתו." .

יח) מעשה שנעשה בעבר - אסור לספר על מעשיו בעבר של אדם שחזר בתשובה וכעת מתנהג כראוי, בפרט אם הוא מתבייש בו שאלו דברי גנות ממש ולשון הרע. כמובא בכלל ד הלכה א וכתב שם שערי תשובה לרבינו יונה במאמר ר״ד בסופו. ונראה דאפילו אם אינו מכוין לבזותו בזה, וגם אצל מי שהוא מספר עתה לא יתבזה על ידי זה, כגון שהוא מכיר מכבר להשומע הזה שאצלו לא יגרע הבעל תשובה הזה מפני מעשיו הראשונים או מפני מעשה אבותיו ממה שהיה מחזיקו קודם לזה, אפילו הכי אסור לספר ענין כזה כיון דאם היו מספרין לו את מעשיו הראשונים או את מעשה אבותיו בפניו בודאי היה מתבייש בזה, כדמצינו בבבא מציעא (נ״ט ע״א) בדוד שאמר שאם היו מקרעין לו בשרו לא היה דמו שותת, ממילא אסור לספר עליו זה שלא בפניו דדבר כזה אם יתפרסם בפני ההמון יוכל להיות סיבה להזיק לו בממונו או על כל פנים להצר לו, וכמו שכתב הרמב״ם בהלכותיו וזה לשונו והמספר דברים שגורמים אם נשמעו איש מפי איש להזיק לו בגופו או בממונו או להצר לו או להפחידו הרי זה לשון הרע. .

יט) להורים או למעסיק - אסור לספר לשון הרע גם כשמפצירים בו הוריו או בעל העסק שבו עובד ואפילו שמאיים עליו שיפטרו מעבודה כתב החפץ חיים כלל א הלכה ה שיש איסור אפילו אביו או רבו הפצירוהו שיספר להם, מה שדבר פלוני לפניו על אודותם, ואפלו אם הוא רק אבק רכילות, אף על פי כן בכל גוני (בכל האיפנים) אסור. ועוד כתב בהלכות לשון הרע כלל א, ו אפלו אם הוא רואה שאם, הוא ירגיל עצמו במדה הזאת שלא, לספר לעולם בגנותו, של ישראל וכדומה מדיבורים האסורים יסבב לו, הפסד גדול בענין פרנסתו, כגון שהוא תחת רשות אחרים והם אנשים שאין, בהם ריח, תורה וידוע הוא שבעונותינו הרבים אנשים כאלו הם, פרוצים מאד בזה העון החמור, עד שאם יראו את מי שאין פיו פתוח כל כך, כמותם יחזיקו אותו לשוטה ופתי ועל ידי זה יסלקוהו ממשמרתו ולא יהיה לו, במה לפרנס את בני ביתו אף על פי כן, אסור ככל שאר לאוין שמחויב לתן כל, הונו עליהן. .

כ) להציל מפני נזק - יש מקרים שמותר לספר רכילות או לשון הרע על מנת להציל מנזק כגון מאדם נוכל ורמאי או שידוך שנועד לכישלון ובכל מקרה יש להתייעץ עם תלמיד חכם המבין בהלכות אלו היות והפרטים לכך הם רבים ומורכבים לכן יתייעץ עם תלמיד חכם כדי לדעת את הדין בפרוטרוט ולא יבוא לידי איסור דיבור אסור ח״ו. .

כא) על ילד קטן - אסור לדבר לשון הרע על ילדים קטנים ואפילו על ילדיו אלא אם לשם תועלת וחינוך וכתב החפץ חיים הלכות לשון הרע כלל חהלכה ג ״ולפעמים שיך אסור לשון הרע, אפלו על קטן, כגון, לספר גנותו של יתום קטן, שמגדלים אותו אחרים בתוך ביתם, דעל ידי זה יוכל להסבב, שיגרשו אותו מאתם, וכן כל כהאי גונא, היכא שעל ידי ספורו יסובב להזיק להקטן או להצר לו על ידי זה (ואם הוא דבר, מפורסם על קטן זה, עין לעיל בכלל ב׳ סעיף ג׳ וסעיף ט׳ ובחלק ב׳ בכלל ב׳ סעיף ג׳). ואם מכון בסיפורו לסלק הנזקין, שבאין על ידי זה הקטן ולהדריך אותו בדרך ישרה מותר״. .

עצה טובה

להקפיד במיוחד בשולחן שבת
לא להזכיר שמות של אנשים
לא מהמשפחה ולא מהכיתה ולא את השכנים
פשוט על אף אחד לא מדברים

מלבד דברי תורה ומעשים טובים של הילדים
כך באופן קבוע נזהרים
מלדבר לשון הרע
כשיחד יושבים

הנהגה טובה

בכל ערב לפני שהולכים לישון
כל ילד מספר על אחיו
מעשה טוב שעשה במשך היום
לכתוב במחברת של מעשים טובים
ובסוף השנה לתת פרסים לזוכים
וכך הילדים לומדים להסתכל
אחד על השני
בעין טובה
באופן תמידי